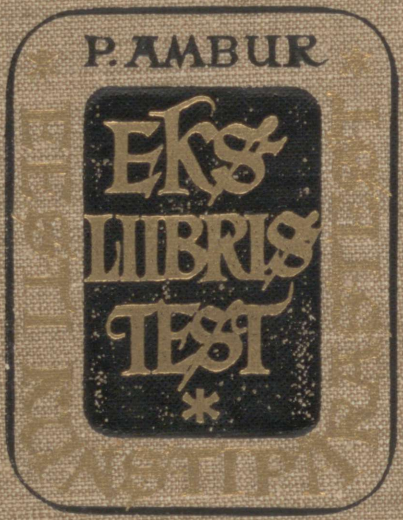
P. AMBUR
EX
LIBRIS
TEST
*

EESTI
KUNSTIPÄRASTEST
EKSLIIBRISTEST

*

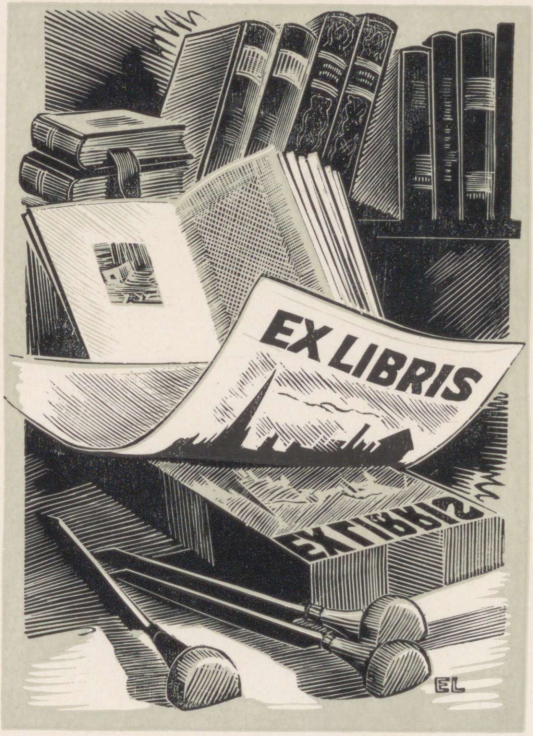
EX LIBRIS
EL

-21897 II

P. Ambur

EESTI KUNSTIPÄRASTEST EKSLIIBRISTEST

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1958

Köitekaas ja ümbrispaber: H. Vitsur
Frontispiss kahevärvilises puugravüüris: E. Lepp

2
Tartu Riiklik Ülikool
Raamatukogu
42781

E E S S Õ N A

Viimastel aastatel on raamatukultuur Nõukogude Eestis arenenud kõrgemale tasemele, kui see on olnud kunagi varem. Ilukirjanduslikud teosed ilmuvad müügile köites, kunstnikkude poolt kaunistatud kaante ja kujundatud tiitellehtede ning siseillustratsioonidega. Nende tiraažid ulatuvad kümnetesse tuhandetesse eksemplaridesse, mis tuntumatel teostel müüakse läbi mõne päevaga, isegi mõne tunniga.

Kõikjal on raamatukultuuri arenemisega kaasas käinud ka raamatu omandimärgi, eksliibrise ehk raamatuviida leviku ja kunstilise taseme kujunemine. Mida suurem on raamatu välimuse eest hoolitsemine, seda rohkem on loodud ka isiklikke kunstipäraseid raamatuviitu, eksliibriseid.

Huvi eksliibriste vastu raamatusõprade ringis on praegu väga suur. Paljudel on soov saada juba loodud isiklikule või perekonna raamatukogule kunstipärane eksliibris. Seega on praegu kõige soodsamad eeldused eksliibriste kultuuri edasiarendamiseks.

See ala on meil aga alles korraldamata. Sellepärast on asi paljudele, eriti noorematele raamatusõpradele, ebaselge. Nad vajavad asjatundlikku nõu ja abi, et leida oma eksliibrisele sobivat motiivi ja saavutada sellele kunstipärane teostus. Järgnevad leheküljed püüavad seda lünka täita. Nendel antakse lühike ülevaade eesti eksliibriste rikkaliku motiivistiku mitmekesisusest ja teistest raamatuviida loomise, paljundamise ning rakendamisega seoses olevatest küsimustest.

Näiteks toodud eksliibriste kirjeldused on antud ainult arstide ja juristide osas põhjalikumalt, et abistada lugejaid motiivide analüüsimi-

sel ning lahtimõtestamisel. Teistel puhkudel tuuakse kirjeldus ainult nendest, mida tehnilistel põhjustel või kunstilise väljatöötuse visandlikkuse tõttu ei ole saadud näiteks tuua, kuid millede motiivistik on antud kutsealaste eksliibriste juures siiski küllalt iseloomulik ning omapärane, abistades selle ala töötajaid oma raamatuviida sisulisel kujundamisel.

Seega on käesoleval teosel puhtpraktiline, eksliibrise mõistet selgitav, selle kasutuselevõttu propageeriv, ühtlasi ka algajaid raamatusõpru abistav ülesanne.

Teos ise on koostatud Nõukogude Kunstnike Liidu Graafikasektsioonis 1956. aasta aprillis peetud ettekannete alusel.

AUTOR

RAAMATUOMANDUSE MÄRKIMISE VIISIDEST

Igas avalikus, asutuse või isiklikus raamatukogus märgitakse raamatuomandust teatava märgiga, mis näitab, et see raamat kuulub just sellesse kogusse. Avalikes ja asutuste raamatukogudes, kus raamatud on lugejaskonnale väljalaenutamiseks, on see paratamatu, sest ilma vastava märkuseta võidakse kogu raamatud unustada sinna tagasi viia. Ka tänapäeval leidub vastutustundetuid lugejaid, kes laenatud raamatuid raamatukogusse tagasi ei vii, need sõpradele edasi laenutavad või koguni maha müüvad. Kui raamatukogu omandusmärk raamatus puuduks, soodustaks see lugejate hoolimatust asutuste ja avalikest kogudest laenatud raamatute vastu, sest millegagi ei saa kindlaks teha, et see raamat ei kuulu valdajale, vaid raamatukogule. Seepärast on hädavajalik, et iga asutuse või avaliku raamatukogu raamat kogu omandusmärki kannaks. Ilma selleta pole ettekujutatav tänapäeval avaliku raamatukogu edukas tegutsemine.

Kuigi isiklik raamatukogu kuulub ainult selle omaniku ja tema perekonna liikmete kasutusse, satub sealtki raamatuid tihti lähemate ja kaugemate sõprade kätte, kust neid ilma eraldusmärgita sageli ei osata nende õigele omanikule tagastada. Seepärast on ka isikliku raamatukogu puhul vaja iga raamat tähistada märgiga, mis näitaks, kellele raamat kuulub.

Omandusmärki raamatukogu raamatutel tuntakse maailmas vanade Egiptuse vaaraode, Assüüria ja Babüloonia kuningate päevist, seega vanimate raamatukogude tekkimise ajast alates. Olukorrad ja kultuuriline arenemisaste on määranud selle erineva kuju.

Ajaloo jooksul on kujunenud raamatuomanduse märkimiseks välja väga mitmesugused viisid. Tänapäeval on tarvitatavamad järgmised:

a) templi kasutamine;
b) eksliibrise kasutamine;
c) supereksliibrise kasutamine;
d) nime kirjutamine raamatusse;
e) kunstipärased eeslehed.

Vaatleme neid viise lähemalt, et jõuda otsusele, milline nendest on kasutamiseks kõige otstarbekohasem, kultuursem, sobivam ja väärikam.

TEMPLI KASUTAMISEST

Praegu on meil, Nõukogude Eestis ja kogu Nõukogude Liidus, kõige levinumaks raamatuomanduse märkimise viisiks kummitempli jäljendi vajutamine raamatu tiitellehele, pilditahvlitele ja siselehtedele.

Tavaliselt on templile märgitud raamatukogu ametlik nimetus ja asukoht, mis mõnel juhul on üsna pikk, sisaldades palju teksti, eriti kui see on veel kahes keeles, nagu näidistel joonistel nr. 1 ja 2. Sageli paigutatakse raamatukogu templile lisaks raamatukogu ametlikule nimele veel ka inventari, osakonna ja osakonna järjekorra number, mis templit veelgi rohkem koormavad.

1

Harju Rajooni Raamatukogu.
Tempel

2

ENSV Kaevandustööliste Ametiühingu «Ehitajate» Klubi Raamatukogu.
Tempel

Juba üle saja aasta on meil templiga märgitud raamatuomandust avalikes, omavalitsuste, seltside ja asutuste raamatukogudes. Selliseid templijäljendeid on vajutatud ja vajutatakse praegugi veel meil kõikides raamatukogudes raamatutesse sageli nii tugevasti, et see katab kohati kinni teksti ja määrib raamatu tiitli ning lehed.

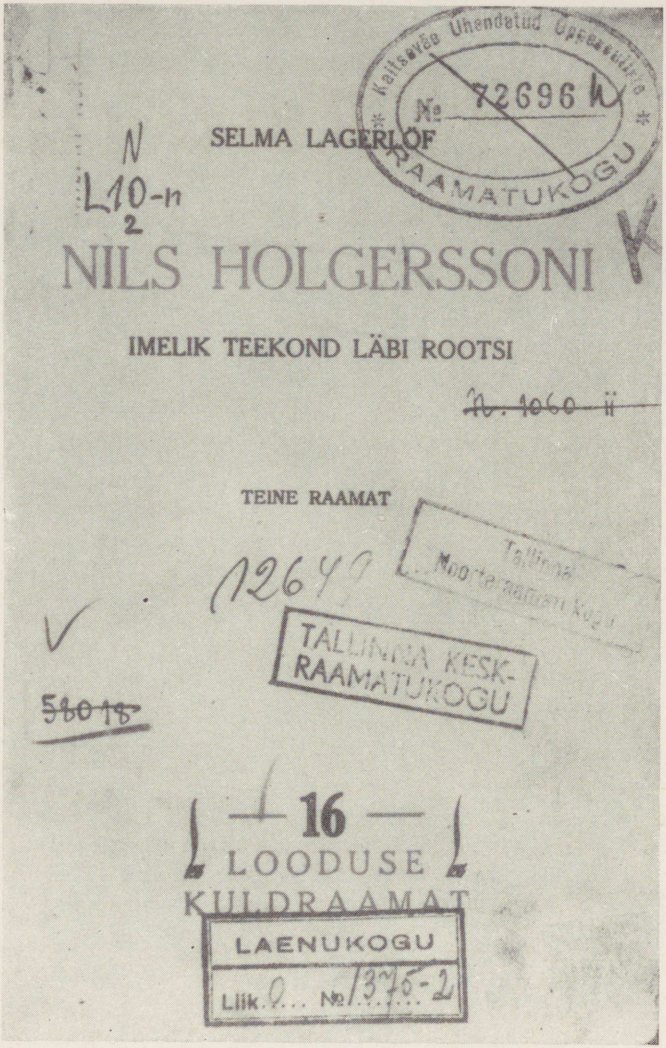

3

Templijäljenditega ülekoormatud tiitel.

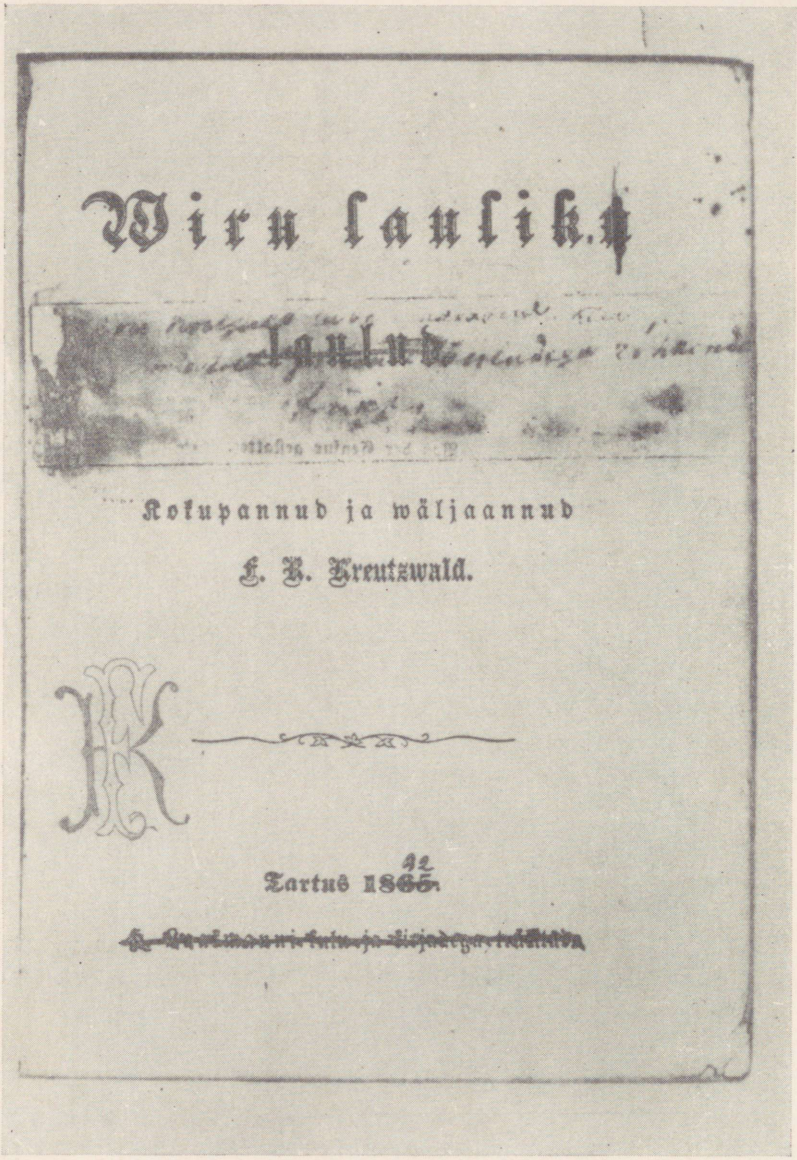

4

Fr. R. Kreutzwaldi raamatukogu omandusmärk.
Tempel

Kindlasti on paljudele käesolevate ridade lugejatele kätte sattunud mõni raamat avalikust või kooli raamatukogust, mille tiitellehel ja siselehtedel on rohkesti mitmesuguseid templeid, sest raamatud on olude tõttu ühelt asutuselt või kogult läinud üle teisele, sageli koguni mitu korda, ning igaüks on lugenud kohustuseks enda omandiõigust sellel märkida paljude templijäljenditega. Olgu siin näiteks toodud (joon. 3) üks juhuslikult kättesattunud raamatu templijäljenditega rikutud tiitel.

Avalikes raamatukogudes pole haruldused köited, mille tiitlil ja siselehtedel leidub kolm kuni neli erisugust templijäljendit. Igale raamatusõbrale tundub selline tegevus barbaarsena, otse meelega raamatu rikkumisena, lugupidamatusena raamatu vastu. Eriti torkab see valusasti silma just viimasel ajal, kus enamik ilukirjanduslike teoste tiitleid on graafikute poolt kunstipäraselt kujundatud. Templijäljend on seal täielik võõrkeha.

Peab märkima, et mitte üksnes rahva või omavalitsuste ja asutuste raamatukogud ei tähistanud ega tähista raamatuomandust templijäljendiga, vaid seda tegid ka paljud eraisikud oma isiklikus raamatukogus. Näiteks võiks märkida, et meie ärkamisaja vaimne juht ja keskne kuju Fr. R. Kreutzwald kasutas oma raamatutes monogrammi FK (joon. 4); tuntud keeleteadlane ja ärkamisaegne tegelane doktor Mihkel Veske kasutas raamatuomanduse märkimiseks templit täie nimega (joon. 5); kirjanik Hendrik Adamson, paljud õpetajad ja teised suuremate isiklike raamatukogude omanikud kasutasid raamatu omandi märkimiseks samuti templit. Templile katsuti anda sageli kunstipärane kuju, nagu

5

Mihkel Veske raamatukogu omandusmärk.
Tempel

6

Hendrik Adamsoni raamatukogu omandusmärk.
Tempel

tegi seda näiteks Hendrik Adamson (joon. 6) ja mitmed teised. Enamik templitest olid aga lihtsalt ümmargused, ovaalsed, kolme- või neljanurgelised, milledes leidus ainult kiri, nagu näiteks «Õpetaja A. Wibo

raamatukogu» (joon. 7) ja sageli «Nr. . . .», või oli sellele juurde lisatud ka raamatukogu asukoht, nagu «Joh. Hansoni Raamatukogu Laiksaares» (joon. 8).

7 A. Wibo raamatukogu omandusmärk. Tempel

8 Joh. Hansoni raamatukogu omandusmärk. Tempel

Iga meie kirjandusesõber ja raamatuharrastaja teab, kui raske pärandi moodustab selline templijäljendite rohkus eriti avalike raamatukogude raamatutes, kuidas need trükiste tiitellehti koormavad, neid rikuvad ja määrivad, vähendades seega raamatute väärtust. Enamik vanemaid antikvariaatides liikuvaid raamatuid on just niiviisi rikutud, kui neid ka muidu on hästi säilitatud ja hoitud. Igal juhul tuleks templikasutajatel selle jäljendi vajutamisega raamatusse olla tagasihoidlikum ja ettevaatlikum ning vajutada see tiitellehe pöördele, mitte esiküljele.

EKSLIIBRISE KASUTAMISEST

Ajalooliselt kujunenud teine tähtsam raamatuomanduse märkimise viis on nn. eksliibrise kleepimine raamatusse. Väljendus *ex libris* on ladinakeelne ja tähendab eestikeelses tõlkes *raamatuist, raamatute hulgast.* Ülemaailmselt on see väljend tarvitusele võetud kahes tähenduses: *ex libris* vastavalt trükitud etiketikesel eelmainitud mõttes ja *eksliibris* kui teatav ajalooliselt kindlakskujunenud termin raamatuomanduse märgi kohta, raamatusse kleebitava etiketikese nimetusena, mille eestikeelseks vasteks on loodud sõna r a a m a t u v i i t, mida aga tavaliselt vähe tarvitatakse.

Sisuliselt on eksliibris raamatuomanduse märk, mis kleebitakse eri paberilehekesena raamatu esikaane siseküljele või kui see on raamatu suurune, siis eri lehena raamatu tiitli ette. Eksliibrisele on tavaliselt

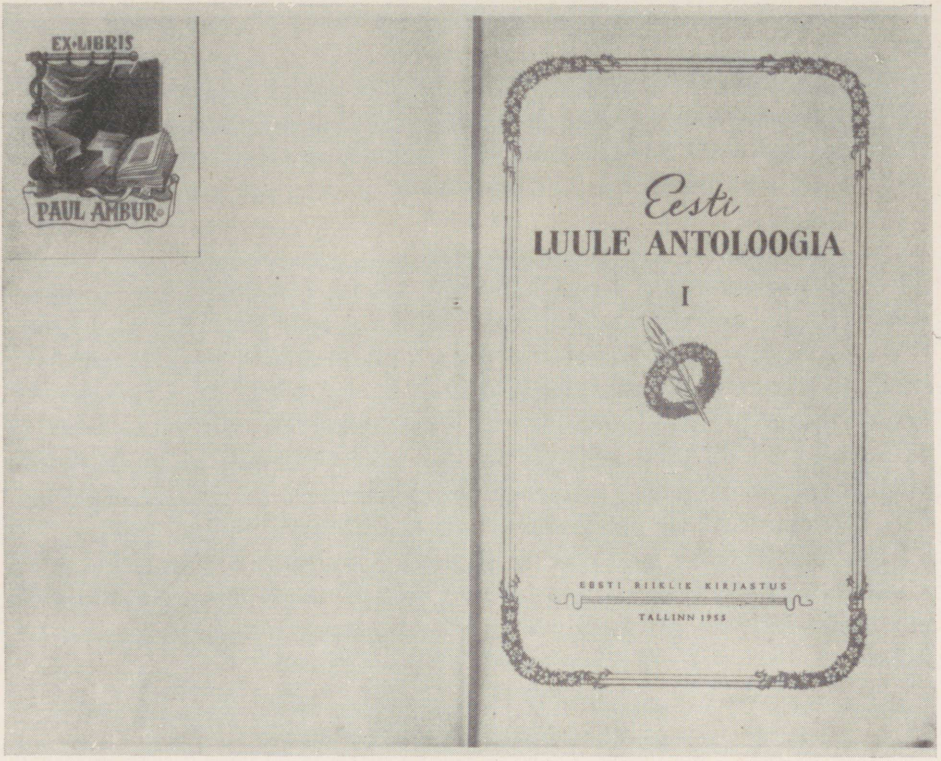

9 Eksliibrisega märgistatud raamat.

asetatud sõnad EX LIBRIS ja raamatuomaniku nimi või raamatukogu täielik ametlik nimetus, harvemal juhul raamatuomaniku nime algtähed või omaniku märk. Viimast moodust kasutasid enamikus nii balti kui ka teiste maade aadlikud oma perekonnavappide näol, mida vähendatud kujul trükiti eri paberilehekestele, need aga kleebiti omandusmärgina raamatu esikaane siseküljele. Kuid ka mitteaadlikud kasutasid sagedasti mitmesuguseid õuemärke, stiliseeritud monogramme jt., mida eraldi lehekestele trükituna kleebiti omandusmärgina raamatuisse.

Eksliibrise peamiseks eraldustunnuseks templist on selle erilehena lisandumine raamatusse, tema sissekleebitavus. Raamatuomanduse

märkimisel eksliibrisega jäävad raamatu tiitel ja siseleheküljed rikkumata (joon. 9).

Eksliibriseid võiks jagada lihtsateks ja kunstipärasteks.

Lihtne eksliibris sisaldab trükikirjas laotud väljendi EX LIBRIS ja raamatukogu ametliku nimetuse või raamatuomaniku nime. Just sellised lihtsad trükitehniliselt paljundatud lehekesed olidki esimesed eesti eksliibrised.

Kui kõneldakse aga eksliibristest, siis mõeldakse tavaliselt kunstipäraseid raamatuviitu, seega lehekesi, mis on graafikute poolt kujundatud. Peale raamatuomaniku nime on sellel veel mitmesuguseid ilustusi või kujutusi, mis jutustavad tema elukutselisest tööst, tegevusest, huvi- ja harrastusaladest, tõekspidamistest, elu põhi- ja juhtmõtetest. Leidub ka eksliibriseid, mis illustreerivad selle omaniku nime, esitavad ta portree, mõne talle armsaks saanud maastikupildi, ajaloolise koha või sündmuse. Lõpuks — raamatusse kleebitavalt lehekeselt, eksliibriselt, nõutakse tänapäeval tavaliselt kunstipärast kujundust.

Iga eksliibris on seega ka pisigraafikasse kuuluv kunstitöö, mille väärtus oleneb graafikust, kes selle on loonud. Seega tuleb kunstipärast eksliibrist hinnata nii kultuurajalooliselt kui ka kunstiväärtuse seisukohalt.

SUPEREKSLIIBRISE KASUTAMISEST

Eriliseks raamatuomanduse märkimise viisiks on veel nn. supereksliibrise (Suprolibrose) ehk pealisraamatuviida kasutamine, s. o. eksliibrisetaolise kujutuse pressimine raamatuköite väliskaanele.

Tavaliselt kasutatakse supereksliibrisena raamatuomaniku monogrammi nimetähti lihtsamas kunstipärases kujunduses või vappi kullaga, mõne värviga või lihtsalt pimetrükis.

Supereksliibris pressitakse küll raamatusse omandusmärgina nagu tempelgi, kuid see ei riku raamatu välimust, vaid vastupidi — ainult kaunistab köites raamatu välist kaant ning juhul, kui see on hästi kujundatud ja sobivalt paigutatud, tõstab raamatu kunstilist väärtust.

Supereksliibrist saavad kasutada ainult nende raamatukogude omanikud, kes lasevad oma raamatud köita, kuna aga nendel, kes ostavad raamatud valmisköidetuna, on selle kasutamisega raskusi; nendel

tuleb eelistada sissekleebitavat eksliibrist kui käepärasemat ja otstarbekohasemat.

Peab aga ütlema, et supereksliibris täidab oma ülesannet paremini kui eksliibris. Seda ei saa nagu eksliibrist kõrvaldada ilma raamatut rängalt rikkumata. Seega on supereksliibris kindlamini ja tihedamalt seotud raamatuga kui eksliibris.

NIME KIRJUTAMISEST RAAMATUSSE

Nime raamatusse kirjutamine on igaühele juba algkooli esimesest klassist tuttav. Vähesed neist aga, kes omandimärgina on kirjutanud oma nime ilukirjandusliku või mõne muu raamatu tiitellehele, on vististi küll mõelnud, et nad sellega seda rikuvad ja määrivad. Tavaliselt lisatakse nimele veel kuupäev, millal raamat on muretsetud.

Nime kirjutamine on kujunenud tiitellehe määrimiseks eriti juhustel, kus see kirjutatakse raske käega ja tindiga paberile, millel tint laiali valgub. Igati sobivam on nimi kirjutada raamatu esikaane siseküljele, sel puhul jääb tiitelleht puhtaks.

KUNSTIPÄRASTEST EESLEHTEDEST

Võiks nimetada veel üht raamatuomanduse märkimise kunstipärast viisi, mida meil olemasolevatel andmetel seni kasutatud ei ole, s. o. kunstiliselt kujundatud raamatu e e s l e h t, mis on loodud ainult teatavale raamatukogule või isikule. See moodus on tegelikult suureformaadilise eksliibrise edasiarendamine. Kuid eksliibris võib sellisel eeslehel moodustada kas keskel või mõnes muus sobivas kohas ka ainult ühe väikese osa. Väikest eksliibrist võib litograafilisel teel eeslehele trükkida korduvalt ning sellega täita kogu eeslehe. Kuidas seda kõige maitsekamalt ja kaunimalt teha, oleneb tööd teostava kunstniku võimetest.

Et meil vastavate võimetega graafikuid leidub, tõendab asjaolu, et viimasel ajal ikka sagedamini ilmub teoseid, milledele on loodud õnnestunud eeslehed. Kui suudetakse neid luua teatavate raamatute jaoks, siis peaks leiduma võimalusi luua neid ka individuaalselt teatavale isikule või raamatukogule.

*

Kõigi eespool vaadeldud raamatuomandusmärkide — eksliibrise, supereksliibrise, kunstipärase individuaalse eeslehe, templi ja nime sissekirjutuse ühine ülesanne on: kaitsta raamatu omaniku huve, takistada raamatu kaotsiminekut, kaitsta teda nn. raamatukrattide eest ja juhatada kogust või kodunt väljaläinud raamat sinna tagasi, näidata selle lugejale või ajutisele valdajale, kuhu ta peab raamatu pärast läbilugemist tagastama.

Viimane ülesanne on küllaltki tähtis, sest leidub rohkesti isikuid, eriti õppiva noorsoo ning teaduslike töötajate hulgas, kes peavad endile niihästi sõpradelt kui ka mitmetest kogudest oma tööks vajalikke raamatuid laenutama. Kui raamatutel omandusmärk, kas või nime sissekirjutamise näol, puuduks, siis oleks isikul pärast raskusi raamatute tagasiandmisega nende õigetele omanikkudele. Mälu peale ei saa alati loota.

Nagu näeme, on raamatu omandusmärgi ülesanded selged ja vastuvaidlematud. On ainult küsimus, milliseid omandusmärke tegelikult kasutada.

Nagu eelöeldust selgub, on kõige kultuursem, otstarbekohasem, hõlpsam ning raamatule kõige ohutum omanduse märkimise viis eksliibriste kleepimine raamatu sisekaanele. See näitab omaniku lugupidamist raamatu vastu, ei riku tiitlit ega siselehti nagu näiteks tempel, vaid vastupidi — rikastab raamatu välimust, kui eksliibris on kujundatud kunstipäraselt. Pealegi on eksliibris kõigile raamatukogude omanikele kättesaadav. Seda on kasutatud juba aastasadu, võiks öelda, isegi aastatuhandeid tagasi. Siinjuures lubatagu heita põgus pilk eksliibrise arengu ajalukku.

10

Kristjan Raud: Tallinna Ülikoolide Seltsi eksliibris.

Klišee

JOONI EKSLIIBRISE AJALOOST

Esimeseks teadaolevaks eksliibriseks maailmas on Egiptuse vaarao Amenophis III käsikirjade kogus papüüruste säilitamiskastidest leitud väikene helesinine fajansstahvlike tumesinise kirjaga, mida säilitatakse Briti muuseumis Londonis. See tahvlike on pärit 1400. aastast enne meie ajaarvamist, seega ligi kolm tuhat nelisada aastat vana. Seda tuleb pidada tolleaegseks raamatuomanduse märgiks. Nüüd, kus Euroopas paberi valmistamist tuntakse juba üle kaheksasaja aasta ja trükikunsti vanus on üle viiesaja aasta, me sellist fajansstahvlikest enam eksliibriseks ei loeks, kuid siis täitis ta samu ülesandeid, mis praegu on eksliibrisel.

Vanimaks templiga raamatuomanduse märkimiseks võiks pidada Assüüria kuninga Assurbanipali raamatukogus Niinives VII sajandist e. m. a. kasutatud viisi, kus tehti igale savitahvlile sissekirjutus: «Ekal Assurbanapla, šar kiššati, šar mat Assur», mis eesti keeles kõlaks: «Assurbanipali, maailma kuninga, Assüüria kuninga palee».

Jaapanis pärinevad vanimad eksliibrised kümnendast sajandist meie ajaarvamise järgi. Euroopa vanimad eksliibrised aga kuuluvad alles XIV sajandisse. Need on pärit kloostrite raamatukogudest. Kujutuselt on need vapid või mõned muud joonised, mis märgivad omandust ning on varustatud vastavate ähvardussalmidega, mis peavad kaitsma raamatut varaste eest. Alguses olid need käsitsi joonistatud lehekestel või maalitud raamatu sisekaanele.

Vanimaks säilunud käsitsimaalitud eksliibriseks on 1353. aastast pärinev pärgamendileheke, mille pildialuse kirja viimane lause «Iste liber est sanctae Margarethae in Osterhoven» (See raamat kuulub

Pühale Margarethale Osterhovenis), tunnistab selle kindlasti ekslibriseks, mis märgib raamatu kuuluvust mainitud mungaordule[1], mille kaitsepühakuks oli Püha Margaretha.

Sellest ajast on pärit mitmed sulega joonistatud ja pintsliga maalitud ekslibrised kloostrite raamatukogudes säilinud käsitsikirjutatud raamatutes. Nendesse ekslibristesse on sageli tehtud pikad kirjutused raamatu pühendamise, kinkimise ja omandusõiguse kohta, samuti hoiatused ja ähvardused raamatuvaraste aadressil.

Esimeseks trükitud ekslibriseks Euroopas loetakse Biberechi (Württembergis) ordumunga Hildebrand Brandenburgi ekslibrist, mis arvatakse pärit olevat 1470. aastast. See käsitsi koloreeritud puulõige kujutab vapikilpi hoidvat inglit, millele on juurde kirjutatud ladinakeelne tekst.

Vanimaks täpselt dateeritud ekslibriseks Euroopas on Baseli (Šveitsis) peapiiskopi Telemonius Limbergeri ekslibris, mis on dateeritud aastaga 1498. See on tundmatu kunstniku puulõige, millel on kujutatud ametirõivais ja ametiembleemidega peapiiskop, kellele vaatab pilvedest vastu samasuguses rõivais ja samasuguste embleemidega taevane piiskop. Ekslibrise kuuluvust märgivad tähed F. T. E. T., mis tähendavad «Frater Tillmanus, Episcopus Tripolitanus (vend Tillmanus, Tripolitania piiskop).

Üldiselt on XV sajandist tänapäevani säilinud vähe ekslibriseid ja olemasolevategi dateerimine on seotud suurte raskustega, kui just ekslibrisesse endasse pole selle loomise täpset aega märgitud.

XVI sajandi alguses aga võtab ekslibriste soetamine ning kasutamine hoogu Lõuna-Saksamaal ja Šveitsis. Siis tegeleb ekslibriste loomisega ka kuulus saksa graafik ja puulõikaja Albrecht Dürer (1471—1528) Nürnbergis. Temalt endalt loetakse pärinevat viis ekslibrist ja viis kavandit aastate 1503 ja 1521 vahemikus, tema töökojast või koolist aga, tema õpilastelt seni üldse neliteistkümmend ekslibrist, milledest osa on täpselt dateeritud, osa aga mitte.

Ka mitmed teised selleaegsed nimekad kunstnikud, nagu Hans Sebold Beham (1500—1550), Barthel Beham (1502—1540), Lucas Cranach vanem (1472—1553), Hans Holbein noorem (1497—1543) jt. viljelevad ekslibriseid.

[1] Premonstraatlaste mungaordu abtkond Alam-Baieris.

Kui üksikutes maades eksliibriste tekkimise ja levimise vanust arvestada nendele autori poolt märgitud daatumite järgi, siis saaksime järgmise pildi:

Šveitsis: 1498 — Baseli piiskopi Telemonius Limbergeri eksliibris.
Saksamaal: 1516 — Hieronymus Ebneri eksliibris.
Prantsusmaal: 1529 — Jean Bertaud de Latourblanche'i eksliibris.
Inglismaal: 1574 — Nic. Baconi eksliibris.
Rootsis: 1595 — Thure Bielke eksliibris.
Hollandis: 1597 — Anna van der Aa eksliibris.
Itaalias: 1622 — Anonym Cibo? eksliibris.
Eestimaal: 1660 — Tallinna Linna Magistraadi eksliibris.
Ameerikas: 1679 — John Williamsi eksliibris.

Selline eksliibriste vanuse määramine ühel või teisel maal oleks aga ekslik ja annaks väära pildi, sest peaaegu igal maal on varasemaid dateerimata eksliibriseid. Enamiku maade eksliibriste tegelik iga on ülaltooduist tunduvalt vanem.

Esimeste eksliibriste omanikud olid vaimulikud ja kloostrid, kes olid aastasadu ka raamatute, üldse teaduste ja kirjanduse ainumonopolistid. Vaimulikkudele järgnesid maal valitsevad ilmalikud vürstid.

Enne trükikunsti leiutamist olid raamatud tohutult kallid ja nende levik äärmiselt piiratud. Seega oli ka eksliibriste arv vähene. Trükikunsti leiutamine Euroopas 1444. aastal tõi pöörde raamatu levikusse. Hinnad alanesid ja raamat muutus kättesaadavamaks. Eriti soodustavalt mõjus raamatute levikule XVI sajandil Lääne-Euroopas toimunud murranguline liikumine, nn. reformatsioon, mis muutis ladinakeelse raamatu (eesjoones muidugi vaimuliku kirjanduse) rahvakeelseks ja seega ka mitteõpetlastele keeleliselt kättesaadavaks. See asjaolu oli ühtlasi soodustav eksliibriste arvulisele kasvule ja levikule.

Iga ajastu on eksliibristele andnud oma sisu ning vormi. Kui näiteks XV sajandi lõpus ja XVI sajandi algul oli trükikunsti eelkäija, plokkraamatu traditsiooni jätkamisena raamatute illustreerimisel valitsev puulõige, siis valmistati samas tehnikas ka eksliibrised.

Alates XVI sajandi teisest poolest kuni XVIII sajandi lõpuni muutub graafika ja raamatute illustreerimise alal valitsevaks tehnikaks metallilõige. Sama tehnika kandub üle eksliibristelegi, kuigi neid valmistatakse edasi ka puulõikes. Kuna litograafia algust tuleb lugeda

XVIII sajandi lõpust, hakkavad XIX sajandi algul ilmuma ka litograafilisel teel valmistatud eksliibrised.

Eksliibris teeb kaasa ka kõik Euroopas mõjule pääsenud kunstivoolud ja -stiilid, nii gootika, renessansi, baroki, rokokoo, biedermeieri jne. Sama on kehtiv ka XX sajandi eksliibriste kohta, kus raamatuviida kujundamisel on kasutatud niihästi realistlikke kui ka formalistlikke võtteid ning kõiki tänapäeval teadaolevaid graafilisi tehnikaid.

Ainestikuna on kogu Euroopa eksliibriste ajaloo kestel domineerivalt esitatud heraldika (vapid). Alates rokokooajast, XVIII sajandi keskelt, hakatakse eksliibristel kasutama rohkesti allegoorilisi ja mütoloogilisi ning maastikumotiive, eriti antiikaegsete ehitiste varemetega, raamatukogude siseruumide vaadetega jne. Rokokooajastu ei toonud eksliibriste ainestikku mitte üksnes muinaskreeka ja -rooma jumalaid, putosid ja amorette, vaid ka lopsakaid lill- ning taimornamente, väänlevaid jooni ja muid ajastule iseloomulikke elemente. See avardas tunduvalt eksliibriste motiivistikku, viies selle ala kunstiliselt märkimisväärsele kõrgusele.

Kahjuks pole meil mahti pikal ja huvitaval eksliibriste ajaloolisel arenemiskäigul praegu lähemalt peatuda. Märgime veel vaid mõningad lühikesed ajaloolised andmed eesti eksliibriste kohta.

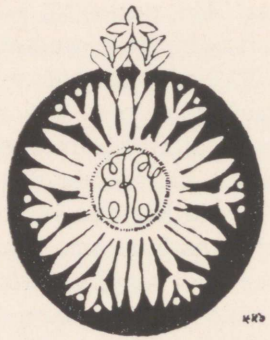

11

Kristjan Raud: Eesti Kirjanduse Seltsi eksliibris.
Klišee

JOONI EESTI EKSLIIBRISTE AJALOOST

Samuti kui Lääne-Euroopas, on ka Eestimaa alal esinevad esimesed eksliibrised kujundatud raamatuisse käsitsi. Vanimad selliste omandusmärkidega raamatud pärinevad XVI sajandist.

Trükikunst jõudis Eestimaale ligi paarsada aastat hiljem pärast selle leiutamist. Wanradt-Kõlli katekismus, mis ilmus 1535. aastal ja on seni teadaolevail andmeil esimene eestikeelne raamat, trükiti Saksamaal Wittenbergis. Tartu Ülikooli trükikoda, mis oli esimeseks Eesti maaalal, asutati alles 1631. aastal ja Tallinna gümnaasiumi trükikoda mõni aasta hiljem, nii avanesid meil võimalused eksliibriste ja supereksliibriste trükkimiseks alles XVII sajandi keskel.

Esimesed supereksliibriste vaskplaadid, mille ühe pealkirjaks on «Liber ex Bibliotheca. Reval. D. Olai» (Raamat Tallinna Püha Olause raamatukogust) ja teisel «Bibliotheca Revaliensis Restaurata. Anno MDCLX» (Aastal 1660 uuendatud Tallinna raamatukogu), pärinevad tõenäoliselt XVII sajandi seitsmekümnendaist aastaist.

Pärast piibli ilmumist eesti keeles aastal 1739 ja selle levimist rahva seas on sellesse tehtud rohkesti käsitsi sissekirjutusi, nagu „Se on Kurwitse Moisa toa martini Pibli Ramat 10 Tetsemer Ano 1782 Astad". Vanim selline teadaolev sissekirjutus on pärit aastast 1780.

Tõenäoliselt on XIX sajandi algusest säilinud ka eestlasele kuuluv sissekleebitud eksliibris. Kuna aga vastavate eeluurimiste puudumise tõttu on vanemate eksliibriste dateerimine seotud suurte raskustega, siis on see küsimus veel lahtine.

Möödunud sajandi esimese poole lõpust on säilinud kirikute juurde koguduste liikmete jaoks usulise propaganda otstarbel asutatud piibli-

koguduste raamatukogude eksliibristest näiteks tüpograafiliselt kujundatud «Rappla Piibli Koggoduse» raamatuviit (joon. 12).

12
Rapla Piibli Koguduse eksliibris.
Tüpograafia 1840 ?

Aastast 1850 on säilinud M. Willandi supereksliibris (joon. 13), mis näitab, et eestlased on kasutanud raamatuomanduse märkimiseks ka sedaliiki eksliibriseid.

On märkimisväärne, et möödunud sajandi teisest poolest, kus ilmuvate eestikeelsete raamatute nimetuste arv pidevalt tõusis, kus tekkisid omavalitsuste ja mitmesuguste seltside rahvaraamatukogud, ei ole säilinud ühtegi eksliibrist ega supereksliibrist, vaid andmed näitavad, et raamatuomanduse märkimiseks on kasutatud peamiselt templit ja omaniku nime tiitellehele kirjutamist.

Samuti on huvitav märkida, et möödunud sajandil töötanud eesti graafikute, nagu ksülograafide Eduard Magnus Jakobsoni (1847—1903), Andres Kuuse (s. 1874), Mart Pukitsa (s. 1874), Peet Mooratsi (1881—1908) jt. loomingus senistel andmetel eksliibrised puuduvad.

Selle nähtuse ajaloolised põhjused on alles selgitamata.

On tõsiselt kahju, et meie vanemad bibliofiilid ei ole olnud ühtlasi ka eksliibriste kogujad ja et nende raamatukogud pole säilinud, vast oleks leidunud seal mõni eksliibrise või supereksliibrisega raamat vanemast ajast.

Kuna XVII ja XVIII sajandist tänapäevani on eestikeelseid raamatuid säilinud vähe ning ka XIX sajandil ilmunud eestikeelsed raamatud on muutunud haruldusteks, siis peaks olema tõesti erakordne õnn, kui oleksid säilinud just eksliibristega eksemplarid. Tõenäoliselt on nii mõnigi vanem eesti eksliibris meie ajastule jäljetult kaduma läinud.

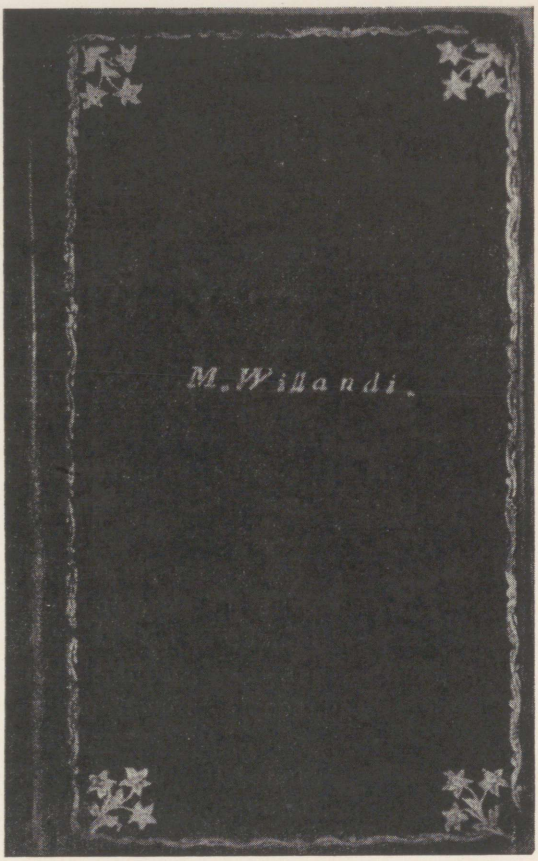

13

M. Willandi superekslіibris. 1850?

Kuid raamatuviida üldisest ajaloost on küllaltki selge, et eksliibris on arenenud ja areneb igal maal koos raamatukultuuriga. Lihtsasse, näotusse, trükitehniliselt halvasti kujundatud ja halvale paberile trükitud brošüüri, nagu seda olid enamikus kõik meie möödunud sajandi teisel poolel ilmunud ilmalikud ilukirjanduslikud ja mitmesugused õpetliku sisuga teosed, ei kõlvanudki kleepida eksliibrist. Kunstipärane eksliibris on määratud kleepimiseks esmajoones köidetud raamatusse. Viimane on eksliibrise massilise leviku eelduseks.

Üksikud erandid, juhuslikud näited peaksid meil aga siiski leiduma, sest meie haritlased olid ju tihedas kokkupuutes vene ja saksa harit-

14

Kristjan Raud: G. Risti eksliibris.
Ofort 1903

lastega ning ka kohaliku balti aadliga, kelledel sellest ajastust leidub eksliibriseid rohkesti.

Käesoleva sajandi alguses oli eestlaste käes ja kasutuses olev trükibaas oma tehnilistelt võimetelt uuetüübiliste trükimasinate sissetoomise tõttu juba kõrgele tasemele arenenud. Eriti tuleb märkida luuletaja Karl Eduard Söödi trükikoja ja kirjastuse, samuti ka «Postimehe» trükikoja, «Kirjanduse Sõprade» ja «Noor-Eesti» kirjastuste tegevust sel alal. Hakkas ilmuma üksikuid kunstnike poolt kujundatud ja köites

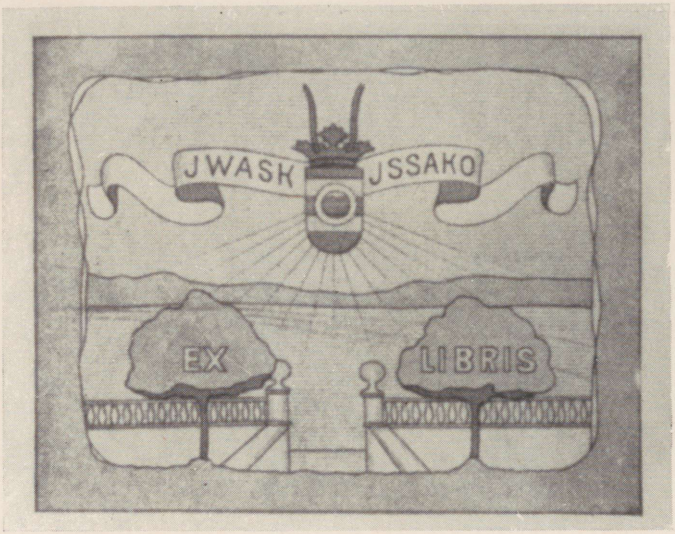

15

Udo Ivask: Iwask-Issako eksliibris.
Lito 1902

eestikeelseid ilukirjanduslikke teoseid. Eksliibrise tekkimiseks ja arenemiseks olid seega loodud eeldused, kuigi minimaalsed.

Käesoleva sajandi esimestel kümnetel arenes eesti raamatu välimuse kujunemine, samuti eksliibriste valmistamine üsna aeglaselt. Õiget hoogu sai see alles 1935. a., eestikeelse raamatu neljasaja-aastase juubeli tähistamiseks korraldatud «Raamatu-aastal», mil massiliselt müügile ilmus kunstiliselt kujundatud ja köidetud raamatuid. Siis tehti ka ulatuslikku propagandat eksliibriste loomiseks ning kasutamiseks.

Täiesti loomulikud eeldused kunstipärase raamatuviida hoogsaks arenguks ning massiliseks levikuks on olemas ka tänapäeval, kus suurem osa trükiteostest on kunstnike poolt illustreeritud ja ilmuvad müügile köites.

Kaua aega peeti eesti vanimaks kunstipäraseks eksliibriseks Kristjan Raua poolt vasegravüüris loodud G. Risti eksliibrist, mis on dateeritud aastaarvuga 1903 (joon. 14), siis loeti selleks Udo Ivaski litograafilist eksliibrist «Ivask-Issako» (joon. 15), dateeritud aastaarvuga 1902. Praegustel andmetel on selleks aga Kristjan Raua sulejoonistus-eksliib-

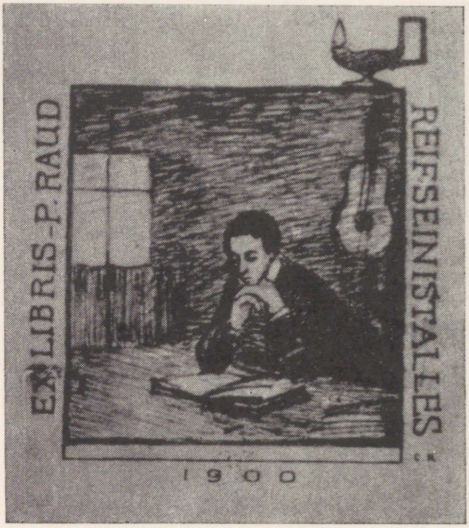

16

Kristjan Raud: Paul Raua eksliibris. Klišee 1900

ris oma vennale Paul Rauale, mis on dateeritud aastaarvuga 1900 (joon. 16). Pole aga võimatu, et uuemad uurimised nihutavad selle vanusepiiri veel tunduvalt kaugemasse minevikku.

Kristjan Raud jääbki meie sajandi esimesel aastakümnel pea ainsamaks eksliibriste viljelejaks kodumaal. Teine eesti kunstnik, eksliibriste looja Udo Ivask, elas ja töötas Moskvas ning valmistas raamatuviitu peamiselt venelastele.

Nagu juba märkisime, oli meie kauni raamatu ja eksliibriste areng käesoleva sajandi alguses aeglane. Esimese aastakümnendi jooksul on originaaljoonistel dateeritud andmete järgi Kristjan Raud loonud kõigest kaheksa eksliibrist ja nimelt: Paul Raud 1900, G. Rist 1903, E. W. Salk 1903, Mart Muremaa 1905, Salme Lill 1905, Jüri Madaras 1906, Ado Kask 1906 ja Alati Armas 1908. Nendestki on mitmed ainult kavandid.

Tõenäoliselt kuulub aga sellesse aastakümnesse rohkem tema poolt loodud eksliibriseid ja nende kavandeid, sest mitmed, nagu Mart Kaljo, Mai Kroon, J. Rünk, Karl Illipe jt. on oma joonistustehnika ja kujunduse üldlaadilt väga lähedased tema ülalmainitud selle ajajärgu eksliibristele, nende loomisaja kohta aga puuduvad meil täpsemad andmed.

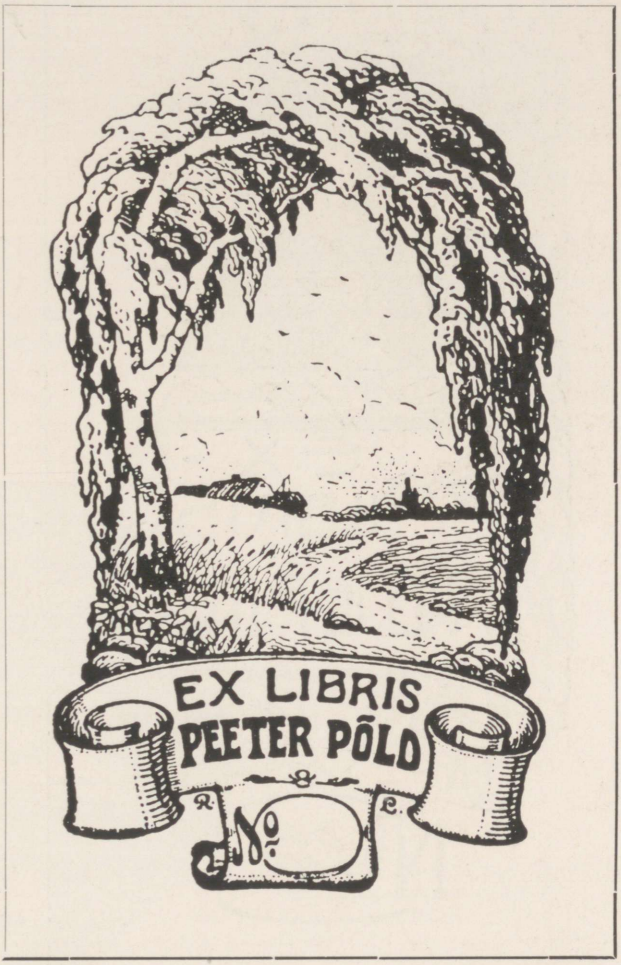

17

Rudolf Lepik: Peeter Põllu eksliibris.

Klišee 1907

Käesoleva sajandi esimesel aastakümnel hakkas eksliibriste loomisega tegelema veel Rudolf Lepik, kellelt on aga kahjuks teada üksainus, 1907. aastal Peeter Põllule loodud eksliibris (joon. 17).

Peale 1910. a. alustab eksliibriste loomist terve rida eesti kunstnikke, nagu Richard Kivit 1913. aastal, Märt Laarman ja Gustav Mootse 1914. aastal, Günther Reindorff, August Roosileht (joon. 18) ja Oskar Kallis

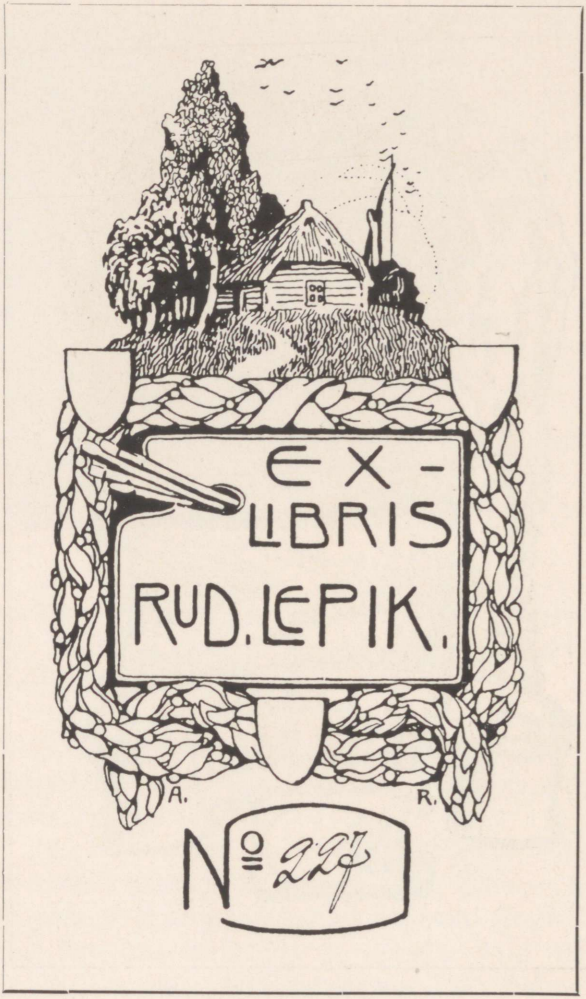

18

August Roosileht: Rudolf Lepiku eksliibris.
Klišee 1915

(joon. 19) 1915. aastal, Ferdinand Kask 1916. aastal, Aleksander Tassa (joon. 20) 1918. aastal jt. Mitmel nendest kujuneb sellealane looming viljakaks, jätkudes tänapäevani. Näiteks on Gustav Mootse seni loonud üle kahesaja viiekümne eksliibrise, osutudes seega sel alal eesti kunstnikest kõige produktiivsemaks. Richard Kiviti ja Märt Laarmani

19

Oskar Kallis: Parikase eksliibris. (Kasutatud ka kirjastusemärgina.)
Klišee ja foto 1915

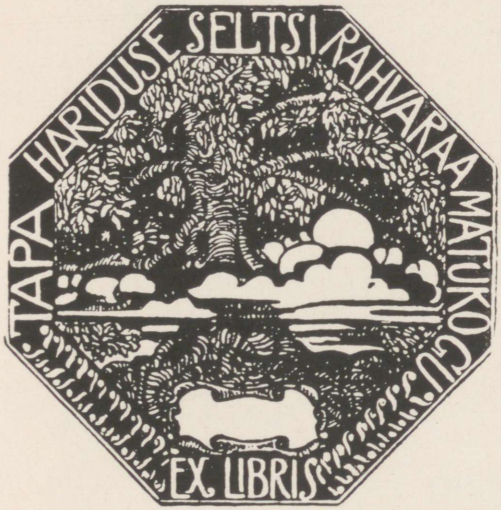

20

Aleksander Tassa: Tapa Hariduse Seltsi Raamatukogu eksliibris.
Klišee 1917

poolt loodud eksliibriste arv küünib kuuekümne lähedale, Günther Reindorffil ulatub see üle kahekümne jne. jne. Mõned sel ajal tegutsenud kunstnikud on loonud aga ainult üksikuid raamatuviitu.

Järgmised aastakümned on toonud eelmainituile lisaks rohkesti suure ande- ja loomisvõimega graafikuid, kes peaaegu kõik on valmistanud ka eksliibriseid. Mainigem kronoloogilises järjekorras, nii kuidas

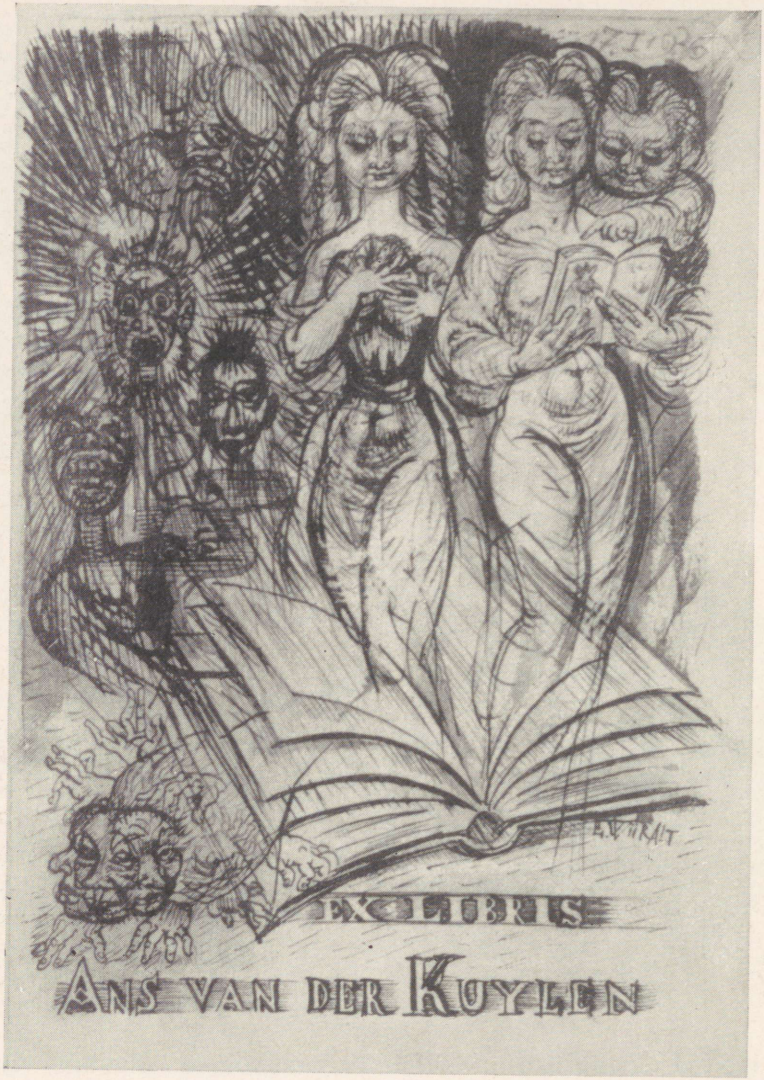

21

Eduard Wiiralt: Ans van der Kuyleni eksliibrise kavand.
1936

22

Eduard Wiiralt: Ans van der Kuyleni eksliibris.

Ofort 1936

nad eksliibriste loojatena oma tegevust on alustanud, nendest ainult silmapaistvamaid, nagu Ado Vabbe (1923) — sulgudes toodud aastaarv näitab, millal ta on olemasolevatel andmetel loonud esimese eksliibrise, Arkadio Laigo (1932), Paul Luhtein (1932), Hando Mugasto

(1932), Aino Bach (1933), Jaan Vahtra (1933), Evald Okas (1934), Ott Kangilaski (1935), Lydia Mei (1935), Karin Luts (1935), Paul Liivak (1936), Esko Lepp (1937), Richard Kaljo (1939), Ernst Kollom (1939) jt.

Eksliibriseid on loonud ka eesti silmapaistvaim graafik Eduard Viiralt, kuid kahjuks peamiselt ainult välismaalastele. Tema fantaasiarikkad ja viimistletud vasegravüüri tehnikas eksliibrised on suure kunstilise väärtusega. Olgu Ed. Viiralti raamatuviitadest näiteks toodud hollandi kunstikogujale Ans van der Kuylenile loodud eksliibris (joon. 21, 22) koos kavandiga, mis on tema selle ala teostest üks meisterlikumaid.

Rohkesti on meil eksliibriseid loodud ka asjaarmastajate poolt.

Ülalmainitud ja mainimata kunstnikkude ning asjaarmastajate eksliibriste puhtajalooliseks ülevaateks puuduvad käesoleval ajal alles ulatuslikumad eeltööd, nende kultuuri- ega kunstiajaloolist periodiseerimist pole veel alustatud. Seepärast on nendest ammendava ajaloolise ülevaate andmine praegu puudulik.

23

Peet Aren: Petri Treibergi eksliibris.
Klišee 1927

Arkadio Laigo: Hans Uustalu eksliibris.
Värviline puulõige 1940

SISSEJUHATAVAT

Eesti eksliibriste motiivistiku ülevaadet alustades tuleb märkida, et eksliibris ei ole alati vaba looming, vaid kunstnik on kohustatud seejuures arvestama tellija soove, maitset, arvamusi ning sageli üsna täpseid ettekirjutusi tellitava raamatuviida osas. Nii näiteks märgib eesti eksliibriste vanameister kunstnik Gustav Mootse ühes kirjas oma varasemate eksliibriste kohta järgmist:

«Minu joonistatud eksliibriste ideed on mulle tellijate poolt ette dikteeritud ja umbes kaheksa kuni kümme protsenti neist olen vabalt ning oma äranägemise järgi saanud valmistada.»

Sageli esineb juhuseid, kus tellijad on oma mõtted ja soovid, nii nagu nad tahavad näha oma eksliibrist, visandlike joonistena või üksikasjaliste kirjeldustena pannud paberile ja esitavad need kunstnikule materjaliks.

See on ka loomulik. Ei tellita ju eksliibrist lihtsalt mööduva tuju rahuldamiseks. Enne, kui teha vastav otsus, on küsimust igakülgselt kaalutud ja selgitatud, mida oma raamatuviidal näha soovitakse. Üldiselt suhtutakse eksliibrise motiivistiku valikusse väga tõsiselt.

Tellijate soovid ja ettekirjutused ühest küljest kergendavad kunstniku tööd, vabastavad ta motiivide otsimisest, teisest küljest aga piiravad need ta loomingulist vabadust ning võivad saada isegi koormavaks.

Igal juhul on aga tellija ja kunstniku tihe koostöö eksliibrise loomisel tervitatav nähtus. Seda arendades ja süvendades rikastume järjest ikka sisutihedamate, põhjalikumalt läbimõeldud ning kunstiliselt viimistletud originaalsete raamatuviitadega.

ELUKUTSE JA HUVIALA MOTIIVILISTEST EKSLIIBRISTEST

Kõige rikkalikumat materjali eksliibriste loojatele on pakkunud inimeste töö, tegevus, kutse- ja huvialad ning eriharrastused. Võib öelda, et peaaegu kolm neljandikku eesti eksliibristel kasutatud motiividest jutustab raamatuviida omaniku tööst, kutselisest tegevusest, erihuvidest ja harrastustest. Graafikud on väga tabavalt ja ilmekalt osanud esile tuua üksikute kutsealadega seotud iseloomulikke motiive.

Kutse- ja huvialane motiivistik on eksliibristele ka kõige sobivam, sest see näitab meile raamatuviida omaniku sisemist olemust, tema vaimset portreed, millele vastavalt on komplekteeritud ka isiklik raamatukogu. Järelikult vastavad kutsetöö ja huviala motiividel loodud eksliibrised ka kõige paremini raamatukogu sisulisele koostisele.

Kutse- ja huvialasid tähistavate eksliibriste jaoks on aegade jooksul kujunenud oma standardsed ja šabloonsed embleemid. Sellist eksliibrist vaadates võib iga asjatundja öelda, mis elukutse ja millised erihuvid selle omanikul on.

Kui kutsealade embleemid on rahvusvahelises ulatuses kindlaks kujunenud, mille tõttu esineb oht šablooni kaldumiseks, tuleb kohe alguses märkida, et eesti kunstnikud on osanud nendest karidest õnnelikult mööda minna. Enamikul juhtudel on nad suutnud üldtuntud embleemidele ja paljutarvitatud motiividele anda rahvuslikult omapärase ja uudse vormi ning kuju. Nad on andnud rohkesti häid, sisutihedaid ja huvitavaid, üksikutel erinevatel kutsealadel töötavate isikute eksliibriseid. Sageli on nad tunginud kutseala embleemi tuuma, selle avanud, võtnud sealt olulisema, embleemi essentsiaalse osa ning kujundanud selle ümber omapäraselt. Näiteks võiks mainida siin üldiselt trafaret-

seks kujunenud meditsiiniala töötajate embleemi, mürgikarikat maoga. Kui palju leidub meie eksliibristel selle standardse šabloonilise kuju kõrval ka erinevaid kujutisi ja lahendusi, selles võime veenduda, kui vaatleme võrdlevalt standardiga Richard Kiviti dr. Kallistrat Liigile ja prof. dr. med. vet. Ferdinand Lajale (joon. 38) ning Jüri Kiipsaarele Arkadio Laigo loodud eksliibrist (joon. 32) jt. meditsiiniala töötajate eksliibriseid ning nendel antud embleeme.

Et sellest kõige suuremast ja rikkalikumast motiivistikurägastikust selgemat ülevaadet saada, selleks vaatame üksikute elukutsete ja huvialade motiivilisi eksliibriseid eraldi.

ARSTIDE JA TEISTE MEDITSIINIALAL TÖÖTAJATE EKSLIIBRISTEST

Vanemateks ja arvult levinumateks kutsealaste motiividega eksliibristeks on arstide ja üldise meditsiinilise personali raamatuviidad. Seni teadaolevaks vanimaks arsti eksliibriseks Euroopas peetakse Viini astronoomi ja ihuarsti, magister Georg Tannstetteri raamatuviita aastast 1516.

Eesti vanimateks meditsiinialasteks eksliibristeks tuleb seni olemasolevatel andmetel pidada kunstnik Richard Kiviti poolt 1921. aastal dr. H. Kallasele ja dr. E. Erlemannile loodud eksliibriseid, mis kahjuks aga ei ole meie kollektsionääride kogudes säilinud. Kunstnikult saadud andmetel kujutanud dr. Erlemanni eksliibris surnupealuud lugemas läbi suurte prillide paksu raamatut ja dr. Kallase raamatuviidal istunud surm haual, voldiline mantel üll.

Seega olid mõlemad arstide eksliibrised loodud rahvusvaheliselt tuntud motiividel, sest sel alal sagedamini tarvitatud embleemideks on kolp ja skelett. Peale mainitute esinevad arstide eksliibristel kutseala ametitunnustena sageli veel mikroskoop, rohupudelid, stetoskoop ja mitmesugused teised arstiriistad.

Eesti arstide eksliibriste kujundajad pole just palju lugu pidanud selle kutseala üldtuntud embleemidest, vaid on loonud arstidele raamatuviitu rohkesti ka üldmotiividel või katsunud otsida nende tööalalt midagi uut.

Kolpa kujutavatest eksliibristest on kunstiliselt õnnestunum Richard Kaljo poolt 1944. aastal Velda Rüütlile loodud raamatuviit,

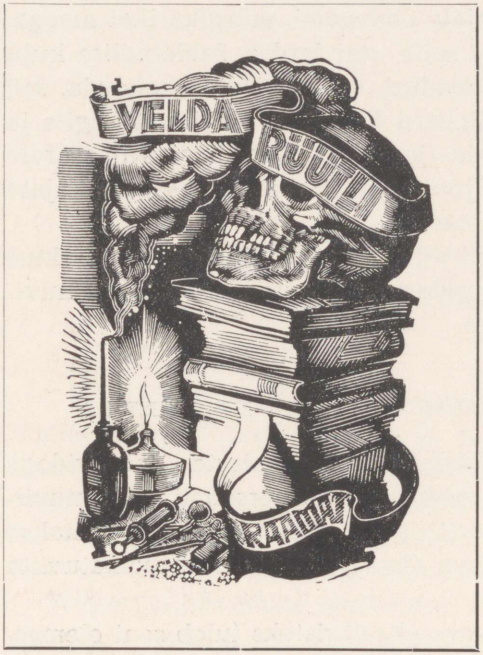

24
Richard Kaljo: Velda Rüütli eksliibris.
Puulõige 1944

25
Arkadio Laigo: Leonid Volmeri eksliibris.
Puulõige 1942

kus surnupealuu on asetatud kõrge raamatuvirna otsa, mille kõrval lebab mitmesuguseid arstiriistu (joon. 24). Teised kolpa ja skeletti kujutavad eksliibrised on kunstiliselt vähem õnnestunud.

Palju huvitavamad on aga need eksliibrised, kus kunstnik on katsunud leiutada arstide kutselise töö iseloomustamiseks uusi motiive.

Näiteks Arkadio Laigo on leidnud 1942. aastal dr. Leonid Volmerile loodud eksliibrises (joon. 25) täiesti uue motiivi, millist ma pole kohanud ühegi maa arsti eksliibrisel — valges kitlis mees aitab kokkulangevat haiget, kes hoiab käes liivakella. Sellel on kujutatud otseselt arsti humaanne tegevus. Arsti ja haige üle laotab õhus hõljuv tervisejumalanna (Hygieia) paela, mille pealkirjaks on EX LIBRIS. Nii on see motiivilt uudne raamatuviit ühtlasi ka sisult sümboolne ning tähen-

dusrikas. See rõhutab, et arst ammutab oma abistava jõu tervisejumalannalt mitte otseselt, vaid raamatute kaudu.

Raamatute tähtsust arsti elukutses rõhutab ka Richard Kiviti poolt 1940. aastal loodud dr. Dagmar Kiviti eksliibris (joon. 26), millel on kujutatud naisarsti seismas kikivarvul kõrgel raamatuvirnal valamas kotist liiva suurde liivakella, pikendades seega liivakella ajajooksu ehk sümboolselt — inimese eluiga. Eksliibrisel on ilmekalt näidatud, et arstil on võimalik inimelu pikendada raamatute, s. o. teadmiste kaudu, mis ta ammutab raamatuist. Raamatuile toetumata ei küüniks ta liivakella ülemise ääreni, teaduse abita ei saaks ta inimese eluiga pikendada.

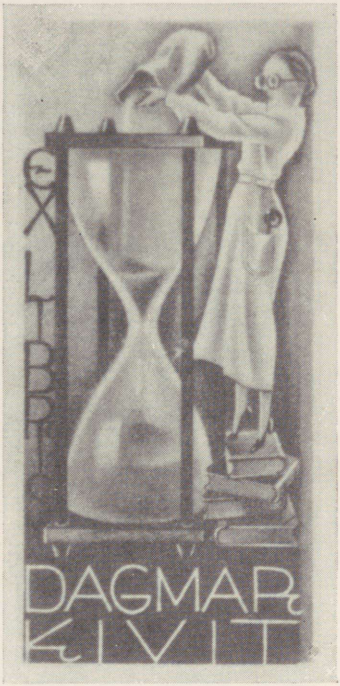

26
Richard Kivit: Dagmar Kiviti eksliibris.
Ofsett 1940

Liivakella elukutse sümbolina on kasutatud veel mitmel eesti arsti eksliibrisel. Huvitava ja kunstiliselt õnnestunuma näitena võiks mainida Hando Mugasto ja Arkadio Laigo ühisloominguna tekkinud ning mõlema signatuuri kandvat dr. Hans Uustalu eksliibrist (thv. I). H. Mugasto poolt 1937. aastal enne surma loodud kavandit laskis dr. Uustalu täiendada A. Laigol, kes selle siis ka 1940. aastal puusse graveeris.

Mikroskoopi on kasutanud Arkadio Laigo 1942. a. prov. Imelikule loodud eksliibrisel (joon. 27) ja 1943. aastal loodud Hans Kuiski eksliibrisel (joon. 28). Esimene neist on üks huvitavamaid ja omapärasemaid meditsiiniala töötajate raamatuviitu selle tõttu, et kunstnik on osanud kõigi embleemide — mao, retordi, mikroskoobi ning nende varal moodustunud viirastuslike kujude kaudu lahendada ka nime sümboolika.

Samuti õnnestunud ning kompositsiooniliselt terviklik lahendus on antud ka Hans Kuiski raamatuviidale, mis kuulub A. Laigo fašistlikus

27

Arkadio Laigo:
Prov. Imeliku eksliibris.
Puulõige 1942

vanglas loodud eksliibriste paremiku hulka. Selles on säilinud veel tema täpne, viimistletud ja asjalik stiil, puulõike tehnika ning motiivide käsitluse selgus ja tihedus, milleni kunstnik jõudis 1942. aastal enne vangistamist.

Huvitava ja väga meeldiva eksliibrise on Richard Kivit loonud 1943. aastal günekoloog dr. med. Ernst Sägale (joon. 29), millel on kujutatud erilises valguse nimbuses künkal istuvat noort õnnelikku ema hoidmas kätel naeratavat imikut. Kujutise ümber on asetatud stilisee-

28

Arkadio Laigo: Hans Kuiski eksliibris.
Puulõige 1943

ritud zodiaagimärgid, mis tähendavad aasta kahtteistkümmend kuud, alates vasakult ülalt Jäära tähekoguga, kus Päike asub aprillis, ja lõpetades paremal all Kalade tähekogu märgiga (Päikese asukoht märtsikuus). Eksliibrise vasakul serval asuvad seega ülalt alla: Jäära (aprilli), Sõnni (mai), Kaksikute (juuni), Vähja (juuli), Lõvi (augusti) ja Neitsi (septembri) tähekogu märgid, ning paremal: Kaalude (oktoobri), Skorpioni (novembri), Amburi (detsembri), Kaljukitse (jaanuari), Veevalaja (veebruari) ja Kalade (märtsi) tähekogu märgid.

Mitmetel eksliibristel on arsti elukutse embleemina kujutatud stetoskoopi või arsti sellega haiget kuulamas. Sageli kasutatud embleemiks on ka mürgikarikas maoga või madu üksinda, kuigi see on peamiselt farmatseutide ja teiste meditsiinialal töötajate, nagu velskrite ja õdede embleemiks. Väljakujunenud trafaretina on kasutatud seda väga paljudel eesti apteekrite ja teiste meditsiiniliste töötajate raamatuviitadel.

29

Richard Kivit: Ernst Säga eksliibris.
Klišee 1943

Huvitavama ja stiilsema näite selle embleemi eksliibrisele paigutamisest ning teiste esemetega seostamisest pakub 1935. aastal Hando Mugasto poolt loodud eksliibris farmatseut Marta Kiisale (joon. 30). Trafaretne mürgikarikas maoga asub sellel küllalt silmapaistval kohal ning rõhutab selgelt eksliibrise omaniku elukutset, kuid siiski ei valitse see kogu eksliibrist, nagu paljudel teistel raamatuviitadel.

Kunstnikud on katsunud seda šablooniliseks kujunenud kuiva embleemi elustada ning pehmendada rea kõrvalmotiividega. See on neil kord suurema, kord väiksema eduga ka õnnestunud.

Sootuks omapärase ja huvitava, trafaretist täiesti kõrvalekalduva lahenduse on mürgikarika ja mao käsitluses andnud Arkadio Laigo 1943. aastal loodud eksliibrisel (joon. 32) Jüri Kiipsaarele, millel on

30

Hando Mugasto: Marta Kiisa eksliibris. Puulõige 1935

31

Arkadio Laigo: Amandus Lattiku eksliibris. Puulõige 1943

kujutatud merekaldal mäejalamil viinapuu all lamavat alasti meest, kelle kõrval uhmrikausikese kohale on tõstnud vingerdav madu oma pea. Kunstnik on siin realistlikus käsitluses sulatanud embleemi looduspilti selle orgaanilise osana. Trafaretist kõrvalekaldumisest hoolimata kõneleb see küllalt selget keelt eksliibrise omaniku elukutsest. Mürgikarika ja mao maskeerimist ning peitmist teiste esemete hulka või sulatamist antud pilti reaalse koostisosana leidub veel mitmel, nagu näiteks Gustav Mootse poolt 1942. aastal loodud Mari Soolo, 1943. aastal valminud Alma Miti (joon. 35) jt. eksliibristel.

Huvitav ja omapärane lahendus on antud Arkadio Laigo poolt ka 1943. aastal loodud farmatseut Amandus Lattiku raamatuviidale (joon. 31). Sellel on mürgikarikas asendatud katseklaasiga, millesse kaks putot koguvad taimeõielt tervendavat mahla. Klaasi ümber on

32
Arkadio Laigo: Jüri Kiipsaare eksliibris.
Puulõige 1943

asetatud pael kirjaga EX LIBRIS. Vana embleemi kaudu on antud sootuks erinev, palju meeldivam ja ka ajakohasem vorm.

Need kõik on uudsed ja õnnestunud lahendused, mis siiski küllalt selgesti kõnelevad nende eksliibriste omanike elukutsest.

Apteekrite kutsetööd on katsutud iseloomustada ka veel teisiti. Nii näiteks on Richard Kaljo kujutanud 1940. aastal loodud Richard Kiipsare eksliibrisel (joon. 33) valges kitlis meest askeldamas apteegi leti taga rohupudelite ja kaaludega ning Karin Luts on kujutanud 1938. aastal loodud eksliibrisel proviisor Valter Jalvistele (joon. 34) esiplaanil arstirohutaimi. Arstirohutaimede kujutisi leidub veel paljudel farmatseutide eksliibristel. Armastatumaks taimeks on maikelluke.

Kuid kaugeltki mitte kõik meie arstid ega meditsiiniala töötajad pole oma eksliibristel kasutanud elukutsest tuletatud embleeme, vaid paljud on lasknud oma raamatuviidad luua üldistel motiividel ning saavutanud väga häid tulemusi. Olgu selle tõenduseks näiteks toodud

33

Richard Kaljo: Richard Kiipsare
eksliibris.
Puulõige 1940

34

Karin Luts: Valter Jalviste
eksliibris.
Klišee 1938

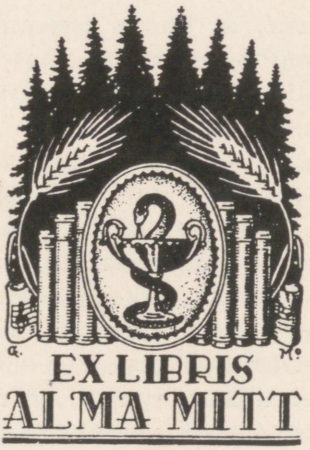

35

Gustav Mootse: Alma Miti
eksliibris.
Klišee 1943

36

Lydia Mei: Selma Veisseriku
eksliibris.
Klišee 1938

37

Arkadio Laigo: Jüri Rumma eksliibris.
Puulõige 1940

Lydia Mei poolt 1938. aastal loodud eksliibris tuntud lastearstile Selma Veisserikule (joon. 36) ja Arkadio Laigo poolt 1940. aastal loodud eksliibris dr. Jüri Rummale (joon. 37). Mõlemal on antud huvitav sümboolne kui ka kunstiliselt õnnestunud lahendus.

*

Veterinaararstide eksliibristel on tavaliselt kujutatud loomi. Sealgi pole mööda pääsetud maokujutisest, mida kohtame näiteks Richard Kiviti poolt 1940. aastal loodud eksliibrisel prof. dr. med. vet. Ferdinand Lajale (joon. 38) ja veel mõnele teisele loomaarstile.

Lõpuks vääriks meditsiiniala töötajate eksliibriste puhul peatuda veel 1937. aastal Kristjan Raua poolt dr. med. Arno Metsa nimele loodud raamatuviida kavandil (joon. 39), milles on kasutatud mao ja kotka motiivi. Kotkas on haaranud mao oma võimsate küünte vahele, mis

38

Richard Kivit: Ferdinand Laja eksliibris.
Klišee 1940

meenutavad inimsõrmi. Et seda motiivi on kasutatud sümboolselt arsti raamatuviidal, siis tekib küsimus, kas autor pole siin kotkaga sümboliseerinud haigusi, mis oma võimsate küüntega haaravad inimest kui ussikest. Sellele oletusele võiks tuge otsida eesti mütoloogiast, kus kotkast tuntakse kurja linnuna, või on kotkaks moondunud koguni lapi nõid ise, kes alati külvab haigusi (M. J. Eisen: «Eesti vana usk». Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus, Tartus 1926, lk. 259 jj.). Samuti nimetab Fr. R. Kreutzwald ka «Kalevipojas» kotkast kurjaks linnuks (XVIII, 1), kuigi ta sellel laseb Kalevi meie randa visata. Kuid muinasjuttudes tuntakse kotkast ka inimese abistajana ning lindude kuningana, ent sellenagi on ta kuri.

39

Kristjan Raud: Arno Metsa eksliibris. Klišee 1937

Madu seevastu tunneb eesti vanem mütoloogia inimeste sõbrana, maa mürgi hävitajana ja sageli inimese lähema elukaaslasena, nagu teab tõendada M. J. Eisen (sealsamas lk. 238). Samuti annavad maod rahvale ka mitmel kujul arstimeid (sealsamas lk. 244), mitmesuguseid võluvõimetega esemeid ja muud, mis inimese elu soodustavad.

See on ühtlasi näide, kuidas raamatuviitade motiive saaks ammutada meie oma rahva vaimsetest varasalvedest ja tuua mitmekesisust kasutatavasse rahvusvahelisse eksliibriste elukutse- ja ametisümboolikasse.

Üldiselt peab märkima, et eesti arstide ja meditsiiniala töötajate eksliibriste motiivid on huvitavad. Kunstnikud on näidanud siin leidlikkust, originaalsust, mitmekesisust. Eksliibriste kunstiline väljatöötus on kõrgetasemeline, nii et isegi väga üldtuntud ja paljutarvitatud rahvusvahelised motiivid ning embleemid ei tundu kulunutena, šabloonsetena, vaid on antud omapärases uues, värskes kunstilises kujunduses.

JURISTIDE EKSLIIBRISTEST

Juristide eksliibrised on Euroopas samuti vanimaid sellelaadilisi. Nende rahvusvahelisteks sümboliteks on aegade jooksul kujunenud mõõk ja kaalud, seotud silmadega õigusejumalanna Justitia, seaduse-

40
Ernst Kollom: Vladimir Kuusiku eksliibris.
Värviline puulõige 1940

41
Arkadio Laigo: H. Mäeloogi eksliibris.
Puulõige 1939

raamatud (LEX), eriti aga «Corpus juris civilis», Vana-Rooma tsiviilõiguste kogu, ning paragrahvimärk.

Vanimaks teadaolevaks käsitsi joonistatud juristi eksliibriseks Euroopas on Baseli kanooniku ja õigusteaduse doktori Arnold zum Luffti ning vanimaks juristi koloreeritud puulõikes eksliibriseks doctor juris Thomas Wolphiuse (Wolfi) oma, mis on pärit 1485. ja 1490. aasta vahemailt.

Eesti esimeseks juristi eksliibriseks on senistel andmetel Jaan Vahtra poolt 1933. aastal professor Artur Tõeleid-Kliimannile loodud kolmevärviline raamatuviit. Sellel on kujutatud raamatul püstiseisev punane tuleleegitaoline paragrahvimärk, mida meie juristide eksliibristel ongi kasutatud kõige sagedamini selle elukutse märkimiseks.

Paragrahvimärki kandvaid eksliibriseid leidub meil kümneid. Teisi rahvusvaheliselt kasutatud juristide embleeme tarvitatakse meil sootuks vähem.

Paragrahvimärk ei paku palju võimalusi kunstiliseks kujundamiseks. Šabloonist ja üksluisusest hoidumiseks on graafikud eksliibriste

42

Ella Mätik: Jaan Vaini eksliibris.
Puulõige 1942

loomisel püüdnud olukorda päästa mitmet moodi. Nad on katsunud sellele mitmesugustest lisamotiividest luua sobiva ümbruse, mis tõstaks paragrahvimärgi kunstipäraselt ja huvitavalt esile.

Näiteks on Ernst Kollomi poolt 1940. aastal jurist Vladimir Kuusikule loodud eksliibris (joon. 40) põhiliselt üles ehitatud nimesümboolikale. Ka vana perekonna õuemärk, ankur ning mitmesugused teised motiivid on sisse toodud, kuid paragrahvimärk on asetatud siiski väljapaistvale kohale, nime ette, kus see räägib väga selget keelt raamatuviida omaniku, juristi elukutsest.

Head «tausta» on saadud sageli päris lihtsate vahenditega, nagu tõendab seda Arkadio Laigo poolt 1939. aastal H. Mäeloogile loodud eksliibris (joon. 41). Paragrahvimärk on asetatud paberi vasakusse, ülemisse nurka, millise võttega osutatakse eksliibrise omaniku elukutsele. Paberileht on varjupoolsest küljest kinnitatud rippuva pitseriga, mida vaevalt pealiskaudsel silmitsemisel märgatakse. Selle varjatud pitseriga rõhutab autor veelgi eksliibrise omaniku kutseala juriidilist iseloomu.

Huvitava, kuid lihtsa lahenduse paragrahvimärgi asetusele on andnud ka Ella Mätik 1942. aastal loodud advokaat J. Vaini eksliibrisel (joon. 42), kus must ja valge paragrahvimärk on asetatud öökulli kõr-

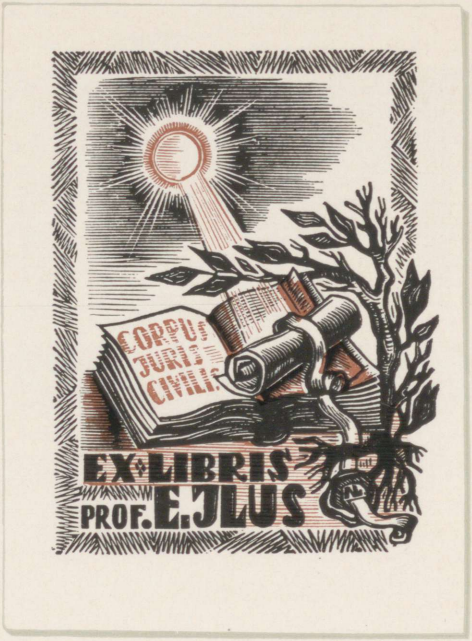

Arkadio Laigo: Elmar Ilusa eksliibris.
Värviline puulõige 1942

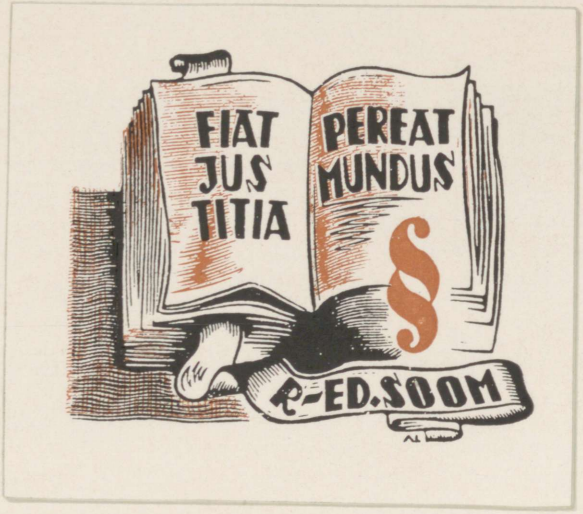

Arkadio Laigo: R. Ed. Soomi eksliibris.

Värviline puulõige 1939

43

Günther Reindorff: Elmar Sonini eksliibris.
Klišee 1935

vale, kes istub J-tähe ülemisel konksul. Seega on asetatud kõrvuti tarkuse- ja seadusesümbolid, kusjuures on rõhutatud seaduse kahekülgsust.

Teiseks armastatumaks embleemiks eesti juristide eksliibristel on paks seaduseraamat. Seaduseraamat paragrahvimärgiga on sobivalt ühendatud Arkadio Laigo 1939. aastal advokaat R. Ed. Soomile loodud eksliibrisel (thv. III). Seal on paksu raamatu avatud lehekülgedel ladinakeelse kirja «FIAT JUSTITIA PEREAT MUNDUS!» («Hukkugu kas või maailm, aga sündigu õigus!») alla asetatud ka suur paragrahvimärk, nii et see haarab kõik parempoolsed raamatu lehed.

Täiesti omapärase lahenduse juristi eksliibrisele on andnud Günther Reindorff 1935. aastal advokaat E. Soninile loodud raamatuviidal (joon. 43). Ta on paksu seaduseraamatu asetanud rõugukujuliselt ning selle seljale pannud sulepeal kiikuma ingli ja kuradi, hea ja kurja sümbolid, iseloomustades seega tabavalt kodanlike seaduste kahepaiksust, mille alusel on võimalus võita nii heal kui kurjal. Võidu kaldumine ühele

44

Ado Vabbe: Rein Eliaseri eksliibris.
Klišee 1938

või teisele poolele oleneb ainult jõust ja kaaluja raskusest, millega seda siia või sinna, hea või kurja poole rõhutakse või tõmmatakse.

Avatud seaduseraamatut kujutab Arkadio Laigo 1942. aastal prof. E. Ilusale loodud eksliibrisel (thv. II), kus raamatu vasakpoolsel leheküljel on kiri: «CORPUS JURIS CIVILIS», millega märgitakse professori tsiviilõiguse ja vana-rooma õiguse eriala.

Pole kahtlust, et seaduseraamatud võimaldavad kunstnikul kasutada eksliibrise loomisel palju rikkalikumaid ja huvitavamaid kombinatsioone kui paragrahvimärk. Seda tõsiasja kinnitavad näiteks toodud kolm eksliibrist, millede kunstiline kujundus tuleb lugeda õnnestunuks, kirjade paigutus sobivaks ja sisu eksliibriste omanike suhtes tabavaks ning iseloomulikuks.

Kõige tüüpilisemat, sajandeid eksisteerinud juristide eksliibriste motiivi, kinniseotud silmadega õigusjumalannat Justitiat, kaalud vasakus ja mõõk paremas käes, kujutab 1938. aastal prof. Ado Vabbe loodud raamatuviit R. Eliaserile (joon. 44). Sellel ei esine peale mainitu ja kohustuslike kirjade mitte mingisuguseid lisamotiive. Kogu pilt on asetatud kahe peene joonega ääristatud raami ning jätab Ado Vabbe käsitluses väga puhta, selge ning sümboolse mulje.

Vana-rooma õigusjumalanna Justitia, mõõk ja kaalud esinevad veel mitmel juristi eksliibrisel, kuid ühelgi pole need nii mõjuvalt esile toodud kui mainitud A. Vabbe loodud eksliibrisel.

Huvitava lahenduse on andnud Ernst Kollom 1940. aastal jurist Udo Pullmannile loodud eksliibrisel, kus keskseks kujuks on piibellik hea- ja kurjatundmise puu patule ahvatleva maoga (thv. XIII).

Üldiselt tuleb märkida, et eesti juristide eksliibristel pole suudetud taotleda nii suurt motiivide mitmekesisust ega omapära nagu meditsiinialal töötajate omadel. Kuid nende hulgas leidub küllalt näiteid, kus eksliibrist kujundav kunstnik on oma ülesande lahendanud hästi, huvitavalt ja omapäraselt ning saavutanud kunstiliselt õnnestunud terviku, kus sisu ja vorm on kooskõlas.

Paljud juristid on samuti nagu arstidki loobunud elukutset märkivate rahvusvaheliselt tarvitatavate embleemide kasutamisest ja lasknud endile raamatuviidad luua mitmesugustel teistel motiividel.

KUNSTNIKE EKSLIIBRISTEST

Kunstnikest ja kunstisõpradest omavad eksliibriseid kõige rohkem graafikud ja maalikunstnikud, s. o. isikud, kes seisavad eksliibriste loomisele kõige lähemal ning on ise nende loojad. Siin pole tõeks saanud rahvasõna, et kingsepal pole saabast ega rätsepal rõivast, sest graafikuil-kunstnikel on eksliibriseid rohkem kui ühegi teise kutseala inimestel. Mõned kunstnikud-graafikud on loonud endale rohkem kui ühe eksliibrise, nagu näiteks Märt Laarman, kes olemasolevatel andmetel on kujundanud endale vähemalt kolmteistkümmend raamatuviita. Siiski leidub ka kunstnikke, nagu Ado Vabbe, Richard Kivit, Ernst Kollom jt., kes teadaolevatel andmetel pole endale ühtegi eksliibrist loonud.

Kunstnike eksliibriseid võime motiivistiku järgi jagada üldiselt nelja järgmisse gruppi: 1) graafikute, 2) maalijate, 3) skulptorite ja 4) rakenduskunstnike omad.

Kunstnike eksliibriste rahvusvaheliselt tuntud embleemideks on kunstnike vapp, kus suuremal vapikilbil asetseb kolm väikest valget värvipaletti, pintslid, molbertid, maalimiskastid, uuritsad, kujud ja büstid.

TRÜ Raamatukogu

45

Hando Mugasto endale loodud eksliibris.
Puulõige 1936

46

Arkadio Laigo endale loodud eksliibris.
Puulõige 1934

47

Märt Laarmani endale loodud eksliibris.
Puulõige 1937

48

Karl Doll-Taeli endale loodud eksliibris.
Vaselõige 1939

Eesti kunstnike eksliibristel esineb kunstnikuvappi harva. Suuremat hindamist kutseembleemidena on leidnud uuritsad. Nende kujutist esineb paljudel meie graafikute-ksülograafide eksliibristel, milledest mitmeid võib esitada huvitavate ja õnnestunud näidetena. Mainigem neist ainult mõningaid.

Nii näiteks on Hando Mugasto 1936. aastal endale loodud eksliibrisel (joon. 45) kujutanud raamatu kaanel kaht uuritsat, tahtes sellega öelda, et tema erialaks on raamatute illustreerimine puugravüüridega, nagu see tegelikult ka oli. Hando Mugasto andis oma lühikese eluea kunstilise loomingu paremiku just raamatuillustratsioonidena puugravüüris, teostades samuti rea õnnestunud eksliibriseid.

Sama võime öelda ka fašistide poolt mõrvatud ksülograafi Arkadio Laigo kohta, kes oma rohkearvuliste graafiliste lehtede ja illustratsioonide kõrval on teostanud rea eksliibriseid puugravüüri tehnikas. Ka tema mõlemal, 1934. (joon. 46) ja 1939. aastal endale loodud raamatuviidal on teiste kujutatud esemete keskel silmapaistval kohal uuritsad.

Märt Laarmani mitmel endale loodud eksliibrisel (1937., 1938., 1939. a. jt.) on samuti kujutatud

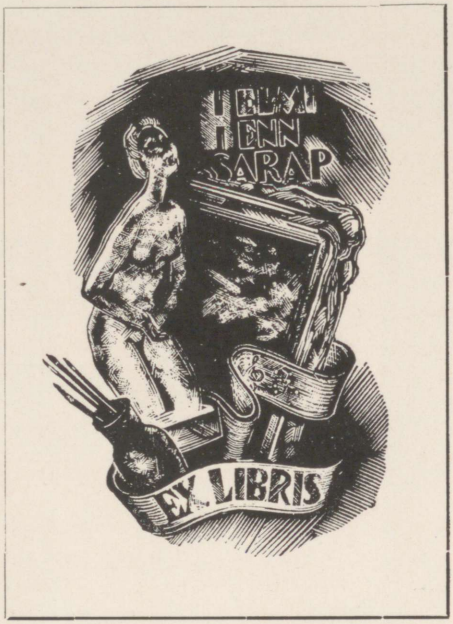

49
Richard Kaljo: Helmi ja Henn Sarapi eksliibris.
Puulõige 1943

50
Esko Lepp: Jaak Olepi eksliibris.
Puulõige 1950

51

Richard Kaljo endale loodud eksliibris.

Ofort 1940

uuritsaid. Kahel eksliibrisel (1937. ja 1939. a.) on kujutatud uuritsat töös, gravüürist laastu lõikamas (joon. 47), kuna teised kunstnikud on kujutanud neid lihtsalt dekoratiivsete esemetena.

Karl Doll-Taeli 1939. aastal endale loodud eksliibrisel (joon. 48) hoiab raamatut lugev naine paremas käes püsti uuritsat ja vasakus pintslit. Sellega on kunstnik nähtavasti tahtnud tunnistada kunstniku töö seisukohalt tähtsaks mõlemaid.

Pintsleid, pliiatseid, sulgi ja tušipulki esineb väga paljudel graafikute raamatuviitadel. Olgu nendest näiteks toodud ainult huvitavamad ja kunstiliselt õnnestunumad, nagu Richard Kaljo poolt 1943. aastal Helmi ja Henn Sarapile loodud eksliibris (joon. 49), Esko Lepa poolt 1950. aastal Jaak Olepile loodud eksliibris (joon. 50) ning Richard Kaljo 1940. aastal endale loodud eksliibris (joon. 51).

52

Arkadio Laigo: E. Haameri eksliibris.

Puulõige 1938

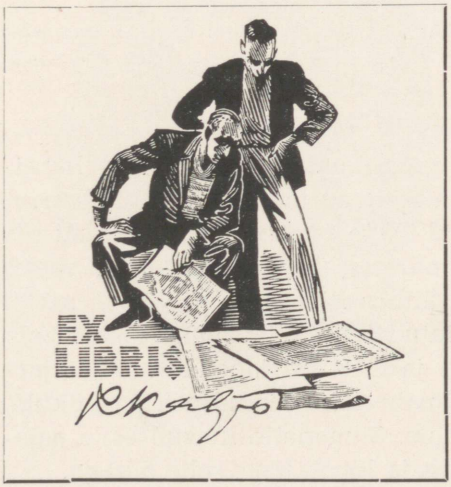

53

Richard Kaljo endale loodud eksliibris.

Puulõige 1955

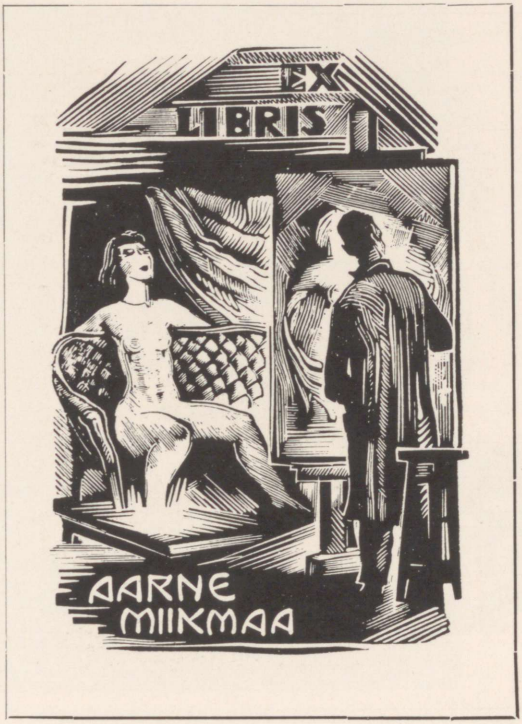

54

Richard Kaljo: Aarne Miikmaa eksliibris.
Puulõige 1940

55

Richard Kaljo: E. Tiido eksliibris.
Puulõige 1943

Kõigil nendel ja paljudel teistel graafikute eksliibristel on kunstnike tööesemete paigutamises leitud huvitavad ja omapärased lahendused. Instrumendid on sobivalt asetatud teiste esemete hulka ja seal siis küllalt väärikalt esile tõstetud, kas asetuse (tavaliselt paletis, vaasis või raamatul) või tegevuse kaudu. Näiteks Richard Kaljo 1940. aastal endale loodud eksliibrisel on kujutatud kätt pliiatsiga paberilehele nägu joonistamas. Küllalt omapärane ja huvitav lahendus. Vaatajale jääb alguses mulje, nagu kuuluks käsi paberil kujutatud pea omanikule, mitte aga seda joonistavale kunstnikule. Silmapette kutsub esile asjaolu, et käsi kasvab välja nagu paberilt ja lõpeb ühes selle äärega.

56

Richard Kaljo: E. Kõksi
eksliibris.

Puulõige 1940

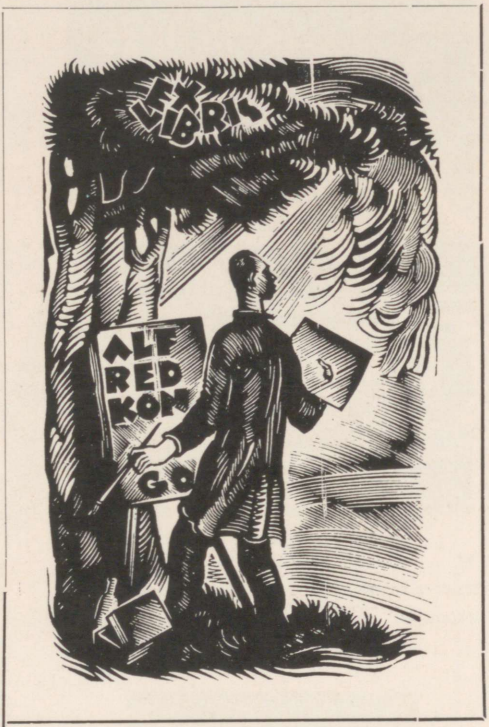

57

Richard Kaljo: Alfred Kongo
eksliibris.

Puulõige 1941

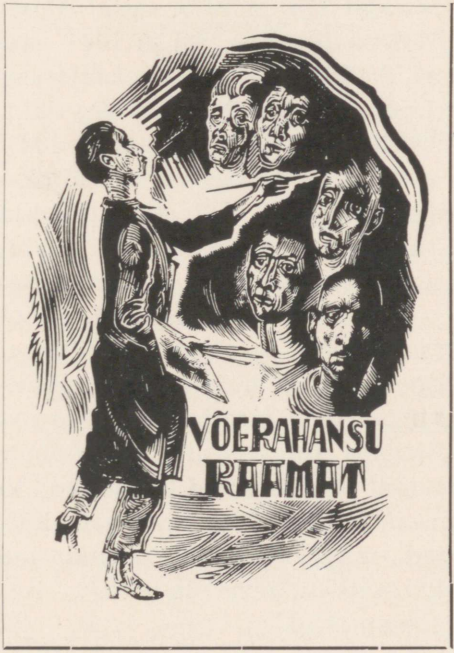

58

Richard Kaljo: Johannes Võerahansu
eksliibris.

Puulõige 1943

59

Märt Laarman: Roman Nymani eksliibris.
Puulõige **1937**

60

Märt Laarman: Roman Nymani eksliibris.
Klišee **1937**

Rohkesti huvitavaid eksliibriseid on loodud ka meie maalikunstnikele. Nende sagedamaks embleemiks on molbertil oleva lõuendi ees seisva mehe kujutis, kes töötab maali kallal või vaatab lõuendit. Tihti esineb ka maalimiskasti ja värvituubide kujutisi. Näiteks Arkadio Laigo poolt 1938. aastal loodud kunstnike J. Nõmmiku ja E. Haameri (joon. 52) raamatuviitadel on kujutatud maalimiskaste, palette ja värvituube seoses mitmesuguste teiste esemetega.

Maalikunstnikku kutselises töös, maalimas, on kujutatud mitmel Richard Kaljo loodud raamatuviidal. Nii on 1940. aastal Aarne Miikmaale (joon. 54) ja 1943. aastal E. Tiidole loodud eksliibrisel (joon. 55) kujutatud kunstnikku maalimas istuvat naisakti. 1941. aastal Alfred Kongole loodud eksliibrisel (joon. 57) on kujutatud kunstnikku töötamas vabas looduses. Lõuendile on suurelt maalitud kunstniku nimi. 1943. aastal loodud Juhan Võerahansu eksliibrisel (joon. 58) on kujutatud kunstnikku portreid maalimas. Seega on Richard Kaljo eksliibristel õnnestunult edasi andnud kunstnike töö mitmekesisuse huvitavamad küljed ning karakteriseerinud iga kunstnikku tema loomingu iseloomu järgi.

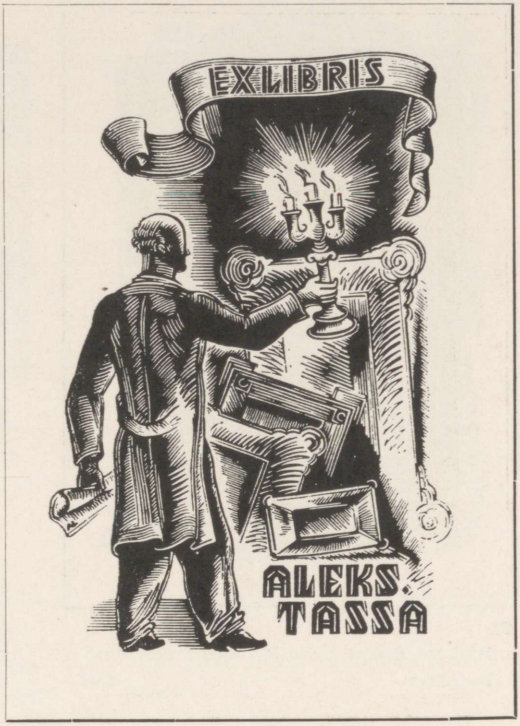

61
Arkadio Laigo: Aleksander Tassa ekslіibris.
Puulõige 1940

Maalijat töö juures, mägimaastikku molbertil olevale lõuendile jäädvustamas, kujutavad ka Märt Laarmani 1937. aastal kunstnik Roman Nymanile loodud ekslіibrised (joon. 59 ja 60), milles üks ja sama motiiv on antud kahes tehnikas — puulõikes ja klišees. Neid kahte võrreldes selgub, kui palju võib vaheldust tuua ühe ja sama motiivi edasiandmine erinevas tehnikas.

Molberti ees seisvaid ja istuvaid, lõuendeid vaatlevaid, kunstiteost nautivaid ja hindavaid kunstnikke või kunstiteadlasi on Arkadio Laigo kujutanud 1940. aastal Aleksander Tassale (joon. 61) ja Richard Kaljo samal aastal L. ja M. Masarile (joon. 62) loodud raamatuviidal.

Huvitava, sügavalt hingestatud ja mõtestatud ning lihtsate, kuid mõjuvate kunstiliste vahenditega edasi antud raamatuviida on Arkadio Laigo 1942. aastal loonud maalikunstnik Voldemar Välile (joon. 63).

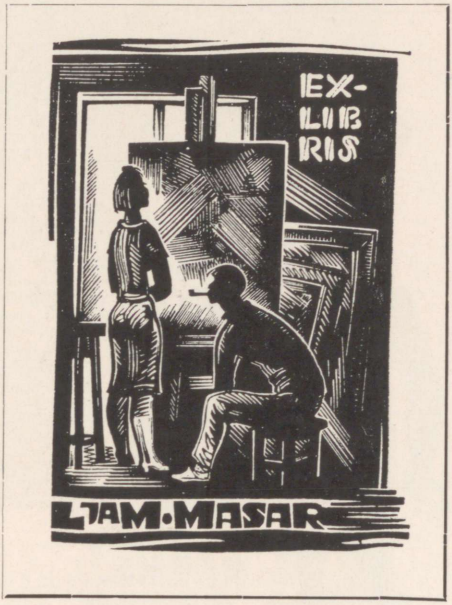

62

Richard Kaljo: L. ja M. Masari eksliibris.
Puulõige 1940

63

Arkadio Laigo: Voldemar Väli eksliibris.
Puulõige 1942

64

Arkadio Laigo: Mart. Saksa eksliibris.
Puulõige 1940

65

Arkadio Laigo: Anita Oeste eksliibris.
Puulõige 1938

66

Richard Kaljo: Härda Kuiski eksliibris.
Puulõige 1945

67

A. Kütt: Valter Raua eksliibris.
Klišee 1947

Nähtavasti on sellel kujutatud üht kunstniku loomingulist momenti, kus ta tunneb oma hinge täituvat nagu päikesevalgusega.

Skulptorite eksliibriste iseloomulikumateks tunnusteks on kesksete kujutistena büstid, mida ümbritsevad kujuri tööriistad — peitlid, haamer ja sirkel — ning sageli ka büsti kallal töötav kujur. Selle liigi huvitavama näitena mainigem Arkadio Laigo poolt 1940. aastal Martin Saksale loodud raamatuviita (joon. 64), millel on kujutatud istuvat naisakti koos skulptori tööriistadega.

Üldiselt võime öelda, et skulptor on eksliibristel iseloomustatud peamiselt oma tööriistade, töö tulemuste või otsese tööprotsessi kujutusega.

Tarbekunstnike eksliibriste tüüpiliste ja kunstiliselt õnnestunumate näidetena esitagem Arkadio Laigo poolt 1938. aastal Anita Oestele

68
Agu Peerna endale loodud eksliibris.
Linoollõige 1936

69
Esko Lepp: Märt Bormeistri eksliibris.
Puulõige 1956

(joon. 65), R. Kaljo poolt 1945. aastal Härda Kuiskile (joon. 66) ja A. Küti poolt 1947. aastal Valter Rauale (joon. 67) loodud raamatuviita. Neil kõigil on õnnestunud tabada tarbekunstnikele iseloomulikke esemeid ja tegevust.

Lõpuks tuleb märkida, et mitte kõik kunstnikud pole paigutanud oma eksliibristele kutseala tunnuseid. Neil leidub ka teistel motiividel loodud raamatuviitu. Olgu sellest liigist näiteks toodud Agu Peerna endale 1936. aastal loodud puht maastikumotiiviline eksliibris (joon. 68), millel kesksel kohal on kujutatud vanaaegne kaev, ja Esko Lepa poolt 1956. aastal Märt Bormeistrile loodud raamatuviit (joon. 69) Vana-Tallinna tornide ja katuste motiividel.

*

Kunstnikkudega võrreldes on eesti kirjanikkude eksliibriste arv vähene, nendel kujutatud motiivistik palju tagasihoidlikum. Mitmed meie tuntud ja populaarsed kirjanikud on küll eksliibriste omanikud, kuid nende raamatuviitadel leidub vähe elukutsest tuletatud motiive. Need on enamikus üldmotiivilised.

Rahvusvaheliselt tuntud embleemiks kirjaniku eksliibrisel on lõigatud hanesulg, mis tavaliselt on pistetud püsti tindipotti, samuti lendav Pegasus. Niisuguseid kujutisi leidub ka meie eksliibristel rohkesti. Vähesed nendest on aga sattunud tunnustatud ja populaarsete kirjanike raamatuviitadele.

Olemasolevatel andmetel on meil vanimaks kirjaniku eksliibriseks 1933. aastal Kristjan Raua poolt luuletaja Ernst Ennole loodud raamatuviidad (joon. 70 ja 71), nendest teine eestiainelise vanavara motiividel. Mõlemad on luuletajale, tema isiksusele ja loomingule iseloomulikud, eriti on seda teise eksliibrise moto «KUULATASIN KÕIGI SISSE».

Kunstiliselt õnnestunud eksliibrise on Handо Mugasto loonud 1937. aastal eesti kõige viljakamale kirjamehele M. J. Eisenile (joon. 72). M. J. Eiseni elutööks oli eesti rahvaluule kogumine ja eesti mütoloogia,

70

Kristjan Raud: Ernst Enno eksliibris.

Klišee 1933

71

Kristjan Raud: Ernst Enno eksliibris.

Klišee 1933

72

Hando Mugasto: M. J. Eiseni eksliibris.
Värviline puulõige 1937

rahvausu, kommete ning etnograafia uurimine. Kunstniku poolt valitud ohvrikivi ja uritule motiiv on seega raamatuviida omaniku, tegevuse ja raamatukogu sisulise koosseisu kohta küllaltki sümboolne ja iseloomulik.

On huvitav märkida, et selle eksliibrise tellis kunstnikult Eesti Rahva Muuseum pärast M. J. Eiseni surma. See on välja valitud vastava komisjoni poolt mitme kavandi hulgast, lastud trükkida ja kleebitud M. J. Eiseni ligi kolme tuhande köitelisse raamatukogusse, mis ta testamendiga pärandas Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogule (praegusele Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kirjandusmuuseumi raamatukogule).

Samuti õnnestunud eksliibrise on loonud Ernst Kollom 1939. aastal kirjanik Jüri Parijõele (thv. IV), millel on kujutatud üksikut meest purjekal öisel merel, kus selgest taevast sirab Põhjanael ja Suure-Vankri tähekogu. Jüri Parijõgi armastas merd ja on kirjutanud haaravaid jutustusi merest ning noortest meremeestest, nende unistustest ning seiklustest.

Ernst Kollom: Jüri Parijõe eksliibris.
Värviline puulõige 1939

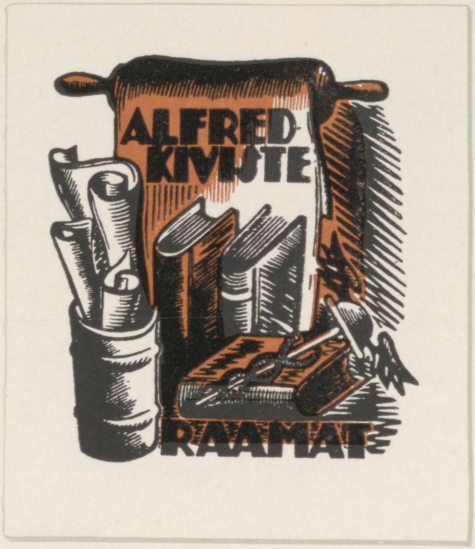

Arkadio Laigo: Alfred Kiviste eksliibris.
Värviline puulõige 1938

73
Ernst Kollom: Arn Tuliku eksliibris.
Värviline puulõige 1940

74
Esko Lepp: Aira Kaalu eksliibris.
Puulõige 1944

75
Esko Lepp: Jaan Kärneri eksliibris.
Puulõige 1944

76
Esko Lepp: Juhan Smuuli eksliibris.
Puulõige 1957

Kirjanik Friedebert Tuglasele on Hans Treumann 1944. aastal loonud kunstiliselt hästi mõjuva tüpograafilise eksliibrise (thv. VI).

Ernst Kollomi poolt 1940. aastal A. Tulikule loodud eksliibris (joon. 73) on üles ehitatud selle omaniku nime sümboolikale ja päritolule, sest raamatuviidal on kujutatud lopsakas kollaseõieline kibetulikas võrsumas Muhumaal, kirjaniku sünnikohas.

1944. aastal Esko Lepa poolt Aira Kaalule (joon. 74) ja Jaan Kärnerile (joon. 75) loodud eksliibrised on valminud Suure Isamaasõja päevil ning kajastavad seda võitlusindu, millest sellal oli ajendatud kogu rahva töö ja tegevus.

Kokku võttes võib öelda, et kirjanikele on meeldinud rohkem üldmotiivid kui kutselise tegevuse kujutamine oma eksliibristel.

HELIKUNSTNIKE EKSLIIBRISTEST

Helikunstnike ja muusikaharrastajate eksliibristel on rahvusvaheliselt tuntud embleemideks mitmesugused muusikariistad, nagu lüüra, kannel, viiul, flööt, klaver, orel jmt., samuti muusikaline tegevus, viiulivõti ning noodid.

Eesti helikunstnike eksliibristel on kõige sagedamini kasutatud noote. Näiteks Richard Kiviti poolt 1943. aastal koorijuhi ja helilooja Richard Ritsingule loodud eksliibrisel (joon. 77) on kujutatud noote, viiuli- kui ka bassivõtit ja taktikeppi. Nootidega, mis voolavad välja inimnägu moodustava Põhja-Eesti mereranna ja kõrge paekalda kujutisest, on kunstnik märkinud raamatuviida omaniku tegevust heliloojana ning tahtnud rõhutada, et tema looming on võrsunud meie kodumaa pinnast. Taktikepi kujutisega on märgitud ta tegevust koorijuhina.

Noote on meie kunstnike poolt eksliibristel kujutatud väga mitut moodi. Neid esineb nii vabalt õhus hõljumas kui ka korrapäraselt noodijoonestikku asetatuina, küll voolamas klaverist, kandlelt, flöödist, harfist ja teistest muusikalistest instrumentidest. Enamikul juhtudel pole nendega märgitud raamatuviida omaniku tegevust kutselise helikunstnikuna, vaid tema muusika- või lauluharrastust isetegevuslikus korras. Eriti rohkesti nootide kujutistega eksliibriseid on loonud Gustav Mootse niihästi isetegevuslikele muusikaharrastajaile kui ka elukutselistele muusika- ja lauluõpetajatele.

Helikunstnikku koorijuhi tegevuses on kujutanud graafik Ella Lüüs 1948. aastal Gustav Ernesaksale loodud raamatuviidal. Ülestõstetud kätega helilooja-koorijuhi fooniks on Eestimaa kaardi ja taimornamentide kujutis. Eestimaa kaardile on asetatud L. Koidula sõnad: «Mu isamaa on minu arm». Nii on saavutatud kõigiti õnnestunud ja hästi kujundatud raamatuviit.

Peale näitekstoodu on meie helikunstnikke ja muusikaharrastajaid kujutatud paljudel eksliibristel veel klaverit või orelit mängimas, esinemas lauljatena jne. Muusikute kutselist tööd on meie eksliibristel tugevasti rõhutatud. Lauljate armsamaks embleemiks eksliibristel on kujunenud siiski laulva linnu kujutis, mida kohtame väga mitmel raamatuviidal. Kõige puhtamal ja kaunimal kujul on selline sümboolne laululind esitatud Kristjan Raua poolt lauljanna Paula Brehm-Jürgensonile loodud eksliibrisel (joon. 79). Laulev lind on kujutatud oksal raamatuviida kesksel kohal.

77

Richard Kivit: Richard Ritsingu eksliibris.

Klišee 1943

78

Hando Mugasto: Terese Mugasto eksliibris.

Puulõige 1935

79

Kristjan Raud: Paula Brehm-Jürgensoni eksliibris.
Klišee 19??

Hando Mugasto poolt 1935. aastal oma abikaasale, lauljanna T. Mugastole loodud eksliibrisel (joon. 78) asub laulev lind samuti domineerival kohal, kuid sellel raamatuviidal leidub veel rohkesti teisigi helikunstnikke iseloomustavaid sümboleid, nagu lüüra, kandle, nootide ja viiulivõtme kujutis. Need jätavad eksliibrisest sümbolitega ülekülvatud, kuid siiski meeldiva ja kunstiliselt tervikliku mulje.

Niisuguseid raamatuomanike muusikaarmastust ja helivallas tegutsemist tähistavaid eksliibriseid leidub meil rohkesti. Väga sagedaseks sümboolseks motiiviks meie eksliibristel on viiulivõti, mis ühtlasi on rahvusvaheliselt tuntud helikunstnike embleemiks.

Üldiselt võib öelda, et meie helikunstnike eksliibriste seas leidub rohkesti huvitavaid ja õnnestunud motiive, kuid nende kunstiline lahendus jätab sageli soovida.

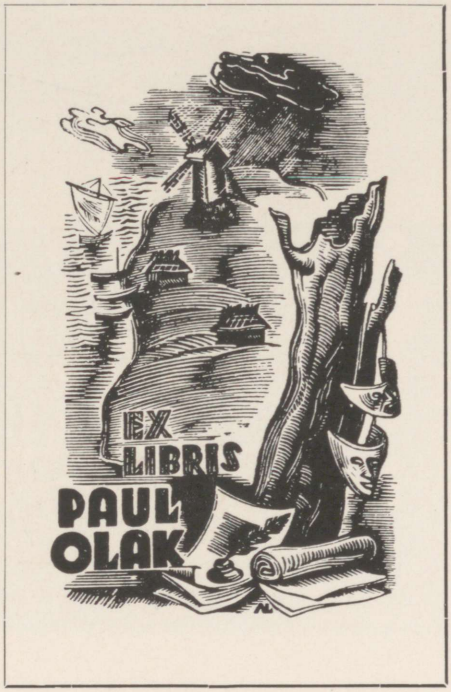

80

Arkadio Laigo: Paul Olaku eksliibris. Puulõige 1942

TEATRI ALAL TÖÖTAJATE EKSLIIBRISTEST

Rahvusvaheliselt on näitlejate ja teatritöötajate embleemiks nuttev ja naerev mask. Selliseid maske leidub nii mõnelgi eesti näite- ja teatritegelase eksliibrisel. Need on seal läbi põimitud või seostatud mitmesuguste teiste teatri-alaste või -lähedaste motiividega, nagu eesriiete, muusikariistade, noodipaberite, loorberiokste ja raamatutega.

Kõige puhtamalt ja selgemalt on sellised maskid esile toodud Arkadio Laigo poolt 1942. aastal teatritegelasele ja ajakirjanikule Paul Olakule loodud eksliibrisel (joon. 80), kus need on sobivalt põimitud maastikupilti kujutavale raamatuviidale. Ühtlasi on sellel ajakirjaniku tunnusmärgina esitatud tindipott hanesule ja paberitega.

Ühe, ainult nutva maski on Günther Reindorff 1943. aastal näitleja Rein Andrele loodud eksliibrisel (joon. 81) paigutanud samuti kesksele

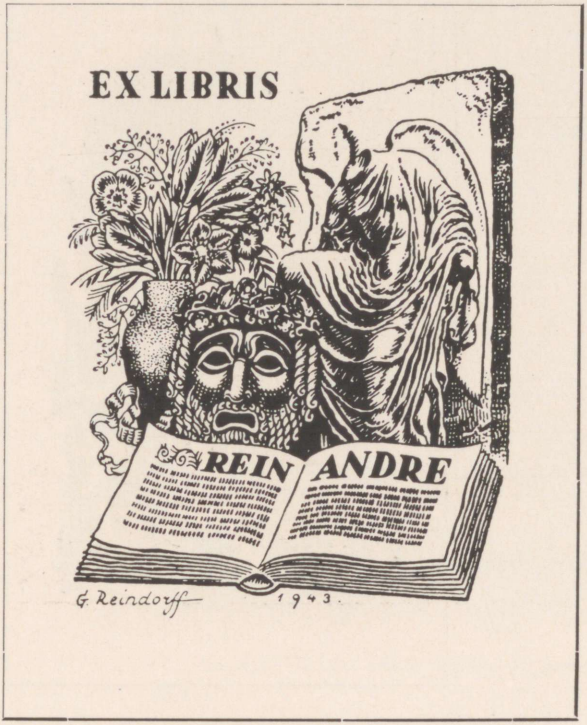

81

Günther Reindorff: Rein Andre eksliibris.

Klišee 1943

kohale, kus see selgelt märgib raamatuviida omaniku elukutset ja hingelaadi.

Selliseid näiteid, kus maskidega on iseloomustatud raamatuviida omaniku kutselist tegevust või asjaarmastuslikku huvi teatri vastu, leidub meil rohkesti. Neid on loonud nii kunstnikud kui ka asjaarmastajad. Maskide kujunduses ja paigutuses ning sobivuses teiste ümbritsevate esemetega on saavutatud paljudel juhtudel lahendusi, milles on rohkesti leidlikkust ja omapära.

Eksliibriste omanike töötamist teatris või huvi teatri vastu on iseloomustatud ka vastava tegevuse kujutusega raamatuviidal. Tabavama ja mitmeti sümboolse näitena sellest liigist võiks märkida Ants Eskola 1943. aastal endale loodud eksliibrist (joon. 82), millel on kujutatud primitiivsel laval esinevat keskaegses rüüs näitlejat, keda jälgivad neli

82

Ants Eskola endale loodud eksliibris.
Klišee 1943

pealtvaatajat. Autor on siin tabavalt, kuigi väikese satiirivarjundiga, iseloomustanud olukorda kodanliku Eesti teatris.

Meil leidub ka mitmeid eksliibriseid, milledel on kujutatud tantsijaid kas harjutustel või esinemas.

Esko Lepp on 1950. aastal loonud näitleja Leida Soomile raamatuviida (joon. 83), millel on kujutatud «Estonia» teatrihoone esikülg. Sellega on märgitud näitlejanna töökoht, kuid ka töötulemused. Viimast märgivad eksliibrisel kujutatud loorberioks ja lilled, mida on ammust ajast hakatud kasutama töö tunnustuse ja kuulsuse sümbolina.

Huvitava eksliibrise on Ants Eskola 1934. aastal loonud näitleja Albert Üksipile (joon. 85). Sellel on kujutatud raamatutest moodustatud treppi, mida mööda astub mees ülal trepi lõpul asuva teatri poole. Raamatuviit iseloomustab väga ilmekalt selle omaniku püüdlusi ja elukutset. Raamatud on olnud selleks trepiks, mille kaudu nende omanik on pääsenud kunstiliste kõrgusteni. Sellel eksliibrisel on vastavate

83

Esko Lepp: Leida Soomi eksliibris.
Puulõige 1950

84

Juhan Kangilaski: Laine Vaga eksliibris.
Klišee 1944

85

Ants Eskola: Albert Üksipi eksliibris.
Klišee 1934

86

Richard Kaljo: Vaike Sarali eksliibris.
Puulõige 1939

Hans Treumann: Friedebert Tuglase eksliibris.
Värviline tüpograafia 1944

Juhan Naha: Georg Rusi eksliibris.
Värviline puulõige 1942

kujutiste abil ära märgitud A. Üksipi huvi nii muusika kui ka botaanika vastu.

Omapärane lahendus on antud näitleja Laine Vaga eksliibrisele (joon. 84), mille on loonud Juhan Kangilaski 1944. aastal. Selles on huvitavalt ühendatud kutseala nime sümboolikaga. Vahutaval lainel seisev maski hoidev naine näeb veest vastu peegeldamas neid kujusid, keda ta on näitlejana loonud, alates noorukist seltskonnadaamist kuni nõiamoorini. Motiiv on paeluv, selle lahendus leidlik ning teostus õnnestunud.

Rohkesti leidub meil ka tuntud näitlejate eksliibriseid, milledel kõige väiksemgi kõrvalmotiiv ei viita nende omaniku elukutselisele tegevusele teatrilaval. Näitena võiks mainida Paul Liivaku poolt 1936. aastal näitlejanna Li Lasnerile ja Richard Kaljo poolt 1939. aastal Vaike Saralile (joon. 86) loodud eksliibrist. Nendes mõlemas on kasutatud üldmotiive ning saadud huvitavaid ja märkimisväärseid tulemusi, kusjuures Li Lasneri eksliibrise kunstilist kujundust võiks nimetada vägagi omapäraseks.

ARHITEKTIDE EKSLIIBRISTEST

Arhitektide eksliibriste armsamateks kujutusesemeteks on jäänud mitmesugused ehitused, ehituste osad, sambad, paneelid, kapiteelid, trepid, sirklid, joonlaud, plaanid jne., mis iseloomustavad nende tegevust, tegevusvahendeid ja tegevuse tulemusi. Samad motiivid esinevad enamasti ka eesti arhitektide raamatuviitadel.

Näiteks võiks siin märkida Hando Mugasto poolt 1936. aastal loodud arhitekt Arno Matteuse eksliibrist (joon. 87), millel on kujutatud mitmes kõrguses hooneid. See on ühtlasi ka esimesi eesti arhitektide eksliibriseid, kui me ei arvesta 1908. aastal Kristjan Raua poolt Alati Armas nimele loodud raamatuviida kavandit.

Arhitektide eksliibriseid, millel on kujutatud hooneid või tegelikke hoone ehitajaid, nende tuntumaid tööriistu — sirklit, kolmnurka, joonlauda ja malli, leidub veel mitmeid.

Arhitekt Edgar Kuusikule 1936. aastal loodud eksliibrisele (joon. 89) on Karin Luts asetanud kaks laps-inglit kandma kaht sammast, mis on ühendatud võlvkaarega. Selle alt paistab valguskiiri, nagu märkides

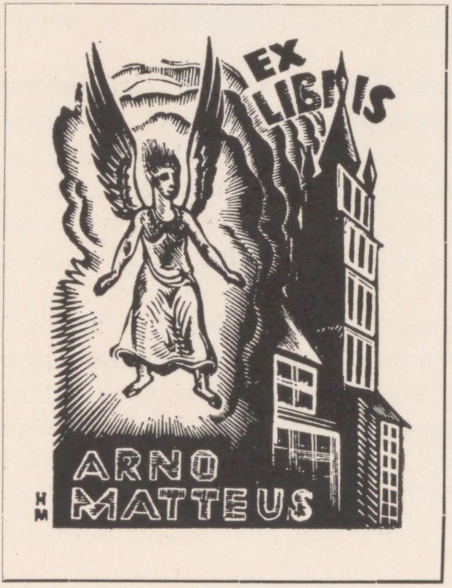

87

Hando Mugasto: Arno Matteuse eksliibris.

Puulõige 1936

88

Edgar Velbri endale loodud eksliibris.

Klišee 1938

89

Karin Luts: Edgar Kuusiku eksliibris.

Klišee 1936

eksliibrise omaniku poolt püstitatud sammaste ja kaarte kergust, ruumide valguse- ja õhurikkust ning ühtlasi ka armastust, millega eksliibrise omanik oma töösse suhtub.

Arhitekt Edgar Velbri (joon. 88) on 1938. aastal endale joonistatud eksliibrisel kujutanud suure saali või halli siseruumi sambaid ja treppe.

Sellist vaatlust jätkates ei lisanduks motiivistikku ega käsitluslaadi enam palju uut. Seega võime öelda, et meie arhitektide eksliibrised kannavad selle elukutse rahvusvaheliselt tuntud embleeme.

90

Arkadio Laigo: Voldemar Koitmetsa eksliibris.
Puulõige 1943

INSENERIDE EKSLIIBRISTEST

Inseneride eksliibrised kujutavad samuti nende erialade embleeme või tegevust. Õnnestunud raamatuviit näiteks on loodud Arkadio Laigo poolt 1943. aastal elektriinsener Voldemar Koitmetsale (joon. 90). Sellel kujutatud elektrimootor, hõõguv elektrilamp, plaanid, kolmnurk ja joonlaud on iseloomulikud enamikele elektriinseneride raamatuviitadele. Laua taga on kujutatud seisev mees,

91

Riho Lahi: V. Avarlaidi eksliibris.
Klišee 1943

92

Märt Laarman: Adolf Viita eksliibris.
Puulõige 1942

kellel on paremas käes paberid ja kes vasakuga viitab elektrimootori poole. Näeme inseneri siin tähtsa näo ja hoiakuga mingit seletust andmas. Kelle poole ta aga pöördub, kellele seletab, seda pole kunstnik näidanud. Tema žestist võime oletada, et ta kõneleb suuremale kuulajaskonnale. Raamatuviit on kunstiliselt terviklik ja motiivilt huvitav. Autor on sobivalt ühendanud inseneri embleemid ja tööriistad ta otseses tegevuses.

Riho Lahi poolt 1943. aastal loodud V. Avarlaidi raamatuviit (joon. 91) tugevajõulise elektripirni, juhtmestiku ja leppeliselt märgistatud voltmeetri kujutisega on samuti iseloomulik elektriinsenerile. Sellel on lihtsate vahenditega saadud meeldiv ja mõjuv üldmulje ning küllaltki selgelt rõhutatud eksliibrise omaniku elukutset.

Väga huvitava ja algupärase mõtte ning motiiviga eksliibrise on Märt Laarman 1942. aastal loonud insener Adolf Viitale (joon. 92). Sellel on ta kujutanud inimest välku kinni püüdmas ning eksliibrise ees-

ääres alasit, haamrit ja hammasratast. Needki embleemid ja tegevus kõnelevad omaette selget keelt. Pole ainult selge, kas välgupüüdja on endale ebausust ümber tõmmanud ringi, nagu tehakse muinasjuttudes, või on ringil muu ülesanne. Igatahes on raamatuviidal väljendatud väga selgelt inseneri julge mõte ja selle teostumine.

Hammasrattaid, alaseid, haamreid, sirkleid, joonlaudu, kolmnurki ja mitmeid teisi inseneri iseloomustavaid esemeid, nagu elektripirne ja akumulaatoreid, samuti tehnilisi tingmärke kohtame veel mitmel ekslibrisel. Samuti on kujutatud seal ka nende esemetega töötajaid.

Kõiki inseneride ja tehnika-alal tegutsejate ekslibriseid lähemalt vaadates selgub, et nende loojad on pannud üldtuntud embleemide kõrvale ka midagi raamatuviida omaniku kitsamalt erialalt ning elukutselisest tegevusest ja need oskuslikult liitnud teiste sobivate motiividega ühtseks tervikuks.

MITMESUGUSTE ERIALA TÖÖLISTE EKSLIIBRISTEST

Väga laia ja avara ekslibriste motiivistiku ala moodustab mitmesuguste erialatööliste kutseline tegevus. Keskajal, kui käsitöölised olid koondatud tsunftidesse, omas iga tsunft vapi ja embleemid, mida nende liikmed oma eriala ja elukutse märkimiseks ka ekslibristel kasutasid.

Eesti erialatööliste ekslibrised on aga pärit kõik hilisemast ajast, seepärast on nende motiivistik avaram ning mitmekesisem. Seal ei esine vappe, vaid nendel kujutatakse peamiselt vastavas kutsetöös kasutatavaid instrumente, tegevust või töötulemusi.

Nii on keskaegsed haamrid, sirklid, vinklid ja joonlauad, mis olid käsitööliste ekslibriste peamisteks motiivideks, saanud endile rohkesti lisa uueaegsest tehnikast.

Paljudest erialatöölistest vaatleme ainult üksikuid, neid, kellel on arvukamalt ja huvitavamaid ekslibriseid.

Peatume kõigepealt t r ü k i t ö ö l i s t e ekslibristel, mida on arvuliselt kõige rohkem.

Trükitööliste ja trükiala spetsialistide ekslibristel esinevad nende kutselise tegevuse embleemidena värvivaltsid, spahlid, tampoonid, käsi-

93

Gustav Mootse: H. Oja eksliibris. Klišee 1943

pressid, trükimasinad, tähe tüübid, trükiveakurat, kirjakast jne. Samuti esineb nendel ka otsese töö ja tegevuse kujutisi trükikunsti alalt. Motiivistik on küllalt rikkalik ja enamik sellest on ka ära kasutatud.

Motiivi trükikunsti ajaloost on Gustav Mootse 1943. aastal käsitanud H. Oja eksliibrisel (joon. 93). Sellel on kujutatud Gutenbergi-aegne trükikoda. Esiplaanil seisab Gutenberg ise ja hoiab käes trükitud raamatut, nii nagu me oleme seda harjunud nägema paljudel gravüüridel. Tagaplaanil kannab trükkal tampooniga värvi trükivormile. G. Mootse on ajaloolise pildi tõetruult edasi andnud, ilma sellele midagi isikupärast lisamata.

Motiive trükikunsti ajaloost leidub veel teistelgi raamatuviitadel.

Armastatud motiiviks trükitööliste eksliibristel on veel otsese kutsealase tegevuse kujutamine, olgu see siis ladukasti või käsipressi juures.

Nii näiteks on Arkadio Laigo 1940. aastal loodud eksliibrisel trükkal E. Andre (joon. 94)

94

Arkadio Laigo: E. Andre eksliibris. Puulõige 1940

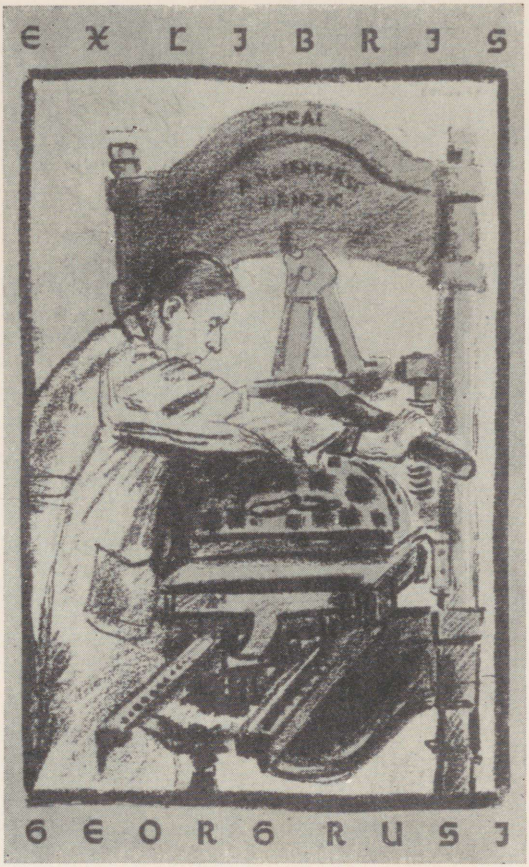

95

Evald Okas: Georg Rusi ekslіibris.
Lito 1948

ja 1948. aastal Evald Okka eksliibrisel trükitehnika õpetaja Georg Rusi (joon. 95) kujutatud töötamas käsiäratõmbepressi juures. A. Laigo on kujutanud meest hõõrumas valtsiga värvi klotsile või laole, E. Okas aga raamatu omanikku käsipressil tõmmist tegemas.

Tampoonikujutis esineb koos värvivaltsiga ka R. Kiviti 1940. aastal loodud eksliibrisel trükkal-litograaf Eduard Pruksile (joon. 96).

1943. aastal O. Terri ja 1942. aastal J. Naha loodud raamatuviit Georg Rusile (thv. VII) kujutavad mõlemad pika sabaga trükiveakuradit hoidmas käes vastastikku asetatud tampoone.

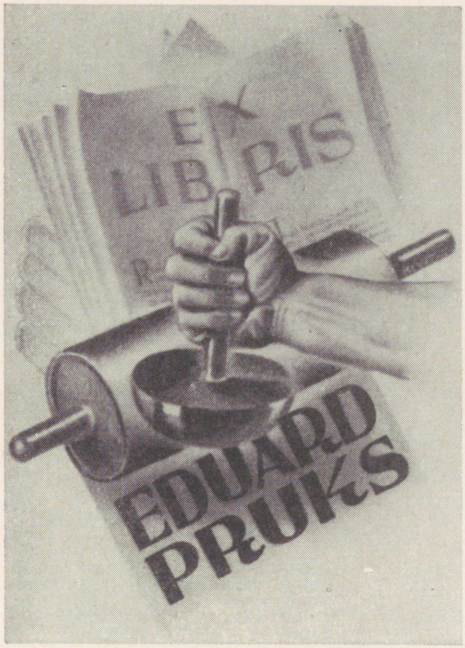

96
Richard Kivit: Eduard Pruksi eksliibris.
Lito 1940

Väga paljudel trükitööliste ja trükitööstuskoolide õpilaste eksliibristel on kujutatud mitmesuguseid trükkalite töövahendeid. Peale eelmainitute leiame seal sagedasti veel värvikarpide, spahlite, kirjakasti, trükitüübi, riiviku ja isegi rotatsiooni kujutist. Samuti esineb paljudel eksliibristel kull ja trükiveakurat, mis ebausu järgi olevat trükitööliste kaitseembleemideks. Üldse leidub kunstiliselt õnnestunud ja hästi kujundatud raamatuviitu trükitöölistel rohkesti. Tüpograafiliste eksliibriste liigi lihtsama, kuid huvitavama näitena võiksime esitada 1936. aastal Bernard Haabi endale loodud raamatuviita (thv. VIII).

Trükitööliste eksliibriste vaatlust jätkates jõuaksime ikka kindlamini veendumusele, et nende eksliibriste motiivistik on ammutatud rohkem kui ühegi teise ala töötajate oma kõige puhtamal kujul kutseala spetsiifikast. Eksliibriste järgi otsustades on trükitöölised kõige rohkem oma kutsealasesse tegevusse kiindunud. Eriharrastuste kõrvalmotiive esineb nende raamatuviitadel harva.

*

Bernard Haava endale loodud
eksliibris.

Värviline tüpograafia 1935

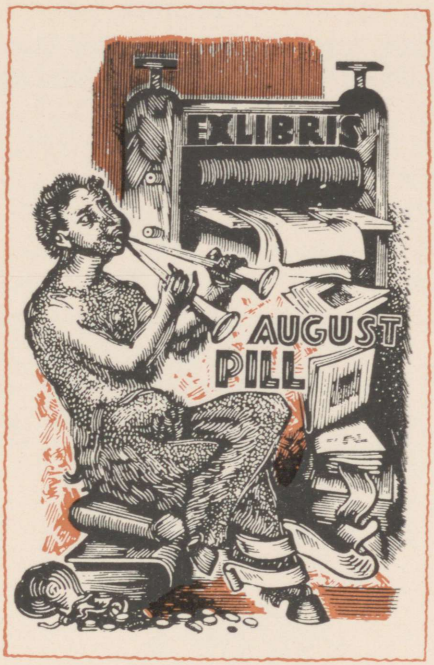

Arkadio Laigo: August Pilli eksliibris.
Värviline puulõige 1942

Kodanlusaegset kirjastustööliste kutseala spetsiifikat, kus kirjastuses olid ühendatud nii raamatu tootmine kui turustamine, on katsunud edasi anda Arkadio Laigo 1938. aastal Alfred Kivistele (thv. V) ja 1942. aastal August Pillile (thv. IX) loodud raamatuviitadel. Nendel mõlemal on sobivalt ühendatud nii trüki- kui kaubandustöölise embleemid. August Pilli eksliibris on oma motiivide rikkuse ja seostusega üks huvitavamaid ja õnnestunumaid A. Laigo loodud raamatuviitu.

1940. aastal Ernst Kollomi poolt August Pillile loodud eksliibris (thv. X) on üldmotiiviline, kuid kirjastustöölisele küllaltki iseloomulik.

Nõukogude ajal kirjastustöölistele valminud eksliibristelt on kaubandustööliste embleem välja langenud, kuna kirjastuse töö on palju diferentseeritum. See asjaolu on mõju avaldanud ka kirjastustööliste eksliibriste motiivistikule. Selles esinevad nüüd peamiselt raamatud ja raamatutega tegelevad inimesed. Huvitavamateks näideteks sel alal on 1948. aastal Richard Kaljo (thv. XIV) ja 1954. aastal Ernst Kollomi loodud raamatuviidad Felix Kaubale (joon. 97).

Richard Kaljo loodud eksliibris on selle omanikule kui Eesti Riikliku Kirjastuse töötajale ja bibliofiilile väga iseloomulik. Samuti sümboolne on ka Ernst Kollomi loodud eksliibris.

*

97

Ernst Kollom: Felix Kauba
eksliibris.

Puulõige 1954

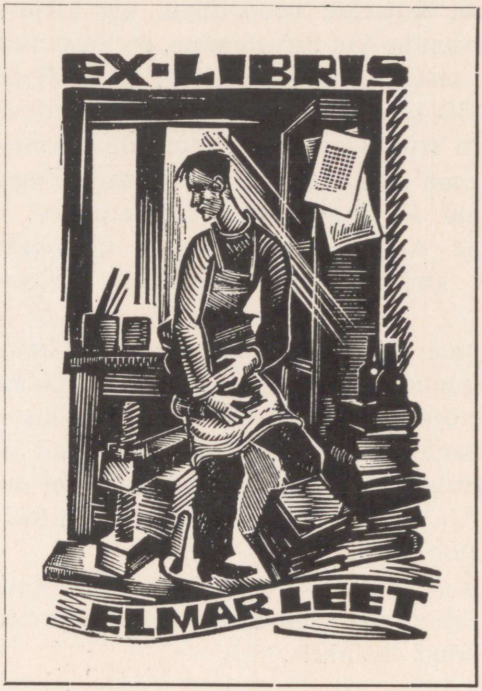

98

Richard Kaljo: Elmar Leedi eksliibris.
Puulõige 1940

99

Ernst Kollom: Johannes Nurmiku eksliibris.
Puulõige 1940

Rohkesti häid ja kunstiliselt õnnestunud eksliibriseid leidub ka raamatuköitjatel. Selles valdkonnas armastatakse kujutada raamatuköitepresse ja käsikuldamise vahendeid. Kujutatakse veel tööprotsessi ennast ja töösaadusi. Need esinevad näiteks Richard Kaljo 1940. aastal Elmar Leedile (joon. 98) ja Ernst Kollomi samal ajal Johannes Nurmikule loodud eksliibrisel (joon. 99), kus on ühtlasi näidatud ka raamatuköitjat töö juures.

Nendest ja teistest raamatuköitja tööriistadest ning tegevuse üksikutest momentidest on graafikud loonud kunstiliselt õnnestunud ja huvitavaid eksliibriseid.

*

Rätsepad ja õmblejad on oma eksliibristele lasknud elukutse embleemidena joonistada pressraua, kääride, nõela ja niidi kujutuse. Näiteks on 1942. aastal Gustav Mootse loodud raamatuviidal Tõnis Theodor Vindile (joon. 100) kujutatud pressraud ja käärid. Kutseembleemid on seal õnnestunult ühendatud nimesümboolika ja raamatutega. 1938. aastal M. Võhma loodud eksliibrisel Linda Kivile (joon. 101), millel on kujutatud Tallinna kohal asuval valgel pilvel käärid ja nõel niidiga, on samuti kutseembleemid ühendatud nimesümboolikaga. Selle eksliibrise kombinatsiooni tuleb lugeda eriti huvitavaks, sest autor on omaniku nime asetanud leidlikult Ülemiste järves asetsevale Lindakivile, mille kohalt kaugusest paistab Toompea siluett. Ta on osanud maastikupilti kasutada hästi ja sellel ilmekalt edasi anda nii eksliibrise omaniku kutseala kui ka nime sümbolit.

Juhan Kangilaski on 1939. aastal loodud eksliibrisel Ilme Algmale (joon. 102) kujutanud avatud raamatul niidirulli, millelt hargnevast niidist on kujundatud raamatuviida omaniku nimi. Kunstnik on seega liht-

100 Gustav Mootse: Tõnis Theodor Vindi eksliibris.
Klišee 1942

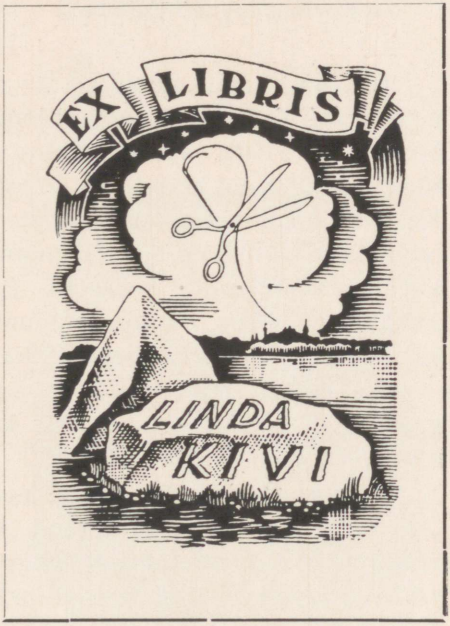

101 M. Võhma: Linda Kivi eksliibris.
Klišee 1938

sate võtetega kujundanud huvitava ja küllaltki omapärase raamatuviida. Tähed NKK raamatu järjehoidjal ja supikulp raamatu vahel märgivad, et see Naiskutsekooli lõpetaja oskab peale niidi ja nõela kasutada ka kulpi.

*

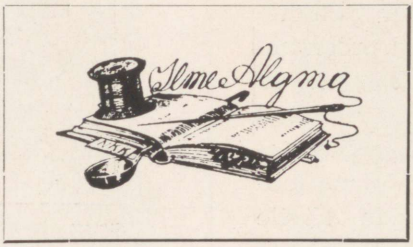

102

Juhan Kangilaski: Ilme Algma eksliibris.
Klišee 1939

Kutsealal tegutsevate isikute eksliibristest lubatagu märkida veel mõningaid üksikuid iseloomulikumaid ja huvitavamaid näiteid. Gustav Mootse on 1942. aastal loodud eksliibrisel tislermeister Leonhard Kasele kujutanud höövli- ja freespinki ning selle ees avatud raamatut. Ka Ott Kangilaski on tislermeister Nikolai Kukele 1942. aastal loodud raamatuviidal (joon. 103) kujutanud esiplaani allservas pikka höövlit kui ametisümbolit, keskseks kujutiseks aga on kaks kaklevat kukke ning sellest ehmunud raamatut lugev poisikene. Sellel on nimesümboolika leidlikult ühendatud ametitunnusega.

K. Bolšakov on 1940. aastal loodud eksliibrisel õpetaja ja kartograaf D. Koppelile (joon. 104) kujutanud kartograafi tööpuldi taga otseses tegevuses.

Günther Reindorff on 1943. aastal loodud ühel raamatuviidal Madis Owirile (joon. 107) kujutanud töötavaid klaasipuhujaid, teisel aga klaasipuhumisvormi ning sulaklaasi mulli puhumispiibu otsas. Sellest võiks järeldada, et nende eksliibriste omanik on oma elukutselt klaasipuhuja või pärit klaasipuhujate perekonnast.

Palju huvitavaid ja eriala töölistele vastavaid raamatuviitu on loonud Richard Kaljo. Selle kunstniku seniste saavutuste paremiku hulka

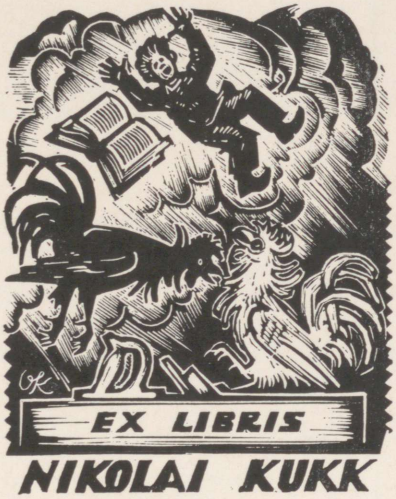

103
Ott Kangilaski: Nikolai Kuke eksliibris.
Puulõige 1942

104
K. Bolšakov: Davet Koppeli eksliibris.
Klišee 1940

105
Richard Kaljo: Meeta Läänlani eksliibris.
Puulõige 1956

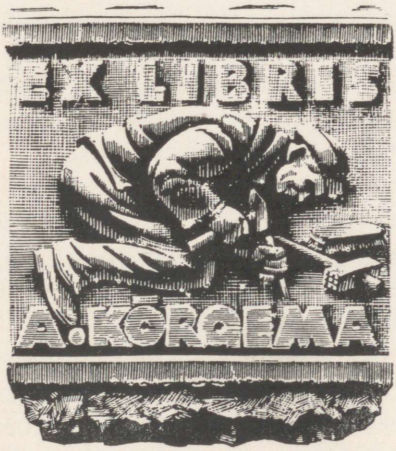

106
Richard Kaljo: A. Kõrgema eksliibris.
Puulõige 1956

107

Günther Reindorff: Madis Owiri eksliibris.

Klišee 1943

eksliibriste alal kuuluvad Meeta Läänlani (joon. 105) ja kiviraidur A. Kõrgema (joon. 106) raamatuviidad, mis mõlemad on oma motiivistikult omapärased. A. Kõrgema raamatuviidal on kunstnik oskuslikult liitnud selle omaniku tööprotsessi valmistööga, andes eksliibrisele bareljeefi kujutuse.

Paljudelt eksliibristelt leiame fotoaparaate. Eriti nendel, mis Gustav Mootse on loonud 1942. ja 1943. aastal. Enamikus asuvad need raamatuviitadel kuskil üleval või all nurgas väikeste kõrvalmotiividena, märkides seega eksliibrise omaniku fotoharrastust erihuvina, mitte aga elukutselise tegevusena.

Selliseid erialaliste töötajate eksliibriseid, kus raamatuviida loojad on välja toonud nende omanikkude elukutselise tegevuse kord suurema, kord vähema kunstilise õnnestumisega, leidub rohkesti.

*

108

Kristjan Raud: Jüri Madarase ekslіibris.
Klišee 1906

PÕLLUTÖÖLISTE JA AGRONOOMIDE EKSLIIBRISTEST

Põllutööliste, agronoomide, aednikkude, mesinikkude, karjakasvatajate jt. põllumajanduslikel aladel tegutsevate isikute eksliibriste embleemideks on enamikul juhtudel ka nende tööriistad, nagu vikat, sirp, reha, labidas jt.

Vanemaid eesti põllutöölise eksliibriseid on Kristjan Raua 1906. aastal loodud raamatuviit Jüri Madarasele (joon. 108), mille keskosas on kujutatud suur raamat, selle ees stiliseeritud nisupead ja taga rahvarõivais mees, kellel paremas käes on reha ja vasakus labidas. Seega on

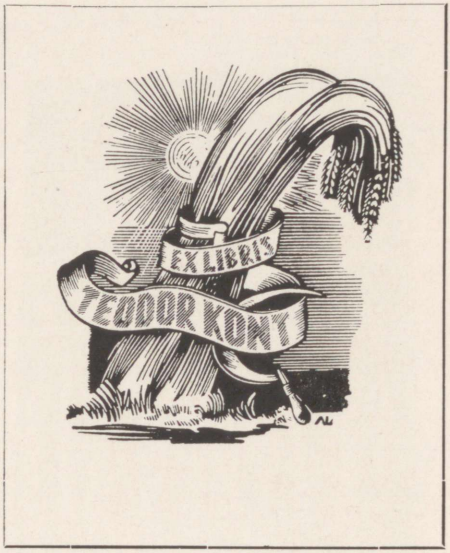

109

Arkadio Laigo: Teodor Kondi eksliibris. Puulõige 1942

110

Ott Kangilaski: Aksel Margi eksliibris. Puulõige 1940

kunstnik andnud kaasaegsele põllumajandusala töötajale tüüpilise ja huvitava eksliibrise.

Sirpi on kujutatud mitmel raamatuviidal, nagu näiteks A. Vardi-Bergmanni poolt 1934. aastal agronoom Rudolf Tammele ja Arkadio Laigo 1942. aastal Teodor Kondile loodud eksliibrisel (joon. 109). Nendest esimesel on kujutatud sirp maas viljakõrte juurte juures, mille kohal kummardub õsuja, kuna teisel on see püsti juba õsutud viljavihu kõrval, mis on seotud eksliibrise kirja kandva paelaga. Mõlemal juhul on kunstnikud andnud omapärase ja huvitava, kuid põllumehe kutsealale küllaltki iseloomuliku spetsiifilise lahenduse, kusjuures A. Laigo oma tundub olevat kunstiliselt õnnestunum.

Ott Kangilaski 1940. aastal loodud eksliibrisel Aksel Margile (joon. 110) tähistatakse selle omaniku agronoomi-elukutset kahe longuvajunud lühikesekõrrelise, kuid see-eest raskepealise viljakõrrega. Kahtlemata on kunstnik selliste lihtsate võtetega loonud kunstiliselt õnnestunud raamatuviida. Ühtlasi on rõhutatud agronoomi peamist ülesannet —

Ernst Kollom: August Pilli eksliibris.
Värviline puulõige 1940

Arkadio Laigo: R. Tammelo eksliibris.

Puulõige 1943

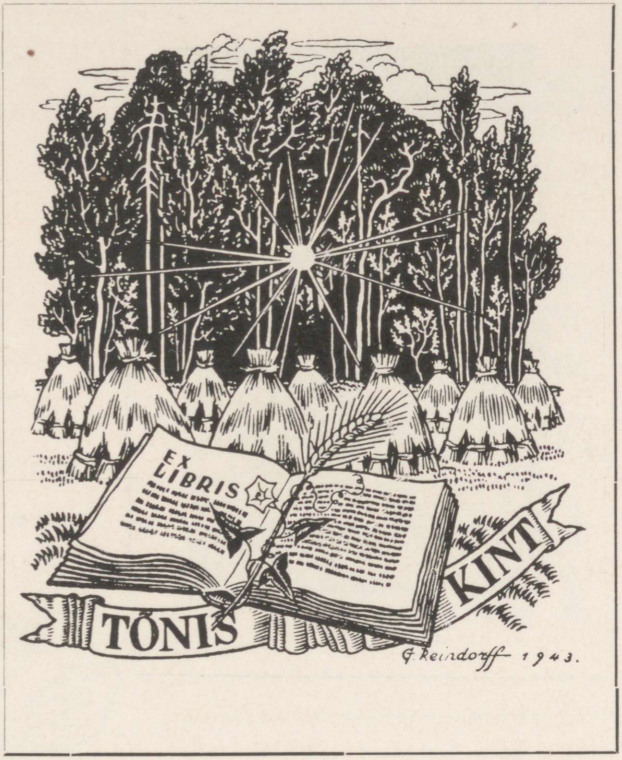

111

Günther Reindorff: Tõnis Kindi eksliibris.

Klišee 1943

aretada ja kasvatada tugevakõrrelist, sealjuures raske- ja suurepealist vilja.

Armastatud motiiviks põllumeeste eksliibristel on ka koristatud rukkipõld, kus vihud on asetatud hakki. Viljaaunade ja -rõukude kujutusi esineb vähem, kuigi ka neid leidub. Huvitavamaks näiteks sellest liigist on Günther Reindorfi 1943. aastal loodud eksliibris Tõnis Kindile (joon. 111), millel rukkihakkidega maastikupilti on paigutatud ka avatud raamat.

Eelistatud motiive põllutööliste eksliibristel on veel külvaja kujutis, kes esiisade viisil astub põllul ja rihmaga kaelasolevast matist viskab peoga teri mulda.

Mitmel puhul kohtame kahehobusesahaga kündja kujutist.

112

Märt Laarman: Jaan Kännu eksliibris.

Puulõige 1942

113

Paul Luhtein: P. Liebuse eksliibris.

Klišee 1935

114

Richard Kivit: Aado Valmeti eksliibris.

Klišee 1940

Traktori, kombaini ega ühegi teise põllutöömasina kujutis pole veel teed jõudnud leida meie põllumajandusala töötajate eksliibristele.

Karjamajanduse motiivide kasutamist leidub meie eksliibristel vähe. Selle ala parima näitena võiks märkida 1942. aastal Märt Laarmani poolt loodud eksliibrist Jaan Kännule (joon. 112). Siingi on kutseala edasi antud vastavate esemete ja tegevuse kujutusega, kusjuures see kõik on õnnestunult ühendatud nimesümboolikaga. Antud kompositsioonis tõuseb aga küllalt mõjuvalt esile ka karjamajanduse motiiv, sest esiplaanil olev känd nagu kuuluks reaalse looduspildi juurde, kus on kujutatud lüpsjat piimanõuga karja juures.

Aianduse ja mesinduse alal töötajate eksliibristel on tavalisemaks kujutusesemeks aedniku otsene tegevus aias, puude, põõsaste ja kasvuhoonete ning tarude keskel, maakaevamine, puude istutamine jne.

Mesinikkude eksliibristel kohtame peale tarude kujutise sageli veel õiel istuva mesilase kujutist. Tüüpilisemaks sedaliiki eksliibriste näiteks on Paul Luhteini 1935. aastal loodud raamatuviit P. Liebusele (joon. 113). Paaril eksliibrisel on kujutatud ka kärgi ja mesilasi.

Õnnestunud näiteid leidub ka metsnikkude, metsaülemate ja metsavahtide eksliibriste hulgas, milledel on põhiliselt kujutatud metsa ja metsandusala töötajate töövahendeid, märkimiskirvest ja jahipüssi. Huvitavamaid ja humoristlikumaid metsanduse alal töötaja eksliibriseid on Richard Kiviti poolt 1940. aastal loodud raamatuviit Aado Valmetile (joon. 114), millel on kujutatud suured inimnägudega puud orava ja rähniga.

Üldiselt peab märkima, et meie graafikutel-eksliibriste loojatel seisab põllumajadustöötajatele eksliibriste loomisel ees veel väga suur ja avar tööväli ammendamatu mitmekesise motiivistikuga tänapäeva mehhaniseeritud põllumajandusest.

KAUBANDUSTÖÖLISTE EKSLIIBRISTEST

Kaubandusala töötajate rahvusvaheliselt tuntud embleemideks on vana-kreeka mütoloogiast pärinev jumalate saadik Hermes. Viimase ülesanne kõikide muude ametite kõrval oli ka kaupmeeste kaitsmine. Oma ametimärgina kannab Hermes tiivulist kiivrit ja tiibadega sandaale ning käes heeroldikeppi. Ta on samastatud rooma Mercuriusega.

Peale Hermes-Mercuriuse on kaubandusala töötajate embleemideks veel: Mercuriuse sau, mitmesugused kaubapallid ja -kastid, kaubalaevad, poeletid, suhkrupead, äriraamatud ja mõned teised selle ala tüüpilised esemed või kaubandusliku tegevuse kujutised.

Enamikku neid embleeme kohtame ka eesti kaubandustööliste eksliibristel. Olgu näiteks mainitud Arkadio Laigo poolt 1938. aastal Alfred Kivistele (thv. V) ja 1943. aastal R. Tammelole (thv. XI) loodud eksliibrised. Esimesel näiteks on Mercuriuse sau kujutatud lebamas raamatul, teisel aga on see peidetud suure äripuldi kõrval maas olevate kaante vahele. Sel puhul jäävad domineerima teised motiivid, mis samuti iseloomustavad eksliibrise omaniku kaubanduslikku tegevust, nagu arvelaud, raamatupidaja pult, äriraamatud, paberid konksu otsas

115

Richard Kaljo: August Toropi eksliibris.
Puulõige 1945

116

Märt Laarman: Karl Laueri eksliibris.
Puulõige 1943

jne. Nii on saadud kunstiliselt huvitavam, motiividelt mitmekesisem ja mõjuvam pilt.

Paljudel kaubandustööliste eksliibristel on Mercuriuse sau kujutatud asetatuna kolmnurksele kilbikesele, mis on paigutatud nähtavasse kohta. Richard Kaljo on 1945. aastal August Toropile loodud eksliibrisel (joon. 115) Mercuriuse saua otsa asetanud põleva küünla, märkides sellega raamatuviida omaniku töötamist kultuurkaupade alal.

1942. aastal loodud eksliibrisel raamatukaubanduses töötavale Hillar Priimetsale (joon. 117) on Richard Kaljo märkinud ta kaubanduslikku tegevust poeleti ja riiulitega, mis on tulvil raamatuid. Müüja ja letile najatava ostja kujutised on antud realistlikult. Ka eksliibrise ülemises osas kujutatud kaubapallidega laaditud purjekas lainetaval merel rõhu-

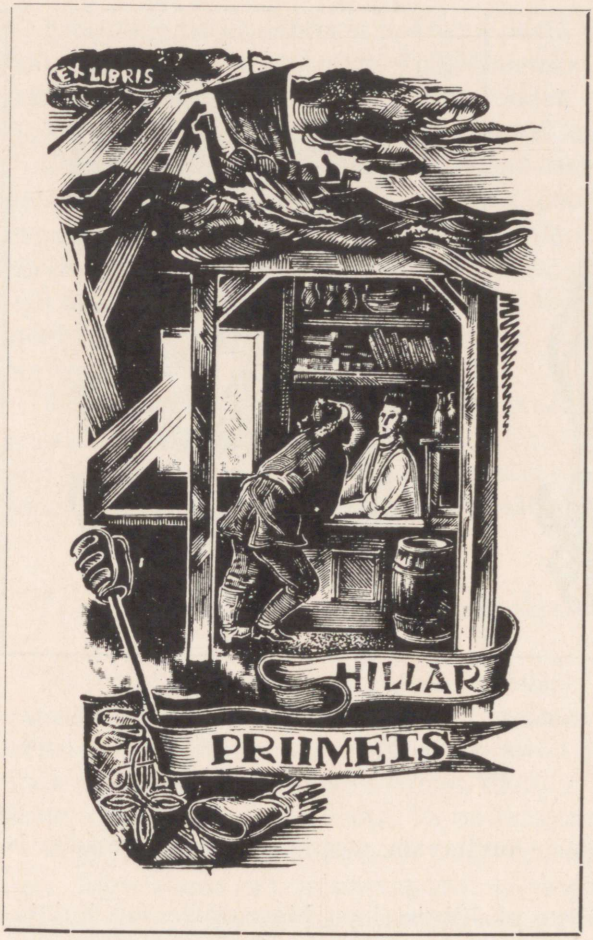

117

Richard Kaljo: Hillar Priimetsa eksliibris.
Puulõige 1942

tab raamatuviida omaniku tegutsemist kaubanduse alal. Kunstiliselt on selles eksliibrises saavutatud väga huvitav ja õnnestunud lahendus.

Kaubalaevade, eriti just purjekate kujutisi leidub veel mitmel meie eksliibrisel (joon. 154, 155). Näiteks on Märt Laarman 1943. aastal Karl Lauerile loodud raamatuviidal (joon. 116) kujutanud kahemastilist purjekat merel ja randa uhutud vaati, millest on välja langenud raamatuid. Seega on kunstnik üldiste kaubandustööliste embleemidega

ära märkinud eksliibrise omaniku tegutsemist raamatukaubanduse alal. Eksliibris on terviklik ning üks õnnestunumaid M. Laarmani selle ala rikkalikus loomingus.

Nagu näeme, võime kaubandusalal töötajate eestlaste eksliibristel kohata peaaegu kõiki rahvusvaheliselt tuntud embleeme. Kunstnikud on nendele motiividele suutnud lisada küllalt palju omapära, mille tõttu kõik sel alal loodud eksliibrised on rahvusliku koloriidiga.

SIDE- JA TRANSPORTTÖÖLISTE EKSLIIBRISTEST

Side- ja transporttööliste eksliibriste tüüpiliste näidetena tuleks mainida esmajoones kahte: Ernst Kollomi poolt 1939. aastal vedurijuht A. Kangrule (thv. XXI) ja Gustav Mootse poolt 1949. aastal Julius Bleyerile loodud raamatuviitu, milledes on edasi antud enamik rahvusvaheliselt tuntud sellekohaseid embleeme.

Gustav Mootse loodud raamatuviidal Julius Bleyerile on keskel esiplaanil kujutatud istumas Kleio — ajalooteadust kaitsev muusa vanakreeka mütoloogias —, kellele valge postituvi toob kirja. Kleio selja taga kulgevad telefonipostid ja -traadid kaugusse. Seega täielik sidetöölise raamatuviit kõigi selle kutseala rahvusvaheliselt tuntud embleemidega. Samasugune on ka Gustav Mootse poolt 1942. aastal loodud Marta Morgi raamatuviit, kus kunstnik selle omaniku telefonistikutset on märkinud raamatut seistes lugeva naise selja taga sõõris kujutatud telefonitulpade ja -traatide kaugusse kulgemisega.

Sidetööliste eksliibristel võib ametiembleemidena kohata veel raadioantenne jne.

ÕPETAJATE EKSLIIBRISTEST

Eesti pedagoogide seas leidub rohkesti isikuid, kes on oma isiklikule raamatukogule soetanud eksliibrise. Kuid siingi kordub sama lugu, mis esines näiteks kirjanike raamatuviitade juures, — need on enamikus üldmotiivilised. Vähe on nendes leida õpetajaameti spetsiifikast tuletatud motiive, mis vihjaksid nende elukutselisele tegevusele.

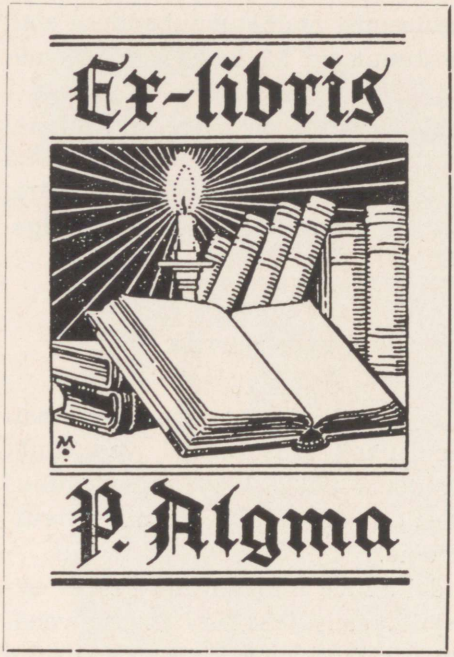

118
Gustav Mootse: P. Algma eksliibris.
Klišee 1935

Kõige tüüpilisemaks rahvavalgustaja raamatuviidaks on Gustav Mootse poolt 1935. aastal Peeter Algmale loodud eksliibris (joon. 118), millel on kujutatud põlevat küünalt raamatute keskel.

Arkadio Laigo poolt 1939. aastal loodud K. H. Lipu eksliibrisel (joon. 119) on selle omaniku elukutselist tegevust matemaatikaõpetajana märgitud raamatute ees olevale paberilehele kujutatud geomeetrilise joonise ning selle all oleva võrrandiga.

Matemaatikaõpetajate eksliibristel kohtame veel püramiidi, sirkli, kolmnurga, Ω (omega), radikaali ja teiste matemaatiliste jooniste ning märkide kujutisi, mis matemaatika õpetamisel kasutusel on.

Kasvatajat lastega mängimas, seega otseses kutselises tegevuses, on kujutatud Richard Kaljo poolt 1943. aastal Endla Teemandile loodud eksliibrisel (thv. XII), mis oma kompositsioonilise hoo ja elevuse poolest on üks huvitavamaid pedagoogide raamatuviitu.

119
Arkadio Laigo: K. H. Lipu eksliibris.
Puulõige 1939

Richard Kaljo: Endla Teemandi eksliibris.
Värviline puulõige 1943

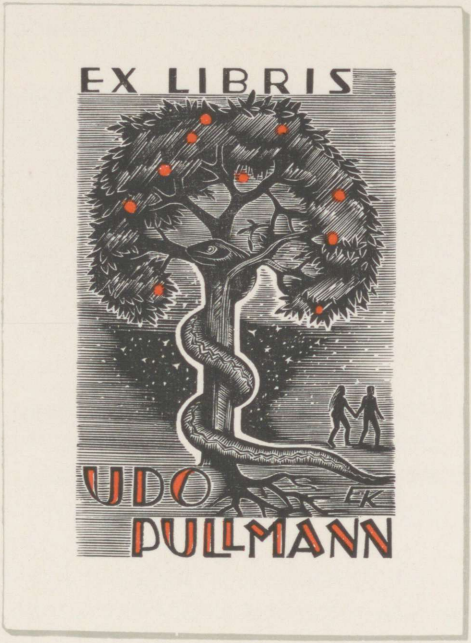

Ernst Kollom: Udo Pullmanni eksliibris.
Värviline puulõige 1940

Riho Lahi on 1942. aastal õpetaja Juhan Tölbile loodud eksliibrisel kujutanud külvajat raamatul, tahtes sellega märkida sümboolselt õpetaja külvi vaimupõllul.

Paljudel ajalooõpetajate eksliibristel esineb liivakell ning mõnel ka relvastatud eesti sõdur muinasajast, millega märgitakse raamatuomaniku eriala. Looduslooõpetajate eksliibristelt leiame eriala tunnusena mikroskoobi.

Kõige tavalisemateks ja sagedamini esinevateks esemeteks õpetajate eksliibristel on raamatud mitmesugustes asetustes ja kombinatsioonides.

Üldiselt peame märkima, et meie eksliibriste loojad ei ole suutnud veel valdavas osas küllalt sügavale tungida õpetajaameti spetsiifikasse ega ammutada sellest huvitavaid motiive kunstipäraseks kujundamiseks.

SÕJAVÄELASTE EKSLIIBRISTEST

Sõjaväelaste eksliibriste motiivideks on aegade jooksul olnud mitmesugused sõjariistad, kuid kõige tavalisemaks elukutset märkivaks embleemiks on olnud nendel mõõk. Ka meie kunstnike poolt loodud eksliibristel on viimane kõige sagedamini esinevaks sõjaväelase-elukutset tähendavaks esemeks.

Üldiselt tuleb aga märkida, et meil on sõjameeste eksliibriseid loodud võrdlemisi vähe. Vanimaiks teadaolevaiks selle elukutse eksliibristeks on kirjanik Enn Kippeli endale valmistatud kaks raamatuviita, mis pärinevad 1933. ja 1934. aastast, seega ajast, mil ta oli alles üleajateenija Eduard Kippel. Nendest on ühel kujutatud kiivrit kandvat sõduri pead ja teisel üle maakera kihutavat sõjavankrit.

Kunstiliselt kõige huvitavama ja õnnestunud sõjaväealase eksliibrise on loonud Arkadio Laigo. Selleks on 1940. aastast pärinev Karl Langi raamatuviit (joon. 120). Kunstnik on tahtnud siin rõhutada, et kodumaa kaitsmisel peavad käima mõõk ja raamat käsikäes. Alles viimasest omandatud teadmiste abil muutub mõõk relvaks, võimsaks kaitsevahendiks.

Mõõga ja teiste relvade kujutisi leidub ka tsiviilisikute eksliibristel, kus see sageli on mõeldud mitmesuguste isiklikkude omaduste ja kirjandusliikide tähistamiseks raamatukogus.

120

Arkadio Laigo: Karl Langi eksliibris. Puulõige 1940

121

Arkadio Laigo: R. Hanneste eksliibris. Puulõige 1942

Esitagem sõjaväelaste eksliibristest näiteks veel Arkadio Laigo poolt 1942. aastal loodud R. Hanneste raamatuviita (joon. 121), mis kuulub ratsaväelasele.

Kuna meie säilinud eksliibriste kogudes leidub sõjaväelaste raamatuviitu vähe, siis on loomulik, et antud pilt selle rikkaliku motiivistiku arsenali kasutamisest ei ole küllalt täielik, haarav ega mitmekülgne.

SPORTLASTE EKSLIIBRISTEST

Sport oma väga mitmekesiste aladega on leidnud ka meie eksliibristel ulatuslikku kujutust. Paljud eesti tuntud sportlased on raamatuviitade omanikud.

Elukutset tähistavate embleemidena on kasutatud kõiki võimalikke spordialasid esindavaid kujusid, esemeid, sümboleid jne. Esineb Olüm-

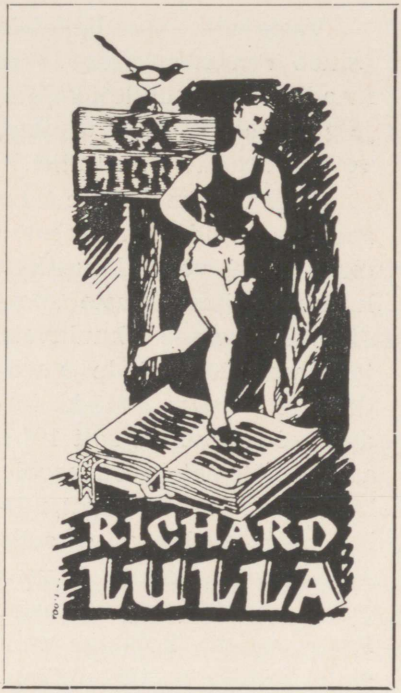

122

Villu Toots: Richard Lulla eksliibris. Klišee 1942

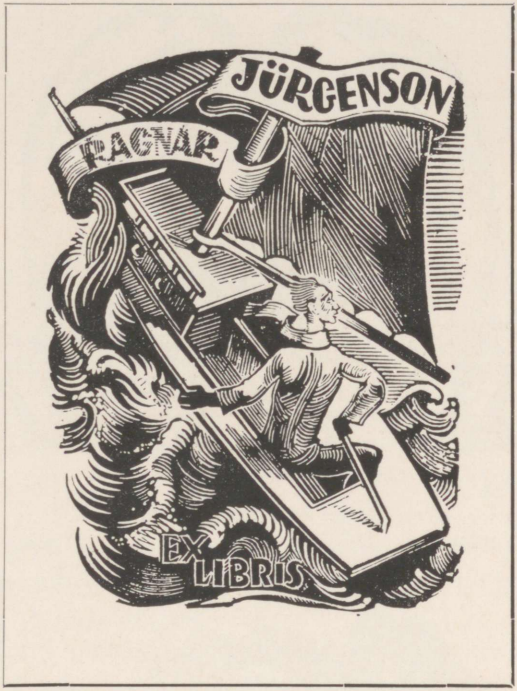

123

Richard Kaljo: Ragnar Jürgensoni eksliibris. Puulõige 1944

piatõrviku ja viie üksteisega ühendatud rõnga (Olümpiamängude rahvusvahelise märgi) kujutisi. Mitmel eksliibrisel esineb muistne kreekarooma sportlaste kaitsejumala kiivrit kandev pea.

Paljudel eksliibristel on kujutatud sportlikku tegevust. Nii näiteks on Villu Tootsi poolt 1942. aastal jooksja Richard Lullale (joon. 122) loodud eksliibrisel kujutatud dressis jooksjat; O. Puusta poolt 1943. aastal endale loodud eksliibrisel suusatajat; Richard Kaljo poolt 1944. aastal Ragnar Jürgensonile loodud eksliibrisel (joon. 123) — purjesportlast purjekaga vahutaval merel; Ernö Kochi poolt 1938. aastal Paul Kuusikule (joon. 124) ja A. Koemetsa poolt 1939. aastal Paul Sepale (joon. 125) loodud raamatuviitadel näeme õnge- ja ratsasportlasi, õngitsemistarbeid jne.

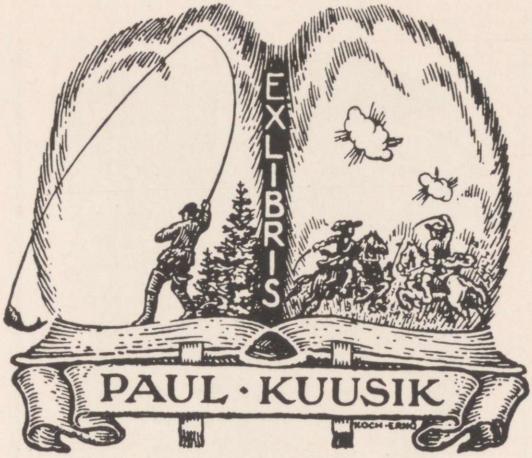

124

Ernö Koch: Paul Kuusiku eksliibris.
Klišee 1938

125

Aleksander Koemets: Paul Sepa eksliibris.
Klišee 1939

Vastavalt spordialadele esineb raamatuviitadel veel maadlejate, kuulitõukajate, jalgpallimängijate, ujujate, vettehüppajate jt. kujutisi.

Peale eelmainitute on spordimotiivid leidnud meie eksliibristel veel ulatuslikku kujutust mitmesuguste spordialade juurde kuuluvate tarbeesemete, riistade ja seadeldiste kaudu. Näiteks leidub Leida Soome poolt 1955. aastal mõlemal Ly Jaansoole loodud eksliibrisel reket, millest võib järeldada, et selle raamatuviida omanik tunneb erilist huvi tennise vastu. Peale reketi kohtame veel palle, pallikorve, jäähokikeppe, mitmesuguseid jahi- ja õngespordiriistu jne.

Nagu sellest loetelust näeme, on sport oma mitmekesiste aladega inspireerinud väga paljusid eksliibriste autoreid. Kahjuks on aga seda varamut kasutatud peamiselt algajate kunstnike ja asjaarmastajate poolt ning seepärast enamik sportlaste ja spordiharrastajate eksliibriseid pole kunstipärased ei oma välise kujunduse ega ka sisulise lahenduse poolest.

NIMESÜMBOOLIKAGA EKSLIIBRISTEST

Peale eespool vaadeldud kutsetöö- ja huvialaste motiivide on eksliibristel rohkesti kasutatud veel teisi motiive. Vaatleme neidki lühidalt.

Paljud kunstnikud on eksliibriste loomisel kasutanud selle omaniku nime illustreerimise moodust. Esineb ju perekonnanimesid, mis sümboolselt lasevad end väga hästi kunstiliselt kujundada.

Üldiselt kasutatakse nii meil kui mujal nime illustreerimist eksliibristel rohkesti, hoolimata sellest, et see ei kõnele midagi lähemalt selle omanikust. Teatavatel juhtudel on see kõige kergem motiiviküsimuse lahendamise viis ning annab tihti efektseid tulemusi. Leidub ju nimesid, mis otse kutsuvad ennast illustreerima, nagu näiteks Kuusik, levinumaid eesti perekonnanimesid. Seda on hea kunstilise eduga eksliibriste kujundamiseks kasutanud näiteks Ernst Kollom 1940. aastal ja Paul Luhtein 1938. aastal Vladimir Kuusiku eksliibristel (joon. 40) ning J. Naha 1937. aastal Timotheus Kuusiku raamatuviidal. Samasuguseid näiteid võiks tuua veel mitmeidki. Ühtaegu esineb aga nimesid, mis ei lase ennast üldse kujundada, kuna nende illustreerimisel saadakse kas koomiline või isegi halvustav tulemus, millist eksliibrist selle nime omanik raamatusse ei kleebiks.

Kunstiliselt huvitavad lahendused on andnud näiteks Arkadio Laigo 1936. aastal Karl Sirgule loodud eksliibrisel, millel on kujutatud pääsukest lendamas raamatute kohal, nokas pael eksliibrise omaniku nimega, ja 1942. aastal E. Keerisele loodud raamatuviidal (thv. XXV), millel on kujutatud tuulekeerisesse sattunud meest.

Mõlemal juhul on leitud tabav, kunstniku poolt õnnestunult kujundatud sümbol omaniku nimele. Karl Sirgu eksliibris on loodud A. Laigol Võrus töötamise ajal, ja teatavasti tähendab sõna «sirk» võru murdes üldse lindu, ka pääsukest. Seega otsene nime illustratsioon nagu Keerise raamatuviidalgi. Nendele on sobivalt lisatud mõni kõrvalmotiiv eksliibrise omaniku huvialast või elukutselisest tegevusest.

Rohkesti õnnestunud nimesümboolikaga eksliibriseid on loonud ka Ernst Kollom. Peale eespool nimetatu mainigem veel E. Kollomi poolt 1940. aastal Paul Amburile valmistatud kaht raamatuviita, mis kujutavad ambuvat amatsooni, A. Tuliku raamatuviita 1940. aastast (joon. 73) ja zooloogiaprofessor Hendrik Riikoja raamatuviita 1939. aastast (joon. 126) kui kunstiliselt kujunduselt õnnestunumaid ja motiivi käsitluselt huvitavamaid. Kõigis nendes on kunstnik illustreerinud puhtalt raamatuviida omaniku nime, esitades eksliibrisel mitmesuguseid looduslikke vorme, mis kannavad sama nimetust kui eksliibrise omanik.

Gustav Mootse rikkaliku loomingu — üle kahesaja viiekümne eksliibrise — hulgas leidub kümmekond, mille keskne motiiv ja lahendus baseerub omaniku nime sümboolikal. Huvitavamad nendest on Vidrik Paani oma 1943. aastast (joon. 127) ja 1949. aastal kahevärvilises puulõikes loodud eksliibris Karin Linnule (thv. XXXI). Neil mõlemal on omaniku nime otsese illustreerimisega saavutatud kunstiliselt õnnestunud ja meeldivalt mõjuv raamatuviit. Karin Linnu eksliibrisel on juures veel humoristlik alatoon.

Gustav Mootse varasemad nimemotiivilised eksliibrised, nagu näit. 1940. aastal proviisor J. Luigele loodud raamatuviit, olid liiga üle kuhjatud kõrvaliste pisimotiividega. See segas peamotiivi esiletoomist, vähendas ning hajutas selle kunstilist mõju. Tema hilisemates eksliibristes on aga segavad kõrvalmotiivid kadunud. Peamotiiv on mõjukalt esile toodud, nagu seda võime märkida näiteks eespool mainitud K. Linnu ja mõne teise eksliibrise kohta.

Vanameister Kristjan Raua poolt teostatud kaheksakümne kuue eksliibrise ja eksliibrise kavandi hulgas on kaheksa, mis baseeruvad omaniku nimel. Nende hulgas leiduvad kõige puhtamad nimeillustratsiooni näited, kus puuduvad igasugused kõrvalmotiivid ja esemed. Sellisteks on 1941. aastast pärinev Leenu Maripuu eksliibrise kavand stiliseeritud lehtedeta marjadega puu kujutisega, Hilja Värava eksliib-

126

Ernst Kollom: Hendrik Riikoja
eksliibris.

Puulõige 1939

127

Gustav Mootse: Vidrik Paani
eksliibris.

Klišee 1943

128

Märt Laarman: Artur Koskeli
eksliibris.

Puulõige 1943

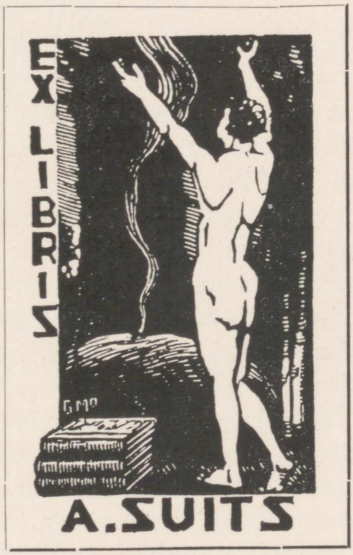

129

Gustav Mootse: A. Suitsu
eksliibris.

Puulõige 1950

130

Kristjan Raud: Hilja Värava ekslіibris.
Klišee 1941

131

Märt Laarman: Ants Reimani ekslіibris.
Puulõige 1937

ris (joon. 130) lihtsa rõhtpulkadest värava, Eva Liblika eksliibris liblika ja Mai Lille eksliibris suure lilleõie kujutisega. Teistel Kristjan Raua loodud nimemotiivilistel, nagu G. Pihlaka, Ilmar Pihlaka ja Mart Kaljo raamatuviitadel lisandub nimemotiividele mitmeid sobivaid ja eksliibrise kunstilist mõju tõstvaid lisakujutisi.

Vanematest eksliibriste meistritest on ka Märt Laarman kasutanud sageli raamatuviida omaniku nime motiivi. Tema teadaolevast viiekümne seitsmest eksliibrisest on neljateistkümne motiivid otseselt või kaudselt seotud nende omaniku nimega. Nii on kujutatud 1937. aastal loodud Alfred Luige eksliibrise ülaosas ujuv luik, Ingel Kase 1940. aastal loodud raamatuviidal — ingel, Jaan Kännu 1942. aastal valminud eksliibrisel (joon. 112) esiplaanil suurt kändu. Samal aastal valminud Andres Kimmeli raamatuviidal (joon. 133) on esiplaanil kujutatud kimlit, 1943. aastal loodud Artur Koskla eksliibrisel (joon. 128) sukeldub koskel püstloodis vee põhja jne. Nendest on kunstiliselt kõige paremini õnnestunud viimatimainitu, kus nimeillustratsioonile seltsib veel ametialaste taotluste sümboolika.

Richard Kaljo: Felix Kauba eksliibris.
Värviline puulõige 1948

Hando Mugasto: R. Tamme eksliibris.
Värviline puulõige 1937

132 Märt Laarman: Helmi Kivisepa eksliibris.
Puulõige 1942

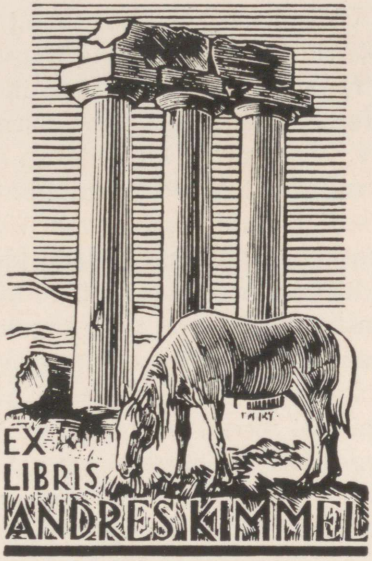

133 Märt Laarman: Andres Kimmeli eksliibris.
Puulõige 1942

1942. aastal loodud raamatuviidal Helmi Kivisepale (joon. 132) on Märt Laarman mitmekordselt rõhutanud raamatuviida omaniku nime tüve, sest peale suuremate ja väiksemate kivide on eksliibrisel kujutatud veel lindu, kivitäksi. Nii on saadud kunstiliselt terviklik ja emotsionaalselt mõjuv raamatuviit.

Huvitav nimesümboli käsitlus esineb Märt Laarmani poolt 1937. aastal Ants Reimanile valmistatud raamatuviidal (joon. 131). Sellel on kujutatud valge purjekas üksiku sõitjaga vahusel merel. Ees paremal väga silmapaistval kohal on meremärk, mida F. J. Wiedemanni sõnaraamatus tuntakse «reimani» nime all. Siin on tegemist varjatud nimesümboliga, mida tavaline eksliibrise vaataja ei tea tähelegi panna.

Märt Laarman on ka üks neid väheseid, kes on ühel eksliibrisel (Ingel Kask) illustreerinud raamatuviida omaniku eesnime. Tavaliselt on kasutatud motiivina ikka perekonnanime.

Üldiselt on Märt Laarmanil raamatuviida omaniku nimest tuletatud motiivid hästi leitud ning kunstilise terviklikkusega kujundatud.

Hando Mugasto on omaniku nime illustreerinud 1937. aastal oma viimasel, mõni tund enne surma valminud eksliibrisel R. Tammele (thv. XV), millel kujutatakse stiliseeritud tamme. See eksliibris on kunstniku käsitluses saanud lihtsa ja jõulise väljenduse just selle tõttu, et seal täielikult puuduvad lisamotiivid. Õrna värvilise fooniga on omakorda rõhutatud tumeda tamme tugevust.

Raamatuviida omaniku nime on illustreerinud peamiselt need kunstnikud, kes on vähe tegelnud eksliibriste loomisega, aga ka asjaarmastajad. Huvitavamatena sedaliiki eksliibristest märgime Viktor Aleksejevi poolt 1932. aastal Andres Pärlile loodud raamatuviita, millel vapikilbi pinnal on kujutatud konnakarpi särava pärliga; Ilmar Breiberg-Nõva 1938. aastal loodud eksliibrist Oskar Kivimaale (joon. 134) kivise maastikuga; M. Võhma poolt 1938. aastal Linda Kivile valmistatud eksliibrist (joon. 101) Ülemiste järves asuva Lindakivi kujutisega, millele on asetatud eksliibrise omaniku nimi, jt.

Kõiki mainitud näiteid silmitsedes võime veenduda, et omaniku nime illustreerides võib saada häid ja kunstiliselt õnnestunud eksliibriseid, kuigi need sageli midagi ei jutusta raamatuviida omanikust, selle isiksusest, huvi- ja harrastusaladest, nagu seda tavaliselt ollakse harjutud eksliibriselt nõudma.

134

Ilmar Breiberg-Nõva: Oskar Kivimaa eksliibris.

Puulõige 1938

PORTREE-EKSLIIBRISTEST

Komme asetada eksliibrisele isiku portree on väga vana. Esimeseks portree-eksliibriseks loetakse Euroopas 1520. aastast pärinevat humanisti, luuletaja ja kunstniku dr. med. Johann Spiessheimer-Cuspiniani raamatuviita.

Portree-eksliibrise loomise ajendiks võivad olla väga mitmesugused motiivid. Isik kas soovib oma raamatus näha omaenda pilti kunstipärases kujunduses või tahab koos eksliibrisega omandada ka enda portreest pisigravüüri, või kavatseb sellega rõhutada, et see raamat kuulub just sellise näoga isikule. Viimane motiiv on eksliibrise ja raamatu kaitsmise seisukohalt kõige olulisem, eriti juhul, kus täpselt ühenimelisi isikuid on väga palju.

Tavaliselt lastakse eksliibrisele joonistada või graveerida kas oma rinnapilt või ainult pea, mis asub siis raamatuviida keskkohas juhtiva motiivina, kuna selle ümbrus on kaunistatud mitmesuguste teiste kõrvalmotiividega eksliibrise omaniku huvialalt või lihtsalt ornamentide või joonraamiga.

Esimeseks eesti portree-eksliibriseks on senistel andmetel kunstnik Evald Okka poolt 1934. aastal Aleksander Viigisalule loodud raamatuviit, millel omanikku on kujutatud profiilis, ees paberileht ja tindipott. E. Okas on loonud peale selle veel viis portree-eksliibrist: 1939. aastal Sass Viigisalu eksliibris, 1948. aastal kaks Georg Rusi raamatuviita (joon. 95 ja 135) ning 1946. ja 1956. aastal oma abikaasa Maria Okka raamatuviidad (joon. 136).

135

Evald Okas: Georg Rusi eksliibris.
Värviline lito 1948

Evald Okka portree-eksliibrised on valminud elavate modellide järgi. Ta on suutnud nendes õnnestunult tabada ja mõne lihtsa joonega meisterlikult edasi anda omaniku iseloomulikke jooni ning seega peale sarnasuse tabamise rahuldada ka kunstipärasusenõudeid. Need on meie ilmekateks ja kunstipärasemateks portree-eksliibristeks. Parimaks nendest võib pidada värvilises autolitos loodud raamatuviita Georg Rusile.

Rohkesti portree-eksliibriseid on valmistanud Gustav Mootse, kelle sellealane looming on kujunenud meil kõige viljakamaks. 1939. aastast alates kuni tänapäevani pärineb talt üle kahekümne portree-eksliibrise.

136

Evald Okas: Marie Okka eksliibris. Ofort 1956

Kuna Gustav Mootse pole portretist ning tema portree-eksliibrised on valminud fotode, mitte aga elavate modellide järgi, siis ei saa neile läheneda kunstikriitilise rangusega, mis nõuab portreelt peale sarnasuse eeskätt isiku sisemise mina avamist ja tema iseloomulikkude joonte väljatoomist. Kunstnik Gustav Mootse on suutnud nendel niipalju edasi anda, kui ta on saanud välja lugeda fotost, s. o. sarnasuse oma isiklikus kunstipärases käsitluses koos lisamotiividega eksliibrise omaniku huvialadelt. Kunstiliselt väljatöötuselt on seesugused eksliibrised jäänud hõredaks ning pinnapealseks.

Teistelt meie kunstnikelt pärineb portree-eksliibriseid vähe. Ott Kangilaski on 1940. aastal loonud puugravüüri (joon. 137), millel on kujutanud enda profiili ning varustanud selle isikliku allkirjaga. Eksliibrist võib pidada õnnestunuks. Peale portreelise sarnasuse on selles rohkesti esile toodud kunstnikule iseloomulikke jooni.

137 Ott Kangilaski endale loodud eksliibris. Puulõige 1940

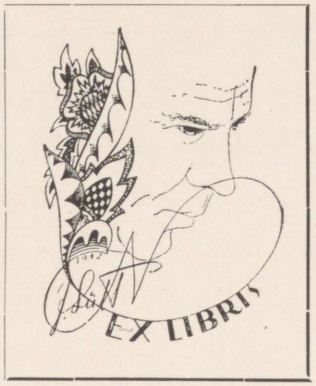

138 Juhan Süti endale loodud eksliibris. Litogravüür 1942

1942. aastal on litograaf J. Sütt endale loonud meeldiva, õrnade joontega kujundatud portree-eksliibrise litogravüürina (joon. 138). Sellelgi leidub peale sarnasuse rohkesti autorile iseloomulikku. Oma õrna ja puhta joone ning peene väljatöötuse tõttu jätab see meeldiva mulje.

Portree-eksliibriste alal on katsetanud veel Aleksander Koemets, Märt Laarman, Villu Toots, Siima Škop ja Edit Jürine.

Lõpuks märkigem, et portree-eksliibriste hulka arvatakse ka need raamatuviidad, milledel on kujutatud üksikute tähtsate avalike ja ühiskonnategelaste, kirjanike, kunstnike jt. portreid. Selliseid eksliibriseid leidub meil vähe. Mainida võiks Märt Laarmani poolt 1940. aastal Jaan Tarnile loodud eksliibrist, millel on kujutatud Itaalia luuletaja Dante profiil.

Teistel rahvastel leidub selliseid raamatuviitu rohkesti. Üksikud raamatusõbrad ja eksliibriste entusiastid on mõne maailmakirjanduse suurmeistri, nagu näiteks Dante, Shakespeare'i, Goethe, Puškini jt. kogutud ja eri väljaannetes ilmunud teoste jaoks tellinud endale eraldi eksliibrise vastava autori portreega, mis kleebitakse siis ka ainult enda kogus leiduvatesse selle autori teostesse. Meil vääriksid suuremate raamatusõprade ja eksliibriseharrastajate raamatukogudes selliseid eksliibriseid kindlasti Fr. R. Kreutzwaldi, Eduard Vilde, A. H. Tammsaare, Oskar Lutsu jmt. üldtuntud kirjanikkude teosed, mida on ilmunud rohkesti ja väga mitmetes trükkides.

*

MONOGRAMM-EKSLIIBRISTEST

Kogu eksliibriste ajaloo jooksul on valmistatud ka monogramm-eksliibriseid, milledel esinevad nende omaniku nimetähed kunstipäraselt, kujundustega läbipõimituina. Vanasti olid sellised monogrammid rikkalikult kaunistatud ornamentide ja isegi vappidega, nagu näiteks 1518. aastast pärit seni vanim tuntud monogramm-eksliibris, mis kuulus dr. Johann Maierile.

Aegade kestel on monogramm-eksliibrised muutunud illustratiivselt ikka lihtsamaks, ainult tähtedest ja harilikust raamist koosnevaks ristsõnamõistatuseks, mis oma tipu meil on saavutanud 1943. aastal Albert Auksi endale loodud eksliibrises, millelt pealiskaudsel vaatlemisel keegi mitte midagi ei oska välja lugeda. Tavalisel vaatlusel paistab see läbipõimitud toolipõhjana, terasel silmitsemisel võib sealt aga välja lugeda omaniku nime.

Eesti monogramm-eksliibristena võiks veel mainida Kristjan Raua poolt loodud Otto Amele (joon. 139) ja 1934. aastal Gustav Mootse poolt enda kunstikogule loodud raamatuviita, millest eriti huvitav ja omapärane on esimene, paistes pealiskaudsel vaatlemisel mingi omapärase sõrestiku rägastikuna.

Kunstiliselt huvitava lahenduse on Paul Luhtein andnud 1938. aastal Elmar Sonini eksliibrisel, millel ta kuldsesse sõõri on paigutanud stiliseeritud rohelise kuuse ja sellele kuldse monogrammi «ES» ning sõõrile suure stiliseeritud taimornamendi. Mingisuguseid kirju sellel raamatuviidal ei esine.

139
Kristjan Raud: Otto Ame eksliibris.
Klišee 19??

140
Karin Luts: Siuts Varese eksliibris.
Klišee 1936

Omapärane ja kunstiliselt hästi lahendatud on 1936. aastal Karin Lutsu poolt Siuts Varesele loodud eksliibris (joon. 140), millest omaniku monogramm moodustab ainult ülemise osa, kuna selle keskseks kujutiseks on valge stiliseeritud lind omaniku nime sümbolina.

Peitepildina näib Erich Ahvena 1952. aastal endale loodud eksliibris, kus ta monogrammile on andnud purjeka kuju ja asetanud selle koos kirjaga EX LIBRIS kolmenurksesse vapikilpi. Mitte teades, et purjekas moodustab monogrammi, on seda sealt raske välja lugeda ning eksliibris näib äärmise lihtsuseni stiliseeritud merepildina.

Arhitekt A. Kotli on oma 1941. aastal endale loodud eksliibrisel kasutanud allkirjalist monogrammi ainult ilustuseks.

Selliseid eksliibriseid, kus monogramm täidab omaniku nime kõrval ainult ilustuse osa, on meil veel mitmeid. Need on sisuliselt täiesti vastuvõetavad, sest rahuldavad nõuet, et igal raamatuviidal esineks selle omaniku nimi.

*

Paul Luhtein: Jaan Nõu eksliibris.
Värviline klišee 1935

Paul Luhtein: Karl Nõu eksliibris.
Värviline klišee 1935

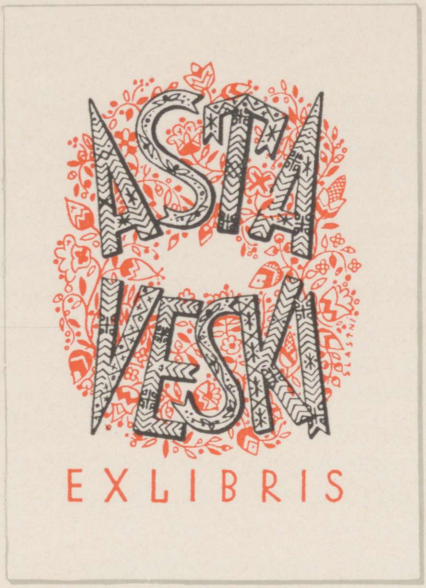

Sergei Slastnikov: Asta Veski eksliibris.
Värviline klišee 1940

VAPP-EKSLIIBRISTEST

Sajandite jooksul on loodud väga palju vapp-eksliibriseid. Nagu teame, on vapp riikide, sugukonna või mingi koondise kindlate reeglite järgi kujundatud värviline eraldusmärk. Kui meil praegu on tarvitusel ainult riigivapp ja liiduvabariikide vapid, siis kapitalistlikus maailmas omavad vappe üksikud linnad, maakonnad, käsitöö- ja tööstuskoondised, tööliskojad, üliõpilaste ja mitmesugused teised avalikud organisatsioonid ning üksikud isikudki. Maadel, kus kehtib veel aadliseisus, omavad aadlisugukonnad ja selle üksikud liikmed erinevaid vappe.

Teatavasti pärineb vapp õige varajasest keskajast, kus selle ülesandeks oli eraldada üksikuid sõdalasi ja nende salku juba õige kauge maa tagant. Selleks kandis iga rüütel ja tema salk erinevaid tunnusmärke kilbil ja kiivril. Need valiti vastavalt kandja iseloomule ja vaprusele kiskjate loomade ning röövlindude hulgast (lõvi, tiiger, hüään, kotkas, karu, hunt jne.) ning kujutati neid metsikumas ja hirmuäratavamas poosis. Nendega taheti iseloomustada vapikandja julgust, osavust, kavalust ja teisi vaimseid ning füüsilisi omadusi, et vastane juba eemalt teaks, kellega tal võitluses tuleb tegemist teha.

Sajandite jooksul on vapp käinud läbi pika arengutee ja väga mitmesugused kujunemisastmed. Vappide arenemist, ajalugu ja kujunemist uurib eriline teadus — heraldika. Pikemalt pole meil siin heraldikaküsimustel põhjust peatuda, kuna eesti raamatuviitade hulgas leidub vapp-eksliibriseid vähe ja needki vähesed on rohkem järeleaimamiskatsed.

Märgime ainult, et iga vapi peaosisteks on kilp, kask ja kaskiehis. Viimased kaks võivad aga vapilt ka puududa ning vapp koosneda üksnes pildiga kaunistatud kas tervik- või jaotatud pinnaga kilbist. Vapi kõrvalosistena esinevad sageli kilbihoidjad, deviisid, vapimantlid, lipud, kroonid, taim- ja loomornamendid jne.

Varasemateks, ühtlasi ka kõige huvitavamateks ja kunstipärasemateks eesti vapp-eksliibristeks on 1935. aastal Paul Luhteini loodud Jaan Nõu ja Karl Nõu raamatuviidad (thv. XVI). Need mõlemad kujutavad kolmeks jaotatud ovaalset kilpi, mis on ümbritsetud lillornamentidega eesti rahvakunsti maneeris. Seega tahavad need kujutada eestipäraseid sugukonna vappe, millel üheks embleemiks on ülemisel ovaalipoolel kirjatud puust õllekann aastaarvuga 1680, mis tähendab sugukonna ajaloo algust.

Alumine ovaalipool on jaotatud keskelt vertikaalselt pooleks, et lähemalt iseloomustada sugukonna üksikuid perekondi ja isikuid, kellele vapp kuulub. Jaan Nõul kujutab vasakpoolne neljandik stiliseeritud merelaineid mustal pinnal, märkides selle omaniku lähedast seost merega, ja parempoolsel pinnal stiliseeritud kuuserida; Karl Nõul on aga vasakus osas kaal, märkides tema elukutset juristina, ja paremal kõrv. Mõlemal on vapikilbi alla väänlevale paelale märgitud perekonna asutamise aasta.

Nagu näeme, puuduvad nii Jaan kui Karl Nõu raamatuviitadel peale aastaarvude igasugused, ka kohustuslikud kirjad, mis on tüüpiline enamikule vapp-eksliibristele.

Need eksliibrised olgu ühtlasi näiteks, kuidas ühest ja samast sugukonnavapist saadakse kilbipinna jaotuse ja nendele paigutatud erinevate kujutustega üksikute sugukonnaliikmete erinevad perekondade vapid ja eksliibrised.

Erilise tänapäevaseks kohandatud või moderniseeritud vapp-eksliibrise näitena mainigem veel meister Aaso Viirlaidi endale loodud raamatuviita. Sellel on kilp põiki kaldjoonega jaotatud kaheks: ülemisel poolel istub karuohaka õiel mesilane, alumisel poolel on kujutatud puusepa tööriistu: höövlit, haamrit, vindlavänta ja jõhvsaagi raamiga. Vapi ehistena on jalgratta ratas täispumbatud kummiga, jalgratta juhtraud, kopeerimispress ja Mercuriuse kiiver. Kilbi poolituse joone all asub rida õngekonkse.

141

Edit Jürine endale loodud eksliibris.
Litogravüür 1947

Näib, et selle eksliibrise looja on tahtnud vappi põhjalikult moderniseerida ja sellele tänapäeva elule vastavat sisu anda. Sellest tõsiselt mõeldud kavatsusest on aga välja tulnud suurepärane paroodia, mis naerab välja kodanlikus Eestis omal ajal propageeritud aadliseisust ja perekonnavappe.

Omapärase moderniseeritud vapp-eksliibrise eesti rahvakunsti elementidest on loonud K. Luts 1936. aastal Georg J. K. Kõllile, millel on kasutatud vanu talutarede õuemärke — stiliseeritud puust hobusepäid.

Vapi moderniseerimiskatsetena võiks võtta ka 1947. aastal Edit Jürine endale loodud eksliibrist (joon. 141) ja 1949. aastal Oskar Raunami endale loodud eksliibrist, millistele tulemustele ei saa keelata hindavat tunnustust. Need mõlemad kujutavad mitmesuguseid stiliseeritud esemeid taime- ja loomariigist. Jürine on oma eksliibrise üles ehi-

tanud rahva ainelise vanavara elementide kujutistest ning vapikilbile andnud südame kuju.

Olgu nimetatud, et meil on loodud ka üksikud eksliibrised, milledel on kopeeritud kõiki keskaegsete vappide elemente. Need on korrapärased vapid kilbi, kaski, kaskiehte ja vapimantliga. Nendel esineb mitmesuguseid kilbipinna jaotamise mooduseid nii põiki, püsti, risti, poolpõiki, kaheks, kolmeks ja enam sektoriks, samuti ka omanike monogramme ja deviise.

Lihtsaid, ühepinnaliste vapikilpidega eksliibriseid on loonud rohkesti Juhan Naha (joon. 142).

Nagu esitatud näidistest selgub, on meie vapp-eksliibristele püütud anda moderniseeritud, ajakohast ja eestipärast kuju, tuua vapp olevikule lähemale. Katsetused on aga jäänud katsetusteks, kuigi mitmed tulemused on huvipakkuvad. Sügavamad teaduslikud uurimised vastaval alal puuduvad, mille tõttu vapp-eksliibrised on jäänud meil juurteta puuks, millel puudusid ja puuduvad kasvuvõimalused.

142

Juhan Naha: Votele Oru eksliibris.
Puulõige 1943

MITMESUGUSTEST ÜLDMOTIIVILISTEST EKSLIIBRISTEST

Peale eespoolvaadeldud elukutseliste, töö- ja erimotiiviliste eksliibriste, mis kõik olid kuidagi kas elukutse, töö, iseloomu, nime jne. kaudu seotud lähemalt teatava kindla isikuga, leidub raamatuviitu, mis ei mahu nende kategooriate alla. On palju eksliibriseid, mis pole seotud teatava isikuga. Nendel võiksime ilma raskuseta ühe omaniku nime vahetada mõne teisega ning asi oleks kõigiti korras. Need on nn. üldmotiividel loodud eksliibrised, mis sobivad igale raamatusõbrale.

Oma sisult on need väga mitmesugused ning küllaltki huvitavad. Peatume nendest ainult mõningatel populaarsematel ja iseloomulikumatel liikidel, ilma et püüaksime ammendada selle ala motiivide rikkalikkust.

ORNAMENTAAL-ILUSTUSTEGA EKSLIIBRISTEST

Moderniseeritud vapp-eksliibristele on õige lähedased need raamatuviidad, kus kohustuslikud eksliibriste kirjad, väljend EX LIBRIS ja omaniku nimi, on põimitud puhtal kujul joonornamentide või äärmuseni stiliseeritud taimkaunistustega. Selliseid raamatuviitu leidub. Need ei jutusta midagi lähemalt eksliibrise omanikust ja on seega üldmotiivilised. Mitmed neist on aga väga huvitavad, omapärased ja kunstiliselt lahenduselt õnnestunud. Graafikud on näidanud nende loomisel leidlikkust ja head maitset.

Üheks varasemaks, kuid ühtlasi ka tüüpilisemaks ornamentaalsete ilustustega eksliibriseks on praegustel andmetel Ado Vabbe poolt

143

Ado Vabbe: Alo Tilga eksliibris.
Klišee 1935

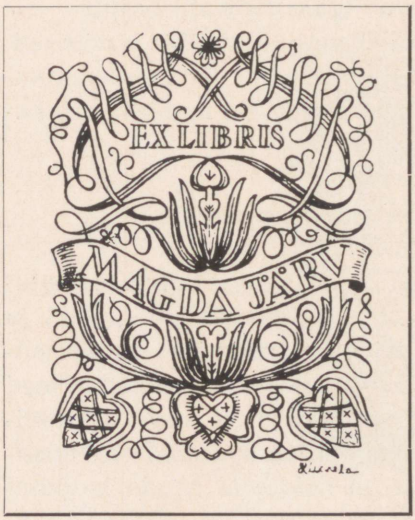

144

Reet Aarela: Magda Järve eksliibris.
Litogravüür 1948

1935. aastal Alo Tilgale loodud raamatuviit (joon. 143), millele on sisse toodud ka eksliibrise omaniku nime sümboolika, kuna viida keskosa kujutab langevat tilka.

Kunstiliselt õnnestunud ja huvitavaks seda liiki eksliibrise näiteks on ka 1948. aastal Reet Aarela Magda Järvele (joon. 144) ja samal aastal Piret Mägeri Georg Rusile, Gerda Tomasile ja Leopold Triumphile loodud raamatuviidad. Neil kõigil on joontest, tundmatuseni stiliseeritud lehtedest ja õitest loodud eksliibrise kohustuslikele kirjadele huvitav, omapäraselt maitsekas ja meeldiv foon ning ümbrus. Enamikul juhtudel on püütud osavalt imiteerida rahvakunsti ornamentika elemente, mis sageli on hästi õnnestunud.

Sergei Slastnikovi poolt 1940. aastal Asta Veskile loodud värvilisel eksliibrisel (thv. XVII) on kunstnik raamatuviida omaniku nime asetanud musta kirjaga punasele stiliseeritud lillornamentidest pärjale, saavutades sellega efektse tulemuse.

Oskar Raunam on 1949. aastal loonud endale meeldiva hobuserauakujulise väikese raamatuviida, mille keskel on omaniku nimi märgitud ainult ees- ja perekonnanime esimeste tähtedega ning need ümberringi kaunistatud joonornamendiga.

Teatud määral võiks siia liiki arvata ka Karin Alteri poolt 1949.

145

Karin Alter: Ester-Inge Depmani eksliibris.

Klišee 1949

146

Paul Luhtein: Paul Keerdo eksliibris.

Puulõige 1945

aastal loodud Ester-Inge Depmani eksliibrise (joon. 145), mis kujutab endast lillornamentide ja piltilustuse sobivat ühendust. Ornament on sellel siiski rohkem esikohal kui selle keskel asetsev väikeseformaadiline joonis.

Puht ornamentaalkaunistustega eksliibriste hulka tuleb arvata ka 1945. aastal Paul Luhteini poolt loodud Paul Keerdo raamatuviita (joon. 146). Sellel on kujutatud riigivapi ja lipu embleemi, sirpi ja vasarat, läbipõimituna äärmuseni stiliseeritud taimornamendist.

Sellised puhtornamentaalselt kujundatud eksliibrised pole meil aga laiemat pinda leidnud ning neid on viljeldud tagasihoidlikult, kuigi meie rahvakunst sedalaadi lahendusteks pakub rikkalikku materjali.

*

147

Ott Kangilaski: Artur Feldmanni eksliibris.

Puulõige 1939

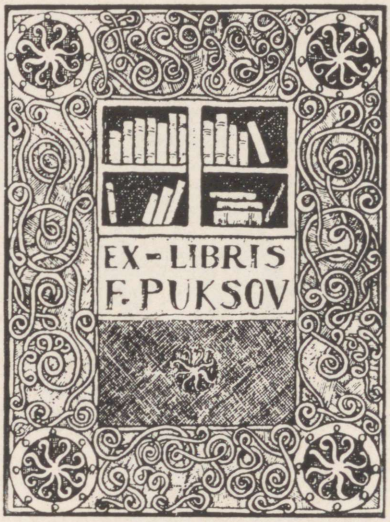

148

Ado Vabbe: Friedrich Puksovi eksliibris.

Klišee 1923

RAAMATUMOTIIVILISTEST EKSLIIBRISTEST

Edasi vaadelgem neid eksliibriseid, mis on üles ehitatud mitmesugustele kombinatsioonidele lapiti, serviti, lauale ja riiulitele asetatud, suletud ning avatud raamatutest. Need ei kõnele meile samuti midagi lähemalt selle omanikust, vaid näitavad ainult tema raamatuarmastust.

Puht raamatumotiiviline on näiteks Arkadio Laigo poolt 1942. aastal A. Nemvaltsile loodud eksliibris (thv. XIX), millel õnnestunud kombinatsiooniga kahest raamatust ja paelast on moodustatud meeldiv ning maitsekas tulemus, sobiv igale raamatusõbrale. Samuti raamatumotiiviline on ka teine Arkadio Laigo poolt samal aastal loodud raamatuviit Paul Amburile (thv. XVIII). Sellel on riiulile ja lauale asetatud avatud ning suletud raamatutest kujundatud huvitav interjöör, raamatusõbra hubane nurk. Raamatute ette asetatud väike tindipott sinna sisse pistetud hanesulega märgib aga ka raamatuviida omaniku kirjanduslikku tegevust.

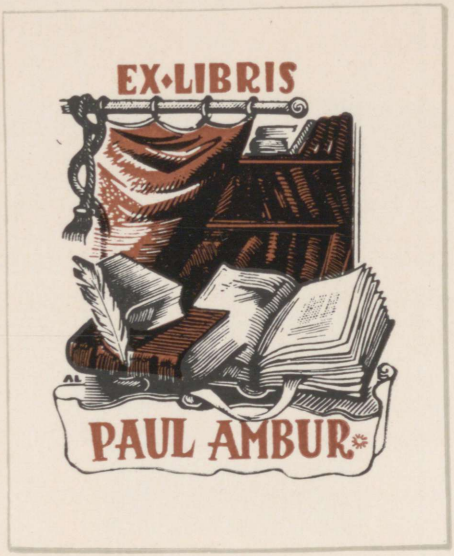

Arkadio Laigo: Paul Amburi eksliibris.
Värviline puulõige 1942

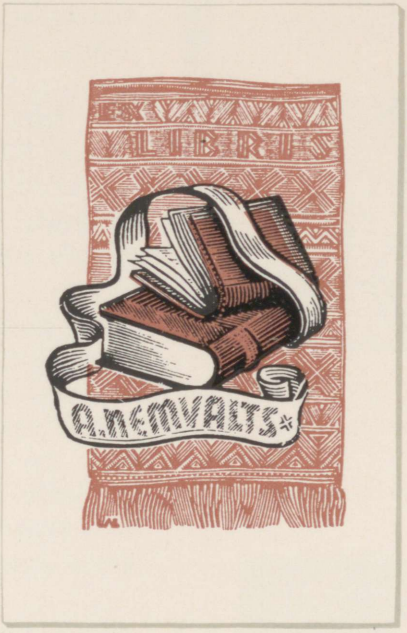

Arkadio Laigo: A. Nemvaltsi ekslііbris.
Värviline puulõige 1942

Raamatumotiivilised on ka Ado Vabbe poolt 1923. aastal F. Puksovile (joon. 148) ja 1935. aastal üks Otto Liivile loodud eksliibris (joon. 149). Nendest on esimesel ornamentkaunistused sobivalt ühendatud raamatutega, kujutades vanaaegse raamatukapi ust, kust läbi klaasi paistavad riiulid raamatutega. Teisel on aga kõrvalmotiivina liivakellaga märgitud raamatuviida omaniku elukutset ajalooteadlasena.

Ernst Kollomi poolt 1940. aastal Aleksander Martinsonile loodud eksliibrisel on kujutatud raamatut, mille vahelt tõuseb hiigellaine. Kunstnik on tahtnud sellel nähtavasti sümboolselt edasi anda kõiki neid muljeid, mis haarab vägeva voona raamatu lugejat.

Raamatumotiiviliste eksliibriste näidetena võiks märkida veel Lydia Mei 1936. aastal Viilep Prantsule (joon. 150), Hilja Bachi 1940. aastal endale, Richard Kaljo 1939. aastal Vaike Saralile (joon. 86) loodud eksliibrist ja palju teisi, mis kõik on üles ehitatud puht raa-

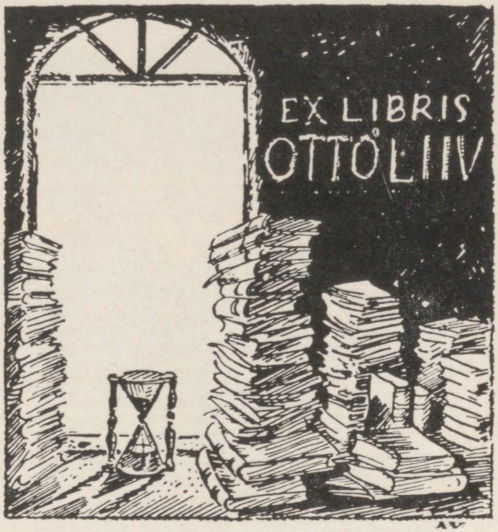

149

Ado Vabbe: Otto Liivi eksliibris.
Klišee 1935

150

Lydia Mei: Viilep Prantsu eksliibris.
Klišee 1936

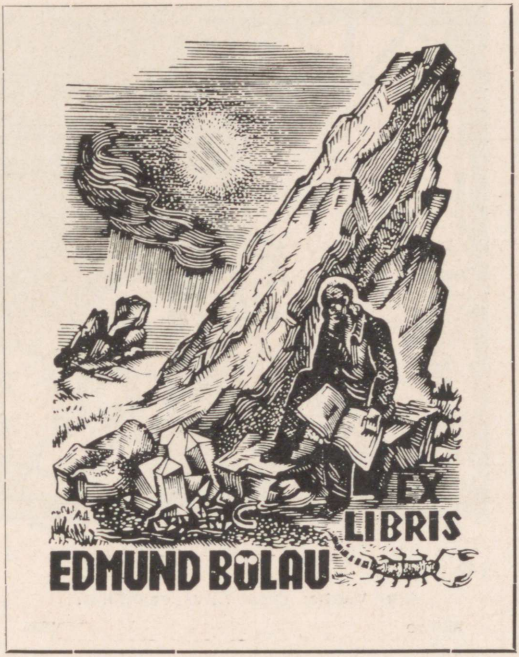

151

Arkadio Laigo: Edmund Bölau eksliibris.

Puulõige 1942

matute kombinatsioonidele. Neis kõigis on näidatud omamoodi leidlikkust ja antud huvitavaid ning õnnestunud kunstilisi lahendusi.

Inimeste suhteid raamatutega on kunstnikud edasi andnud väga mitut moodi. Esineb eksliibriseid, milledel kujutatakse inimest raamatuid kandmas kas süles, käes või kaenlas. On eksliibriseid, kus inimene tantsib rõõmust raamatute ümber; samuti on ka eksliibriseid, kus ta istub, avatud raamat põlvedel ja vaatab unistavalt kaugusesse. Kõige rohkem on raamatuviitu, milledel kujutatakse lugejat kas istumas kabinetis, kus kõik seinad on ümberringi täis riiuleid paksus nahkköites raamatutega, või viibimas vabas looduses raamatusse süvenenuna.

Kunstiliselt õnnestunumate näidetena viimasest liigist võiks esitada Arkadio Laigo poolt 1942. aastal Edmund Bölaule (joon. 151) ja 1943. aastal Nigul Lõhmusele loodud eksliibrist.

Peale ülalmainitud näidete on raamatu ja lugeja tihedat seost kujutanud veel mitmed meie kunstnikud, nagu Aino Bach, Richard Kaljo,

152

Gustav Mootse: Gustav Vilbaste eksliibris.

Puulõige 1950

Ella Lüüs jt. Eriti rohkesti lugejate kujutistega raamatuviitu on valmistanud Gustav Mootse.

Mitmel eksliibrisel on kujutatud ka raamatukogu sisevaadet esiplaanil seisva isikuga.

Arvukas on ka nende eksliibriste hulk, kus raamat või raamatud on asetatud tinglikult vabasse loodusesse. Selle tüübi näitena võiks mainida Gustav Mootse poolt 1950. aastal dr. Gustav Vilbastele (joon. 152) ja 1947. aastal Ester Lepikule loodud eksliibrist.

Sama tüübi näidetena võiks veel mainida Günther Reindorfi poolt 1943. aastal T. Kindile (joon. 111) ja Arkadio Laigo poolt 1940. aastal A. Uuehendrikule (thv. XXII) loodud eksliibrist, kus raamatud on asetatud maastikku kujutavale foonile.

Viimatimainitu on mõningal määral Hando Mugasto ja Arkadio Laigo ühislooming. Hando Mugasto valmistas enne oma ootamatut surma ülalnimetatud A. Uuehendrikule mitu eksliibrise kavandit, mis jäid aga lõplikult välja töötamata. Arkadio Laigo lõi nende alusel ja motiividel uue, kompositsiooniliselt tervikliku kavandi ning lõikas selle ka 1940. aastal puusse.

Huvitava kompositsiooni raamatust, puulehest, urbadest ja pähklist on loonud Gustav Mootse 1950. aastal Elviire Anijala eksliibrisel (thv. XXVIII). Lihtsate võtetega on saadud meeldiv raamatuviit.

MAASTIKUMOTIIVILISTEST EKSLIIBRISTEST

Rohkesti leidub ka puht maastikumotiivilisi eksliibriseid, milledel on kujutatud mitmesuguseid meie kodumaa kaunimaid kohti.

Günther Reindorff on loonud kaks raamatuviita, milledel domineerival kohal on mere kujutis.

1925. aastast pärineval Elmar Arro raamatuviidal (joon. 153) on kujutatud lainetav meri, mille tagant paistab järsk kõrge kallas. Kujutise raskuspunkt peitub aga suures valges, vahuses laines, mis annab kompositsioonile jõulise liikumise. Samas on kaldale paisatud konnakarp, milles särab pärl. Kunstnik annab selles raamatuviidas edasi sügava ja tähelepanuvääriva mõtte: suure, hoogsa töö tulemus on sageli mahult küll väike, kuid seda väärtuslikum.

Samuti sümboolne on ka tema teine, 1939. aastal Tõnu Loigule loodud raamatuviit (joon. 154) merel täies purjes sõitva kogi ja tagant kaljusaarelt kerkiva valgusest särava majaka kujutisega, kuigi see esialgu paistab vägagi realistlikuna.

Merd purjekaga on raamatuviitadel kujutatud veel väga mitme graafiku poolt. Kõigil nendel on antud kunstiliselt õnnestunud ja efektseid lahendusi. Nendest märkigem näiteks 1939. aastal Lydia Mei poolt loodud Helmi Avaranna raamatuviita (joon. 155), millel purjekas, meri, paadid ning puud rannal on kujutatud samuti tinglikult, stiliseeritutena.

Meeldiva, tehniliselt viimistletud ja kunstiliselt õnnestunud maastikupildi Põhja-Eesti kõrgest paerannikust on andnud Arkadio Laigo 1942. aastal professor Karl Orvikule loodud raamatuviidal (joon. 156). Viida paremas all nurgas on kunstnik seljakoti ja kahe vasara kujutisega sümboolselt ära märkinud ka raamatuviida omaniku geoloogikutse.

Lainetavat merd ning selle kohal lendavat kajakat on kujutatud 1932. aastal Hando Mugasto poolt Bernard Söödile (joon. 158) ja 1942. aastal Richard Kiviti poolt Salme Rebasele loodud ekslibrisel, kus mõlemal juhul on suudetud kujundada kunstiliselt küllaltki huvitavad märgid. Bernard Söödi ekslibris on Hando Mugasto esimeseks ning ainsamaks raamatuviidaks, mille ta on teostanud tušijoonisena. Kõik tema hilisemad ekslibrised on puugravüürid. Algajat autorit reedavad siin silmatorkavalt suured ja tugevad kirjad.

Ka meie kodumaa siseveed — ojad, jõed ja järved — on inspireerinud paljusid ekslibriste loojaid. Nendelgi teemadel on rohkesti ilusaid ja kunstiliselt õnnestunud raamatuviitu. Nägusamaid nende hulgast on Ernst Kollomi poolt 1939. aastal Richard Puusepale loodud ekslibris (thv. XXIII) kahevärvilises puugravüüris, Lõuna-Eesti vooremaastiku, käärulise järve ja saare-

153

Günther Reindorff: Elmar Arro ekslibris.

Klišee 1925

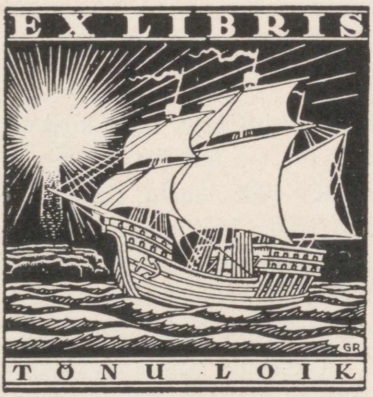

154

Günther Reindorff: Tõnu Loigu ekslibris.

Klišee 1939

155

Lydia Mei: Helmi Avaranna eksliibris.

Klišee 1939

kese kujutisega selle keskel. Oma kompositsioonilt ja motiivi lahenduselt on see üks huvitavamaid Ernst Kollomi raamatuviitu.

Ka 1948. aastal Endel Annuse poolt G. Vilbastele loodud eksliibrisel (joon. 157) on kujutatud metsarikka kaldaga järve. Raamatuviida esiplaanil on suur puu, mille kunstnik on detailselt välja töötanud. Veekogu on sellele ainult fooniks. Eksliibrise mõte peitub esiplaanil seisvate noore ja vana puu kõrvuti asetamises.

Üksikuid peenelt välja joonistatud puid leiame veel nii mõnelgi raamatuviidal. Huvitavamate näidetena nendest võiks mainida 1937. aastal Hando Mugasto poolt R. Tammele (thv. XV) ja 1946. aastal Evald Okka poolt P. Kivimetsale ning 1956. aastal A. Koemetsale loodud raamatuviitu. Nendest on R. Tamme eksliibrisel nimesümbolina kujutatud

156
Arkadio Laigo: Karl Orviku eksliibris.
Puulõige 1942

157
Endel Annus: Gustav Vilbaste eksliibris.
Klišee 1948

158
Hando Mugasto: Bernard Söödi eksliibris.
Klišee 1932

159

Ed. Järv: N. Kadaka eksliibris.
Klišee 1923

tamm tugevasti stiliseerituna, teistel aga esinevad realistlikult kujundatud kasvavad puud, ümbritsetud looduspildiga. Mõne kunstniku poolt on foon detailselt välja töötatud, nagu seda näeme näiteks A. Koemetsa eksliibrisel, teistel aga on see antud üldjooneliselt. Kunstiliselt on enamik neid eksliibriseid hästi õnnestunud.

Puht maastikumotiiviliste eksliibriste iseloomulikumate näidetena mainigem veel 1923. aastal E. Järve poolt N. Kadakale (joon. 159), 1943. aastal Günther Reindorfi poolt August Rannikule (joon. 160), Nikolai Triigi poolt 1940. aastal Ed. Uusenile ja 1936. aastal Agu Peerna poolt endale (joon. 68) loodud raamatuviitu.

Maastikumotiivide hulk on arvutu ja lõpmatu. Eksliibriste loojaid peaks nende kasutamisel aga piirama nõue, et eksliibrise motiivid pea-

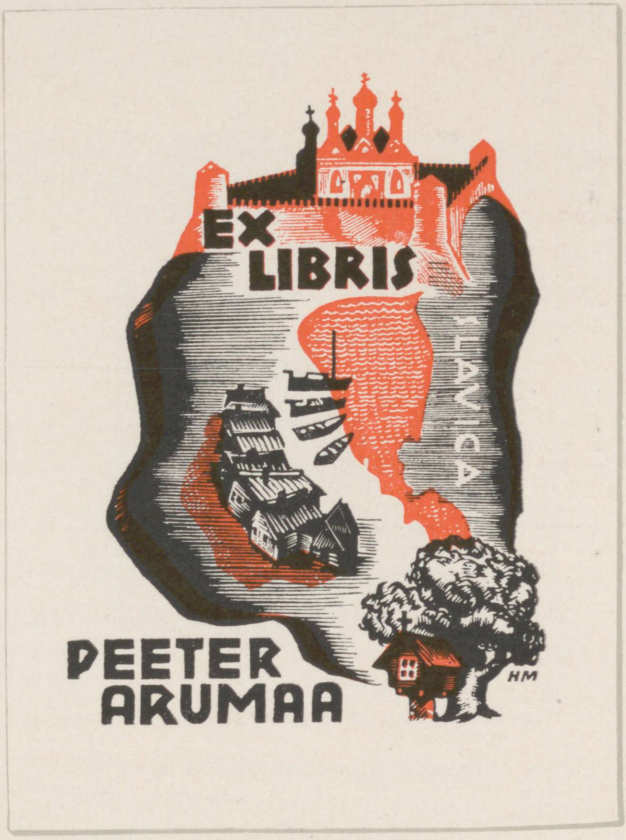

Hando Mugasto: Peeter Arumaa eksliibris.
Värviline puulõige 1947

Ernst Kollom: A. Kanguri eksliibris.
Värviline puulõige 1939

160

Günther Reindorff: August Ranniku eksliibris.
Klišee 1943

vad olema seotud raamatuviida omanikuga, kas või kõige kaudsemate pidemete või metafooride kaudu.

Näiteks toodud eksliibristest teame, et nende omanikkudest dr. Gustav Vilbaste on loodusteadlane, armastab ning uurib meie kodumaa loodust. Seega on puhtmaastikuline eksliibris temale igati omane, väljendab tema huviala kõige laiemas mõttes.

Rohkesti on meil loodud ka kartogramm- ehk piltkaardieksliibriseid. Nendel on kas terve Eesti maa-ala või osa sellest kujutatud piltliku maakaardina koos eksliibrise omanikule mõne iseloomuliku esemega. Näiteks on Hando Mugasto poolt 1937. aastal P. Arumaale loodud eks-

liibrisel (thv. XX) kujutatud Peipsi ja Pihkva järve ümbrust. 1943. aastal Nigol Espe poolt loodud R. Tammelo raamatuviidal (joon. 216) on kujutatud Saaremaad seal esinevate tüüpiliste ehitustega jne.

1940. aastal Ernst Kollomi A. Tulikule loodud raamatuviidal (joon. 73) on kujutatud Muhumaad kasvava tulikaõiega, mis sümboliseerib eksliibrise omaniku nime.

Kogu Eestimaa kaarti koos vastavate lisanditega on kujutatud samuti mitmel eksliibrisel. Näidetena nendest mainigem R. Kiviti poolt 1942. aastal prof. E. Lepikule, Gustav Mootse poolt 1940. aastal August Mikule ja E. Soansi 1955. aastal endale loodud raamatuviita jt.

LINDE JA LOOMI KUJUTAVATEST EKSLIIBRISTEST

Üldmotiivilistest eksliibristest moodustavad suure grupi need, milledel on kujutatud kesksel kohal mitmesuguseid linde ja loomi.

Kõige armastatumaks linnu kujutiseks selles valdkonnas on öökull — tarkuse sümbol. Neid esineb meie raamatuviitadel väga mitmesuguseid ja erinevates kujutustes, alates juba 1914. aastast, mil Märt Laarman paigutas selle oma esimesele raamatuviidale.

Kõige majesteetlikuma kuju on sellele andnud Handо Mugasto 1936. aastal loodud Tartu Õhtuse Ühisgümnaasiumi eksliibrisel (joon. 207), kus ta on kujutanud öökulli istumas üksikul mahukal köites raamatul ilma mingisuguste lisamotiivideta.

Väljatöötuselt kõige meisterlikum, kõige targema ja rahulikuma ilmega öökull on Arkadio Laigo poolt kujutatud 1943. aastal Kustav Nutile loodud eksliibrisel (joon. 161).

Sümboolse linnupaari, musta ronga ja valge tuvi kõrvuti asetseva kujutise on andnud Boris Lukats 1941. aastal E. ja B. Lukatsile loodud eksliibrisel (joon. 164).

Teistest esiletõusva ja meeldejääva linnu kujutise on andnud ka Gustav Mootse 1949. aastal Karin Linnule loodud eksliibrisel (thv. XXXI), millel on omaniku nimesümbolina esitatud verisulis varesepoeg uurimas targal ilmel avatud raamatut.

Stiliseeritud õrna linnukujutise esitab Günther Reindorff 1938. aastal V. Talvikule loodud eksliibrisel (joon. 162), kus see on lendamas kaugele igatsustemaile, püüdes täheks moondatud lilleõit.

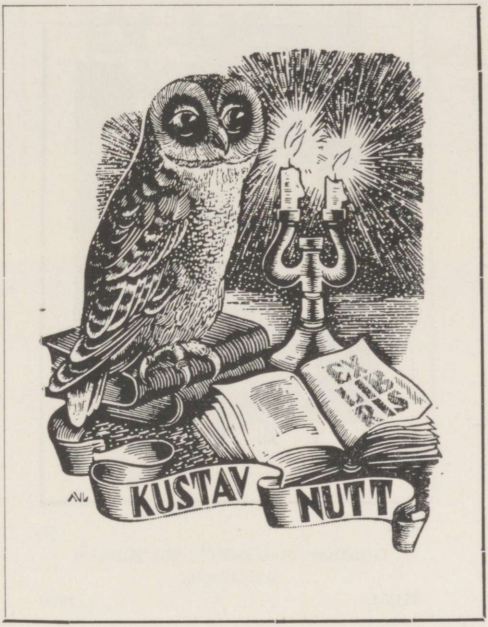

161

Arkadio Laigo: Kustav Nuti eksliibris.
Puulõige 1943

Peale eelmainitud tüüpilisemate ja kunstiliselt õnnestunumate näidete esineb meie eksliibristel linde veel rohkesti nii stiliseeritud kui realistlikus kujutuses. Peale öökulli on sagedamini kujutatavateks lindudeks veel kotkas, luik, tuvi, kajakas ja kukk. Üksikjuhtudena esineb aga ka mitmesuguste teiste lindude kujutisi.

Märkida tuleks ka Karin Lutsu poolt 1938. aastal Ilse Kotlile (joon. 163) loodud eksliibrist. Sellel on kujutatud lindu koos pesa ja poegadega.

Lindudest märksa vähem on köitnud eksliibriste loojate tähelepanu mitmesugused loomad, kellede kujutisi esineb harvem. Siiski leidub siin ka karu, tiigri, hundi, koera, hobuse (joon. 133), eesli, hirve, orava ja üksikute teiste loomade kujutisi. Karu esineb eksliibristel paaril juhusel omaniku nime sümbolina, kuid ka laste raamatuviitadel, kus Alar Kotli talle 1941. aastal loodud Tõnu Kotli eksliibrisel (joon. 181) on andnud mängukaru välimuse. Samuti esineb ka koera kujutis sageli laste eksliibristel, nagu neid kohtame näiteks Alar Kotli poolt

162

Günther Reindorff: V. Talviku eksliibris.
Klišee 1938

163

Karin Luts: Ilse Kotli eksliibris.
Klišee 1938

1949. aastal Anu Kotlile (joon. 182) ja Asta Venderi poolt 1949. aastal Piia Venderile (joon. 185) loodud raamatuviidal.

Graatsilise hirve kujutise on Olaf Mikiver paigutanud 1942. aastal loodud U. Mosina eksliibrisele (joon. 167), kus see ilma igasuguse kõrvalmotiivita ja foonita mõjusalt esile tõuseb. Sama võime öelda ka Agu Peerna poolt 1940. aastal loodud S. Viinalasi eksliibrisel kujutatud orava kohta (joon. 166).

Kala kujutisi leiame Gustav Mootse poolt 1950. aastal loodud Georg Rusi ja Vaike Ermi (thv. XXIV) raamatuviitadel. Esimesele on autor andnud humoristliku varjundi, kujutades õngitsejat välja tõmbamas teda kohutama panevat hiiglasuurt kala.

Mõnel eksliibrisel kohtame ka putukate, nagu sipelga, ämbliku, skorpioni (joon. 151), vähi jt. kujutisi. Sagedamini esinevaks putukaks on sipelgas.

Nagu näeme, on zooloogiline maailm pakkunud eksliibriste loojatele rohkesti huvitavat materjali, millest on kujundatud kunstiliselt õnnestunud ja vaatajaid paeluvaid raamatuviitu.

164
Boris Lukats: E. ja B. Lukatsi eksliibris.
Värviline puulõige 1941

165
Enn Kera: Kalju Lepiku eksliibris.
Klišee 1941

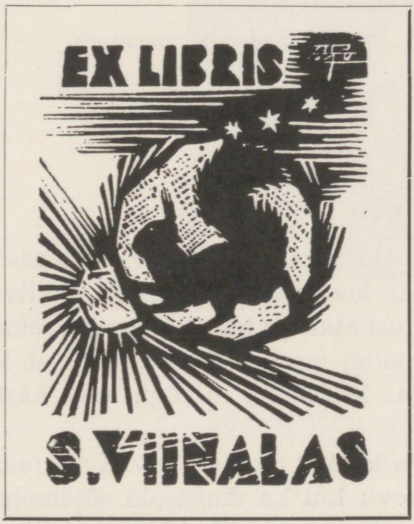

166
Agu Peerna: S. Viinalasi eksliibris.
Linoollõige 1940

167
Olaf Mikiver: Ulla Mosina eksliibris.
Linoollõige 1942

168

Gustav Mootse: M. Orgusaare eksliibris.
Puulõige 1947

AJALOOLISTE MOTIIVIDEGA EKSLIIBRISTEST

Huvitava üldmotiivistiku varamu eksliibriste loojatele moodustavad ka ajaloolised teemad. Nii üld- kui kodumaa-ajaloolistel motiividel loodud eksliibrised on sobivad eriti just ajalugu käsitlevatesse raamatutesse kleepimiseks. Kuid ajaloost võetud motiivid on kasutamist leidnud ka üldeksliibristel. Nende hulgas leidub nii mõnigi, mis käsitab kodumaa ajalugu.

Eesti vanema ajaloo motiividel on loodud mitmed huvitavad raamatuviidad, kujutades nii viikingite laevu kui ka muistseid sõjamehi ja ajaloolisi sündmusi. Näiteks on Arkadio Laigo poolt 1942. aastal Johan Vetkale (joon. 170), Gustav Mootse poolt 1944. aastal Joh. Vetkale,

169

Richard Kaljo: Valdeko Linnu eksliibris.
Puulõige 1942

170
Arkadio Laigo: Johan Vetka ekslііibris.
Puulõige 1942

171
Hando Mugasto: Jaan Roosi ekslііibris.
Puulõige 1935

Aleksei Viilupi poolt 1940. aastal Avo Kuusele ja Liia Mikkeri poolt 1951. aastal Ruubo Kõverjalale loodud ekslііibristel kujutatud muistseid eesti sõjamehi mitmesugustes talitustes ja poosides, küll puhkeasendis urikivi juures, küll võitlusvalmilt vaenlasele vastu astumas.

1343. aasta Jüriöö ülestõusu teemaline on Juhan Pütsepa kavandi järgi 1935. aastal Hando Mugasto poolt puusse lõigatud raamatuviit Jaan Roosile (joon. 171).

Eesti vanem ajalugu oma rikkalike ja haaravate sündmustega pakub ekslііibriste loojatele palju head materjali ning suurepäraseid motiive, mida tuleks ohtramalt ja julgemini kasutada. Ka meie keskaeg oma rohkete mälestusmärkide ja sündmustega on ekslііibriste loojaid tänuväärselt inspireerinud. Siit on motiive ammendanud Richard Kaljo näiteks 1942. aastal Valdeko Linnule loodud huvitava raamatuviida (joon. 169) kujundamisel.

Ka Tallinna keskaegsete tornide, ehitiste ja siluettide kujutusi leidub rohkem kui kahekümnel ekslііibrisel.

Ajalooliste motiividega ekslііibrised on eriti sobivad just üld- ja kodumaa ajalugu käsitlevatele teostele, ajaloolistele romaanidele, memuaaridele ning ajalugu populariseerivatele teostele.

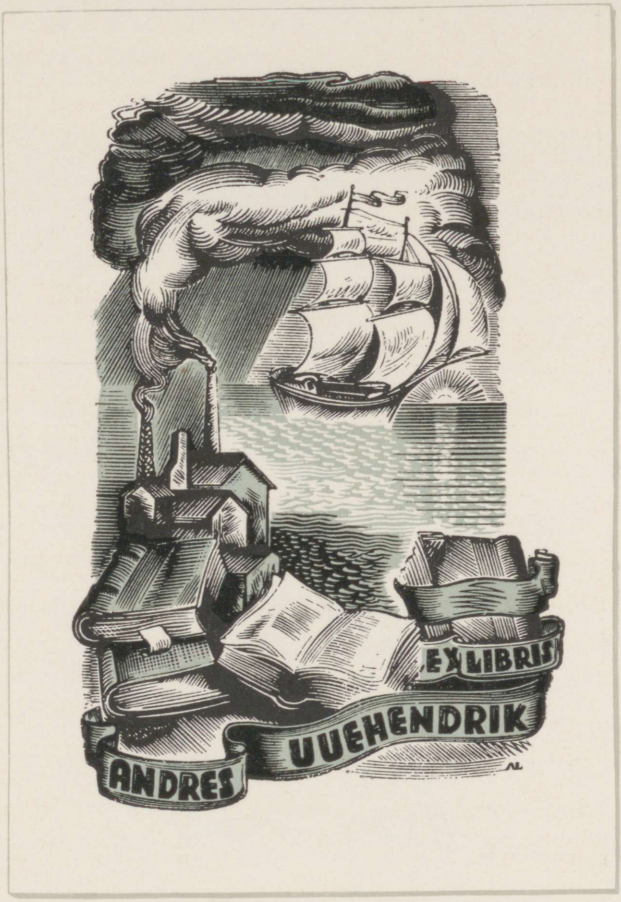

Arkadio Laigo: Andres Uuehendriku eksliibris.
Värviline puulõige 1940

Ernst Kollom: Richard Puusepa eksliibris.

Värviline puulõige 1939

172

Märt Laarman: Jaak Laarmani eksliibris.

Puulõige 1937

FANTASTILISTE MOTIIVIDEGA EKSLIIBRISTEST

Mitmetel eksliibristel kohtame ka fantastilisi motiive. Nii näiteks on Märt Laarmani poolt 1937. aastal Jaak Laarmanile loodud eksliibrisel (joon. 172) kujutatud meest seismas kuusirbil ning uurimas pikksilmaga Saturni. Eksliibrise loomisel oli see vaid fantastiline unistus, mis aga paarkümmend aastat hiljem, tänapäeva tehniliste võimaluste juures, võib muutuda reaalseks juba lähemas tulevikus.

Oskar Kallise poolt 1915. aastal loodud Parikase kirjastuse märgil, mille hiljem Parikas võttis tarvitusele eksliibrisena (joon. 19), on kujutatud meest lendava kotka seljas (Kalevi tulek meie maale), mis on muinasjuttudes väga sageli esinevaks motiiviks.

Richard Kiviti poolt on 1940. aastal loodud Tahvet Koppelile (joon. 173) väga omapärane eksliibris, mis lubab end tõlgendada mitut moodi. Kortsude kündja suurele maastikus lamavale inimnäo laubale võib olla

173

Richard Kivit: Tahvet Koppeli eksliibris.

Klišee 1940

aeg, mis künnab murekortse, kuid see võib olla ka inimlik tegevus, mis tekitab tarkusekortse.

Günther Reindorfi poolt 1935. aastal loodud E. Sonini eksliibrisel (joon. 43) on kujutatud satiirikuradit raamatuseljale asetatud sulepeal ingliga kiikumas (hea ja kurja tasakaalu küsimus). Gustav Mootse poolt 1950. aastal loodud eksliibris Georg Rusile (thv. XXX) kujutab irvitavat fauni, 1943. aastal loodud eksliibris Vidrik Paanile (joon. 127) muistsete kreeklaste jumalat, karjade ja karjaste kaitsjat Paani, mis on ühtlasi ka omaniku nime sümbol; Edgar Walteri poolt 1956. aastal loodud eksliibris Plato Kuusikule kujutab näkineidu ja Paani jne.

174
Richard Kaljo: H. Kidroni eksliibris.
Puulõige 1956

AKT-EKSLIIBRISTEST

Välismail moodustavad suure üldmotiiviliste raamatuviitade grupi akt-eksliibrised. Nendel on kujutatud peamiselt naisakte mitmesugustes poosides ja tegevuses. Meil aastasadu valitsenud kiriklik-kösterlik moraal koos valehäbiga, mis pidas alasti inimese keha kujutust patuks ning ebakõlbeliseks, pole võimaldanud akt-eksliibriste arvukat tekkimist. Neid on viimasel paaril aastakümnel loodud ainult mõned üksikud. Huvitavamate ja iseloomulikumate näidetena sellest liigist võiks mainida 1940. aastal Ella Mätiku J. Lossmanile, 1943. aastal fašistlikus vanglas Arkadio Laigo E. Loole ja 1956. aastal Richard Kaljo H. Kidronile loodud (joon. 174) ning veel mõnda üksikut eksliibrist, millel naisaktid on asetatud kunstipärases kujutuses.

*

Nagu eespool lühikesest loetelust ja esitatud näidetest selgub, on üldmotiivilised eksliibrised väga mitmekesised. Nendel võib esineda iga reaalsuses eksisteeriv ja fantaasias kujutatav ese või tegevus. Märkigem eeltoodud liikidele lisaks veel mõningad huvitavad näited.

Nii on 1936. aastal Aino Bach loonud H. Mugasto-Johanile eksliibrise paberitega askeldava naise kujust esikohal, mille tagaplaanilt paistavad mitmesugused suured hooned, tehaste tornid ja korstnad. Kunstnik on tahtnud anda sellega vaimsel alal töötava naise kujutise tööstuse foonil.

Vaimse töötaja lähedalt seotud esemeid on kujutanud Ott Kangilaski 1938. aastal loodud Artur Feldmani eksliibrisel (joon. 147), kus ta kirjastuse majast, avatud raamatust, piibust ja telefoniaparaadist on andnud õnnestunud kompositsiooni.

Karin Luts on 1936. aastal Reeli Roovetile loodud raamatuviidal (joon. 175) kujutanud noolt lendu laskvat amorit ja 1943. aastal loodud eksliibrisel Vilja Uustalule kaht putot avamas konnakarpi jne.

Selliseid ja teisi väga mitmesuguste üldmotiividega eksliibriseid leidub meil rohkesti. Nii mõnelegi nendest on antud kunstiliselt huvitav ja õnnestunud kujundus ning motiivilt algupärane lahendus, mis rikastavad ja mitmekesistavad meie kunstipäraste üldmotiiviliste eksliibriste hulka.

175

Karin Luts: Reeli Rooveti eksliibris.
Klišee 1936

LASTE EKSLIIBRISTEST

Eri grupi ja rikkaliku eksliibriste motiivistiku ainevalla moodustab laste mõtte- ja mängumaailm. Seda kasutades on meie kunstnikud loonud rea häid ja huvitavaid raamatuviitu. Pioneeriks sel alal tuleb lugeda kunstnik Arkadio Laigot, kes 1939. aastal lõi Einar Antikule raamatuviida (joon. 176), millel on kujutatud raamatut lugevat poisikest, kelle kõrval on mänguhobune ja väike viiul. Raamat näib aga poisikest rohkem huvitavat kui kõik muu.

Samuti on Arkadio Laigolt pärit ka 1942. aastal loodud Hillar Koppeli eksliibris, millel on esile manatud osake sellest maailmast, mida raamat avab lapsele. All paremas nurgas on kujutatud istuvat poisikest raamatut lugemas, kuna ees pilvedel kangastub indiaanlaste maailm — vigvami, küti, jänese ja lindudega. Kujutatust võib järeldada, et poisike «neelab» parajasti «indiaanlaste juttu». Kunstnik on näidanud, et eakohased seikluslood, loomulikult ka muinasjutumaailm, pakub laste eksliibriste kujundajatele palju huvitavat ja paeluvat materjali.

Richard Lahi on näidanud 1943. aastal loodud eksliibrisel Rein Kippastole umbes samaealist poisikest, nagu need esinevad toodud näidetel, kes saabub reisipauna ja kepiga muinasjutu võluvärava ette, mille taga särab imede maailm.

Häid ja huvitavamotiivilisi laste eksliibriseid on loonud ka Gustav Mootse, eriti just mudilastele, kellel hakkab tekkima esimene huvi raamatu ja lugemise vastu.

Mainida nendest võiks näiteks 1943. aastal Olev Sillale loodud raamatuviita, millel on kujutatud raamatut kaenlas hoidev ja kukalt krat-

176
Arkadio Laigo: Einar Antiku eksliibris.
Puulõige 1939

177
Gustav Mootse: Heli Silla eksliibris.
Klišee 1943

siv poisike seismas raamaturiiuli ees oma mänguasjade — auto, laeva ja veduri juures. Väikemees nagu kahtleks, kas jätta mäng ja minna lugema või mitte.

Samal aastal Heli Sillale loodud eksliibrisel (joon. 177) kujutatud põrandal istuv tütarlaps on selle küsimuse juba otsustanud raamatu kasuks. Tal on käes avatud raamat, kuigi ta ise vaatab veel kõrval lebavale nukule ja pallile.

Richard Kaljo on 1947. aastal loonud huvitava eksliibrise Livia Orale I. Krõlovi valmi «Sipelgas ja rohutirts» teemal (joon. 178 ja 179) kahes variandis. Mõlemad on väga huvitavad, omapärased ja kunstiliselt õnnestunud.

Kuna nende eksliibriste saamislugu on huvitav ja lubab pilku heita laste eksliibriste tekkimise loomulikkudesse põhjustesse, siis peatume sellel lähemalt.

Eksliibrise omaniku ema, doktor M. Ora-Jannsen, kirjutab: «See eksliibris tekkis nii: kui minu lapsed väikesed olid, siis lugesin neile õhtuti ikka muinasjutte ning minu noorem poeg joonistas järgmisel päeval loetud jutu või muinasjutu juurde pildi. Kui ta oli kuue aastane, lugesin neile Krõlovi valmi «Rohutirts ja sipelgas» ning teisel päeval leidsin selle

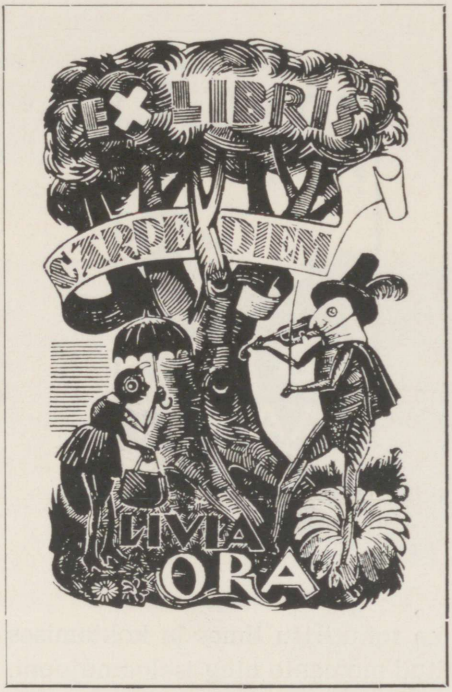

178
Richard Kaljo: Livia Ora eksliibris.
Puulõige 1947

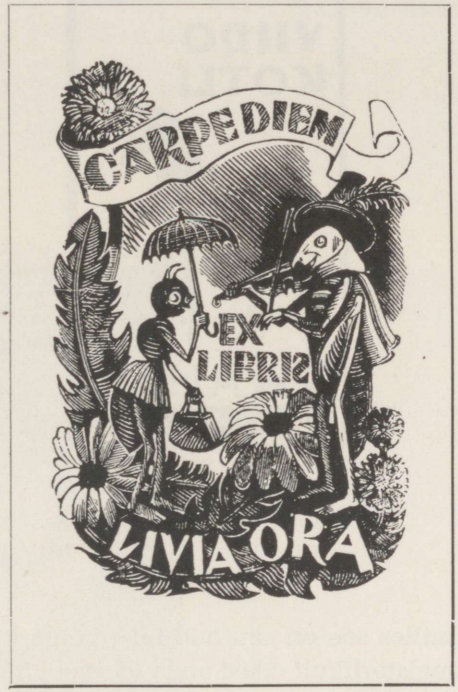

179
Richard Kaljo: Livia Ora eksliibris.
Puulõige 1947

illustratsiooni nii, nagu tema seda ette kujutas: rohutirtsul oli suur sulega kübar peas, seisis väga iseteadvas poosis ning viiuldas. Sipelgas, undrukuke seljas, korv käsivarrel ja vihmavari pea kohal, möödus temast (oli kohe näha pildil) vaevalt peatudes ja veidi imestunud ilmel. Suuri vihmapiisku sadas taevast alla. See pilt meeldis mulle väga.»

Selle väikemehe loodud joonise alusel koos endapoolse õpetliku juhtlause CARPE DIEM! (Kasuta päeva!) täiendusega laskiski ta luua oma tütrele eksliibrise, mille kinkis talle koos Oskar Lutsu kogutud teostega sünnipäevaks, pannes nii koos eksliibrisega aluse ka tütre isiklikule raamatukogule. Esimene moodus (joon. 178) ei meeldinud tellijale hästi ja ta laskis kunstnikul luua teise variandi (joon. 179),

180
Alar Kotli: Viido Kotli eksliibris.
Linoollõige 1941

181
Alar Kotli: Tõnu Kotli eksliibris.
Linoollõige 1941

milles see on suutnud nii sipelga kui ka rohutirtsu ilmes ja kohtamises meisterlikult edasi anda ülalpool mainitud momente ning iseloomujooni.

Nii on valminudki üks meie laste kaunimaid muinasjutu-teemalisi eksliibriseid kahes erinevas variatsioonis 1947. aasta lõpuks lapse, tema ema ja kunstniku koostööl.

Asta Vender on 1949. aastal loonud Piia Venderile eksliibrise (joon. 185), millel on kujutatud väikest tütarlast mõttes astumas kooli, kuna lelud — nukk ja koer maha jäävad. Kunstnikul on õnnestunud hästi edasi anda väikese tütarlapse innukat rühti, millega ta sammub silme ees kirgastuva kooli poole.

1957. aastal on tal valminud veel rida huvitavaid, lastele väga iseloomulikke ja kunstiliselt häid eksliibriseid, nagu Aet Pavelson, millel on kujutatud plikakest piilumas üle avatud kukeaabitsa serva; Merike Antonile (joon. 183) ja Juss Pavelsonile (joon. 184). Kunstnik on nendel tabavalt edasi andnud väikelaste huvi pildiraamatute ja lugemise vastu ning koolist heade hinnetega väärikat kojutulekut.

Arhitekt Alar Kotli on loonud oma lastele, Anule 1949. aastal (joon. 182), Tõnule (joon. 181) 1941. aastal, Mallele 1941. aastal, Jürile 1949.

Gustav Mootse: Vaike Ermi eksliibris.
Värviline puulõige 1950

Arkadio Laigo: Edmond Keerise eksliibris.
Värviline puulõige 1942

182

Alar Kotli: Anu Kotli eksliibris.
Linoollõige 1949

183

Asta Vender: Merike Antoni eksliibris.
Puuiõige 1957

184

Asta Vender: Juss Pavelsoni eksliibris.
Puulõige 1957

aastal ja Viidole (joon. 180) 1941. aastal eksliibrised, millel on kujutanud laste mänguasju, loomi: mängukaru kuuse all, oravat puu otsas, kutsikat targa näoga uurimas avatud raamatut, kepslevat varsakest ja hirve. Need kõik on sobivad ja lapsi paeluvad motiivid.

Üldiselt peab märkima, et laste eksliibristes leidub väga palju huvitavaid motiive, mis lasevad end hästi ning lastepäraselt kujundada.

Sellega pole aga öeldud, et meie lastele, kellele on ilmunud rohkesti ilusaid, hästi illustreeritud ja kunstiliselt suurepäraselt kujundatud raamatuid, ei saaks luua veelgi paremaid, tabavamaid ja kütkestavamaid raamatuviitu. Oma isiklik eksliibris kasvatab väikestes juba maast-madalast armastust raamatu vastu ning arendab nende kunstimeelt. Meie lasteraamatute illustraatoritel seisab sel alal ees avar tegevusväli.

185

Asta Vender: Piia Venderi eksliibris.
Klišee 1949

EKSLIIBRISTE KIRJADEST

KÕIGE HÄDAVAJALIKUMAST KIRJAST

Kõige hädavajalikum kiri igal raamatuviidal on selle omaniku nimi. Kui see puudub, siis ei täida eksliibris täiel määral oma ülesannet. Meie ei tea, kellele raamat, millesse on kleebitud nimeta viit, kuulub, ega oska seda ka omanikule tagastada, kui sellise viidaga raamat juhuslikult meie kätte satub.

Siiski leidub meil ka eksliibriseid, kus selle omaniku nimi puudub, nagu näiteks 1941. aastal V. Mõttuse eksliibris Karl Audile (joon. 186). Sellel leidub küll deviis CARPE DIEM! (Kasuta päeva!) ja väljend EX LIBRIS, kuid omaniku nimi puudub. Samuti puudusid omaniku nimed ka eespool vaadeldud Paul Luhteini loodud raamatuviitadel Jaan Nõule ja Karl Nõule (thv. XVI).

Samal põhjusel ei täida oma ülesandeid täielikult ka need raamatuviidad, milledel leiduvad ainult raamatu omaniku nime algtähed, nagu näiteks Kristjan Raua loodud eksliibris TKS-ile (Tallinna Kirjanduse Selts, joon. 187) ja Boris Lukatsi poolt 1939. aastal loodud eksliibris V. T-le (Valli Tigane) ning paljud teised eksliibrised, kuigi need sageli oma kunstiliselt kujunduselt on silmapaistvad ja omaette saavutused.

Praktilistel põhjustel, mis igal raamatuviidal on täita, tuleks sellel selgesti ning loetavalt välja kirjutada eksliibrise omaniku ees- ja perekonnanimi. Nagu eespool esitatud näidetest selgub, rahuldab seda nõuet enamik meie raamatuviitu.

186

V. Mõttus: Karl Audi eksliibris.
Klišee 1941

187

Kristjan Raud: TKS eksliibris.
Klišee 1917

Ka eksliibrise omanike mitteloetavad allkirjad, nagu need esinevad näiteks Hugo Hiibuse 1955. aastal endale (joon. 188) ja Gustav Mootse ühel Elmar Tõldsepale loodud eksliibrisel ning veel mõnel teiselgi raamatuviidal, pole sobivad nime asendama.

KAS TARVITADA RAAMATUVIIDAL LADINAKEELSET VÕI EESTIKEELSET TERMINIT

Peale omaniku nime leidub meie raamatuviitadel tavaliselt ladinakeelne väljendus EX LIBRIS, mis tähendab «raamatuist», «raamatute hulgast». See väljendus on saanud rahvusvaheliselt kõige suurema tunnustuse ja meie raamatuviitade osas ladinakeelsetest väljenditest ainumaksva õiguse. Teiste maade raamatuviitadel on aga tarvitusel ka mitmesuguseid muid ladinakeelseid väljendeid, nagu näiteks: EX BIBLIOTHECA (raamatukogust), SIGNUM BIBLIOTHECAE (raamatukogu märk), LIBER (raamat), EX LIBRIS BIBLIOTHECAE (raamatukogu raamatuist), EX COLLECTIONE LIBRORUM (raamatute kollektsioonist), UNOS EX COLLECTIONE LIBRORUM (üks

188

Hugo Hiibuse endale loodud eksliibris.
Puulõige 1955

raamatute kollektsioonist), POSSESSOR HUJUS LIBRI (selle raamatu omanik), ME POSSEDIT (mind omab), VERUS POSSESSOR (tõeline omanik) jt. jt. sellesisulised väljendid, millede sisu ja mõte kõigil on üks — raamat kuulub sellele ja sellele isikule.

Ladinakeelset väljendit võib väga hästi asendada ka omakeelsega, nagu seda on tehtud paljudel vene eksliibristel väljendiga «из книг» (raamatuist), saksa eksliibristel väljendiga «Aus der Bibliothek

des . . .» (. . . raamatukogust), ungari eksliibristel väljendiga «Könyve» (raamat), läti eksliibristel väljendiga «Gramata» (raamat) jne.

Nagu eespool esitatud näidetest selgub, on ka meil tarvitatud omakeelseid väljendeid, kuigi harva, nagu näiteks Richard Kaljo loodud eksliibristel E. TIIDO RAAMAT (joon. 55), VÕERAHANSU RAAMAT (joon. 58), Gustav Mootse loodud HELI SILD'I RAAMAT (joon. 177), A. Kotli loodud TÕNU KOTLI RAAMAT (joon. 181), Vive Tolli loodud PLATO KUUSIKU EX LIBRISTE KOGU, A. Laigo loodud MINU RAAMAT EINAR ANTIK (joon. 176) jt. jt.

Sellised omakeelsed väljendid on täiesti võrdsed ladinakeelsetega ning nende tarvitamine on õigustatud ja vahest isegi soovitatav mitte ainult vahelduse pärast, vaid ka sel põhjusel, et ladina keelt osatakse meil vähe ning raamatuviida mõte omakeelse väljendiga ainukehtiva ladinakeelse EX LIBRIS kõrval saab rahvale omasemaks, arusaadavamaks ning kindlasti ka vastuvõetavamaks.

EESKIRJADEST RAAMATU TAGASTAMISE KOHTA, HOIATUSTEST JA NEEDUSTEST

Mõningad teiste rahvaste eksliibrised sisaldavad eeskirju raamatu tagastamise kohta selle omanikule nii ladina kui ka vastava rahva keeles. Meie kunstipärastel eksliibristel on aga sellised eeskirjad harvadeks nähtusteks. Küll võiksid need aga esineda avalikkude rahvaraamatukogude, kolhooside, käitiskomiteede ja asutuste raamatukogude eksliibristel. Meeldetuletus võib olla nii värsis kui proosas, nagu seda on teinud väga sobivalt Ain Soik endale loodud eksliibrisel, asetades selle kujutise ümber raamina kirja: SEE RAAMAT IGATSEB OMANIKU JUURDE TAGASI.

Mõningates teiste rahvaste raamatuviitades leidub ka hoiatavaid ja manitsevaid lauseid raamatu säästmise kohta. Meie avalikes raamatukogudes on sellised käsud ja keelud olnud «Raamatu palve lugejale» jt. näol eraldi trükitud sedelitena sisse kleebitud. See on igatahes otstarbekohasem moodus kui eksliibrise nendega koormamine.

Manitsustest ja hoiatustest on mõningatel teiste rahvaste eksliibristel saanud ähvardused, vanded ja needused sellele, kes raamatut omanikule tagasi ei anna. Sellised ähvardused on sihitud «raamatu-

189
Märt Laarman: Kustas Silla eksliibris.
Puulõige 1940

krattide», s. o. meie keeles «raamatuid laenavate sõprade» vastu, kes laenatud raamatut enam tagasi ei anna, selle enesele jätavad või omakorda jälle edasi laenavad.

Sellised ähvardused ja needused olid eriti moes varajasel keskajal, enne trükikunsti leiutamist, kui raamatud olid tohutult haruldased ja kallid, rahvas aga ebausklik, kes kartis needusi. Tänapäeval oleksid sellised needused muidugi tarbetud. Ent siiski leidub neid ka eesti eksliibristel. Näitena sellistest võiks tuua 1940. aastal Märt Laarmani Kustas Sillale loodud raamatuviita, millel runokirjas kivisse on raiutud: KURAT VÕTKU RAAMATULAENAJAT! (joon. 189).

Kuna meil selliseid «raamatusõpru» kahjuks kaunis rohkesti leidub, siis peaksid kunstnikud ja eksliibriste loojad järele mõtlema selle üle, kas ka meie loodavatesse eksliibristesse ei tuleks sobivalt paigutada mõnd mõjuvat väljendit meeldetuletuseks raamatu tagastamise vajadusest selle omanikule.

Kuna raamatuomastajaid on leidunud igal ajal ja igal maal, siis on sellised ajakohastatud hoiatused kindlasti vajalikud ning omal kohal.

Olgu veel märgitud, et kahel Gustav Mootse Aug. Mikule loodud eksliibrise pöördel leidub kiri:

«Ilma omaniku allkirjata ja viiteta, kellele see eksliibris on antud, on see eksliibris või raamat selle eksliibrisega ebaausalt saadud.»

See kiri esineb aga ainult eksliibriste pöördel, mis kleebitakse vastu raamatu kaant, ega täida seega täiel määral oma ülesannet.

Sageli põimitakse raamatuviida teksti üldiseid lauseid, kõnekäände või klassikute lühivärsse raamatu sisu, selle kasu ja tähtsuse kohta, nagu seda on näiteks eesti keeles teinud Gustav Mootse 1942. aastal August Mikule loodud eksliibrises, kuhu on sisse kirjutatud järgmised Kr. Jaak Petersoni värsid:

«Kas siis selle maa keel
laulu tules
ei või taevani tõusta üles,
igavikku omale otsida.»

Kikka Jaak.

Hans Treumanni Aleksander Tassale loodud eksliibrisel leiduvad värsid «Kalevipojast».

Juhan Naha Alfred Riidale loodud raamatuviidal leidub samuti värss «Kalevipojast», kuigi veidi teisendatult (thv. XXVI).

Hans Treumanni endale 1943. aastal loodud eksliibrisel leidub kiri:

«Kõik ma panin paberisse, raiusin kõik raamatusse.»

Selliseid värssidega raamatuviitu leidub meil veel mitmeid, eriti just H. Treumanni loodud tüpograafiliste eksliibriste hulgas.

LOOSUNGITEST JA JUHTLAUSETEST

Väga sageli on meie eksliibristele asetatud mõtteteri, elu juhtlauseid, loosungeid, deviise või nn. lipukirju, mis on eksliibriste omanike elu määravateks printsiipideks või juhtmõteteks. Selliseid lauseid leidub eksliibristel nii eesti kui ka ladina keeles. Näiteks võiks mainida Gustav Mootse poolt 1942. aastal Jaan Aatelole loodud eksliibrist, millel on kiri: TERVES KEHAS TERVE VAIM ja Ferdinand Kase poolt 1940. aastal Siegfried Kullile loodud eksliibrist, millel on kiri: PER ASPERA AD ASTRA (Raskuste kaudu tähtede poole), Arkadio Laigo Alfred Rõudele loodud eksliibrisel on kiri: VITA BREVIS, ARS LONGA EST (Elu üürike, kunst igavene) (joon. 190), R. Kaljo Livia Orale loodud eksliibrisel — CARPE DIEM! (Kasuta päeva!) (joon. 178 ja 179), A. Laari poolt 1935. aastal Jakob Kentsile loodud eksliibrisel: EEL-

Juhan Naha: Alfred Riidi eksliibris.
Värviline puulõige 1943

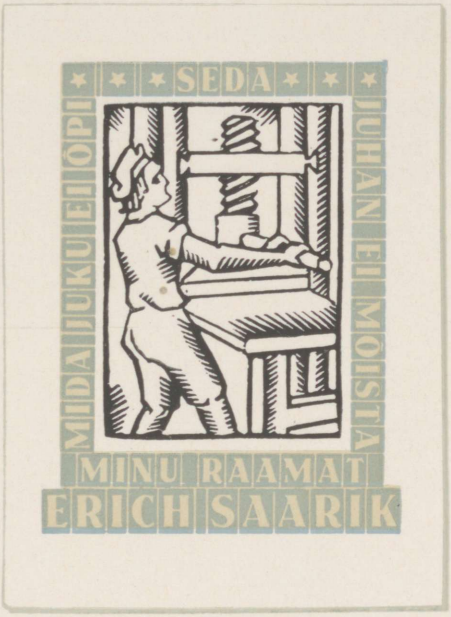

Leopold Triumph: Erich Saariku eksliibris.
Värviline tüpograafia 1944

190

Arkadio Laigo: Alfred Rõude eksliibris.

Puulõige 1944

KÕIGE TUNNE KAUNIST KODUMAAD!, August Rebase 1922. aastal endale loodud raamatuviidal on kiri: KÕIKI KULTUURIVARASID TULEB KOGUDA JA HOIDA, Kristjan Raua esimesel eesti eksliibrisel (Paul Rauale) on saksakeelne kiri: REIF SEIN IST ALLES (Küps olla on kõik) (joon. 16), sama autori Ernst Ennole loodud eksliibrisel: KUULATASIN KÕIGI SISSE (joon. 70), Aarne Mõtuse Fr. Puksoole loodud mõlemal eksliibrisel on kiri: HABENT SUA FATA LIBELLI (Raamatutel on oma saatus), Gustav Mootse S. Reierile loodud eksliibrisel on lause: OMNIA MEA MECUM PORTO (Kõik mulle kuuluva kannan endaga kaasas) ja Anna Palmi eksliibrisel: VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT (Sõnad haihtuvad, kirjutatu püsib), Leopold Triumphi Erich Saarikule loodud eksliibrisel on vanasõna: MIDA JUKU EI ÕPI, SEDA JUHAN EI TEA (thv. XXVII).

Nagu esitatud näidetest selgub, leidub selliseid juhtlauseid eesti eksliibristel sageli ja väga mitmesuguseid nii eesti, ladina kui ka mõnes muus keeles.

Veel rikkalikumat materjali sellisteks loosungiteks aga pakub meie sotsialistlik tänapäev, millist võimalust kunstnikud ja eksliibriste tellijad peaksid loodavate raamatuviitade juures arvesse võtma.

Loosung tuleb eksliibrise tellijal anda raamatuviida loojale ja kunstniku ülesanne on see kunstipäraselt ning mõjuvalt raamatuviidale ära paigutada.

Mida pikem on loosung, juhtlause või tõetera, seda raskem on selle paigutamine, seda koormavam on see ka raamatuviidale. Seepärast tuleks pikkadest loosungitest hoiduda. Eksliibrise lööklause, kui seda tahetakse kasutada, olgu lühike ja tabav.

Tuleb veel tähendada, et sellised juhtlaused ei ole alati väljendatud sõnades, vaid vahel ka helides, nagu näiteks Gustav Mootse Heldi Rooväljale loodud eksliibrisel, kuhu on asetatud noodirida A. Griegi Solveigi laulust.

SUURTEST TÄHTEDEST EKSLIIBRISTEL

Sageli, eriti vapp-eksliibristel, esineb mitmesuguseid suuri algtähti. Eesti raamatuviitadel leidub neid vähe, küll aga balti eksliibristel. Meie eksliibristel on need omaniku nime algtähed, nagu näiteks:

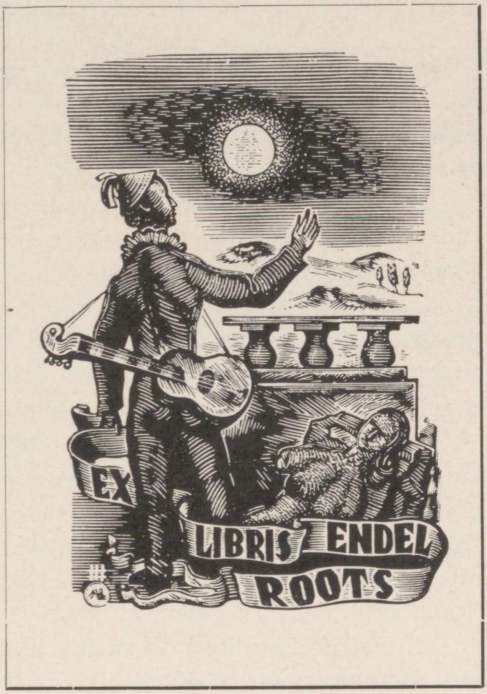

191

Arkadio Laigo: Endel Rootsi eksliibris.

Puulõige 1944

V. T. — Valli Tigane, B. M. — Berta Mäger, SV — Siuts Vares, H. V. — Hendrik Viitman, E. W. — Enn Wäljal, M. S. — Mihkel Soom, L. T. — Lembit Tolli, E. S. — Elmar Sonin, H. H. — Hugo Hiibus, G. M. — Gustav Mootse jt., milledest oli juttu juba eespool omaniku nime puhul.

Need võivad aga olla ka asutuste nimede lühendid, kellele eksliibris kuulub, nagu TTÜ — Tartu Trükitööliste Ühisus (autor R. Kivit), TKS — Tallinna Kirjanduse Selts (autor Kr. Raud), Asta Raja endale loodud eksliibrisel on värvipaletil tähed TRTI — Tallinna Riiklik Tarbekunsti Instituut, Juhan Kangilaski Ilme Algmale loodud eksliibrisel on tähed NKK (joon. 102) jne. Sellised suured algtähed võivad aga olla ka mõne üldtuntud ladinakeelse moto lühendid.

SIGNATUUR

Iga eksliibrise kohustuslike kirjade hulka peaks kuuluma ka selle looja, kunstniku nimi või signatuur, märgituna väikeselt kuhugi sobivasse kohta, kus see esimesel vaatamisel kohe silma ei paista, kuid nii, et otsija selle siiski võiks kergesti leida.

Iga kunstnik peab omama küll oma stiili, mille järgi vähegi asjatundja võiks eksliibrise kohe ära tunda, kui ta seda vaatab. Näiteks Kristjan Raua, Arkadio Laigo, Hando Mugasto, Gustav Mootse, Ernst Kollomi, Märt Laarmani, Richard Kaljo ja Ott Kangilaski loodud eksliibrised võib korrapealt ära tunda ilma igasuguse signatuurita, kuid siiski on need kunstnikud, peale R. Kaljo, igaüks asetanud oma signatuurid eksliibristele sobivasse kohta.

A. Laigo on nendele eksliibristele, mis ta valmistas fašistlikus vanglas, oma signatuuri A. L. peale asetanud veel trellid, nagu see esineb 1944. aastal Endel Rootsile ja veel mitmele teisele loodud eksliibrisel (joon. 191), viimasena Alfred Rõudele loodud eksliibrisele aga, mis kunstnikul oli käsil, kui ta 1944. aastal fašistide poolt hukati, risti (joon. 190).

Mitmed kunstnikud on nende poolt loodud eksliibrised signeerinud täis nimega, nagu R. Kivit (joon. 29, 38, 77 jt.), Günther Reindorff (joon. 81, 107, 111, 160 jt.), P. Luhtein (joon. 113) jt.

Kahjuks aga paljudel eksliibristel nende loojate signatuurid puuduvad, mis teeb mõne aja pärast nende autorite kindlaksmääramise raskeks, kui vastavad andmed ei ole kohe alguses kantud mõnda usaldusväärsesse kataloogi või kogudes märgitud eksliibrise pöördele. Nii näiteks puuduvad Vive Tolli loodud eksliibristel signatuurid.

Sagedamini meie eksliibristel esinevad signatuurid on antud teose lõpus eri tabelil.

EKSLIIBRISE LOOMISE DAATUMIST

Eksliibriste kohustuslikkude kirjade hulka peaks kuuluma ka selle loomise daatum. Mõned kunstnikud on kohe oma nime või signatuuri järele kirjutanud ka aastaarvu, nagu näiteks Günther Reindorff, Richard Kivit jt. Rõõmustaval kombel on selle viisi kasutusele võtnud ka mitmed nooremad eksliibriste loojad nagu kunstnikud Edgar Walter,

192

Väino Tõnisson: Ellen Kaunileid Hõraku eksliibris.

Puulõige 1957

Berta Walter, Väino Tõnisson (joon. 192), Siima Škop jt., kes märgivad signatuuri juurde ka daatumi. Tervel real nimekate vanemate kunstnikkude eksliibristel pole aga märgitud nende loomise aega. Näiteks A. Laigo, G. Mootse, H. Mugasto, O. Kangilaski, R. Kaljo ja hulga teiste kunstnikkude loodud eksliibrised on kõik dateerimata.

Ilma aastaarvu eksliibrisele märkimata on hiljem nende valmistamise aega raske kindlaks määrata. Nii on Kristjan Raual terve rida eksliibriseid dateerimata ja nende loomisaja kohta puuduvad igasugused andmed. Ka autor ise ei mäletanud oma elu lõpupäevil neid enam. Eksliibriste ja kunstnike loomingu uurimise seisukohalt on aga üksikute teoste loomise aeg väga oluline. Seepärast tuleks kõik eksliibrised kohe nende loomisel kunstniku poolt dateerida.

*

EKSLIIBRISTE FORMAADIST

Meil ja mujal maailmas tarvitatavad eksliibrised on väga erinevas formaadis. Eksliibriste suurus oleneb raamatu formaadist. On loomulik, et väikesele raamatule sobib väike ja suurele suur raamatuviit.

Praegu on Eesti Riikliku Kirjastuse poolt välja antud raamatute formaat enam-vähem ühtlustatud ning selle järgi võib arvestada ka eksliibrise suurust. Oleneb sellest, millisena keegi tahab eksliibrist oma raamatus näha, kas tiitli ette kleebitava erilehena või väikese märgina raamatu esikaane sisekülje keskel, või ülemises vasakus nurgas. Esimesel juhul peab see olema raamatuköite suurune, viimasel aga tuleb arvestada sobivaid vahekordi ja proportsioone.

Enamik raamatuid, nimelt ilukirjanduslik proosa, ilmub meil formaadis 135 × 210 mm, mis võiks ollagi meie tänapäeva eksliibriste suuruse määrajaks. Sellisele formaadile tundub kõige sobivam olevat eksliibris, mille suurus kõigub 45 × 65 mm lähedal.

Meil leidub aga palju suuremaid ja ka väiksemaid raamatuviitu.

Seni on eesti suurima eksliibrise omanikuks Georg Rusi, kelle 1948. aastal Evald Okka poolt autolitos loodud eksliibrise joonisepind on 143×233 mm (joon. 95).

Võrdluseks võiks siin öelda, et maailmas senituntud käsitsimaalitud suurimaks eksliibriseks on Benedikt Klinkervogeli oma aastast 1581, suurus 245 × 380 mm, ja suurimaks mehaanilisel teel paljundatud eksliibriseks — Ferdinand Barth von Harmatingi oma, vaselõige Münchenist, pärit aastast 1690, mõõted 316×423 mm.

Eesti väikseima eksliibrise omanik on samuti Georg Rusi, kelle 1949. aastal Karl Taela poolt loodud sõõrikujulise vasegravüüri läbimõõt on 14 mm (joon. 193).

Võrdlusena võiks märkida, et teadaolev maailma väikseim eksliibris kuulub prantslasele Jaquet'le ja on pärit 1860. a., mõõted 12×6 mm.

Eesti eksliibrise enamiku suurus kõigub 30 — 50 × 60 — 80 mm vahel. Nendest mõõdetest väiksemaid eksliibriseid on vähe. Suuremaid aga leidub rohkesti. Need suurused sobivad ka kõige paremini meie raamatuformaatidega.

Et eksliibrist erinevatele raamatuformaatidele paremini kohaldada, on mitmed raamatuviida omanikud lasknud endale ühest ja samast eksliibrisest trükkida mitu eri suurust. Näiteks Peeter Kalam on Gustav Mootse joonise järgi lasknud trükkida oma eksliibrise kolmes erinevas suuruses: 30 × 50, 39 × 66 ja 49 × 83 mm.

Neid, kes oma eksliibrise ühe joonise järgi on lasknud trükkida kahes suuruses, leidub mitmeid. Nimetada võiks näitlejat Albert Üksipit, kelle Ants Eskola poolt 1934. aastal loodud eksliibris (joon. 85) on trükitud kahes suuruses: 30 × 40 ja 45 × 60 mm, ja S(iuts) V(arest), kelle Karin Lutsu loodud eksliibris (joon. 140) on trükitud mõõdetes 30×49 ja 45×72, ning palju teisi.

Teatavas mõttes on see otstarbekohane, sest nii saab sissekleepimist teostada vastavalt raamatu formaadile.

Originaalgraafikas loodud eksliibriste puhul tuleb arvestada, et liiga väikese formaadi juures puuduvad võimalused selle peeneks viimistlemiseks. Eriti on see maksev linoollõike kohta.

193

Karl Tael: Georg Rusi eksliibris.
Vaselõige 1949

EKSLIIBRISTE KUJUST, PABERIST JA VÄRVIDEST

Nagu eespool esitatud näidetest selgub, on enamik eesti eksliibriseid kujult neljanurgelised, millede pikkus- ja laiusmõõtmete suhted vastavad tavaliselt kuldlõike normidele. Kuid leidub ka, kuigi harva, ruudu-, püstküliku-, ristküliku-, kolmnurga-, sõõri-, ovaali-, hulknurga-, poolovaali-, poolsõõri-, kupli- ja muukujulisi eksliibriseid. Eelistatavamad neist neljanurgeliste kõrval on ovaalid ja sõõrid.

Valdav enamik eesti eksliibriseid on trükitud mustaga valgele paberile, kui need on ühevärvilised. Sageli on aga musta asemel trükitud raamatuviitu ka teiste värvidega, nagu pruuniga väga erinevates toonides, millega Arkadio Laigo oma eksliibristel on saavutanud väga häid tagajärgi. Leidub vähesel määral veel sinisega väga mitmesugustes toonides, rohelise ja mitmesuguste segatud värvitoonidega trükitud eksliibriseid. Kui aga eksliibris on mitmevärviline, siis on need trükitud selliste värvidega, nagu kunstnik on valinud ja trükkalile ette kirjutanud.

Samuti on kasutatud eksliibriste trükkimiseks aegade jooksul väga mitmesuguseid ja erineva kvaliteediga pabereid. Kõige loomulikum on eksliibrise trükkimine heakvaliteedilisele valgele või kreemikale paberile. Igasugusele värvilisele albumi-, odavale pakkimis- või ajalehepaberile trükkimine näitab lugupidamatust oma raamatuviida vastu.

Mitmesugusele paberile ja mitme erineva värviga eksliibrise trükkimine on õigustatud siis, kui omanik tahab värvidega eraldada oma raamatukogus üksikuid liike, või kui kordustrüki puhul pole võimalik saada sama värvi ja sama paberit, millega ja millele oli trükitud eksliibrise esimene tiraaž. Muudel juhtudel aga tuleb värvivariantide ja paberisortide rohkust pidada ebasoovitavaks.

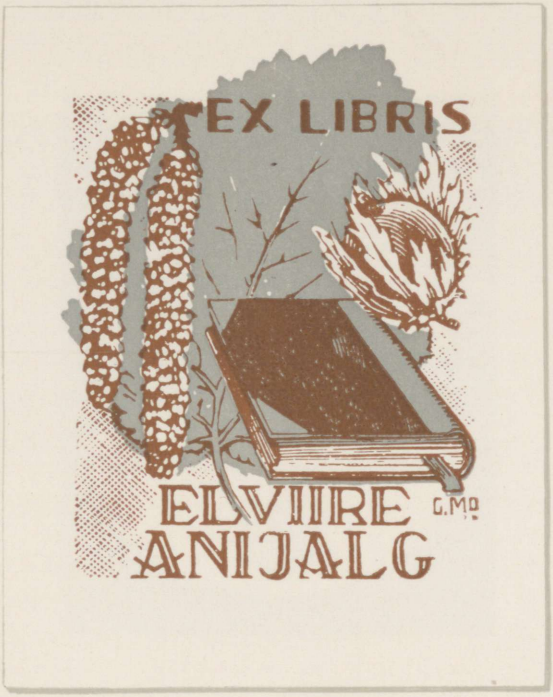

Gustav Mootse: Elviira Anijala eksliibris.
Värviline puulõige 1950

Endel Nõmpere endale loodud eksliibris.
Tüpograafia + linoollõige 1941

Viimaseil nõukogude aastail loodud eesti eksliibrised on valminud enamikus mitmesugustes originaaltehnikates, peamiselt kuivnõelas. Nende äratõmmete arv on väga piiratud ja paber kõrgekvaliteediline. Klišeetehnikas paljundatud ja suurematiraažilised eksliibrised puuduvad meil viimasel ajal täielikult. Kunstiliselt seisukohalt on see tulnud meie eksliibriste kultuurile kasuks, eksliibriste levikut on see aga tunduvalt pidurdanud.

194

Olev Soans: B. Tombergi eksliibris.

Klišee 1948

EKSLIIBRISTE PALJUNDUSTEHNIKAST

Eksliibriste paljundamiseks on kasutatud meil kõrg-, lame- ja sügavtrüki menetlusi, originaal-graafilisi tehnikaid, fotograafiat, šapirograafiat, valguskoopiat jt. paljundamisviise, millega on võimalik toimetada trükikirja ja pildi paljundamist. Kõige rohkem on meil eksliibriseid kõrgtrükis. Selles menetluses on paljundatud tüpograafilised, klišee-, puu- ja linoollõiked ning isegi mõned metallilõikes loodud eksliibrised.

Nagu eespool märkisime, olid esimesed eesti eksliibrised lihtsad tüpografeeritud lehekesed, millede kirjad olid ümbritsetud raamistikuga. Selliseid tüpograafilisi eksliibriseid on valmistatud ka hiljem kuni tänapäevani.

Tüpograafilistest elementidest on katsutud luua mitmesuguseid kunstipäraseid eksliibriseid sel teel, et kirjade juurde on kombineeritud joontest ja punktidest ilustusi. Näiteks Ain Kerb on 1941. aastal endale loodud eksliibrisel (joon. 195) moodustanud tüpograafilistest tähtedest ja joontest raamatu kujutise, mille lehekülgedel on antud suured ja väikesed tähed alfabeetilises järjestuses, tagaplaanil aga trükitüübi kujutis. Samuti on ka Endel Annus ja paljud teised lihtsatest tüpograafilistest elementidest loonud meeldivad eksliibrised.

Selletüübilisi eksliibriseid on Riigi Trükitööstuskooli õpilased ning mitmed trükitöölised loonud rohkesti. Kasutades nende paljundamisel mitut värvi, on nad saavutanud sageli efektseid tulemusi.

Erinevatest trükikirjadest ja joontest on Hans Treumann loonud mitmed maitsekad eksliibrised (thv. VI). Loomulikes värvides näidete esitamist takistab asjaolu, et nende trükkimiseks on kasutatud mitut värvi.

195

Ain Kerbi endale loodud eksliibris. Tüpograafia 1941

Varematel aegadel kasutati meie eksliibriste paljundamiseks kõige rohkem klišeetehnikat, kas joonklišeed või autotüüpiat (võrkklišeed). Näiteid selles tehnikas trükitud eksliibristest leidub eespool rohkesti (vaata joon. 6, 7, 17, 18 jt. joonklišeed, joon. 14, 15 jt. võrkklišeed jne.). Nii on näiteks kõik Ado Vabbe, Kristjan Raua (peale G. Risti eksliibrise), Riho Lahi, samuti ka Gustav Mootse varasemad eksliibrised loodud joonistena ja paljundatud klišeetehnikas.

Klišeetehnilist eksliibriste paljundamise viisi loetakse mehaaniliseks. Nii võib saada tuhandeid äratõmbeid ning sel teel paljundatud eksliibriseid loetakse väärtuselt väiksemaks kui originaalgraafilistes tehnikates loodud ja paljundatud eksliibriseid. Viimaste iga tõmmis kujutab endast originaalkunstiteost.

Originaalgraafilisteks loetakse neid tehnikaid, kus paljundus toimub vahetult kunstniku poolt loodud teose järgi.

Nõukogude päevil loodud eesti eksliibrised on valminud peaaegu kõik mitmesugustes originaalgraafilistes tehnikates ja nendest on säilinud vähe tõmmiseid, mõnedest ainult üksikud.

Graafilisi tehnikaid on rohkesti ja peaaegu kõiki tähtsamaid on kasutatud meil ka eksliibriste loomiseks.

Kõige rohkem on meil loodud eksliibriseid puulõikes ehk puugravüüris, mis on üks vanemaid graafilisi tehnikaid. Meil on terve rida graafikuid, kes on loonud eksliibriseid peamiselt või ainuüksi puulõikes, nagu Hando Mugasto, Arkadio Laigo, Märt Laarman, Richard Kaljo, Esko Lepp, Ernst Kollom jt.

On tahetud teha vahet puulõike ja puugravüüri vahel sellega, et piki puitplaati lõigatud joonist nimetatakse puulõikeks, nagu näiteks Märt Laarmani loodud R. Kressi, Peeter Salaku (joon. 196) ja mitmed tema endale loodud eksliibrised, ning otspuitplaati uuristatud jooniseid, nagu seda on kõik teised eespool näiteks toodud puulõike-eksliibrised (vaata joon. 27, 28, 30, 31, 32, 33, 37, 40, 41 jt.), puugravüüriks.

On selge, et graveerides uuritsaga otspuitplaati, millise töötamisviisi võttis esmakordselt tarvitusele inglane Th. Bewick XVIII sajandi lõpul, võidakse saada palju suuremat maalilisust ja nüansirikkust kui noaga piki puitplaati lõigatud joonistel, seda vahet aga siiski ei tehta ning puulõiget ja puugravüüri peetakse samaväärseks.

Eriti palju kõrgeväärtuslikke ja kunstipäraseid eksliibriseid on loonud Arkadio Laigo, Märt Laarman ja Richard Kaljo. Puulõike tehnikas on nad saavutanud suure meisterlikkuse ning kasutanud nii ühe- kui mitmevärvilist puugravüüri (vt. joon. 27, 28, 40, 41, 42, 50, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 61, 116, 119, 120, 121, 132, 137, 146 jt.).

Kui hästi näiteks A. Laigo valitses oma viimaseil loomingu-aastail puud, selles võib veenduda igaüks, kes vaatab kas või ainult Kustav Nuti (joon. 161) või Amandus Lattiku eksliibriseid (joon. 31).

Puulõike kõrval on meil rohkesti eksliibriseid ka linoollõikes, mis kuulub samuti kõrgtrüki valdkonda. Linoollõike tehniline menetlus on analoogiline puulõike omaga.

Kuna linoleum on pehmem otspuitplaadist, siis on temasse küll kergem lõigata, kuid seal ei saa kasutada nii peeni jooni kui puus, kuna peened jooned trükkimisel linoleumi pehmuse tõttu murduksid. Seepärast on linoollõige jämedajoonelisem kui puulõige.

Linoollõikes on meil loodud rohkesti eksliibriseid, eriti algajate poolt. Selle tehnika näideteks olgu eespooltoodud Agu Peerna endale loodud eksliibris (joon. 68) ja Alar Kotli loodud eksliibrised.

196

Märt Laarman: Peeter Salaku eksliibris.
Puulõige 1940

Linoollõiget on kasutatud meil sageli koos puulõikega mitmevärviliste eksliibriste loomisel. Suuremad trükkivad pinnad, nn. foon, lõigatakse linooli, kuna peenem ja peamine joonis graveeritakse puusse. Seda moodust on viimasel ajal kasutanud eriti Gustav Mootse, näiteks Georg Rusi (thv. XXX) ja mitme teise eksliibrise juures. Samuti on linooli kasutatud ka koos tüpograafiliste elementidega ning saadud nii häid tulemusi, nagu kinnitab seda näiteks 1941. aastal Endel Nõmpere endale loodud (thv. XXIX), Aino Ivaski endale loodud ja mitmed teisedki eksliibrised.

Metallilõikes eksliibriseid on meil vähe loodud. Näiteks võiks mainida Karl Taela enesele loodud raamatuviita (joon. 48) ja veel paari tema poolt valmistatud eksliibrist.

Sügavtrükitehnikatest on meil eksliibriste loomiseks ja paljundamiseks kasutatud peamiselt kuivnõela, mezzotintot, kivigravüüri ehk litogravüüri ja söövitustehnikatest oforti ning akvatintat. Kõigi nende paljundustehnikate ühiseks jooneks on see, et eksliibris graveeritakse või söövitatakse siledasse metallplaati või litograafiakivile, süvendatud osad täidetakse värviga, kust see siis trükipressi abil kantakse paberile. Kõrgemaks jäänud sile plaadi- või kivipind kaasa ei trüki.

Vase- ja teiste metalligravüüride puhul süvendatakse eksliibrise joonis siledasse metallplaati uuritsaga käsitsi. Kuivnõela korral graveeritakse samuti joonis joonistusnõela abil käsitsi plaadile (joon. 199).

Kuivnõelatehnikas eksliibriste loomiseks on viimasel ajal metallplaatide asemel edukalt kasutatud ka teisi graveerimiseks sobivaid materjale.

Samuti on meil mõningad eksliibrised loodud litogravüüris, kus eksliibrise joonis on graveeritud litokivile ja trükitud sealt vastavalt sügavtrükimenetlusega. Seesuguste eksliibriste näidetena võiks mainida J. Süti endale (joon. 138), O. Raunami kaht endale, Reet Aarela poolt 1948. aastal Magda Järvele loodud eksliibrist (joon. 144) jt.

Mezzotinto-tehnikas on meil loodud ainult mõned eksliibrised.

Sügavtrükitehnikas, kus on kasutatud keemilist söövitust, on meil eksliibriseid loodud peamiselt ofordis. Näiteks on Aino Bachi H. Mugasto-Johanile ja teistele loodud eksliibrised valmistatud ofordis. Samas tehnikas on mitmed eksliibrised loonud ka Evald Okas, nagu näiteks Maria Okkale (joon. 136) jt.

Söövitus-sügavtrükitehnikatest on meil eksliibriste loomisel kasutatud veel vähesel määral akvatintat. Selle tehnikaga saavutatakse eksliibrisel ühtlase kriidi-, söe- või tušijoonisega sarnanev mulje.

Lametrükkidest on meil eksliibriste loomiseks kasutatud kõige rohkem litograafiat ehk kivitrükki, autolitot ja nende reproduktsioone ning vähesel määral ka ofsett-trükki ja fotolitograafiat.

Mitmed enda ja Georg Rusi raamatuviidad on Evald Okas loonud autolitodena (joon. 95 ja 135). Litograafilisel teel on palju eksliibriseid loonud ka Richard Kivit, näiteks dr. med. Ernst Sägale (joon. 29) ja Eduard Järv 1935. aastal Roman Tavastile (joon. 197).

Ofsett-tehnikas on meil eksliibriseid loonud ainult Richard Kivit. Ofsett-trüki eelis kivitrükiga võrreldes seisab selles, et sel puhul võib trükkimiseks kasutada krobelist paberit.

Mõlemad, nii kivi- kui ka ofsett-trükk võimaldavad eksliibristel edasi anda pehmeid ja varjundirikkaid toone ning nende üleminekuid.

Fotolito teel on paljundatud näiteks Evald Okka Georg Rusile autolitos loodud eksliibrised, mis on vähendatud kunstniku poolt otse litokivile joonistatud suurtest eksliibriste äratõmmetest (joon. 95 ja 135).

197

Eduard Järv: Roman Tavasti 'eksliibris.

Lito 1939

Kõigi ülalmärgitd originaaltehnikas paljundatud eksliibriste ühiseks jooneks on see, et originaaljoonis kivil, metallplaadil või puuklotsil on kunstniku poolt loodud peegelpildis, külgede suhtes ümberpöördud asendis. Tõmmised paberile tulevad seega õiges asendis. Tsinkklišee jaoks loodud joonised valmistab kunstnik aga õiges asendis.

Peale eelmainitud trüki- ja graafiliste tehnikate on meil viimasel ajal eksliibriseid paljundatud veel fotograafilisel teel ja valguskoopiatena (tšüanotüüpia, diazotüüpia). Fotograafilisel teel on paljundatud O. Kallise Parikasele loodud eksliibris (joon. 19) jt.

Märkigem ühtlasi, et fotograafilisel teel on isegi loodud mitmed eksliibrised. Selle tüübi näitena esitagem Uno Olanderi raamatuviita (joon. 198), mis on kokku monteeritud mitmest fotost.

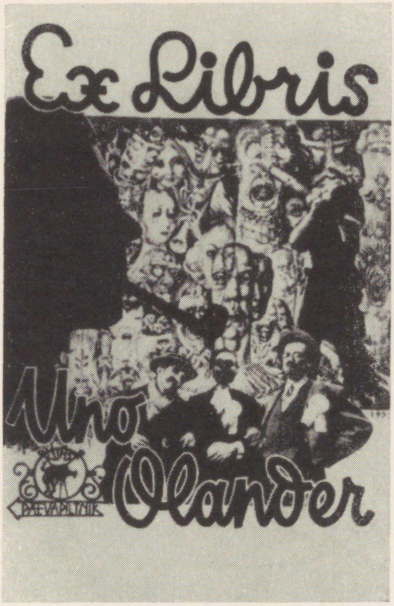

198

Uno Olanderi endale loodud eksliibris.
Foto . 1936

Samuti on meil eksliibriste paljundamiseks kasutatud ka pimetrükki, s. o. tehnikat, kus kujutis pressitakse ilma värvita paberisse reljeefselt.

Märt Laarman on oma esimese 1914. aastal loodud eksliibrise joonistanud šapirograafitindiga ja paljundanud šapirograafil.

Leidub ka veel üksikuid eksliibriseid, millede originaalid on loodud monotüüpias, diatüüpias ja mõnes teises vähetarvitatud originaalgraafika tehnikas.

Nagu ülevaatest näeme, on meil eksliibriste loomiseks ja paljundamiseks kasutatud peaaegu kõiki graafilisi ja trükitehnilisi võimalusi, välja arvatud mõned tehnikad, nagu heliogravüür, valgustrükk, vernis mou ehk pehme lakk jt., milles meil seni teadupärast eksliibriseid loodud ei ole.

Selline tehnikate kasutamise rohkus on loonud suure mitmekesisuse ja elevuse ning tõstnud huvi meie eksliibriste vastu. Iga tõeline raamatusõber ja eksliibriste harrastaja püüab endale saada raamatuviida võimalikult paremas ja väljendusrikkust võimaldavas tehnikas.

Gustav Mootse: Georg Rusi eksliibris.
Värviline puulõige 1950

Gustav Mootse: Karin Linnu eksliibris.
Värviline puulõige 1949

199

Berta Walter: N. Samuli eksliibris.
Kuivnõel 1956

Kuna reast originaaltehnikas loodud eksliibristest ei saa teha kuigi palju tõmmiseid, siis on lastud originaalgraafikas loodud tõmmisest teha tsinkklišee ning sellega trükitud raamatuviitu hulgal, nagu neid on vaja raamatutesse kleepimisel.

Klišeetehnika ja puulõige on meil seni olnud kõige massilisem eksliibriste paljundusviis, mis võimaldab selle pisigraafilise kunstitöö levitamist kõige laialdasemalt rahva seas.

*

NIME ERINEVUSED EKSLIIBRISTEL. UNIVERSAALEKSLIIBRISTEST

Nimede erinevused eksliibristel võivad esineda sellisel juhul, kui üht ja sama kujutist kasutatakse rohkem kui ühe isiku eksliibrise valmistamiseks.

Kui nime muudatus on tehtud eksliibrise looja ja selle omaniku kokkuleppel või nende endi poolt, siis on asi kõigiti korras, kui aga mitte, siis on tegemist plagiaadiga.

Nime muudatused võivad tingitud olla väga mitmesugustest asjaoludest. Naisisikutel, kes abiellumise tõttu on muutnud oma nime, osutub vajalikuks märkida see ka eksliibrisel. Nii näiteks on toiminud Paul Luhtein 1937. aastal Stella Merjamile puulõikes loodud eksliibrisega (joon. 200), mille ta omaniku soovil 1940. aastal muutis Stella Ernesaksa nimeliseks (joon. 201). Mõlema eksliibrise kujutis on üks ja sama.

Mäletame aegu, kus paljud perekonnad oma võõrapärase nime eestistasid. Ka sel puhul osutus vajalikuks muuta nimi eksliibrisel. Paljud tellisid endile uued eksliibrised ja kõrvaldasid vanad käibelt, kuid esines ka juhuseid, kus nime muudatus viidi läbi endisel raamatuviidal.

Samuti esineb juhuseid, kus kunstniku teadmisel mitu isikut on kasutanud üht ja sama eksliibrise joonist. Näitena võiks mainida siin 1935. aastal nn. raamatuaasta puhul eksliibrise propageerimiseks avaldatud üheksat R. Kiviti eksliibrise kavandit, millest üks sfinksi kujutisega on teadaolevatel andmetel leidnud kasutamist vähemalt nelja isiku poolt. Selle liigi näitena on esitatud Alfred Mumme eksliibris (joon. 203). Kõigil neljal isikul on eksliibris täpselt ühe ja sama kujutisega. Nende erinevus seisab ainult omaniku nimes.

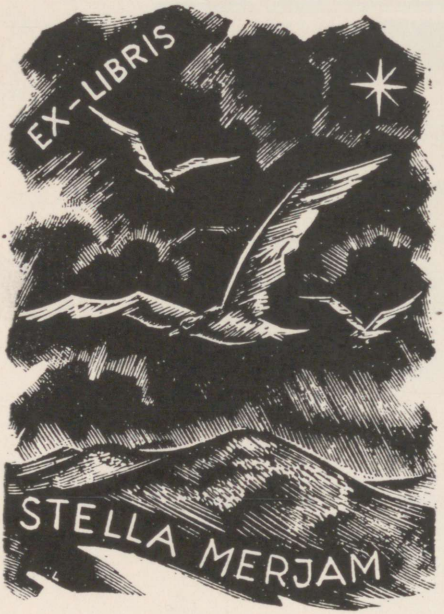

200
Paul Luhtein: Stella Merjami eksliibris.
Puulõige 1937

201
Paul Luhtein: Stella Ernesaksa eksliibris.
Puulõige 1940

Neid kavandeid ei saa pidada universaaleksliibristeks, nii nagu see mõiste on rahvusvaheliselt välja kujunenud, sest nende järgi ei trükitud nimeta eksliibriseid valmis ega lastud müügile. Eksliibrised nende järgi trükiti alles siis, kui keegi andis konkreetse tellimise. Sel juhusel joonistas kunstnik tellija nime kavandile, siis kavand klišeeriti ja eksliibriseid trükiti selle klišeega just niipalju, kui tellija soovis. Seega on eespool nimetatud neljal eksliibrisel igaühel nimi kujundatud kunstniku poolt erineva kirjaga ning need on midagi universaal- ja individuaaleksliibrise vahepealset.

Paljudes maades liigub rohkesti selliseid eksliibriseid, kus üht ja sama joonist kasutavad mitmed isikud. Neid nimetatakse universaaleksliibristeks. Seal lastakse kunstnike poolt mitmesugustel üldmotiividel loodud eksliibriseid ilma omaniku nimeta trükkida massilises tiraa-

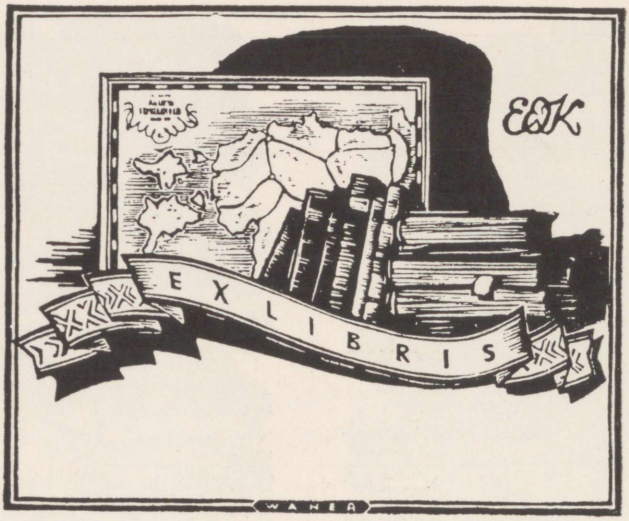

202

Roman Vaher: Eraraamatukogu Omanikkude Keskseltsi ekslіibris.

Puulõige 1939

žis ja müüakse neid siis raamatukauplustes või antikvariaatides. Igaüks, kes soovib endale saada eksliibrist ega oma võimalust seda kunstniku käest tellida, võib neid seal soovitud arvul osta ning vastavalt tühjaks jäetud kohale eksliibrisel oma nime lasta trükkida või käsitsi kirjutada.

Ka meil on üksikud raamatuomanikud eelistanud selliseid universaaleksliibriseid, omandades neid välismaalt, kuna neid Eestis seni veel liikvele pole pääsenud ega poolehoidu leidnud. Kodanlikul ajal tegi sellega katset «Eraraamatukogu Omanikkude Keskselts» ja laskis käibele ühe R. Vaheri kavandi järgi trükitud eksliibrise (joon. 202), kuhu oli jäetud rohkesti ruumi omaniku nime trükkimiseks. Puuduvad aga andmed, et keegi oleks seda endale eksliibriseks valinud või sellele enda nime lasknud trükkida.

Ühe eritüüpi universaaleksliibrise katsena võiks mainida ka 1920. aastal ilmunud M. Kampmanni «Kooli lugemisraamatu» 1. jao 8. täiendatud trüki esikaane siseküljele trükitud joonist. Sellel kujutatakse kirju-

tavaid lapsi koolipingis istumas. Kujutise all valges ruudus on kiri «R a a m a t u o m a n i k» ning selle all joon nime sissekandmiseks. Kogu trükise vasak ja ülemine serv kujutab raamaturiiulit raamatutega ning alumine mustrilist vööd.

Kuna sellelaadilisi eksliibriseid ei esine teistes tolleaegsetes õpikutes ega ka sama lugemiku järgmises trükis, siis tuleb järeldada, et see katse ei leidnud tervitavat vastuvõttu.

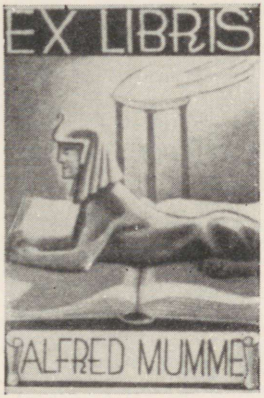

203

Richard Kivit: Alfred Mumme eksliibris.

Klišee 1935

ERINEVUSTEST JOONISTES

Sageli esineb kunstniku poolt loodud ühe- ja samamotiivilises ekslibrises suuremaid või väiksemaid erinevusi. Need tulevad sellest, et ükski looja pole oma tööga kunagi rahul. Kui see juba valmina tal silme ees on, leiab ta teatava aja pärast selles mõningaid puudusi, mida võiks kõrvaldada, või näivad mõningad detailid nüüd talle teisiti ja ta tahaks neid ümber teha. Peamiselt nendest ajenditest ongi tingitud mitmesugused pisierinevused ühes ja samas ekslibrises.

Näitena selle kohta võib esitada Gustav Mootse poolt N. Russanovile loodud raamatuviitu, mis tal on 1953. ja 1954. aastal valminud kolmes variatsioonis — puulõikes (joon. 204), puulõikes + linoollõikes (thv. XXXII) ja kuivnõelatehnikas (joon. 205). Kõik need on Milo Veenuse kujutisega esiplaanil ning paistavad esialgu ühtuvatena. Lähemal silmitsemisel leiame aga terve rea erinevusi. Eriti märgatavad on lahkuminekud foonis ja varemete detailides, samuti kirjades ja nende asetuses, puulõikes ja kuivnõelatehnikas loodud variantide vahel.

Samasuguseid erinevusi võime märgata ka Gustav Mootse poolt E. Karule loodud ekslibriste juures, mille esialgne puulõikes variatsioon pärineb 1947. aastast ühe-, teine variatsioon 1949/50. aastast aga kahevärvilisena (puulõige + linoollõige). Pealiskaudsel vaatamisel on mainitud ekslibristel figuurid ja esemed samad. Tundub, et kunstnik on 1947. aasta puulõikel allservast omaniku nime mustas kirjas ära lõiganud ja paigutanud selle linoolplaadile veidi teises asetuses valge kirjaga ning ülalt fooni puhastanud. Lähemal vaatlemisel leiame aga jällegi terve hulga pisierinevusi.

204

Gustav Mootse: N. Russanovi eksliibris. Puulõige 1953

205

Gustav Mootse: N. Russanovi eksliibris. Kuivnõel 1954

Selliseid muudatusi leidub ka veel teiste kunstnikkude eksliibristel. Näiteks on osal Vive Tolli 1955. aastal loodud «Plato Kuusiku eksliibriste kogu» märgil (Tallinna vanalinna kujutisega, Oleviste kirikutorniga keskel), ümber must raam, osal mitte. Sama autori poolt Plato Kuusikule 1954. aastal valmistatud eksliibrisel, pakikandja kuju keskel, on ühel all vasakul Tallinna vanalinna kujutis Oleviste kirikutorniga, osal aga asub samas Toompea siluett Toomkiriku torniga. Lähemal vaatlemisel märkame nendel veel rohkesti teisigi erinevusi. See kõik iseloo-

mustab kunstniku loovat ja otsivat vaimu. Igaüks tahab anda käsitletud motiivile võimalikult parema ja kunstiliselt kujunduselt täiuslikuma lahenduse. Seda aga ei taba iga kunstnik alati esimese korraga.

Selliseid väikesi erinevusi detailides, mida autorid on teinud originaalplaatidel, neid muutes, täiendades ja viimistledes või neid ümber lõigates, võime leida sageli. Kunstniku loomingu ja eksliibrise kui kunstiteose käsitlemisel on need väga huvitavad ning olulised. Pealiskaudsel eksliibriste silmitsemisel ei panda neid tähelegi, süvenenud vaatlemisel aga kindlasti.

Ilmeka näite ühe motiivi kahekordsest ümberloomisest pakub ka eespool vaadeldud R. Kaljo poolt 1947. aastal valminud eksliibris puugravüüris Livia Orale (joon. 178 ja 179), kuigi see pole sündinud kunstniku, vaid tellija soovil.

Erinevused joonistel võivad tekkida ka juhul, kus kunstniku originaalgraafika jaoks loodud k a v a n d i järgi on lastud teha klišee ja sellega eksliibrist paljundatud, kusjuures samuti on paljundatud seda ka mainitud kavandi järgi loodud originaalgraafilisel teel. Loomulikult on siis eksliibrise joonise kujutises märgatavaid lahkuminekuid. Näiteks selle kohta oli eespool märgitud Märt Laarmani Roman Nymanile loodud eksliibris puugravüüris ja klišees (joon. 59 ja 60). Erinevused on ilmsed.

206

Hugo Lepik: Ella Männa eksliibris.
Klišee 1942

Gustav Mootse: N. Russanovi eksliibris.
Puulõige + linoollõige 1954

EKSLIIBRISTE LIIGITUSEST

Eksliibriseid võime liigitada väga mitut moodi. Liigituse tulemus oleneb sellest, mida me aluseks võtame, kas omaniku, eksliibrise olemuse või motiivid. Samuti võib neid liigitada kunstnikkude, kunstivoolude, tehnikate jne. järgi. Liigituse alus oleneb eesmärgist, mida sellega taotletakse.

Käesolevas peatükis ei kavatseta põhjalikumalt peatuda eesti eksliibriste liigitamise aluste ega teoreetiliselt võimalikkude süsteemide juures, vaid anda põgus ülevaade veel mõnedest meil esinevatest raamatuviitade liikidest, milledel eespool pole peatatud. Nendeks on juriidiliste isikute, s. o. asutuste ja organisatsioonide raamatukogude eksliibrised, perekonna- ehk kaksikeksliibrised ning kinke- ja mälestuseksliibrised.

ASUTUSTE JA ORGANISATSIOONIDE EKSLIIBRISTEST

Asutuste ja organisatsioonide raamatukogude eksliibriseid leidub meil vähe. Nagu eespool nägime, kasutasid ja kasutavad avalikud, asutuste ja organisatsioonide raamatukogud enamasti raamatuomanduse märkimiseks templit. Siiski leidub mitmekümneid raamatukogusid, milledes kasutatakse eksliibriseid.

Teadaolevad vanimad organisatsioonide raamatukogude kunstipärased eksliibrised Eestis kuuluvad tööliste ühingutele. Nendeks on J. Veikesauna poolt 1917. aastal loodud Tallinna Raamatutööstuse-Töötajate Ametiühisusele ja kunstnik Richard Kiviti poolt 1921. aastal

207

Hando Mugasto: Tartu Õhtuse Ühisgümnaasiumi eksliibris.

Puulõige 1936

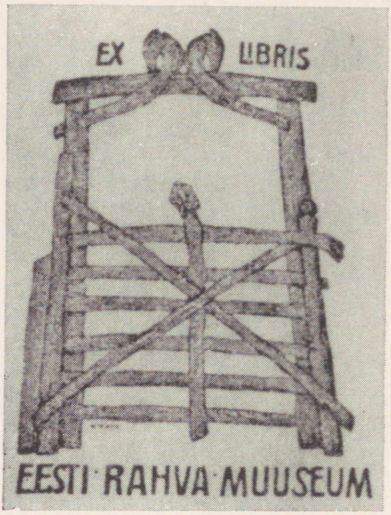

208

Kristjan Raud: Eesti Rahva Muuseumi eksliibris.

Klišee 1928

TTÜ-le (Tartu Trükitööliste Ühisus) loodud eksliibrised. Ligilähedale samast ajast on pärit ka Aleksander Tassa poolt 1918. aastal loodud Tapa Hariduse Seltsi Rahvaraamatukogu eksliibris (joon. 20) ja mitmed Kristjan Raua poolt 1917. aastal loodud eksliibrised, nagu Tallinna Rahva-Hariduse Seltsile, Tallinna Kirjanduse Seltsile jt. (joon. 187).

Teiste varasemate avalikkude, asutuste ja organisatsioonide raamatukogude eksliibriste näidistena märkigem veel: Tartu Õhtuse Ühisgümnaasiumi oma (joon. 207) 1936. aastast, mille autoriks on Hando Mugasto; eksliibris Eesti Rahva Muuseumile, loodud Oskar Kallise poolt 1914. aastal, ja teine Kristjan Raua poolt 1928. aastal (joon. 208); Tallinna Ajaloo Seltsile (joon. 209) loodud eksliibris Juhan Naha teostuses 1936. aastal ja Viljandi Muuseumile loodud raamatuviidad (joon. 210) 1939. aastast, autor Gustav Mootse, jne.

Peale eelmainitute olid eksliibristega varustatud veel mõnede koolide, üliõpilasorganisatsioonide, klubide ja asutuste raamatukogud. See kõik oli aga märkimisväärselt väike arv üle paari tuhande raamatukogu kohta.

Nõukogude ajast ei tea aga nimetada ühtki avalikku, asutuse ega organisatsiooni raamatukogu, mis oleks varustatud eksliibrisega, kõigis nendes kasutatakse raamatuomanduse märkimiseks templit. Trükitööstuskoolis on loodud küll eksliibrisekujunduse näidistena mõned tüpograafilised raamatuviidad, mis aga tegelikult raamatuomanduse märkidena pole kasutusele läinud. Näiteks võiks mainida August Rebase poolt 1950. aastal loodud eksliibrist Tööstuskool nr. 4-le (tolleaegne trükitööstuskool), kus A. Rebane oli õpetajaks.

Kunstnikel, raamatu- ja eksliibristesõpradel seisab siin ees lai ning avar tööväli nende kõikide varustamiseks tänapäeva-motiiviliste, kunstipäraste eksliibristega. Meie tegelikkus pakub selleks rikkalikku materjali.

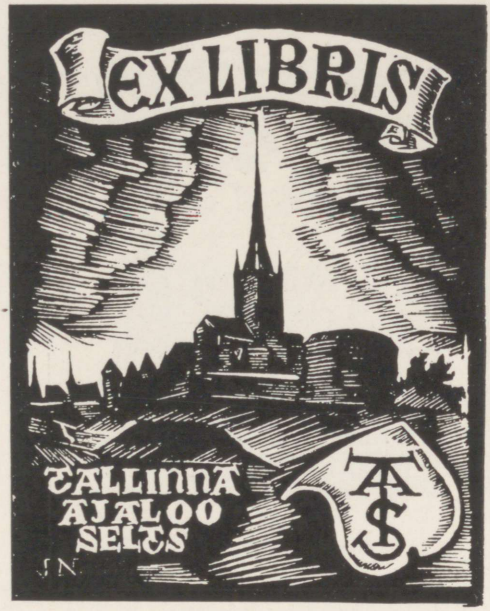

209

Juhan Naha: Tallinna Ajaloo Seltsi eksliibris.

Puulõige 1936

210

Gustav Mootse: Viljandi Muuseumi eksliibris.

Klišee 1939

211

Hando Mugasto: Erna Ariste eksliibris. Puulõige 1934

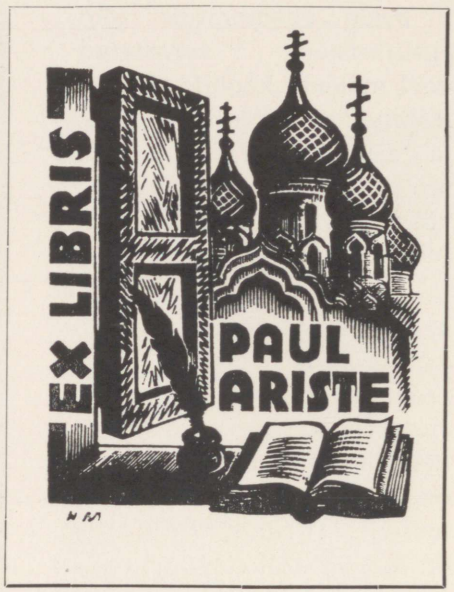

212

Hando Mugasto: Paul Ariste eksliibris. Puulõige 1934

KAKSIK- EHK PEREKONNA-EKSLIIBRISTEST

Kaksik- ehk perekonna-eksliibristeks loetakse selliseid, kus ühe raamatukogu jaoks on valmistatud viidad kahe isiku nimele. Sellised raamatuviidad on tuntud juba keskajast ja need on tekkinud abiellumiste tagajärjel, kui mõlemal oli enne abiellumist isiklik raamatukogu ja eksliibris. Tavaliselt kleebiti liitunud raamatukogu raamatutesse sel puhul mõlemad eksliibrised, üks esimese, teine tagumise raamatukaane siseküljele. Vanimaid selliseid eksliibriseid Euroopas on pärit aastast 1514. Nendeks on samal aastal abiellunud Melchior Schneideri ja tema abikaasa Barbara, sünd. Schöner, eksliibrised Augsburgis.

Ka Eestis leidub mitmeid selliseid kaksikeksliibriseid omavaid perekondi. Mainida võiks koorijuhti ja helikunstnikku Gustav ja Stella Ernesaksa (joon. 200, 201), professor Paul ja Erna Aristet (joon. 212,

213

Vive Tolli: Leila ja Ilmar Pärtelpoja eksliibris.

Kuivnõel 1954

211), arhitekt Alar ja Ilse Kotlit, mitmeid kunstnike perekondi, kus kummalgi abielupoolel on oma nimel eri kujutusega eksliibris, jt.

Meil on aga tekkinud ja levinud veel teine liik kaksik- ehk perekonna-eksliibriseid, kus ühele ja samale raamatuviidale on paigutatud mõlema abielupoole nimed, tunnistades seega raamatukogu mõlema ühiseks omandiks. Selliste eksliibriste näidetena võiks märkida kunstnik Hando Mugasto poolt 1934. aastal loodud A. Johanile ja H. Mugastole, Arkadio Laigo poolt 1938. aastal Rosalie ja Eduard Soomile (thv. III), Richard Kaljo poolt 1943. aastal Helmi ja Henn Sarapile (joon. 49), V. Tolli poolt 1954. aastal Leila ja Ilmar Pärtelpojale (joon. 213), Richard Kaljo poolt 1943. aastal L. ja M. Masarile (joon. 62), Gustav Mootse poolt 1942. aastal Silvia ja Jüri Karukäpale ning Natalie ja Karl Kurvitsale, Ott Kangilaski poolt E. & T. Tõnsonile, E. Väljali poolt 1957. aastal S. ja E. Väljalile loodud ja palju teisi eksliibriseid, millest mitmed on ka asjaarmastajate looming.

214

Asta Vender: Perekond Venderi eksliibris.

Puulõige 1957

Asta Vender on 1957. aastal loonud kaks huvitavat ja kunstiliselt õnnestunud raamatuviita, milledel sõnaselgelt on öeldud, et need kuuluvad perekonnale — «Jõulu perekonna ex libris» ja «Ex libris perekond Vender» (joon. 214).

KINKE- JA MÄLESTUS-EKSLIIBRISTEST

Eri liigi raamatuviitu moodustavad veel nn. kinke- ja mälestus-eksliibrised.

Kinke-eksliibriseid tarvitatakse juhul, kui mõni isik või asutus teeb teisele isikule või asutusele kingituse raamatute näol ja laseb neisse kleepida selleks eraldi valmistatud eksliibrise, millel on sõnaselgelt märgitud kinkimise fakt. Sellise näitena võiks märkida 1935. aastal loodud raamatuviita «Sepa talu annetus Saku koolidele raamatuaasta puhul».

Mälestuseksliibriseid on meil loodud teatavate sündmuste puhul, samuti hukkunute või surnute mälestuseks jne.

NÕUANDEID EKSLIIBRISTE SOETAJAILE

Lõpuks lühike kokkuvõte sellest, millised nõuded on eksliibrise kohta välja kujunenud ja millised küsimused tuleb igaühel, kes raamatuviita tahab soetada, endale selgeks teha.

Eksliibrises peab kunstipärase väljenduse leidma selle omaniku huviala, elukutseline tegevus, ühe sõnaga — tema vaimne pale. Seepärast pole eksliibrise soetamine lihtne ülesanne, vaid nõuab mõtlemist ja kaalumist, enne kui leida soovidele vastav idee, motiiv.

Eespool vaadeldud rohked eksliibriste motiivid ja toodud näited peaksid andma eksliibriste soetajaile küllalt näpunäiteid isikliku raamatuviida kujundamiseks.

Et eksliibris on väga lähedalt seotud iga selle omaniku isiksusega, siis on soovitav motiivi otsimist ja viimistlemist teostada koos kunstnikuga.

Kõigepealt peab igaüks, kes tahab enesele eksliibrist muretseda, jõudma selgusele, kas ta laseb valmistada endale ainult ühe üldise eksliibrise, mille kleebib kõikidesse raamatutesse, mis tal on, või laseb ta endale luua rohkem eksliibriseid. Väiksemate, mõnesajaköiteliste raamatukogude puhul piisab ühest eksliibrisest. Kui aga raamatukogu on suurem, on võimalus ka suurema arvu eksliibriste muretsemiseks.

Seni on meie isiklikkudes raamatukogudes kasutatud kõige rohkem üht ühist eksliibrist kõigi kogus olevate teoste jaoks. Mõni on katsunud teoste liikide osas kogus vahet teha, lastes igale liigile trükkida eksliibrise eri värvuses, kuid ühe ja sama joonisega. See moodus pole aga soovitav, sest raamatute märgistamise viis ei muutu seetõttu oma

kunstiliselt kujunduselt rikkalikumaks. Kui soovitakse kogus teha liikide vahet ka eksliibristega, siis tuleb tingimata igale liigile luua oma originaalne raamatuviit.

Sel puhul oleneb raamatuviitade arv sellest, kuidas keegi oma isikliku raamatukogu on liigitanud, kas ta on ise loonud mõne jaotuse, kasutab rahvusvahelist nn. Malvil Dewey kümnendliigituse või mõnda teist süsteemi. Võimalusi on siin palju ja väga mitmesuguseid.

Näiteks toome siin M. Dewey kümnendliigituse süsteemi, mis oli Eesti avalikes raamatukogudes tarvitusel 1921. aastast alates järgmisel, veidi muudetud ning oludele kohandatud kujul: 0 — ilukirjandus, 1 — üldteosed, 2 — usu- ja mõtteteadus, 3 — ühiskonna- ja õigusteadus, 4 — keele- ja kirjandusteadus, kunst, 5 — eksaktteadused (loodus- ja arstiteadus), 6 — rakendusteadused, 7 — maa- ja rahvateadus, 8 — ajalugu, 9 — lastekirjandus. Iga liik jaguneb omakorda kümneks osaks, alaliigiks, need omakorda kümneks jne.

Mitmed meie isiklike raamatukogude omanikud on kasutanud kahte eksliibrist — üks ilukirjanduse ja teine teadusliku, populaarteadusliku ning poliitilise kirjanduse jaoks, või üks oma eriala, teine kõigi teiste teoste jaoks jne. Samuti on nad ka mõned üksikud osad oma raamatukogust eraldanud eri eksliibrisega. Nii näiteks on F. Kauba lasknud oma raamatukogu Baltika osakonna jaoks 1950. aastal luua Märt Laarmanil eri eksliibrise (joon. 215) pealkirjaga DE LIVONIAE (Liivimaa).

R. Tammelo on lasknud Nigul Espel 1943. aastal luua Saaremaad käsitlevate teoste kohta eri eksliibrise (joon. 216), pealkirjaga SAAREMAA RAAMAT.

H. Olesk on lasknud Richard Kaljol luua 1952. aastal endale renessansiajastut käsitlevate raamatute jaoks eksliibrise kuulsa itaalia maalikunstniku Sandro Botticelli (1444—1510) maalist «Kevad» võetud fragmendi teemal itaaliakeelse pealkirjaga LIBRI DEL RINASCIMENTO (Raamatud renessansiajastust) (joon. 217) jne.

Selliseid üksikute eriliigi raamatute jaoks pealkirjastatud eksliibriseid leidub veelgi.

Suuremates kogudes võib luua iga eri liigi jaoks eksliibrise, nagu näiteks poliitiline kirjandus, filosoofiline kirjandus, poliitökonoomia, ühiskonnateadus, ajalugu, loodusteadus, maateadus, ilukirjandus jne.

Liigituste jaotamisel võib veelgi kaugemale minna. Kui kellelgi näiteks on eriline huvi ajalooliste romaanide vastu ja need moodustavad tema kogus valdava osa, siis ei keela keegi tal sellele liigile eri eksliibrise valmistamist.

On mõnel teatav kirjanik lemmikautoriks ja ta on oma kogusse muretsenud kõik selle kirjaniku teoste väljaanded, siis võib ta loomulikult selle kirjaniku teoste jaoks endale luua ka erilise eksliibrise.

Veel tuleks märkida üht eksliibriste soetamise süsteemi, mis seisab selles, et üks teatav eksliibris lastakse trükkida näiteks 300 eksemplaris. On need teatava aja jooksul kõik raamatutesse kleebitud, siis ei lasta sellest mitte uut tiraaži teha, vaid soetatakse uus eksliibris, lastakse sellest trükkida niisama palju eksemplare ja kleebitakse raamatuisse, mis vahepeal on juurde muretsetud. Nii kasvab eksliibriste arv koos raamatukogu kasvuga ning teatava aja jooksul, kas viie või rohkema aasta kestel muretsetud raamatud on kõik märgitud ühesuguste eksliibristega.

Kui on selgusele jõutud eksliibriste arvus ja motiivides, siis tuleb lahendada raamatuviida tekstide küsimus. Nagu eespool nägime, kuuluvad kohustuslike tekstide hulka eksliibrise omaniku ees- ja pere-

215

Märt Laarman: Felix Kauba eksliibris.

Puulõige 1950

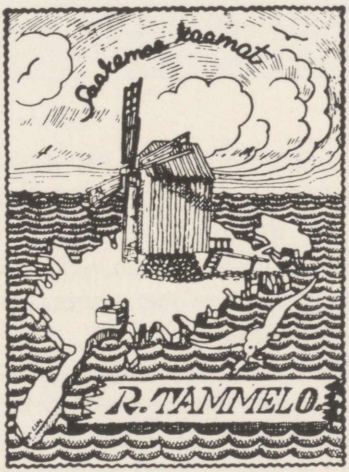

216

Nigul Espe: R. Tammelo eksliibris.

Klišee 1943

217

Richard Kaljo: Heino Oleski eksliibris.

Puulõige 1952

konnanimi, väljend EX LIBRIS või selle eestikeelne vaste MINU RAAMAT NN või NN RAAMAT, kunstniku signatuur ja eksliibrise loomise daatum.

Samuti põimitakse eksliibristesse veel mitmesuguseid värsse, juhtlauseid, deviise jne., mida võib lasta kunstipäraselt üldkompositsiooni sisse põimida.

Kui motiivi ja kirjade küsimus on lahendatud, tuleb otsustada, millises tehnikas lasta endale eksliibris valmistada. Nagu eespool nägime, on tehnikaid rohkesti ning valik sel alal ulatuslik. Seni on eesti eksliibriseid kõige rohkem paljundatud klišeetehnikas ning puulõikes. Viimasel ajal on aga kasutatud ka kuivnõela, oforti jm. Loomulikult on soovitav, et igaüks muretseks enesele eksliibrise võimalust mööda mõnes originaaltehnikas.

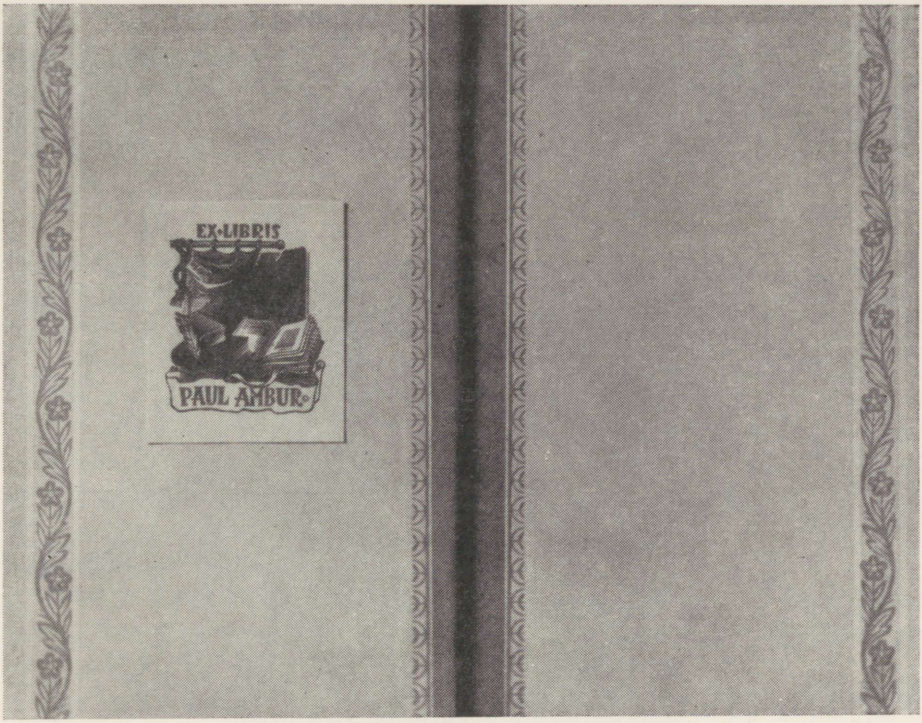

218 Raamatusse kleebitud eksliibris.

Meil on rida graafikuid, kes on spetsialiseerunud teatavatele tehnikatele. Näiteks M. Laarman, R. Kaljo, E. Lepp ja E. Kollom kasutavad peamiselt puulõiget, mida viljelesid ka H. Mugasto ja A. Laigo.

Üldiselt on aga kunstnikkude poolt kasutatud kõiki olemasolevaid graafilisi tehnikaid ja võimalusi.

Lõpuks veel mõni sõna eksliibriste raamatusse kleepimisest.

Mõned on lasknud oma raamatuviidad trükkimisel kohe ka gummeerida, et neid oleks kergem raamatusse kleepida. Kui sellised eksliibrised aga vähegi niiskust saavad, siis kleepuvad need üksteise külge ja on rikutud. Parem ja otstarbekohasem on eksliibriste kleepimiseks kasutada tavalist rukkipüülikliistrit või mõnda muud käepärast olevat sobivat kleepainet.

Eksliibris kleebitakse raamatu esimese kaane siseküljele kas vasakule ülemisse nurka või kaane optilisse keskusesse (joon. 218).

Kõiki eespooltoodut tähelepanelikult jälgides ning oma isiklikke nõudeid kunstnikuga kooskõlastades võib iga raamatusõber saada eksliibrise, mis tema vajadusi igas suhtes rahuldab.

219

Avo Keerendi endale loodud eksliibris.
Puulõige 1957

EKSLIIBRISTE KOGUMISEST

Nagu eespool nägime, on kunstipärane eksliibris ka väikseformaadiline kunstiteos. Üheksateistkümnendast sajandist alates moodustab see ühtlasi ka rahvusvahelise kogumisobjekti. On niisama püsivaid ja kirglikke eksliibriste kogujaid, nagu on graafiliste lehtede, raamatute ja markide kollektsionääre.

Eksliibriste kogu on pisigraafiliste teoste kollektsioon, millel on seda suurem kunstiline väärtus, mida rohkem selles leidub väärtuslikke ja viimistletud töid.

Sisuliselt on aga eksliibris ikkagi raamatuomandusmärk, millest on tingitud ka tema teine, nimelt kultuuriajalooline väärtus. Eksliibris jutustab meile raamatukogude olemasolust ja nende kaudu üle maa levivast kultuurist, raamatukogu omaniku elukutselisest tegevusest, eriharrastustest ja püüdlustest.

Tegelikult on seda nõuet, et eksliibris on esmajoones isikupärane raamatu omandusmärk, aga paljudel juhtudel kogujate poolt ignoreeritud ning loodud eksliibriseid ainult vahetamise otstarbeks. Kollektsionääridel leidub palju niisuguseid raamatuviitu, mis, olles küll pisigraafilised teosed, sageli isegi suure kunstilise väärtusega, on kaotanud oma peamise mõtte — olla raamatuomandusmärgiks. Nii on eksliibris kujunenud ka omaette teoseks, mis eksisteerib väljaspool raamatut.

Eelöeldust järeldust tehes saab eksliibriseid koguda ka kahest seisukohast lähtudes. Kui kogumisobjektiks on eksliibris kunstilehena, siis kogutakse ainult teatavate üksikute kunstnikkude, teatava maa, teatavast rahvusest või teatavasse koolkonda kuuluvate kunstnike loodud

töid, vastavalt kollektsionääri erihuvile. Kui aga kogumisel hinnatakse eksliibrist esmajoones kultuuriajaloolise dokumendina ja alles siis kunstiteosena, tuleks koguda kõiki kohapealseid raamatuviitu.

Eksliibriste kultuuriajalooline kogumine võib toimuda kas territoriaalse, natsionaalse, professionaalse või mõne teise kollektsionääri poolt püstitatud põhimõtte järgi. Territoriaalsel põhimõttel tuleb koguda teataval maa-alal elunevate kõikide isikute eksliibriseid, hoolimata nende omanike rahvuslikust kuuluvusest. Natsionaalsel põhimõttel tuleb aga koguda vastavasse natsiooni kuuluvate kõikide isikute raamatuviitu olenemata sellest, millisel maal või riigis üks või teine selle rahva liige elab või millisest rahvusest kunstnik talle raamatuviida on loonud. Kui kogutakse kutsealade, s. o. omanikkude või motiivide järgi, siis on kogumisobjektiks kõik vastaval kutsealal töötajatele loodud või vastavamotiivilised raamatuviidad. Sel puhul pole tähtis ei raamatuviida looja ega omaniku rahvus, määrajaks on ainult eksliibrise omaniku elukutse või sellel kujutatud motiiv.

Näiteks leidub välismail palju kollektsionääre, kes koguvad ainult teatavat kunstnikku, teatavat elukutset (ainult arstide eksliibriseid, ainult arhitektide omi jne.), teatavamotiivilisi (ainult heraldikat, ainult portree-eksliibriseid, ainult maastikumotiivilisi jne.) või teatavas tehnikas (puulõikes, oforttehnikas jne.) loodud raamatuviitu.

On loomulik, et maadel, kus eksliibriste arv ulatub kümnetesse ja sadadesse tuhandetesse, ei jõuta koguda kõiki. Tuleb teha valik ja kogumisala kindlalt piiritleda.

Koguma asudes on soovitav teha seda süstemaatiliselt ja kindlate printsiipide järgi ning põhimõtted rakendada range järjekindlusega. Iga kogusse paigutatud eksliibrise kohta märgitagu üles kohe ka vähemalt järgmised andmed:

1) eksliibrise valmistanud kunstniku täielik ees- ja perekonnanimi;
2) originaali valmistamise ja paljundamise aeg, kui need kokku ei lange ühele aastale;
3) millises tehnikas eksliibris on loodud ja paljundatud;
4) eksliibrise tiraaž;
5) värvide ja eri paberite arv;
6) võimalikult üksikasjalisi seletusi motiivide kohta.

Kui kogumisel peetakse silmas ka kultuuriajaloolisi eesmärke, siis tuleb eelmistele lisaks muretseda ka andmed eksliibrise omaniku kohta järgmiselt:

1) eksliibrise omaniku täielik ees- ja perekonnanimi, kui see ei esine eksliibrisel;
2) sündimise aeg ja koht;
3) elukutse;
4) haridus;
5) elukoht (aadress);
6) eriharrastused;
7) raamatukogu suurus ja laad (kas kogu on ilukirjanduslik, erialalt teaduslik, mis keelne jne.).

Ülalmärgitud andmed tuleb kanda eri kataloogi või märkida kartongi pöördele, millele eksliibris on kleebitud. Kunstniku nimi, eksliibrise valmistamise aeg ja tehnika on soovitav märkida kartongi esiküljele, kleebitud eksliibrise alla. Andmed omaniku kohta märgitagu kas ainult erikartoteeki või kartongi pöördele. Andmed varustatagu ka nende saamise ajaga.

Kogusse paigutatud eksliibrised tuleb kitsast ülemist serva pidi kartongile kleepida. Kleepimiseks võib kasutada ka pabeririba, nii et vajaduse korral saab eksliibrist rikkumata seda kartongilt kergesti eraldada. Kartongi, millele kleebitakse raamatuviidad, headus ja värvus olenevad koguja võimalustest ja maitsest. Formaat võib alata juba 14×21 sentimeetrist.

Kuna eksliibrised enamikus on trükitud valgele paberile, paistavad need kõige paremini silma mustal kartongil. Selle puuduseks aga on asjaolu, et ta tikub eksliibriseid määrima. Määrimise vältimiseks peab kleebitud eksliibrised katma siid- või mõne muu mittemääriva läbipaistva paberiga.

Kartongile kinnitatud ja järjestatud eksliibrised tuleb alal hoida sellekohastes albumites, mappides või kiirköitjates, nii et nendele alati on võimalus ilma eriliste raskusteta tähestiku vahele paigutada kogusse juurdetulnud uusi eksliibriseid. Vaatamiseks on praktilisem, kui albumites ja mappides kartongid on ühte serva pidi ajutiselt kinnitatud.

Kui kogumisel jälgitakse peamiselt kunstilisi põhimõtteid, siis tuleb kartongile kleebitud eksliibrised koondada mappidesse kunstnikkude

järgi, nii et ühe kunstniku loodud eksliibrised oleksid kõik koos ja asetatud mapis omanike tähestikulisse või loomise järjekorda.

Kui aga kogumisel jälgitakse kultuuriajaloolisi põhimõtteid, siis on soovitav eksliibrised kogusse paigutada nende omanike tähestikulises järjekorras, mille käsitamine on käepärasem. Rohkesti on neid eksliibriseid, mis on valmistatud omaniku enda või mõne asjaarmastaja poolt, kes on loonud ainult ühe või paar eksliibrist.

Muidugi, eri otstarveteks võidakse korraldada kogu ka teisiti. Näiteks võidakse eksliibrised kogus liigitada või järjestada ka valmimise aja ja aastate järgi või mõnel teisel vajalikul järjestusel.

Igal kogujal on soovitav pidada kogumispäevikut. Sellesse kantagu sisse kronoloogiliselt: aasta, kuupäev ja saadud eksliibriste arv, ka isik, kellelt eksliibris on saadud. Nii on pidevalt ülevaade kogu kasvust ja suurusest, samuti ka isikutest, kelle käest eksliibrised on saadud. Kui tahetakse taotleda täielikku ülevaadet, siis võib iga saadetise sisse kanda ühtlasi nimeliselt, mis väiksemate saadetiste puhul ei tekita raskusi, lisab aga palju ülevaate täielikkusele.

Eksliibriste kogumise tehnika on väga isikupärane. Kogutakse peamiselt vahetamise teel teiste kogujatega. Vahetada saab aga siis, kui on endal vahetamiseks olemas küllalt suur tagavara dublette, mida saab täiendada eksliibriste omanikelt ja kunstnikelt hangitud uute eksliibristega, mida teistel kogujatel veel pole.

Teatava isikuga vahetusse astudes avatagu tema jaoks kohe üks lehekülg oma kogumispäevikus, kuhu märkida üksikult sisse kõik temale saadetud eksliibrised kunstniku ja omaniku nime järgi. Sellised sissekanded on vajalikud iga saadetise puhul, et hoiduda järgmistes mõne eksliibrise korduvast saatmisest.

Korraldatud eksliibriste kogul on suur kunstiline ja kultuuriajalooline väärtus ning see pakub omanikule tõelist kunstilist naudingut. Seepärast, kui eksliibriseid koguda, siis ainult teadlikult ja süsteemikindlalt ning kogu hoida eeskujulikult korras.

*

NIMESTIKUD

*

EKSLIIBRISTE NIMESTIK

AARDMA, MEINHARD.
Aardma, M(einhard). 44×54, värviline tüpograafia, 1939.
RKTK Trükikoda. 54×72, värviline tüpograafia, 1939.
RKTK Trükikoda. 54×72, värviline tüpograafia, 1939.

AARELA, REET.
Aarela, Reet. 47×65, puulõige, 1946.
Järv, Magda. 44×56, litogravüür, 1948, *joon. nr. 152.*
Kell, Lilian. 37×48, puulõige, 1947.
(Raskall), Veera. 53×65, ofort, 1949.
Tallinna Riikliku Tarbekunsti Instituudi punanurga raamatukogu. 50×75, puulõige, 1947.

AARVEL, EVALD.
Aarvel, A(dele), E(vald). 42×56, foto, 1953.
Aarvel, Anne. 47×61, foto, 1953.
Aarvel, E(vald). 75×128, joon. 1936.
Toime, H. 53×71, joon. 1953.

AAVIK, PRIIDU.
Ilves, A(lice). 62×82, kuivnõel, 1936.
Ilves, Alice. 56×76, kuivnõel, 1933.
Kaasik, V(oldemar). 49×63, kuivnõel, 1937.
Lindeberg, W. 90×102, kuivnõel, 1936.
Roos, Enn. 47×53, ofort, 1936.
Sõber, K. S. 48×54, kuivnõel, 1936.
Tõldsepp, Paul. 80×91, kuivnõel, 1939.
Tõldsepp, Paul. 59×67, klišee, 1939.
Värnik, K. ja G. 55×71, kuivnõel, 1936.
Värnik, K. 57×75, klišee 1936.

ADAMSON, ERIC.
Sannamees, Johan. 50×58, klišee, 1947.

AHVEN, ERICH.
A(hven), E(rich). 27×38, fotolito, 1954.

AKERBERG, P.
Akerberg, P. 43×54, värviline puulõige, 1922.

ALEKSANDROV, VLADIMIR.
Kungur, A. 45×63, klišee, 1930.

ALEKSEJEV, VIKTOR.
Entson, J. 52×70, klišee, 1936.
Hamburg, P(aul) ja E(dith). 60×85, klišee, 1930.

Juht, B. 48×65, klišee, 1937.
Lill, I(lmar). 35×52, klišee, 1936.
Linde, Olav. 59×80, klišee, 1943.
Pärl, A(ndres). 53×70, klišee, 1932.
Siim, August. 60×80, klišee, 1942.

ALJAK, NIINA.
Kross, Jaan. 55×71, klišee, 1949.

ALLING, AUGUST.
Alling, August. 34×41 ja 51×61, foto, 1955.

ALT, EINO.
Alt, Eino. 39×48, klišee, 1945.

ALTER, KARIN.
Depman, Ester-Inge. 48×48, klišee, 1949, *joon. nr. 154.*

ALTTOA, HELGI.
Alttoa, Helgi. 75×90, klišee, 1942.

AMBUR, VALDAR.
Ambur, Hele. 67×94, valguskoopia, 1955.
Ambur, Hele. 62×97, valguskoopia, 1955.
Ambur, Hele. 89×65, valguskoopia, 1955.
Ambur, Valdar. 124×69, valguskoopia, 1955.
Ambur, Valdar. 110×67, valguskoopia, 1956.
Ambur, Valdar. 85×51, valguskoopia, 1956.

ANNUS, ENDEL.
Annus, Endel. 41×26, värviline tüpograafia, 1942.
Vilbaste, G(ustav). 57×72, klišee, 1948, *joon. nr. 157.*

AREN, PEET.
Akel, Fr(iedrich). 50×67, klišee, 1936.
Akel, Fr(iedrich). 55×74, klišee, 1936.
A(ren), P(eet). 82×115, linoollõige, 1920?
Oamer, A(lbert). 54×50, klišee, 1943.
Oinas, Aleksander. Klišee.
Poska, J. 35×47, klišee, 1928.
Treiberg, Petri. 37×45 ja 19×23, klišee, 1927, *joon. nr. 23.*

AUKSI, ALBERT.
Auksi (Albert). 86×72, klišee, 1943.
Auksi, Albert. 84×93, klišee, 1943.

BACH, AINO.
Arumaa, Peeter. 80×103, kuivnõel, 1937.
Hion, V(iktor). 136×65, kuivnõel, 1938.
Mugasto-Johani, H. 87×85, akvatinta, 1936.
Reinvaldt, S. 68×88, kuivnõel, 1933.
S(chönberg)-R(iig), S(alme) R(osalie). 65×76, kuivnõel, 1937.

BACH, HILJA.
Bach, Hilja. 60×83, värviline linoollõige, 1940.

BAMBERG, T.
Bamberg, T. 70×89, linoollõige, 1949.

BERGMANN-VARDI, A.
Tamm, Rudolf. 42×65, klišee, 1925/36.

BIRK, VARMA.
Ehrlich, J. 53×80, värviline klišee, 1943.
Mägi, Arvo. 64×83, klišee, 1942.
Räkk, L. 45×68, klišee, 1942.

BLAUBRÜK, HUGO.

Blaubrük, V(oldemar). 42×62, klišee, 1937.

BOLŠAKOV, KONSTANTIN.

Bundt, Oskar. 50×70, klišee, 1939.
Koppel, D(avid). 45×70, klišee, 1940, *joon. nr. 104.*
Silvere, Albert. 15×25 ja 13×23, klišee, 1938.
Silvere, Albert. 24×40 ja 20×35, klišee, 1938.
Silvere, Albert. 33×45, värviline klišee, 1938.
Silvere, Albert. 50×70, klišee, 1938.

BREIBERG-NÕVA, ILMAR.

Ainumäe, Aleksander. 48×60, puulõige, 1936.
Essen, W. 58×87, klišee, 1939.
Kivimaa, Oskar. 38×58, puulõige, 1938, *joon. nr. 134.*
Malm, Harry A. 68×100, klišee, 1936.
Parmasto, Ernst. 42×68, puulõige, 1936.
Sisa, E. 37×54, puulõige, 193?
Tallinna Fotoklubi. 57×42, puulõige, 1936.
Väli, Julius-Jüri. 45×56, puulõige, 1937.

BURLANDT, LOUIS.

Burlandt, Louis. 58×76, klišee, 1938.
Burlandt, Louis. 40×55, klišee, 1938.
Burlandt, Louis Leon. 57×70, klišee, 1939.
B(urlandt), L(ouis). 15×27, klišee, 193?
Burlandt, L(ouis). 55×42, klišee, 193?
Бурландт, Марии Павл. 55×53, klišee, 1937.
Jaanson, Ed. 50×59, klišee, 1941.
Maimik, Viktor. 60×62, värviline klišee, 1941.
Poom, Viktor. 41×50, klišee, 1940.
Tamera, Aino. 45×75, klišee, 1942.
V(iitman), H(endrik). 50×72, klišee, 1935.

BURMAN, KARL.

Helbemäe, Gert. 70×88, klišee, 1939.
Lepikson, Heino. 40×53, klišee, 1939.

EHALA, H.

Rajaleid, J. 60×85, linoollõige, 1947.

EINALO, AINO.

Fischer, Ilmar. 56×82, klišee, 1943.
Kuusik, M(artin). 65×68, klišee, 1942.
Kuusik, M(artin). 70×80, klišee, 1942.

EICHHORN, NICOLAI.

Eichhorn, Nicolai. 54×84, lito.

EINBERG, KURT.

Einberg, Kurt. 45×86, värviline tüpograafia + linoollõige, 1941.

ELLER, VOLDEMAR.

Allpere, Andres. 92×120, linoollõige, 1948.
Kald, Kaja. 45×61, klišee, 1943.

END, A.

Kull, Juhan.

ESKOLA, ANTS.

Eskola, Ants. 60×85, klišee, 1943, *joon. nr. 82.*
Kinghorn, Richard. 65×82, klišee, 1939.
Koit, Artur. 67×92 ja 57×80, litogravüür ja fotolito, 194?
Koit, Artur. 68×95 ja 57×81, litogravüür ja fotolito, 194?
Laur, Hugo. 60×77, klišee, 194?

Üksip, Albert. 45×60 ja 30×40, klišee, 1934, *joon. nr. 85.*

ESPE, NIGUL.

Avarmaa, Taavet. 60×74, klišee, 1939.
Erikson, J. 46×65, klišee, 1943.
Pottsepp, P. 55×70, klišee, 1939.
Tammelo, R. 45×63, klišee, 1943, *joon. nr. 216.*

FELDMAN, JUH.

Toom, A. J. 60×82, klišee, 1934.

FILIPPOV, MIHAIL.

Läänlan, Meeta. 49×72, puulõige, 1955.
Läänlan, Meta. 49×72, (R. Läänlani vaselõige), 1956.
Rusi, Georg. 58×76, puulõige, 1956.

GRANT, VALTER.

Teetsov, Anton. 85×115, klišee, 1938.

GRINEV, A.

Genss, Joe. 51×70, klišee.
Weitzman, Stella. Klišee, 1938.

HAAB, BERNARD.

Haab, Bernard. 29×53, värviline tüpograafia, 1935, *thv. VIII.*
Palo, Liivia. 38×47, värviline tüpograafia, 1935.

HAAVAMÄGI, ROMAN.

Eesti Pank (Haapsalu osakond). 60×60, klišee, 1938.

HABERMANN, EUGEN.

Habermann, Eugen. 60×80, klišee, 193?

HALLAP, HEINO.

Hallap, Heino. 19×63, lito, 1956.

HANGE, EUGEN.

Hange, Eugen. 50×67, klišee, 1943.
Orgulas, P. 52×64, klišee, 1943.

HEINLA, HEINRICH.

Ahven, Jüri. 56×77, klišee, 1944.
Heinla, H(einrich). 68×96, linoollõige, 1940.
Kangro, Viktor ja Hermide. 75×90, värviline joonis, 1940.
Mathiesen, Dora. 53×80, klišee, 1943.
M(oorma), R(udolf). 60×74, klišee, 1939.

HELLING, EDIT.

Hofman, Daja. 84×56, klišee, 1948.

HIIBUS, HUGO.

Hiibus, (Hugo). 63×85, linoollõige, 1950.
H(iibus), H(ugo). 60×89, linoollõige, 1951.
Hiibus, Hugo (allkiri). 55×104, puulõige, 1955, *joon. nr. 188.*

HINDREY, KARL AUGUST.

Olesk, Maja. 50×71, klišee, 1935.
Olesk, Olli. 50×74, klišee, 1935.

HOIDRE, ALO.

Aarma, Raik. 53×85, klišee, 1938.

HURT, NIKOLAUS.

Hurt, Nikolaus. 45×70 ja 45×68, foto ja klišee, 1954.

ILVES, HERMAN.

Ilves, Herman. 67×85, värviline klišee, 1943.
Leis, Saale. 59×51, klišee, 1943.

IVANOVA, L. P.

Koni, A. 35×54, värviline lito, 1923.

IVASK, AINO.

Ivask, Aino. 54×72, värviline tüpograafia, 1940.

IVASK, UDO.

Abels, Else. 36×31, värviline lito, 1902.

Археологический Институт, 77×80, klišee, 1907.

Арсеньева, Ю. В. 63×63, klišee, 1910.

Боднарский, Б. С. 36×45, klišee, 1918.

Боднарский, М. С. klišee, 1919.

Достоевский, М. Ф. 61×80, klišee, 1910.

Friedrichson, Nicolai. 53×56 ja 63×60, värviline lito, 1902.

Импер. Юрьевск. Университет. 34×34, klišee.

Иваск, Елена. 47×64, klišee, 1919.

Ivask-Issako. 80×65, värviline lito, 1902, *joon. nr. 15.*

Иваскъ-Исако. 62×37, värviline lito, 1900.

Иваскъ-Иссако Архивъ. Klišee.

Иваскъ, П. Г. 63×88, klišee, 1909.

Иваскъ, У. Г. 56×24, värviline klišee, 1909.

Клочковъ, В. И. Klišee, 1902.

Кузнецов, С. К. 57×68, klišee, 1910.

Лисовский, Ник. Мих. 72×80, klišee, 1918.

Меккъ, Александръ Карловичъ фон. 91×78, klišee, 1907.

Московский Археологический Институтъ. 83×86, klišee, 1909.

Нолькенъ, М. С. 62×84, värviline gravüür, 1914.

Парадълов, М. Я. 67×142, klišee, 1904.

П(ономаревъ), Н. В. 47×40, klišee, 1909.

Савеловъ, Леонидъ Михайловичъ. 67×95, klišee, 1904.

Сотниковъ, Иванъ Петровичъ. 87×50, klišee, 1905.

Сотниковъ, И. П. 90×72, klišee, 1919.

Сотниковъ, Иванъ Петровичъ. 68×50, klišee, 1919.

Щукинъ, Петръ Ивановичъ. 54×60, foto, 1919.

Т(амаринъ), А(лександръ). 66×66, värviline klišee, 1919.

Татищевъ, Ю. В. 70×97, klišee, 1904.

(Трутовский, Владимиръ), «ТТ». 70×74, klišee, 70×75, lito, 1918/24.

Виноградовъ, С. П. 32×38, klišee, 1909.

Вишневский, И. Г. 60×99, klišee, 1913.

Вишневский, И. Г. 54×54, klišee, 1919.

Вишневский, И. Г. 42×55, klišee, 1919.

Вишневский, О. С. 59×23, tüpograafia.

Волконская, О. П. 75×75, klišee, 1904.

JAAGUSTE, E.

Jaaguste, E. 68×89, linoollõige, 1949.

JAANUS, UNO.

Jaanus, Uno. 32×42, värviline tüpograafia, 1942.

JANS-VADEMANN, LYDIA.

Poom, Paul. 47×74, fotolito, 1942.

JANSEN, OSKAR.

Jansen, Oskar. 59×77, tüpograafia, 1948.

JEGOROV, IVAN.
Saks, Edgar Valter. 75×110, vaselõige, 1942.
Saks, Hilda. 80×69, klišee, 1943.
Sindi Tekstiilmanufaktuur. 132×81, vaselõige, 1943.

JENSEN, JAAN.
Laidsaar, Eerik. 60×80, klišee, 1940.

JENTSON, K. A.
Jentson, K. A. 44×75, klišee.
Kivisild, A. 68×58, värviline klišee, 1921.
Kollist, J.Th. 57×83, värviline klišee, 1921.
Taft, G(eorg). 58×92, klišee, 1921.

JOHANSON, H.
(Johanson, H.) 45×62, klišee, 1937.

JOOST, JOHANNES.
Joost, Joh(annes). 53×56, klišee, 1943.
(Joost, Johannes.) 26×41, klišee, 1943.

JUURIK, A.
Juurik, A. 70×95, linoollõige, 1941.

JÕESAAR, ERNST.
Nõmmits, Leida. 56×88, ofort ja klišee, 1938.
Nõmmits, Leida. 61×89, ofort, 1938.

JÕGEVER, S.
Aasla, Heldur Luigi. 60×86, klišee, 1943.

JÕGI, ANTS.
Jõgi, Ants. 62×87, linoollõige, 1940.
Jõgi, Ants. 85×118, linoollõige, 1940.
Jõgi, Ants. 73×107, linoollõige, 1940.
Jõgi, Ants. 62×87, linoollõige, 1940.

JÄRV, EDUARD.
Kadak, N(ikolai). 46×74, värviline klišee, 1923.
Kadak, N(ikolai). 52×90, värviline klišee, 1923.
Tavast, Roman. 53×85, värviline lito, 1939, *joon. nr. 197.*

JÜRGENS-JOON, K.
Leinbock, Vold(emar). 68×120 ja 45×80, klišee, 1942.
Sonin, Elmar. 70×101, klišee, 1942.

JÜRGENS, R.
Edari, Raoul. 48×63, klišee, 1938.
Karp, O. 70×86, klišee, 1938.
Riis, Axel. 93×81, klišee, 193?

JÜRINE, EDIT.
Jürine, Edit. 50×62, puulõige, 1946.
Jürine, Edit. 40×65, puulõige, 1947.
Jürine, Edit Tõnise tütar. 62×76, litogravüür, 1947, *joon. nr. 141.*

KAIGORODOV, ANATOLI.
Põld, Helene. 52×72, klišee, 1935.

KAIK, HELGA.
Kaik, Helga. 55×85, litograafia, 1938.

KALJO, RICHARD.
Ambur, Valma. 52×80, puulõige, 1940.
Antik, R(ichard). 53×78, puulõige, 1944.
Eerme, Emil. 50×67, puulõige, 1939.
Härm, Taso. 74×90, värviline puulõige, 1942.
Jürgenson, Ragnar. 56×75, puulõige, 1944, *joon. nr. 123.*
Kaljo, R(ichard). 58×105, puulõige, 1940.
Kaljo, Richard. 64×92, ofort, 1940, *joon. nr. 51.*

Kaljo, R(ichard). 55×75, puulõige, 1945.

Kaljo, R(ichard). 47×70, puulõige, 1946.

Kaljo, Rich(ard). 53×65, puulõige, 1955.

Kaljo, Richard. 40×45, puulõige, 1956.

Kaljo, R(ichard). 46×57, puulõige, 1956, *joon. nr. 53.*

Kaljo, R(ichard). 58×42, puulõige, 1956.

Kangro, Endel. 85×103, puulõige, 1945.

Kangro, E(ndel). 62×74, puulõige, 1945.

Kauba, Felix. 53×85, värviline puulõige, 1948, *thv. XIV.*

Kidron, H(erman). 42×56, puulõige, 1956, *joon. nr. 174.*

Kiipsar, Richard. 51×77, puulõige, 1940, *joon. nr. 33.*

Kilk, Werner. 65×105, puulõige, 1943.

Kirstein, Leon. 61×112, puulõige, 1940.

Kongo, Alfred. 52×71, puulõige, 1941, *joon. nr. 57.*

Kraner, Valter. 48×79, puulõige, 1957.

Kuisk, Härda. 57×65, puulõige, 1944, *joon. nr. 66.*

Kuisk, Ilse. 48×73, puulõige, 1944.

Kukk, Joh. 42×55, puulõige, 1941.

Kõks, E. 40×51, puulõige, 1940.

Kõrgema, A. 51×57, puulõige, 1956, *joon. nr. 106.*

Laul, Bernhard. 55×82, puulõige, 1940.

Leet, Elmar. 51×77, puulõige, 1940, *joon. nr. 98.*

Lepp, Esko. 47×61, puulõige, 1956.

Lind, Waldeko. 62×116, puulõige, 1942, *joon. nr. 169.*

Läänlan, Meeta. 51×54, puulõige, 1956, *joon. nr. 105.*

Margus, M. 52×76, puulõige, 1942.

Martin, Leo. 50×73, puulõige, 1939.

Masar, L. ja M. 47×67, puulõige, 1940, *joon. nr. 62.*

Masar, L. ja M. 52×70, puulõige, 1940.

Miikmaa, Aarne. 65×80, puulõige, 1940, *joon. nr. 54.*

Mägi, E. 75×130, klišee, 1943.

Olesk, Heino. 65×80, puulõige, 1948, *joon. nr. 217.*

Ora, Livia. 50×76, puulõige, 1947, *joon. nr. 178.*

Ora, Livia. 47×71, puulõige, 1947, *joon. nr. 179.*

Piho, Juhan. 48×56, puulõige, 1944.

Priimets, Hillar. 65×110, puulõige, 1942, *joon. nr. 117.*

Randese raamat. 38×70, klišee, 1942.

Ritter, Walther Dietrich. 57×55, puulõige, 1944.

Roosmaa, Märt. 49×70, puulõige, 1941.

Rusi, G(eorg). 55×69, puulõige, 1953.

Rõude, Alfr(ed). 58×88, puulõige, 1956.

Rõude, A(lfred). 45×58, puulõige, 1956.

Rüütli, Velda. 51×72, puulõige ja klišee, 1944, *joon. nr. 24.*

Salmistu, Karl. 45×57, puulõige, 1940.

Saral, Vaike. 40×56, puulõige, 1939, *joon. nr. 86.*

Sarap, Helmi, Henn. 45×68, puulõige, 1943, *joon. nr. 49.*

Sarevet, Joh. 49×78, värviline klišee, 1943.

Severitt, Ernst. 76×135, puulõige, 1941.

Teemant, Endla. 55×84, värviline puulõige, 1943, *thv. XII.*

Tiido, E(rnst). 43×68, puulõige, 1943, *joon. nr. 55.*

Toots, Villu. 47×63, puulõige, 1939.
Torop, August. 44×74, puulõige, 1945, *joon. nr. 115.*
Treier, Otto. 60×90, värviline klišee, 1944.
Ubakivi, Laine. 50×80, puulõige, 1943.
Ubakivi, (Roman). 56×80, klišee, 1942.
Ubakivi, Rom(an). 82×115, klišee, 1942.
Võerahansu. 53×75, puulõige, 1943, *joon. nr. 58.*
Võsu, Rob(ert). 48×75, puulõige, 1944.
Värav, Ed. Klišee, 1944.

KALLIS, OSKAR.
Eesti Rahva Muuseum. 47×37, klišee, 1915.
Parikas. 43×59 ja 30×42, foto, 1915, *joon. nr. 19.*

KALMAKOFF, M.
Org, Albert. 70×70, klišee, 1920.

KALVO, LAINE.
Anne. 71×82, akvatinta, 1952.
Kalvo, Anne. 62×81, linoollõige, 1951.
Kalvo, Anne. 83×115, linoollõige, 195?
Kalvo, Laine. 77×109, akvatinta, 1952.
Laur, Hugo. 63×77, kuivnõel, 1951.

KAMDRON, HILDA.
Voist, Johannes. 68×94, 56×85, puulõige, 1942.

KANDIMA, ÜLO.
Kandima, Ülo. 31×37, värviline tüpograafia, 1943.

KANGILASKI, JUHAN.
Algma, Ilme. 40×18, klišee, 1939, *joon. nr. 102.*
Hagel, Uno. 50×68, klišee, 1942.
Joost, Joh(annes). 45×43, klišee, 1943.
Joost, Ly. 40×53, klišee, 1943.
Jürgens, Arvo. 49×61, klišee, 1943.
Kildema, Tõnis. 74×94, klišee, 1940.
Kivi, Enn. 34×43, klišee, 1943.
Merend, dr. A(ndres). 50×50, klišee, 1943.
Naber, Ilmar. 51×66, klišee, 1934.
R(iigi) K(unst) T(öötuse) K(ool). 45×40, klišee, 1923.
Rump, Harry. 68×55, puulõige, 1944. (Koos Ott Kangilaskiga.)
Sepp, Arnold. 50×63, klišee, 1943.
Sepp, Endel. 55×63, klišee, 1943.
Vaga, Laine. 55×73, klišee, 1943, *joon. nr. 84.*

KANGILASKI, OTT.
Ambur, Paul. 37×88, puulõige, 1940.
Ambur, Paul. 37×88, puulõige, 1940.
Ambur, Paul. 41×101, puulõige, 1940.
Ariste, Paul. 41×60, klišee, 1938.
Feldmann, Artur. 55×72, puulõige, 1939, *joon. nr. 147.*
Györke, J. 77×48, klišee, 1935.
Kaelas, Aleksander. 50×35, puulõige, 1940.
Kangilaski, Ott. 49×40, puulõige, 1940.
Kukk, Nikolai. 51×64, puulõige, 1942, *joon. nr. 103.*
Küng. Puulõige, 1940.
Linde, Terna. 53×81, linoollõige, 194?
Loorits, Oskar. 54×87, klišee, 1936.
Loorits, Oskar. 56×80, klišee, 1936.
Lossman, Joh(annes). 79×72, kuivnõel, 1944.
Mark, Aksel. 38×59, puulõige, 1940, *joon. nr. 110.*

Normann, Herbert. 46×79, klišee, 1937.
Rahi, Olaf. 46×70, puulõige, 1943.
Rump, Harry. 68×55, puulõige 1944. (Koos Juhan Kangilaskiga.)
Saareste, Andrus. 50×74, värviline klišee, 1938.
Saarse, Evald. 45×72, klišee, 1938.
Sakk, Johannes. 51×71, puulõige, 1940.
Saretok, Valve. 72×45, klišee, 1935.
Sinimets, Salme. 45×70, värviline puulõige, 1940.
Totsas, Karl. 41×62, klišee, 1943.
Tõnson, E(rna) ja T(heodor). 52×76, puulõige, 1942.
«Vaht», Antikvariaat. 51×53, värviline klišee, 1940.
Vellner, Nikolai. 55×80, puulõige, 1942.
Voolaid, Liidi. 1944.

KANGRO-POOL, VOLDEMAR.
R(ütman), K.A. 53×75, klišee, 1937.
R(ütman), K. A. 51×74, klišee, 1938.

KANGUR, JULIUS.
Kangur, Julius. 24×30, puulõige, 1910.

KARU, IMBI.
Lill, Julius. 51×64, foto, 1956.

KARU.
Raadik, Heino. 82×100, litogravüür, 1938.

KASK, FERDINAND.
Jung, M. 50×66, värviline litogravüür, 1939.
Kull, Siegfried. 52×75, klišee, 1940.
Palitser, Voldemar, dr. Klišee, 193?
Vetkus, Juhan. 43×41, värviline linoollõige, 193?

KASKNEEM, F.
Kaskneem, F. 57×75, värviline tüpograafia, 1938.

KEEREND, Avo.
Keerend, Avo. 60×71, puulõige, 1957, *joon. nr. 219.*

KEIGO, HELJO.
Keigo, Heljo. 70×108, linoollõige, 1949.
Keigo, Heljo. 65×91, linoollõige, 1951.
Keigo, Heljo. 66×125, linoollõige, 1951.
Tõnn(isson), Väino. 58×101, linoollõige, 1953.

KELEMIT, GENNADY.
Järv, Aleksander. 58×80, linoollõige, 1937.
Kallaste, Väino. 53×81, klišee, 1943.
Kelemit, Joh. 85×110, linoollõige, 1937.
Laidoner, Ellen. 49×63, klišee, 1935.

KERA, ENN.
Jürima. 52×66, klišee, 1942.
Lepik, Kalju. 42×63, klišee, 1941, *joon. nr. 165.*
Oja, Martin. 48×69, linoollõige, 194?
Opmann, Leo. 44×66, klišee, 1941.
Saar, Leo. 45×68, puulõige, 194?
Tobro, V. 52×65, klišee, 1941.

KERB, AIN.
Kerb, Ain. 55×70, värviline tüpograafia, 1941, *joon. nr. 195.*
Kärp, Ain. 55×70, värviline tüpograafia, 1941.

KIKAS, HEINO.
Kikas, Heino. 50×65, klišee, 1943.

KILDEMA, TÕNIS.
Kildema, Tõnis. 53×90, klišee, 1935.

KILGAS, AUGUST.

Alas, Rudi. 50×58, klišee, 1940.

KIPPEL, ENN.

Kippel, Ed. 60×80, klišee, 1933.
Kippel, Ed. 45×83, klišee, 1934.

KITS, ELMAR.

Anuleenu. 65×82, puulõige, 1938.
Anuleenu. 55×85, puulõige, 1939.
Kits, Elmar. Puulõige, 1938.
Mägi, M. 52×70, puulõige, 1939.
Siider, El. Puulõige, 1938.
Siider, R. 55×70, puulõige, 1938?

KIVI, A.

Kivi, A. 52×57, klišee, 1920.
Pallas, M. 45×57, klišee, 1920.

KIVILO, EVALD.

Kivilo, E(vald). 48×68, värviline tüpograafia, 1938.
Kivilo, V. 55×74, klišee, 1938.

KIVIT, RICHARD.

Allas, Arnold. 51×75, klišee, 1921.
Ambur, Hele. 64×83, klišee, 1943.
Ambur, Valdar. 63×84, värviline klišee, 1943.
Bittner, Hildne. 1939.
Bittner, Franz Otto. 1939.
Erlemann, W. dr. Klišee, 1921.
Esche, Gerhard, dr. med. 70×92, klišee, 1943.
Esche, Lotte. 72×90, klišee, 1943.
Freymuth-Galgenberg, Otto. 47×71, 61×92, klišee, 1930.
Haabvere, Raimund. 51×80, klišee, 1942.
Haabvere, Raimund. 67×80, klišee, 1942.
Hirmo, Hennu. 50×92, klišee, 1943.
Järv, Rich(ard), Kelt, Rich(ard). 64×98, klišee, 1942.
Kaan, Eduard. 34×50, klišee, 1936.
Kahl, Leonhard. 61×89, ofsett, 1939.
Kallas, H. dr. Klišee, 1921.
Kivit, Dagmar. 37×80, ofsett, 1940, *joon. nr. 26.*
Koplus, Oskar. 68×75, värviline klišee, 1940.
Koppel, Silver. 46×62, klišee, 1940.
Koppel, Tahvet. 56×76, 46×62, klišee, 1940, *joon. nr. 173.*
Kubjas, Eduard. 48×75, klišee, 1943.
Kubjas, Eduard. 49×85, klišee, 1943.
Kukemelk, Novella. 51×74, klišee, 1942.
Kurgo, Fritz. 48×75, klišee, 1926.
Laja, Ferdinand, prof. dr. med. vet. 60×83, klišee, 1940, *joon. nr. 38.*
Leibur, K. 34×50, klišee, 1936.
Lepik, Elmar, prof. dr. 96×91, klišee, 1943.
Liik, Kallistrat. 77×85, klišee, 1943.
Mertens, Leonhard. 52×80, klišee, 1942.
Michelson, H. 65×94, värviline klišee, 1936.
Mumme, Alfred. 33×50, klišee, 1936, *joon. nr. 203.*
Mölder, Rich(ard). 50×78, klišee, 1942.
Nugis, Aleksander. Klišee, 1913.
Otsing, Asta. 69×101, klišee, 1943.
Pasternak, David. 50×75, klišee, 1940.
Poom, P(aul). 38×63, klišee, 1924.
Pruks, Eduard. 60×83, ofsett, 1940, *joon. nr. 96.*
Pullmann, Imre. 44×70, klišee, 1940.
Radik, Leida. 34×50, klišee, 1935.
Raukas, Leonhard. 51×72, klišee, 1923.
Rebane, Salme. 50×80, klišee, 1942.
Ritsing, Richard. 56×73, klišee, 1943, *joon. nr. 77.*

Sarv, Erich. 48×75, klišee, 1925.
Seim, Ernst. 63×88, klišee, 1936.
Stahlberg, Georg. Klišee, 1921.
Säga, Ernst, dr. med. 74×90, klišee, 1943, *joon. nr. 29.*
Tamm, O. 35×52, klišee, 1935.
Tammelo, Richard. 55×81, klišee, 1943.
T(artu) T(rükitööliste) Ü(hing). 45×64, värviline lito, 1921.
Thiess, Walter. 49×71, klišee, 1943.
Trebus, Karl, dr. med. 62×63, klišee, 1943.
Uexküll-Gyllenband, L. von. 80×111, klišee, 1919.
Urm, Leo. 70×95, klišee, 1943.
Valmet, Aado. 54×76, klišee, 1940, *joon. nr. 114.*
Wellner, Nikolai. 34×51, klišee, 1936.
Weski, Johannes Woldemar. 58×81, värviline klišee, 1943.
Wittinghoff. Klišee, 1918.

KOCH, ERNÖ.
Anderson, Elmar. 50×65, klišee, 1937.
Grünbaum, Adam. 54×79, klišee, 1935.
Koch, Ernö. 82×111, linoollõige, 1919.
Koch, Ernö. 72×105, ofort, 1937.
Koch, Herman. 41×59, klišee, 1937.
Kuusik, Paul. 70×60, 50×42, klišee 1938, *joon. nr. 124.*
Tallinna Ajaloo Selts. 47×54, puulõige, 1936.
Uibopuu, Juta. 40×55, kuivnõel, 1939.

KOEMETS, ALEKSANDER.
Aruoja, Virve. 36×47, ofort, 1947.
Aruoja, Virve. 44×62, värviline ofort.
Koemets, (Aleksander). 63×73, puulõige, 1947.
Pihlapuu, Aaro. 41×54, puulõige, 1939.
Pihlapuu, Art. 65×75, linoollõige, 1938.
Sepp, Paul. 63×68, klišee, *1939, joon. nr. 125.*

KOLKA, RAIVO.
Arvo, H(annes). 63×81, linoollõige, 1942.
Arvo, Hannes. 72×95, linoollõige, 1942.
Astra. 76×61, linoollõige, 1942.
Kaarmäe, A. 66×85, linoollõige, 1942.
Kihuoja, Jaan. 63×82, linoollõige, 1942.
Kolka, August. 65×89, linoollõige, 1942.
Kolka, Raivo. 65×88, linoollõige, 1942.
Laas, Alfred. 61×80, linoollõige, 1942.
Raidme, Valdo. 60×72, linoollõige, 1942.
Riiga, Helga. 59×76, linoollõige, 1942.
Silk, Herman. 64×86, linoollõige, 1942.
Valtman, Eduard. 64×65, linoollõige, 1942.
Viitel, Peeter. 63×86, linoollõige, 1942.
Vilms, Albert. 62×88, linoollõige, 1942.

KOLLOM, ERNST.
Ambur, Paul. 50×58, värviline puulõige, 1940.
Ambur, Paul. 50×58, värviline puulõige, 1940.
Feldmann, Artur. 36×95, värviline puulõige, 1940.
Hiietamm, August. 55×78, puulõige, 1939.
Jõesaar, Peeter. 32×47, puulõige, 1940.
Kangur, A. 55×72, värviline puulõige, 1939, *thv. XXI.*

Kauba, Felix. 39×39, puulõige, 1954, *joon. nr. 97.*
Kitsberg, Jaan. 28×81, värviline puulõige, 1939.
Kuusik, Vladimir. 43×59, värviline puulõige, 1940, *joon. nr. 40.*
Laagus, Karl. 42×55, puulõige, 1939.
Liblik, Uno & Leida. 46×68, puulõige, 1940.
Martinson, Aleksander. 46×61, värviline puulõige, 1940.
Mõisnik, Agnes. 38×57, puulõige, 1940.
Nurmik, Johannes. 42×53, puulõige, 1940, *joon. nr. 99.*
Paasjärv, Endel. 44×58, puulõige, 1940.
Parijõgi, Jüri. 40×52, värviline puulõige, 1939, *thv. IV.*
Pill, August. 59×78, värviline puulõige, *thv. X.*
Pullmann, Udo. 42×64, värviline puulõige, 1939, *thv. XIII.*
Puusepp, Richard. 37×106, värviline puulõige, 1939, *thv. XXIII.*
Riikoja, Hendrik. 40×47, puulõige, ja 20×24, klišee, 1939, *joon. nr. 126.*
Rosenvald, A. 63×97, puulõige, 1940.
Taveri, Ott. 49×66, puulõige, 1939.
Tulik, Arn. 40×56, puulõige, ja 40×58, värviline puulõige, 1940, *joon. nr. 73.*
Tõldsepp, Paul. 57×68, puulõige, 1940.
Väli, E. 37×54, puulõige, 1940.

KOMPUS, HANNO.
Kurg, W(oldemar). 30×30, klišee, 1914.

KONTRAM, A.
Kontram, A. 56×71, linoollõige, 1949.
Kontram, A. 54×78, linoollõige, 1948.
Kontram, A. 53×67, linoollõige, 1949.
Kontram, H. 56×77, linoollõige, 1949.
Kruusement, Br. 58×63, linoollõige, 1949.

KOOLMAR, R. A.
Koolmar, R. A. 61×85, klišee.

KOPLIMAA, UDO.
Koplimaa, U(do). 59×90, värviline tüpograafia, 1939.
R(iigi) K(unst) T(ööstuse) K(ooli) Trükikoda. 54×63, värviline tüpograafia, 1939.

KOŽEVNIKOV, LEO.
Puusepp, Ilmar. 60×89, linoollõige, 1942.

KOTKAS, HANS.
Kotkas, Aksel. 42×60, puulõige, 1943.

KOTLI, ALAR.
Kotli, A(lar). 43×51, linoollõige, 1941.
Kotli, Anu. 55×40, linoollõige, 1949, *joon. nr. 182.*
Kotli, Jüri. 43×55, linoollõige, 1949.
Kotli, Malle. 37×54, linoollõige, 1941.
Kotli, Tõnu. 35×51, linoollõige, 1941, *joon. nr. 181.*
Kotli, Viido. 37×60, linoollõige, 1941, *joon. nr. 180.*

KRIMMER, BORIS.
Gens, Julius. 45×35, klišee.
Генс, Юлиус. 45×35, klišee.
Генс, Юлиус. 57×40, klišee.
Gens, Naftoli, dr. 53×44, klišee, 1928.

KRISTJANSEN, ASTA.
Kristjansen, Asta. 60×82, litogravüür, 1938.

KULGEVEE, NIKOLAI.

Hypponen, Silvia. 61×85, linoollõige, 1939.

Kulgevee, Nikolai. 49×96, linoollõige, 1939.

KULLES, TOIVO.

Pärna, Anni. 74×91, ofort, 1943.

Taska, Artur. 67×86, puulõige, 1943.

KURU, KALJU.

Kuru, Kalju. 57×38, linoollõige.

KUUSIK, EDGAR JOHAN.

Kuusik, Edgar Johan. 56×42, klišee, 1943.

Kuusik, Edgar Johan. 24×24, foto, 1954.

Kuusik, Edgar Johan. 23×29, foto, 1954.

KUUSIK, VLADIMIR.

Kuusik, W(ladimir), 28×52, tüpograafia, 1944.

KÕKS, ENDEL.

Antik, Rich(ard). 54×66, kuivnõel, 1943.

Reinet, Jaan. 46×78, klišee, 1940.

Sirge, Rud(olf). 57×80, klišee, 1939.

Udras, Ants. Klišee, 1935.

KÄLLO, AINO.

Källo, Aino. 27×36, värviline tüpograafia, 1943.

KÜNG, ANDREI.

Küng, Andrei. 34×34, klišee.

KÜTT, ALEKSANDER.

Raud, Valter. 45×73, puulõige, 1947, *joon. nr. 67.*

LAANES, RUDOLF.

Laanes, Rudolf. 55×20, klišee. 1939.

LAAR, ALEKSANDER.

Gensheimer, Alfons. 58×76, klišee, 193?

Kents, J(akob). 36×50, klišee, 1936.

Lemets, Enn. 65×83, klišee, 1942.

Tammik, Otto. 65×86, klišee, 1942.

Tarvas, Karl. 65×85, klišee, 1942.

Vasema, R. 52×64, klišee, 1940.

Õunapuu, Endel. 65×85, klišee, 1942.

LAARMAN, MÄRT.

Esberg, Esther. 25×29, klišee, 1937.

Jõgi, Ell. 39×70, puulõige, 1940.

Kask, Ingel. 38×79, puulõige, 1940.

Kauba, Felix. 36×51, puulõige, 1950, *joon. nr. 215.*

Kimmel, Andres. 48×72, puulõige, 1942, *joon. nr. 133.*

Kivisepp, Helmi. 50×73, puulõige, 1942, *joon. nr. 132.*

Klaus, Hans. 32×44, klišee, 1936.

Koskel, Artur. 36×64, puulõige, 1943, *joon. nr. 128.*

Kress, R(ichard). 39×51, puulõige, 1934.

Känd, Jaan. 50×73, puulõige, 1942, *joon. nr. 112.*

Laarman, A. 41×52, puulõige, 1937.

Laarman, Ao. 57×82, värviline puulõige, 1937.

Laarman, Jaak. 49×66, puulõige, 1937, *joon. nr. 172.*

Laarman, M(ärt). 65×90, joonis, 1915.

Laarman, Märt. 50×90, linoollõige, 1921.

Laarman, Märt. 53×62, puulõige, 1937, *joon. nr. 45.*

Laarman, Märt. 53×45, puulõige, 1938.

Laarman, Märt. 53×43, puulõige, 1938.

Laarman, M(ärt). 45×62, diatüüpia, 1939.
Laarman, Märt. 47×60, puulõige, 1939.
Laarman, Märt. 44×62, puulõige, 1943.
Laarman, Märt. 65×71, tsingilõige, 1950.
L(aarman), M(ärt). 47×30, šapirograafia, 1914.
(Laarman, Märt). 25×30, puulõige, 1939.
L(aarman), M(ärt). 40×56, puulõige, 1948.
L(aarman), M(ärt). 23×30, puulõige, 1951.
(Laarman, Märt). 26×37, puulõige, 1952.
L(aarman), M(ärt). 34×78, puulõige, 1955.
Lauer, Karl. 43×64, puulõige, 1943, *joon. nr. 116.*
Liivand, Ene. 50×38, puulõige, 1940.
Liivand, Ene. 55×70, puulõige, 1940.
Lindeberg, Boris. 50×64, puulõige, 1940.
(Luik, Alfred). 38×14, puulõige, 1937.
Luik, Alfred. 44×53, värviline puulõige, 1937.
Nipman, Eduard. 52×62, puulõige, 1939.
Nyman, Roman. 40×56, klišee, 1937, *joon. nr. 59.*
Nyman, Roman. 55×69, puulõige, 1937, *joon. nr. 60.*
Olvi, Henrik. 56×71, puulõige, 1937.
Olvi, Henrik. 40×55, klišee, 1937.
Pajuvälja, Penno. 22×27, klišee, 1937.
Pajuvälja, Penno. 58×84, puulõige, 1937.
Pork, Maia. 31×72, klišee, 1938.
Purre, Helene. 45×76, puulõige, 1943.
Reiman, Ants. 50×59, puulõige, 1937, *joon. nr. 131.*
(Romman) Emmi. 41×61, puulõige, 1941.
Rummo, Jaan. 49×72, puulõige, 1939.
Rummo, Jürri. 43×64, puulõige, 1954.
Ruus, Neeme. 44×60, puulõige.
Saag, V(iktor). 50×62, puulõige, 1940.
Salak, Peeter. 41×66, puulõige, 1940, *joon. nr. 196.*
Sild, Kustas. 53×44, puulõige, 1940, *joon. nr. 189.*
Tarn, Jaan. 52×79, puulõige, 1940.
Tenson, N(elly) ja A(ugust). 50×74, puulõige, 1936.
Treuman, Hans. 46×59, puulõige, 1943.
Triumph, Leopold. 48×73, toonplaadi gravüür, 1956.
Viita, Adolf. 50×77, puulõige, 1942, *joon. nr. 92.*

LAASIMER, J.
Laasimer, J. 58×83, klišee, 1943.

LAEV, DIANA.
Kukk, Vaina. 66×104, linoollõige, 1940.
Raa, Helle. 56×73, linoollõige, 1940.

LAHI, RIHO.
Alver, J(aan). 54×70, klišee, 1943.
Avarlaid, V(oldemar). 46×65, klišee, 1943, *joon. nr. 91.*
Avasalu, R. 58×85, klišee, 1943.
Kaalep, Hugo. 57×75, värviline klišee, ja klišee, 1942.
Karukäpp, A(rnold). 56×75, klišee, 1937.
Kippasto, Rein. 54×75, klišee, 1943.
Lahi, Heikki. 44×57, klišee, 1942.
Lahi, Riho. 53×68, klišee, 1939.
Lahi, Riho. 40×55, klišee, 1943.
Parmas, Ellu. Klišee, 1947.
Rahno, O(lav). 60×81, klišee, 1946.

Soll, Malle. 45×64, värviline klišee, 1956.
Soll, Malle. 33×54, klišee, 1956.
Sova, Viljur. 50×63, klišee, 1943.
Tartu linna 4. algkooli raamatukogu. 49×65, klišee, 1942. Wiik, Hillari mälestuseksliibris.
Tölp, Juhan. 38×50, klišee, 1942.
Tölp, Juhan. 41×53, klišee, 1942.
Veenpere, Olev. Klišee, 1946.

LAIGO, ARKADIO.
Ambur, Paul. 46×55, värviline puulõige, 1942, *thv. XVIII.*
Andre, E(lmar). 54×69, puulõige, 1940, *joon. nr. 94.*
Antik, Einar. 53×58, puulõige, 1939, *joon. nr. 176.*
Betlem, Helmi. 45×55, puulõige, 1944.
Betlem, Helmi. 50×60, värviline puulõige, 1944.
Bölau, Edmund. 58×73, puulõige, 1942, *joon. nr. 151.*
Eller, Aleksander. 39×59, puulõige, 1939.
Espe, Nella. 45×65, puulõige, 1942.
Haamer, E(erik). 65×81, puulõige, 1938, *joon. nr. 52.*
Hanneste, R(iho). 48×65, puulõige, 1942, *joon. nr. 121.*
Hühn, Heinz. 48×58, puulõige, 1942.
Ilus, E(lmar), prof. 50×60, värviline puulõige, 1942, *thv. II.*
Imelik. 69×103, puulõige, 1942, *joon. nr. 27.*
Jaagus, J. 68×90, puulõige, 1944.
Jõulma. 42×88, puulõige, 1940.
Kaarde, Johannes. dr. med. vet. 52×51, puulõige, 1940.
Keeris, Edmund. 45×67, värviline puulõige, 1942, *thv. XXV.*
Kiipsaar, Jüri. 59×76, puulõige, 1943, *joon. nr. 32.*
Kiviste, Alfred. 50×54, värviline puulõige, 1938, *thv. V.*
Klausen, Carl. 60×39, puulõige, 1942.
Koitmets, Vold(emar). 46×66, puulõige, 1943, *joon. nr. 90.*
Kont, Theodor. 45×49, puulõige, 1942, *joon. nr. 109.*
Koppel, Hillar. 55×70, puulõige, 1942.
Koppel, Silver. 50×70, värviline puulõige, 1941.
Kuisk, Hans. 50×78, puulõige, 1943, *joon. nr. 28.*
Kuusik, Leon(hard). 45×64, puulõige, 1942.
Laan, Aleksander. 42×50, puulõige, 1942.
Laigo, A(rkadio). 40×54, puulõige, 1934, *joon. nr. 46.*
Laigo, Ark(adio). 50×57, puulõige, 1939.
Lang, Karl. 42×53, puulõige, 1940, *joon. nr. 120.*
Lattik, Amandus. 52×68, puulõige, 1943, *joon. nr. 31.*
Lipp, K(urt)-H(ugo). 43×50, puulõige, 1939, *joon. nr. 119.*
Loo, Enn. 48×71, puulõige, 1943.
Lõhmus, Nigul. 46×64, puulõige, 1943.
Mathiesen, Aino. 52×69, puulõige, 1944.
Mäeloog, H(elmut). 30×35, puulõige, 1939, *joon. nr. 41.*
Nemvalts, A(manda). 40×60, värviline puulõige, 1942, *thv. XIX.*
Nutt, Kustav. 54×63, puulõige, 1943, *joon. nr. 161.*
Nõmmik, J(uhan). 47×57, puulõige, 1938.
Oeste, Anita. 41×67, puulõige, 1938, *joon. nr. 65.*
Olak, Paul. 46×75, puulõige, 1942, *joon. nr. 80.*

Orviku, Karl. 50×66, puulõige, 1942, *joon. nr. 156.*

Palginõmm, J(uhan). 47×59, puulõige, 1937.

Pentre, Nat(alie). 56×74, puulõige, 1940.

Pill, August. 57×87, värviline puulõige, 1942, *thv. IX.*

Pintman, Lydia. 55×64, puulõige, 1938.

Ranne, Ants. 45×72, puulõige, 1943.

Raudmets, Oskar. 42×65, puulõige, 1942.

Roots, Endel. 53×74, puulõige, 1944, *joon. nr. 191.*

Rumma, Jüri. 50×72, puulõige, 1940, *joon. nr. 37.*

Rõude, A(lfred). 84×122, puulõige, 1944, *joon. nr. 190.*

Saks, Mart(in). 45×60, puulõige, 1940, *joon. nr. 64.*

Schneider, Otto. 64×95, puulõige, 1941.

Schneider, Otto. 65×93, puulõige, 1942.

Semmiste, J(ohan). 30×39, klišee, 61×79, puulõige, 1937.

Sepp, Felix. 45×56, klišee, 1943.

Sermat, August. 51×63, puulõige, 1932.

Sider, Louise. 59×67, puulõige, 1938.

Sirk, Karl. 46×57, puulõige, 1936.

Soik, Lii ja Ain. 53×71, puulõige, 1944.

Soom, R(osalie) Ed(uard). 62×52, värviline puulõige, 1938, *thv. III.*

Tammelo, R. 72×103, värviline puulõige, 1942, *thv. XI.*

Tassa, Aleks(ander). 54×80, puulõige, 1940, *joon. nr. 61.*

Uuehendrik, Andres. 65×99, värviline puulõige, 1940, *thv. XXII.*

Uustalu, Hans. 51×70, värviline puulõige, 1940, *thv. I.*

Werner, Egon. 66×90, puulõige, 1941.

Vetka, Johan. 45×62, puulõige, 1942, *joon. nr. 170.*

Volmer, Leonid. 39×65, puulõige, 1942, *joon. nr. 25.*

Volmer, T(herese). 42×75, puulõige, 1941.

Väli, Voldemar. 44×57, puulõige, 1942, *joon. nr. 63.*

Ülper, Elmar. 55×69, puulõige, 1943.

LAKS, HARRY.

Augla, Raimond. 88×65, linoollõige, 1943.

Erm, J. 40×61, linoollõige, 1940.

LAOS, HENRIK.

Kuusik, Plato. 49×49, 97×97, värviline klišee, 1937.

Kuusik, Plato. 22×22, 44×44, värviline klišee, 1937.

Laos, Henrik. 44×70, klišee, 1937.

LARETEI, H.

Laretei, H. 59×80, puulõige, 1956.

LASN, HANS A.

Lasn, Hans A. 42×73, klišee.

LAUR, H.

Laur, H. 46×62, litogravüür, 1938.

LEE, ABEL.

Göhrke, Gerhard. 37×85, värviline klišee, 1943.

Lee, Abel. 37×40, linoollõige, 194?

Mathiesen, Maret. 46×92, klišee, 1943.

Odar, Kaljo. 47×71, kuivnõel, 1940.

Roots, Jaan. 40×62, klišee, 1943.

LEETVEE-LEETBERG, FELIX.
Leetberg, Felix. 62×95, lito, 1938.
Meri. 46×80, klišee, 1940.

LEICHNER, ALBERT.
Leichner, A(lbert). 36×46, värviline tüpograafia, 1940.

LEMBERG, HERTA.
Vabamets, O. 87×127, puulõige, 1947.

LENSIN, JUTA.
Lensin, Juta. 53×65, puulõige, 1946.

LEPIK, HUGO.
Lepik, Hugo. 71×95, litogravüür, 1935.
Lepik, Leida. 49×64, litogravüür, 1941.
Mänd, Ella. 41×56, klišee, 1942, *joon. nr. 206.*
Riigi Põlevkivi Tööstus. 58×99, klišee, 1935.
Riigi Põlevkivi Tööstus. 60×96, klišee, 1935.
Riigi Põlevkivi Tööstus. 71×111, klišee, 1935.
Sokk, August. 46×73, puulõige, 1943.
Triumph, Leopold. 49×70, klišee, 1937.
Tõrmaküla, Ignas. 58×56, klišee, 1937.

LEPIK, RUDOLF.
Põld, Peeter. 67×113, klišee, 1907, *joon. nr. 17.*

LEPNE, VALTER.
Lepne, Valter. 72×127, puulõige, 1937.

LEPP, ESKO.
Bormeister, Märt. 55×71, puulõige, 1956, *joon. nr. 69.*
Jõepera, F. 57×69, klišee, 1938.
Kaal, Aira. 39×57, puulõige, 1944, *joon. nr. 74.*
Kärner, Jaan. 32×46, puulõige, 1944. *joon. nr. 75.*
Lepp, Esko. 54×73, puulõige, 1937.
Lepp, Esko. 68×49, puulõige, 1938.
Lepp, Esko. 38×48, puulõige, 1938.
Lepp, Esko. 50×59, puulõige, 1957.
Liin, Johan. 44×41, puulõige, 1938.
Liin, Juhan. 35×46, puulõige, 1938.
Mark, Pärn. 58×77, puulõige, 1939.
Nokkur, Alfred. 51×76, puulõige, 1940.
Olep, Jaak Jaak. 33×41, puulõige, 1950, *joon. nr. 50.*
Olesk, Heino. 55×76, ofort, 1951.
Onoper, Elmar. 49×69, puulõige, 1947.
Raud, Mart. 38×56, puulõige, 1944.
Raukas, Leonhard. 53×78, puulõige, 1940.
Rusi, Georg. 50×69, puulõige, 1947.
Rusi, Georg. 42×57, puulõige ja värviline puulõige, 1952/53.
Rusi, Georg E. 20×41, puulõige, 1953.
Smuul, Juhan. 37×46, puulõige, 1957, *joon. nr. 76.*
Soom, Leida. 51×72, puulõige, 1950, *joon. nr. 83.*
Taska, Ado. 49×66, puulõige, 1940.
Toots, Villu. 47×67, puulõige, 1955.
Tretjakevitš, Viktor. 60×98, puulõige, 1940.
Uusna, Regina. 45×60, puulõige, 1938.
Vissel, Helmi. 44×59, puulõige, 1938.

LEPS, ERICH.
Pärnu Eesti Laenu-Hoiuühisus. 60×78, klišee, 1938.

LIIV, FERDINAND.
Eerme, Karl.
Joergens, Ed. 36×45, klišee, 1938.

Laugamets, P. 50×69, puulõige, 1940.
Liiv, Ferd(inand). 50×64, puulõige, 1935.
Paukson, Udo.
Pohlak, Valter. 44×56, puulõige, 1936.
Saarsoo, J. 60×63, klišee, 1938.
Tammisaar, A. 54×76, klišee, 1939.
Viliste, Alo. 55×74, klišee, 1939.

LIIVAK, PAUL.
Anderson, Lembit. 62×81, puulõige, 1937.
Kraav, Konrad. 59×80, värviline puulõige, 193?
Lasner, Li. 49×65, puulõige, 1936.
Leesment, Richard E. Puulõige, 1938.
Ploom, Adolf. 58×77, puulõige, 1938.
Ruus, Alfred. Foto, 193?
Veiler, Stella. 46×58, puulõige, 1937.

LIMBERG, ALEKSANDER.
Toomi, Ullo. 67×105, klišee, 1936.

LIND, RAOUL.
Lind, Raoul. 51×49, litogravüür, 1938.
Lind, Raoul. 43×56, litogravüür, 1942.
Lind, Raoul. 30×40, litogravüür, 1942.
Lind, Raoul. 69×71, puulõige, 1941.

LOIK, VALERIAN.
Loik, Valerian. 50×53, klišee, 1941.
Tallinna Linnapanga raamatukogu. 45×67, värviline lito.

LUHTEIN, PAUL.
Ernesaks, Stella. 56×79, puulõige, 1940, *joon. nr. 201.*
Jansen, A(ugust). 50×59, klišee, 1935.
Juhkam, M(ihkel). 61×85, puulõige, 1933.
Kalve, Aadu. 59×78, puulõige, 1936.
Keerdo, Paul. 38×55, puulõige, 1945, *joon. nr. 146.*
Kore, T. 63×73, klišee, 1936.
Kukke, Virve. 53×71, puulõige, 1940.
Kuusik, V(ladimir). 55×77, puulõige, 1936.
Laats, A. 52×74, klišee, 1936.
Lagus, H(ilja). 56×75, ofort, 1939.
Lagus, Hilja. 52×67, puulõige, 1939.
Liebus, P. 54×77, klišee, 1939, *joon. nr. 113.*
Luhtein, Paul. 57×76, värviline puulõige, 1940.
Merjam, Stella. 57×78, puulõige, 1937, *joon. nr. 200.*
(Nõu, Jaan). 44×55, värviline klišee, 1935, *thv. XVI.*
(Nõu, Karl). 48×60, värviline klišee, 1935, *thv. XVI.*
S(onin), E(lmar). 62×64, värviline klišee, 1938.
Starkopf, Mari-Ann. 34×63, linoollõige, 1941.
Taska, Ed(uard). 50×66, puulõige, 1940.
Tehnola korp! 62×83, puulõige, 1937,
Teige, Edith. 54×76, ofort, 1934.

LUIK, ANTS.
Luik, Ants. 55×73, klišee, 1940.

LUIK, LAINE.
Luik, Laine. 42×25, lito, 1938.

LUITE, LAINE.
Luite, Laine. 50×32, värviline tüpograafia, 1943.

LUKATS, BORIS.
Koppel, David. 50×60, klišee, 1936.
Laidre, M.
Lukats, E. 40×54, linoollõige, 1940.
Lukats, E. B. 37×58, värviline puulõige, 1939, *joon. nr. 164.*

Raag, H. 47×69, värviline puulõige, 1939.
T(igane), V(alli). 33×56, puulõige, 1939.
Valdvere, F. 24×47, puulõige.

LUSTBERG, JOHANNES.
Kuusik, Platon. 88×110, 60×75, klišee, 1933.
Perkman, Evald. 81×107, fotolito, 1931.

LUTS, KARIN.
Arumaa, Peeter. 58×62, kuivnõel, 1943.
E(esti) N(ais) Ü(liõpilaste) S(elts). 43×61, klišee, 1935.
Enkelberg, Oskar, B. S. 70×93, klišee, 1938.
Jaik, Juhan. 1944.
Jalviste, Valter. 55×63, klišee, 1938, *joon. nr. 34.*
Kaelas, Lilli. 63×80, ofort, 1943.
Kangur, Juhan. 42×60, klišee, 1943.
Kotli, Ilse. 36×51, klišee, 1938, *joon. nr. 163.*
Kukk, Juhan. 48×59, klišee, 1935.
Kukk, Nathan. 79×98, klišee, 1935.
Kuusik, Edgar. 41×50, klišee, 1936, *joon. nr. 89.*
Kõll, Georg J. K. 50×62, klišee, 1936.
«Liivika» Ü(liõpilaste) S(elts). 39×40, klišee, 1935.
«Liivika» Ü(liõpilaste) S(elts). 59×73, klišee, 1935.
(Lossman) Jüri. 60×53, klišee, 1936.
Luts, Elmar. 36×57, klišee, 1936.
Naisklubi, Tallinnas. 69×74, klišee, 1936.
Pillikse, (Eino). 46×55, klišee, 1941.
Roovet, Karl. 48×71, klišee, 1936.
Roovet, Reeli. 59×63, klišee, 1936, *joon. nr. 175.*
Sõmeri, Bruno. 58×79, kuivnõel, 1944.
Uustalu, Vilja. 60×64, ofort, 1943.
V(ares), S(iuts). 45×72, 30×49, klišee, 1936, *joon. nr. 140.*

LÄTT, OTTO.
Lätt, Otto. 47×61, klišee, 1942.

LÜÜS, ELLA.
Ernesaks, Gustav. 57×89, puulõige, 1948.
Ernesaks, Gustav. 57×94, ofort, 1948.
Lüüs, Karin. 51×57, klišee, 1949.

MAASER, E.
Kiisk, Erik. 48×70, klišee, 1941.

MAASING, SILVI (vt. VÄLJAL, SILVI).

MALDAR, FRED.
Maldar, Fred. 52×67, foto, 1955.

MALITZ, M.
Menning, Karl. 67×105, klišee, 1924.

MAMBERG, GUIDO.
Huuk, Gerhard. 43×71, klišee, 1938.
Kolmane, Sulev. 38×67, klišee, 1938.
Peterson, Jaan. 54×78, klišee, 1937.

MEI, KRISTINE.
Ränk, Gustav. 62×70, klišee, 1937.

MEI, LYDIA.
Avarand, Helmi. 61×78, klišee, 1939, *joon. nr. 155.*
Czrimmer, Anne. 52×72, klišee, 1938.
Juhkental. 54×76, klišee, 1944.
Kallo, Olev. 60×43, klišee, 1939.
Laaman, Ed(uard). 1936.
Mei, Peeter. 56×65, klišee, 1936.
Ouvarof, Lucie. 62×74, klišee, 1936.
Palura, Lilli. 45×57, klišee, 1940.
Poska, Ksenia. 64×78, klišee, 1937.

Prants, Viilep. 50×60, klišee, 1936, *joon. nr. 150.*
Saarne, Hilja. 40×77, klišee, 1942.
Sarva, Elsa. 57×47, klišee, 1936.
Soop, Ester. 64×79, klišee, 1938.
Soop, Tiiu. 58×77, klišee, 1942.
Veisserik, Selma. 54×69, klišee, 1938, *joon. nr. 36.*

MIHKLISOO, ANTS.
Mihklisoo, A(ugust). 45×68, klišee, 1938.

MIHKLISOO, AUGUST.
Kirp, J. R. 62×90, värviline klišee, 1942.
Michelson, Herb(ert). 50×70, klišee, 1942.
Michelson, Herbert. 60×90, klišee, 1944.

MIKIVER, HEINO.
Mikiver, Heino. 48×63, linoollõige, 1941.

MIKIVER, OLEV.
Ast, Orvo. 60×67, linoollõige, 1939.
Ast, Orvo. 55×62, linoollõige, 1942.
Laaban, Ilmar. 51×65, linoollõige, 1942.
Leesment, Aino. 43×56, linoollõige, 1939.
Martin. 52×44, linoollõige, 1940.
Mikiver, Olev. 56×70, linoollõige, 1939.
Mikiver, Olev. 56×70, linoollõige, 1940.
Mosin, Ulla. 40×55, linoollõige, 1942, *joon. nr. 167.*
Puhk, Henn. 44×57, linoollõige, 1939.
Treumann, Pärtel. 62×62, linoollõige, 1938.
Veskimets, Serts. 65×58, linoollõige, 1940.

MIKKER, LIA.
Kunila. 48×67, kuivnõel, 1954.
K(õverjalg), R(uubo). 61×89, linoollõige, 1951.
Mikker, Lia. 55×75, linoollõige, 1951.
Mikker, Lia. 52×78, linoollõige, 1953.
Mikker, Lia. 54×65, kuivnõel, 1954.
Ostaptšuk, Aleksander. 75×103, ofort, 1953.
Rätsep, Helju. 45×105, linoollõige, 1951.
S(uumann), A(leksander). 45×66, linoollõige, 1951.
Vega, V(iktor). 35×47, toonplaadilõige, 1953.

MOOTSE, GUSTAV.
Aabel, R(oland). 55×80, puulõige, 1954.
Aabel, R(oland). 73×120, kuivnõel, 1955/57.
Aatelo, Jaan. 35×58, klišee, 1942.
Adari, A. dr. 56×84, kuivnõel, 1953.
Adler, A. 48×85, värviline linoollõige, 1949/50.
Ainjärv, Annemarie. 30×51, klišee, 1944.
Ainjärv, Annemari. 66×109, puulõige, 1948.
Alari, Villem. 76×109, puulõige, 1944.
Aleksius, Magda. 44×65, klišee, 1941.
Algma, P(eeter). 48×74, klišee, 1935, *joon. nr. 118.*
Altman, Fr(itz). 64×85, puulõige, 1944.
Ambur, Paul. 64×95, puulõige, 1943.
Anijalg, Elviire. 56×73, värviline puulõige, 1950, *thv. XXVIII.*
Anni, Johannes. 34×52, klišee, 1942.
Anting, Leida. 55×99, puulõige, 1948.
Asu, August. 35×52, klišee, 1942.
Asu, August. 53×82, puulõige, 1947.

Бакакина, В. П. 55×97, kuivnõel, 1955.
Bartneck, Paul. 35×54, klišee, 1943.
Bleyer, Julius. 66×115, puulõige, 1949.
Ecclesiae urbis Fellinensis. 33×55, klišee, 1942.
Edenberg, Ivar. 54×65, puulõige, 1948.
Edenberg, Marta. 65×118, puulõige, 1948.
Edenberg, Marta. 64×96, puulõige, 1952.
(Eitelberg). 77×116, kuivnõel, 1954.
Elias, Hilda. 56×91, kuivnõel, 1953.
Erga, Avdi. 51×82, värviline puulõige, 1956.
Erm, Vaike. 50×66, värviline puulõige, 1950, *thv. XXIV*.
Frenkel, A. Klišee, 1914.
Фортинская, Лена. 52×72, värviline puulõige, 1954.
Фортинский, С. П. 59×94, kuivnõel, 1954.
Фортинский, С. П. 53×83, kuivnõel, 1954.
Фортинский, С. П. 52×75, värviline puulõige, 1954.
Фортинский, С. П. 57×72, värviline puulõige, 1954.
Haljaspõld, (Herbert). 50×30, klišee, 1942.
Haljaspõld, (Herbert). 30×50, klišee, 1942.
Ilisson, Ferdinand. 35×58, klišee, 1942.
«Indla» korp! 49×70, klišee, 1935.
«Indla» korp! 48×72, klišee, 1935.
Joamets, R(udolf). 45×67, klišee, 1942.
Joamets, R(udolf). 45×73, klišee, 1942.
Joandi. 76×108, puulõige, 1944.
Jungberg, Osvald. 1922.
Järv, H. 35×85, värviline puulõige, 1950.
Jürgens, Arvo. 25×42, klišee, 1942.
Kalam, Peeter. 49×83, 39×66, 30×50, klišee, 1943.
Kallas, Enda. 35×51, klišee, 1943.
Karu, Arnold Felix. 35×55, klišee, 1942.
Karu, E. 55×101, puulõige, 1947.
Karu, E. 59×108, värviline puulõige, 1950.
Karu, E. 54×78, kuivnõel, 1953.
Karu, E. 67×95, kuivnõel, 1954.
Karu, E. 65×94, kuivnõel, 1954.
Karukäpp, S(ilvia) ja J(üri). 35×53, klišee, 1942.
Kase, Evi. 54×69, värviline puulõige, 1948.
Kask, Leonhard. 35×55, klišee, 1942.
Kask, Leonhard. 36×48, klišee, 1942.
Keek, Arnold. 33×51, klišee, 1943.
Keeroja, Oskar. 35×57, klišee, 1943.
Kiilaspea, Adele. 60×93, puulõige, 1952.
Kiilaspea, Adele. 60×90, värviline puulõige, 1952.
Kiilaspea, Adele. 55×88, kuivnõel, 1953.
Kiilaspea, Mati. 68×78, puulõige, 1952.
Kivimurd, Maimu. 76×110, puulõige, 1944.
Kivimurd, Vilma. 76×110, puulõige, 1944.
Kivirähk, Alfred. 50×76, klišee, 1934.
Кровякова, Н. С. 64×87, kuivnõel, 1953.
Кровякова, Н. С. 62×89, puulõige, 1953.
Кровякова, Н. С. 58×83, puulõige, 1953.
Кровякова, Н. С. 58×81, 1953.
Kuiv, Erich. 52×73, klišee, 1934.
Kullisson, Jaak. 39×70, puulõige, 1948.
Kurgvel, Ks(enia). 29×43, klišee, 1942.

Kurvits, N(atalie) ja K(arl). 40×64, klišee, 1942.

Kõiv, Alfred. 35×53, klišee, 1943.

Kõiva, J(uhan). 50×73, klišee, 1938.

Kõiva, M(argus). 38×59, klišee, 1938.

Küla, Gustav. 35×57, klišee, 1942.

Küla, Gustav. 54×35, klišee, 1942.

Laan, E(rmine). 50×76, puulõige, 1951.

Лаан, Э. 50×77, kuivnõel, 1954.

Laul, Ado. 34×53, klišee, 1943.

Lellep, Elli. 35×44, klišee, 1943.

Leoke, Jaan. 37×60, klišee, 1939.

Leoke, J(aan). 48×73, klišee, 1940.

Leoke, Jaan. Puulõige, 1947.

Lepik, Ester. 50×97, puulõige, 1947.

Liblik, Raivo. 1943.

Liigus, Leida. 71×107, puulõige, 1947.

Lill, Helvi. 56×89, värviline puulõige, 1949.

Lind, Karin. 54×84, värviline puulõige, 1949, *thv. XXXI.*

Lind, Karin. 54×64, puulõige, 1949.

Linnamägi, Ar(nold). 35×50, klišee, 1943.

Lipp, Herman. 35×54, klišee, 1943.

Литошенко, Л. 60×81, kuivnõel, 1953.

Литошенко, Л. 56×87, 1953.

Luik, (Irene ja Bruno). 35×53, klišee, 1942.

Luik J(aan) prov. 40×66, klišee, 1940.

Luur, August. 51×77, värviline puulõige, 1955.

Lääts, Aino. 35×53, klišee, 1942.

Mallene, Endel. 51×76, värviline puulõige, 1955.

Marka, Amanda. 65×96, puulõige, 1944.

Marka, A(manda) ja H(eino). 78×110, puulõige, 1944.

Marka, Heino ja Amanda. 35×51, klišee, 1944.

Marka-Soovalla, Amanda. 56×82, puulõige, 1952.

Merend, A(ndres) dr. 26×38, 37×55, klišee, 1937.

Mikk, Aug(ust). 35×59, klišee, 1942.

Mikk, Aug(ust). 35×50, klišee, 1942.

Mikk, August. 48×68, kuivnõel, 1953.

Mikk, August. 58×79, kuivnõel, 1953.

Mikk, H. 51×64, puulõige, 1947.

Mikk, Maret. 36×91, puulõige, 1947.

Mikker, Lia. 55×85, kuivnõel, 1953.

Mikker, Ly. 59×78, kuivnõel, 1952.

Mitt, Alma. 40×59, klišee, 1943, *joon. nr. 35.*

Moodis, Jaan. 67×119, puulõige, 1947

Moora, H(enn). 52×82, kuivnõel, 1953.

Moora, H(enn). 49×73, kuivnõel, 1953.

Moora, H(enn). 49×65, puulõige, 1953.

Moora, H(enn). 51×67, viievärviline puulõige, 1954.

Mootse, Gustav. 40×71, klišee, 1924.

M(ootse), G(ustav). 31×31, klišee, 1924.

Mootse, G(ustav). 50×74, klišee, 1932.

Mootse, G(ustav). 35×57, klišee, 1943.

Mootse, Gustav. 28×56, klišee, 1943.

Mootse, Gustav. 34×58, klišee, 1943.

Mork, Marta. 40×68, klišee, 1942.

Mällo, J. 57×111, puulõige, 1947.

Möldroo, Aleksander. 35×54, klišee, 1943.

Möldroo, Aleksander. 72×109, puulõige, 1943.

Naanuri, K(aarli). 68×87, värviline puulõige, 1952.

Nurk, Elsa. 57×85, värviline puulõige, 1950.

Oja, H(ans). 35×60, klišee, 1943, *joon. nr. 93.*

Oja, H(ans). 35×56, klišee, 1943.

Oja, H(ans). 53×80, puulõige, 1943.

Orgusaar, Meta. 41×75, klišee, 1942.
Orgusaar, M(eta). 44×84, puulõige, 1947, *joon. nr. 168.*
Paan, Vidrik. 83×53, klišee, 1943, *joon. nr. 127.*
Paju, Silvia. 52×79, värviline puulõige, 1953.
Pajusoo, Jüri. 55×105, kuivnõel, 1954.
Pajusoo, Jüri. 77×106, kuivnõel, 1954.
Palm, Anna. 58×100, puulõige, 1947.
Palm, Anna. 60×101, värviline puulõige, 1947.
Palm, Anna. 54×87, puulõige, 1949.
Parri, T(õnis). 40×60, klišee, 1940.
Peet, Sulev. 35×56, klišee, 1942.
Pruul, August. 34×58, klišee, 1942.
Pruul, Meta. 33×54, klišee, 1942.
Põdrala, Leo. 61×80, puulõige, 1944.
Päss, Elmar. 30×45, klišee, 1942.
Raabe, Johan. 65×84, puulõige, 1948.
Raidla, Joh(annes). 34×68, klišee, 1942.
Raidve, Linda. 35×55, klišee, 1943.
Ramm, Helmi. 74×106, puulõige, 1948.
Rebane, Klaara. 65×115, puulõige, 1947.
Rebase, S. 51×71, puulõige, 1957.
Reier, Maimu. 60×90, kuivnõel, 1953.
Reier, S(alme). 55×89, kuivnõel, 1953.
Reier, S(alme). 62×89, puulõige, 1954.
Reier, Salme. 75×118, kuivnõel, 1954.
Reim, Mella. 27×48, klišee, 1942.
Reinhardt, H. 51×110, puulõige, 1947.
Rennit, Ella. 72×124, puulõige, 1949.
Rennit, Ella. Klišee, 1949.
Riik, Lembit. Klišee, 1940.
Roos, Ülo. 59×72, värviline puulõige, 1949.
Roosalu, Ants. 34×54, klišee, 1943.
Roosmägi, H. 50×65, värviline puulõige, 1949.
Roosmägi, H. 57×73, värviline puulõige, 1949.
Rooväli, Heldi. 40×61, klišee, 1940.
Rosenberg, G. Klišee, 1922.
Розенбладт, dr. E. A. 68×90, puulõige, 1952.
Rusi, Georg. 75×128, värviline puulõige, 1949, *thv. XXX.*
Rusi, Georg. 64×90, värviline puulõige, 1950.
Rusi, Georg. 77×126, värviline puulõige, 1950.
Russanov, N(iina). 53×91, kuivnõel, 1953.
Russanov, N(iina). 47×85, puulõige, 1953, *joon. nr. 204.*
Russanov, N(iina). 63×89, kuivnõel, 1954, *joon. nr. 205.*
Russanov, N(iina). 50×87, värviline puulõige, 1954, *thv. XXXII.*
Ruus, J. dr. 76×110, puulõige, 1944.
Rõude, Alfred. 103×142, kuivnõel, 1954.
Rõude, Alf(red). 60×76, kuivnõel, 1954.
Saar, M(ax). 35×52, klišee, 1943.
Saarsen, Arthur. 35×52, klišee, 1943.
Saksniit, Maia. 38×55, klišee, 1943.
Saksniit, Sulev. 48×68, 39×56, klišee, 1943.
Sander, M. 71×103, kuivnõel, 1954.
Sepp, Arnold. 50×73, klišee, 1942.
Siitam, Aleksander. 49×80, klišee, 1940.
Sild, Heli. 34×50, klišee, 1943, *joon. nr. 177.*
Sild, Joh(annes). 28×58, klišee, 1944.
Sild, Olev. 34×58, klišee, 1943.
Soolo, Kadri. 30×46, klišee, 1942.
Soolo, Mari. 30×47, klišee, 1942.
Soovalla, Amanda. 38×57, klišee, 1939.
Soovalla, Heda. 37×49, klišee, 1939.

Soovalla, Heda. 65×117, puulõige, 1944.
Stern, Roul. 62×87, puulõige, 1953.
Stern, Roul. 58×84, kuivnõel, 1954.
Stern, R(oul). 42×65, kuivnõel, 1955.
Suder-Sepp, Erma. 35×55, klišee, 1942.
Suits, A. 37×65, puulõige, 1950, *joon. nr. 129.*
Suits, Arno. 40×60, klišee, 1938.
Tamm, Agu. 44×74, klišee, 1939.
Tibar, Jüri. 1943.
Tiido, Bruno. 70×111, 50×80, klišee, 1943.
Tiido, Helga. 57×87, kuivnõel, 1953
Tiko, August. 40×60, klišee, 1940.
Tool, E. 68×91, puulõige, 1953.
Tool, E. 70×94, värviline puulõige, 1954.
Tormi, Artur. 40×60, klišee, 1942.
Tormi, A(rtur). 40×51, klišee, 1942.
Trei, Oskar. 64×57, klišee, 1938.
Tõldsepp, Elmar. 41×72, klišee, 1942.
Tõldsepp, Elmar. 25×36 ja 46×64, klišee, 1942.
Tõldsepp, Elmar. 50×75, klišee, 1943.
Tõldsepp, Elmar. 23×50, klišee, 1943.
Tõldsepp, Ester. 35×54, klišee, 1943.
Tõldsepp, Helmi. 30×54, klišee, 1944.
Tõldsepp, J(ohan). 34×51, klišee, 1944.
Tõldsepp, Mare. 35×53, klišee, 1943.
Uibo, Eduard. 38×56, klišee, 1942.
Uibo, Minni. 39×57, klišee, 1943.
Valgemäe, P(arferi). 50×76, klišee, 1935.
Valgma, J. 55×91, kuivnõel, 1953.
Valgma, J. 74×108, puulõige, 1944.
Vanasööt, Aksel. 40×57, klišee, 1943.
Varblane, Theodor. 39×58, klišee, 1943.
Vares, J(aan), dr. 40×60, klišee, 1940.
Vares, J(aan), dr. 35×53, foto, 1944.
Varrik, M(ihkel). 35×51, klišee, 1942.
Vasar, Ilmar. 30×46, klišee, 1942.
Vellema, L. 35×59, foto, 1954.
Vellema, L. 36×56, foto, 1955.
Vetka, Joh(annes). 80×112, puulõige, 1944.
Vetka, Joh(annes). 75×110, puulõige, 1944.
Vetka, Tiina-Ann. 51×76, klišee, 1942.
Vilbaste, G(ustav), dr. 60×109, puulõige, 1950, *joon. nr. 152.*
Вилинбахов, Б. А. 55×92, kuivnõel, 1953.
Вилинбахов, Б. А. 60×87, puulõige, 1952.
Vilja, Helene. 30×44, klišee, 1942.
Viljandi Eesti Hariduse Seltsi Koolid. 47×78, klišee, 1936.
Viljandi Jaani koguduse õpetaja. 31×40, klišee.
Viljandi Linnavalitsus. 40×61, klišee, 1940.
Viljandi Maavalitsuse raamatukogu. 50×81, klišee, 1940.
Viljandi Muuseum. 30×46, klišee, 1935, *joon. nr. 210.*
Vilu, A. ja A. 30×45, klišee, 1942.
Vint, Tõnis Theodor. 30×45, klišee, 1942, *joon. nr. 104.*
Õiglane, Harry. 76×125, kuivnõel, 1954.
Õiglane, Harry. 36×55, foto, 1955.

MUGASTO, HANDO.

Ariste, Erna. 45×59, puulõige, 1934, *joon. nr. 211.*
Ariste, Paul. 49×64, puulõige, 1936, *joon. nr. 212.*
Arumaa, Peeter. 43×61, värviline puulõige, 1937, *thv. XX.*
Eisen, M(attias) J(ohannes). 51×62, värviline puulõige, 1937, *joon. nr. 72.*
Fraternitas Estica. 46×62, puulõige, 1936.

Genss, J(ulius). 59×70, Arkadio Laigo värviline puulõige, 1937.
Kiisk, Marta. 49×58, puulõige, 1935, *joon. nr. 30.*
Lüüs, Aadu. 57×70, värviline puulõige, 1936.
Matteus, Arno. 47×65, puulõige, 1936, *joon. nr. 87.*
Mugasto, Hando. 38×48, puulõige, 1936, *joon. nr. 45.*
Mugasto, H.-Johani, A. 54×70, puulõige, 1934.
Mugasto, T(erese). 38×57, puulõige, 1935, *joon. nr. 78.*
Muremaa, Rein. 60×74, värviline puulõige. 1936.
Palgi, Daniel. 35×43, puulõige, 1936.
Roos, Jaan. 40×51, puulõige, 1936 (J. Pütsepa kavand), *joon. nr. 171.*
Sööt, Bernard. 47×34, klišee, 1932, *joon. nr. 158.*
Tamm, R(udolf). 50×64, värviline puulõige, 1937, *thv. XV.*
Tartu Õhtune Ühisgümnaasium. 50×65, 57×73, klišee, 97×127, puulõige, 1936, *joon. nr. 207.*
Wieselgren, Per. 57×57, puulõige, 1937.

MURDALU, A.
Murdalu, A. R. 52×82, klišee.

MURUK, VALTER.
Muruk, Valter. 67×78, värviline tüpograafia, 1939.

MÕTUS, AARNE.
Puksoo, Fr(iedrich). 56×88, klišee, 1939.
Puksoo, F(riedrich). 65×97, klišee, 1939.
Sagim, Aleksander. 52×74, värviline klišee, 1943.

MÕTUS, V.
(Aun, Karl.) 40×57, klišee, 1941, *joon. nr. 186.*

MÄGER, BERTA-PIRET — vt. WALTER, BERTA.

MÄGI, GUSTAV.
Agul, Ed(uard). 52×73, kuivnõel, 1940.
Ambur, Paul. 60×69, kuivnõel, 1940.
Ambur, Paul. 54×72, kuivnõel, 1940.
Ambur, Paul. 57×75, kuivnõel, 1940.
Järv, K. 55×75, linoollõige, 1940.
Kabeli, Ed. 56×75, linoollõige, 1940.
Kala, Ed. 59×71, linoollõige, 1940.
Kuusik, P(lato). 65×80, värviline linoollõige, 1939.
Mägi, Gustav. 55×66, linoollõige, 1940.
Mägi, G(ustav). 53×84, kuivnõel, 1940.
Mägi, G(ustav). 60×70, kuivnõel, 1940.
Mägi, G(ustav). 53×77, kuivnõel, 1940.
Mägi, G(ustav). 62×69, kuivnõel, 1940.
Mägi, G(ustav). 51×78, linoollõige, 1939.
Mägi, G(ustav). 48×60, linoollõige, 1939.
Mägi, Gustav. 54×75, linoollõige, 1939.
Mägi, M. 1939.
Paas, Ott. 75×52, kuivnõel, 1940.
Pill, Ilo. 58×53, linoollõige, 1940.
Prenk, E. 49×64, linoollõige, 1940.
Põld, Peet. 64×79, linoollõige, 1939.
Raatmaa, Ernst. 44×51, linoollõige, 1939.
Sarv, Joh. 72×80, linoollõige, 1940.
Sepp, Ain. 46×63, kuivnõel, 1940.
Teivik, Villu. 47×63, linoollõige, 1939.

Tupits, Viktor. 46×69, linoollõige, 1939.
Viikmaa, Ed(uard). 48×76, puulõige, 1940.
Viikmaa, Joh. 51×56, linoollõige, 1940.
Änilane, J(ulius). 71×99, linoollõige, 1939.

MÄGI, KONRAD.
Krüger, Eduard. 56×56, klišee, 1925.

MÄTIK, ELLA.
Lindeberg, Alice. 65×83, värviline puulõige, 1940.
Lorup, Veronika. 59×64, värviline puulõige, 1940.
Lossman, Joh. 72×61, värviline klišee, 1940.
Savi, Benno. 73×87, värviline klišee, 1940.
Wain, Jaan. 62×68, puulõige, 1942, *joon. nr. 42.*

MÖLDER, RICHARD.
Mölder, M. 60×49, värviline klišee, 1915.
Mölder, R(ichard). 60×49, värviline klišee, 1915.

MÖLDROO, ALEKSANDER.
Гущик, Владимир. 60×84, linoollõige, 1943.
Inari, Eerik, dr. Linoollõige.
Möldroo, Aleks(ander). 68×68, linoollõige, 1941.

MÜLBERG, ALEKSANDER.
Mülberg, Aleksander. 70×42, linoollõige, 1920.

NAANURI, KAARLI.
Naanuri, Kaarli. 44×78, foto.

NABER, MAX.
Roots, R. dr. 70×105, klišee, 1937.

NAHA, JUHAN.
Alamaa, Eduard. 47×74, värviline puulõige, 1937.
Friedeman. 71×69, puulõige, 1937.
Hinno, K. 49×68, puulõige, 1943.
Igarik, Edg(ar). 50×68, puulõige, 1943.
Joasoon, H. 45×57, värviline puulõige, 1944.
Johansen, Paul. 53×71, värviline puulõige, 1939.
Kenkmaa, Rud(olf). 60×89, puulõige.
Kirchhoff, Rich(ard), C. E. 60×89, värviline puulõige, 1942.
Kirmet, M. 51×69, puulõige, 1943.
Klassmann, K. J. 48×56, puulõige, 1942.
Konsin, K. 57×69, puulõige, 1943.
Kotli, A(lari). 52×75, puulõige, 1943.
Kruusvall, A. 53×65, värviline puulõige, 1944.
Kuurme, H. 56×63, puulõige, 1944.
Kuusik, Maret. 37×45, klišee, 1939.
Kuusik, Maret. 56×82, foto, 1944.
Kuusik, T(imotheus). 51×50, värviline linoollõige, 1937.
Köhler, Hugo. 52×75, puulõige, 1942.
Laretei, Aksel. 69×45, puulõige, 1943.
Lehtmets, Vold(emar). 52×57, värviline puulõige, 1943.
Lepp, K. 62×88, foto, 1944.
Lossman, Jüri. 57×78, klišee, 1936.
Märska, Konst(antin). 42×58, värviline puulõige.
Märska, K(onstantin). 60×40, värviline puulõige, 1944.
Naha, Johann. 50×59, puulõige, 1937.
Naha, Juh(an). 43×22, klišee, 1939.
Naha, J(uhan). 34×47, foto, 1943.
Naha, V. 60×82, puulõige, 1942.

Nylander, N(ikolai). 68×102, puulõige, 46×70, klišee, 1937.
Org, Votele. 55×60, värviline puulõige, 1943, *joon. nr. 142.*
Paara, A. 53×61, värviline puulõige, 1943.
Pachelmann, Ernst. 59×88, puulõige, 1937.
Parikas, J(ohan) ja P(eeter). 65×96, foto, 1944.
Parikas, J(ohan) ja P(eeter). 62×92, foto, 1944.
Pratka, E. 67×53, puulõige, 1943.
Põdrus, A. 38×52, puulõige, 1944.
Põld, Erik. 57×47, värviline puulõige, 1944.
Riit, Alfred. 55×67, värviline puulõige, 1943, *thv. XXVI.*
Riit, Alfred. 52×62, puulõige, 1943.
Rusi, Georg. 53×68, värviline puulõige, 1943, *thv. VII.*
Sepp, Georgi. 59×45, puulõige, 1943.
Simm, H. 49×68, puulõige, 1943.
Soop, Aug(ust). 36×54, klišee, 1940.
Suigusaar, Valter. 51×80, puulõige, 1943.
Taimre, Joh(annes). 54×67, puulõige, 1943.
Tallinna Ajaloo Selts. 63×81, puulõige, 1936, *joon. nr. 209.*
Tallinna Keskraamatukogu. 69×95, klišee, 1928.
Treumann, Hans. 70×95, värviline puulõige, 1940?
Tõrmaküla, Ignas. 52×78, puulõige, 1937.
Uibopuu, Valev. 55×80, puulõige, 1943.
Under, G(ottfried). 50×66, puulõige, 1943.
Uustalu, E. 67×45, puulõige, 1942.
Valdvere-Valtman, Meis Felix. 50×66, värviline puulõige, 1936.
Weskaru. 71×68, puulõige, 1938.
Villater, A. 49×61, puulõige, 1943.
Volberg, August. 60×40, puulõige, 1943.
Zerbe, H. 52×62, värviline puulõige.

NIGUL.
Lokk, Tiit. 34×50, klišee, 1935.

NEUMANN, J.
Muttik, J(ohannes). 59×75, klišee, 1942.

NORTMANN, KARIN.
Pessa, A. 67×78, klišee, 1936.
Rõuk, Th(eodor). 43×60, klišee, 1936.

NÕMPERE, ENDEL.
Nõmpere, Endel. 55×68, värviline tüpograafia + linoollõige, 1941, *thv. XXIX.*

NYMAN, ROMAN.
Eesti Maapank. 47×57, 91×89, klišee, 1935.

OAMETS, ADELE.
Oamets, Adele. 54×72, värviline tüpograafia, 1938.

OKAS, EVALD.
Kivimets, Peeter. 56×80, ofort, 1946.
Koemets, A(leksander) W. 73×115, kuivnõel, 1956.
Leiba, J(aguda), dr. 58×83, kuivnõel, 1955.
Okas, Anu. 45×85, lito, 1949.
Okas, Eerik. 35×51, foto, 1953.
Okas, Evald. 60×82, autolito, 1946.
Okas, Evald. 12×27, autolito, 1946.
(Okas, Evald.) 35×53, autolito, 1946
Okas, E(vald). 12×37, autolito, 1946.
Okas, E(vald). 110×45, autolito, 1946.

Okas, E(vald). 60×140, autolito, 1946.
Okas, E(vald). 47×76, kuivnõel, akvatinta, 1956.
Okas, Maria. 14×20, ofort, 1946.
Okas, Maria. 72×112, kuivnõel, 1956.
Okas, Maria. 72×112, kuivnõel, 1956, *joon. nr. 136.*
Ranna, Matis. 51×69, kuivnõel, 1956.
Rusi, Georg. 143×233, värviline autolito, 1948, *joon. nr. 95.*
Rusi, Georg. 138×194, värviline autolito, 1948, *joon. nr. 135.*
Rusi, Georg. 68×112, fotolito, 1956.
Rusi, Georg. 71×100, fotolito, 1956.
Turu, Verner. 65×80, ofort, 1946.
Viigisalu, Aleksander. 57×77, kuivnõel, 1934.
Viigisalu, Sass. 78×85, klišee, 1939.

OLANDER, UNO.
Olander, Linda. 49×49, foto, 1939.
Olander, Uno. 41×53, foto, 1939.
Olander, Uno. 20×15, foto, 1941.
Olander, Uno. 51×67, foto, 1954, *joon. nr. 198.*
Olander, Uno. 34×62, värviline linoollõige, 1933.
Olander, U(no). 62×62, linoollõige, 1933.
Olander, Uno. 45×61, klišee, 1936.
Olander, Uno. 50×73, foto, 1956.
Tareste, Õilme. 50×75, foto, 1957.

OLVET, MARET HELGI.
V(asiljev) Lev. 63×84, värviline linoollõige, 1953.

ORB, F.
Orb, F. 40×53, klišee.

PAABO, MIRJA.
Paabo, Rudolf. 55×57, klišee, 1939.

PAAS, OTTO.
Paas, Otto. 59×85, lito, 1938.

PAEVERE, KAIMO.
Paevere, K(aimo). 50×69, värviline tüpograafia, 1938.

PAJUPUU, K.
Meristu, Riido. 47×78, foto, 1942.

PAJUSOO, VIVE, vt. TOLLI, VIVE.

PALLASE, O.
Pallase, O. 70×86, linoollõige, 1940.

PANGSEPP, ROBERT.
Pangsepp, R(obert). 58×61, klišee.

PARIS, RUDI.
Eesti Üliõpilaste Selts. Klišee, 1935.

PARIS, VÄINO.
Kidron, Leonhard. 49×68, värviline lito, 1939.

PARKER, VAIKE.
Huimerind (Aino ja Hugo). 53×68, puulõige, 1950.

PARVISTE, EBBA.
Parviste, Ebba. 49×69, klišee, 1947.

PAVLOVA, OLGA.
Kaaret, Leida. 50×80, puulõige, 1942.

PEDERSEN, PAUL.
Attemann, Agnes. 50×68, klišee, 193?
Grünbaum, A(dam). 62×76, ofort, 1940.
Grünbaum, A(dam). 51×61, klišee, 1939.
Grünbaum, Viola. 58×85, lito, 60×87, ofort, 1938.
Kuusik, Platon. 54×77, ofort, 1940.
Pedersen, Paul. 57×77, lito, 1938.
Pedersen, Paul. 50×54, puulõige, 193?

Lusgin, Sergei. 62×92, ofort, 1938.
Lusgin, Sergei. 60×95, lito, 1938.
Lusgin, Sergei. 60×98, lito, 1938.
Lusgin, Sergei. 60×69, 42×48, klišee, 1939.
Лузгин, Сергей. 60×69, klišee, 1939.
Lusgin, Sergei. 60×77, ofort, 1940.
Lusgin, Svjatoslav. 52×65, puulõige, 1939.
Z(ern), H. 27×55, klišee, 193?

PEERNA, AGU.
Juhansoo, Ed(uard). 51×70, klišee, 1935.
Peerna, Agu. 51×79, linoollõige, 1935, *joon. nr. 68.*
Peerna, Linda. 40×55, klišee, 1935.
Viinalas, S. 43×60, puulõige, 1940, *joon. nr. 166.*

PEHAP, ERICH.
Kiviaru, L. 52×68, värviline puulõige, 1940.
Kurbas, A. 53×60, puulõige, 1939.
Leetmaa. 66×59, klišee, 1940.
Pehap, Irene. 54×65, puulõige, 1939.
Põldaru, August. 61×52, puulõige, 1942.

PIHU, E.
Haasma, Valter. 49×68, klišee, 1943.

PIIRAND, V.
Piirand, V. 75×57, linoollõige, 1940.

PIKK, ENE.
Pikk, Arvo. 18×62, ofort, 1948.
Pikk, Ene. 18×65, ofort, 1948.
Võmma, Alide. 34×38, lito, 1947.
Võmma, Alide. 60×50, puulõige, 1939.

POLAND, EDUARD.
Talvik, Eduard. 32×43, 63×85, klišee, 1936.

POMMER, MARTIN.
Pommer, Martin. 54×80, klišee.

PRAAKLI, KARL.
Praakli, Karl ja Hilja. 36×49, klišee, 1937.

PUKS, ANTS.
Kivirähk, Ormi. 44×72, puulõige, 1939.
Luberg, Harry. 35×56, puulõige, 1940.
Oras, L. 49×79, puulõige, 1940.
Puks, Ants. 65×94, puulõige, 1938.

PUNGA-BETTE, D.
Genss, Julius. 46×69, klišee, 1939.
Pielbusch, Woldemar. 72×104, ofort, 72×103, klišee.

PUSTAK, JUTA.
Pustak, Juta. 42×62, kuivnõel, 1946.

PUUSTA, OTTO.
Mägi, Artur. 56×80, linoollõige, 1943.
Puusta, Marta. 40×45, linoollõige, 1943.
Puusta, O(tto). 49×39, linoollõige, 1943.
Puusta, Otto. 39×43, linoollõige, 1943.

PÕLLUSAAR-TRIIK, ANNA.
Bernakoff, E. R. 57×68, klišee, 1938.
Hütsi, Ljuba. 35×45, klišee, 1937.
Jürisson, Erika. 51×62, klišee, 1938.
Kiviste, A(lfred). 50×62, klišee, 1938.
Room, Lilli. 45×52, klišee, 1939.
Silvester, (Helga, dr.). 52×67, klišee, 1938.
Tartu Naisklubi. 46×61, klišee, 1938.

PÄHKEL, A.
Pähkel, A. 87×111, šapirograafia, 1920.

PÄRT, MAGDA.

Pärt, Magda. 51×75, lito, 1938.

Pärt, Magda. 55×80, lito, 1938.

PÄRTELPOEG, LEILA.

Elle. 27×47, linoollõige, 1952.

Pärtelpoeg. 30×42, linoollõige, 1952.

RAJA, ASTA.

Raja, Asta. 33×52, puulõige, 1947.

RANDEL, ALMA.

Randel, Alma. 32×80, klišee, 1940.

RAUD, KRISTJAN.

Alati Armas. 66×99, klišee, 1908.

Albbs, Hebriel Jels. 63×100, klišee, 191?

Ame, Otto. 51×59, klišee, 190?, *joon. nr. 139.*

Antik, R(ichard). 67×83, värviline klišee, 49×62, klišee, 1938.

Bonse, Paula. 54×70, klišee, 1941.

Brehm-Jürgenson, Paula. 86×90, klišee, *joon. nr. 79.*

Brehm-Jürgenson, Paula. 51×84, klišee.

E(esti) K(irjanduse) S(elts). 50×61, klišee.

Eesti Rahva Muuseum. 50×66, klišee, 1928, *joon. nr. 208.*

Eesti Rahva Muuseum. 74×71, foto, 1938.

Eesti Rahva Muuseum. 67×109, foto, 1938.

Eesti Rahva Muuseum. 63×107, foto, 1938.

Eesti Rahva Muuseum. 65×76, foto, 1938.

Eesti Rahva Muuseum. 76×77, foto, 1938.

Eesti Rahva Muuseum. 73×104, foto, 1938.

Enno, Ernst. 49×60, klišee, 1933, *joon. nr. 70.*

Enno, Ernst. 33×54, klišee, 1933, *joon. nr. 71.*

Illipe, Karl. 58×79, klišee, 190?

Illipe, K(arl). 52×80, klišee, 190?

Jürgenson, Karl. 64×84, klišee, 191?

Kaljo, Mart. 65×100, klišee, 190?

Karjus, S. 66×63, klišee, 1941.

Kask, Aadu. 63×69, klišee, 1906.

Koldenga Hariduse Selts. 64×79, klišee, 1939.

Kolmnurk, Kadri. 54×75, klišee, 1942.

Krooni, Mai. 50×79, klišee, 190?

Kungla. 50×75, klišee.

Kungla, Eha. 70×79, klišee, 1929.

Liblikas, Eva. 45×45, klišee.

Lill, Mai. 77×75, klišee, 190?

Lill, Salme. 64×89, klišee, 1905.

Lostu, Harry. 127×81, värviline klišee, 1941.

Maamees, Jüri. 56×60, klišee, 1941.

Madaras, Jüri. 65×109, klišee, 1906, *joon. nr. 108.*

Maripuu, Leenu. 50×70, klišee, 1941.

Meremaa, Mart. 45×88, klišee, 1905.

Metsa, Arno, dr. med. 54×55, klišee, 1937, *joon. nr. 39.*

Muinaste, Mart. 68×60, klišee, 1947.

Murte, Kadri. 39×64, klišee, 1941.

Mäekivi, Juhan Jüri. 89×99, klišee, 191?

Ohakas, J. Sootagu. 25×101, klišee.

Onna, Anna. 46×56, klišee.

Pihlakas, G. 62×49, klišee, 1935.

P(ihlakas), G(ustav). 47×86, klišee, 1935?

Pihlakas, Ilmar. 48×50, klišee, 1935.

Rantakse, Otto. 61×79, klišee.

Raud, E(lvira). 39×89, klišee, 1934.

Raud, Elvira. 48×66, klišee, 1927.

Raud, Kr(istjan). 83×76, klišee.

Raud, Kristjan. 53×61, klišee, 1915.

Raud, Kristjan. 47×56, klišee, 1915?
Raud, P(aul). 64×70, klišee, 1900, *joon. nr. 16.*
Raudas, Kristjan. 47×44, klišee, 1928.
Reemets, Elgi & Hugo. 55×89, klišee, 1942.
Reiman, Willem. 62×88, klišee, 1923.
Reiman, Willem. 45×60, klišee, 1923.
Rex, Lembitu. 67×40, klišee, 1940.
Rist, G. 158×170, vasegravüür, 106×115, klišee, 1903, *joon. nr. 14.*
Roela, Ants. 45×89, klišee, 1935.
Roos, M. 55×59, klišee, 1941.
Rünk, J. 70×89, klišee, 190?
Sahk, Reet. 45×80, klišee, 1941.
Salk, E. W. 64×100, klišee, 1903.
Soklem, Kaarel. 45×83, klišee, 1940.
Tallinna Eesti Kunstimuuseum. 54×89, klišee, 191?
Tallinna Kirjanduse Selts. 40×73, klišee, 1917.
T(allinna) K(irjanduse) S(elts). 98×100, värviline klišee, 1917.
T(allinna) K(irjanduse) S(elts). 66×81, klišee, 1917.
T. K. S. 65×58, klišee, 1941.
T. K. S. 55×60, klišee, 1941, *joon. nr. 187.*
Tallinna Rahva Hariduse Selts. 52×60, klišee, 1914?
T(allinna) R(ahvaülikoolide) S(elts). 54×77, klišee, 1917?
Tallinna Ülikoolide Selts. 40×39, klišee, 1917, *joon. nr. 10.*
Tallinna Ülikoolide Selts. 61×109, klišee, 1917.
Toibu, Kristjan. 65×90, klišee.
Tutulutu Tomas. 62×90, klišee, 1915.
Täht, Enno. 34×90, klišee, 1935.
Undla, H. 90×61, klišee, 1935.
Valgus, Anna Mar. 36×40, klišee.
Warangu, Mart. 61×90, klišee.
Varbola, Agu. 54×69, klišee, 1942.
Westholm, Jakob. 63×74, (41×45), klišee, 1935.
Westholm, Jakob. 75×74, klišee, 1935.
Westholm, Jakob. 60×50, klišee, 1935.
Westholm, Jakob. 69×75, klišee, 1935.
Vinam, Mirov Mirjam. 62×78, klišee, 1933.
Võitleja, Mart. 54×64, klišee, 1941.
Võitleja, S. 75×86, klišee.
Värav, Hilja. 46×60, klišee, *joon.* nr. 130.
Õnnis, Anu. 72×100, klišee, 1933.

RAUNAM, OSKAR.

R(aunam), O(skar). 27×35, litogravüür, 1949.
Raunam, O(skar). 60×77, litogravüür, 1949.
R(usi), G(eorg). 28×38, kuivnõel, 1949.
Tsaan, O(skar). 57×83, linoollõige, 1933.

REBANE, AUGUST.

Jõe, Ants. 54×76, värviline tüpograafia, 1948.
Jõe, Ants. 63×80, värviline tüpograafia, 1949.
Kaljuvee, Elmo. 52×72, värviline tüpograafia, 1948.
Ode, J. 57×84, foto, 1955.
Rebane, Aino. 38×59, värviline tüpograafia.
Rebane, Aug(ust). 52×67, klišee, 1922.
Rebane, Aug(ust) raamatuviit. 53×80, värviline klišee, 1943.
Rebane, August. 38×59, värviline tüpograafia, 194?
Rebane, Jüri. 54×85, värviline tüpograafia, 1949.
Rebase Jüri Ramato koggost. 31×42, värviline tüpograafia, 1939.
Sirel, Helga. 72×42, tüpograafia, 1954.

Tööstuskool nr. 4. 45×73, värviline tüpograafia, 1948.
Vesilind, Paul. 49×71, värviline klišee, 1943.
Vesilind, Paul. 72×93, klišee, 1943.

REBANE, JAAN.
Rebane, Jaan. 45×54, värviline tüpograafia, 1935.

REEVEER, PAUL.
Karm, Heino Juho. 35×53, klišee, 1940.

REIG, PEET.
Neito, Arnold. 59×80, värviline linoollõige, 1938.
Neito, Arn. 44×78, puulõige, 1937.
Neito, Arn. 51×73, linoollõige, 1939.
Reig, Peet. 50×73, puulõige, 1937.
Reinhaus, Peeter. 45×25, linoollõige, 193?
Reinhaus, Peeter. 56×53, linoollõige, 193?

REINDORFF, GÜNTHER.
Adamson-Sannamees, Mari. 57×58, klišee, 1935.
Andre, Rein. 59×70, klišee, 1943, *joon. nr. 81.*
Arro, Elmar. 48×66, klišee, 1925, *joon. nr. 153.*
Э(кспедиция) З(аготовления) Г(осударственных) Б(умаг). 69×100, klišee, 1915.
Georgin, Rita, 61×85, klišee, 1943.
Kint, Tõnis. 70×80, klišee, 1943, *joon. nr. 111.*
Kuuskma, R(udolf). 70×76, 35×38, klišee, 1937.
Loik, Tõnu. 49×51, klišee, 1939, *joon. nr. 154.*
Mölder, H. 45×69, klišee, 1943.
Owir, Madis. 32×40, klišee, 1943.
Owir, Madis. 55×70, klišee, 1943, *joon. nr. 107.*
Rannik, August. 80×86, klišee, 1943, *joon. nr. 160.*
R(eindorff), G(ünther). 41×31, foto.
Sarrin, Richard. 73×101, värviline klišee, 1921.
(Sarrin, Richard.) 50×68, klišee, 1916.
Sonin, Elmar. 68×66, klišee, 1935, *joon. nr. 43.*
Talvik, V(ally). 40×50, klišee, 1938, *joon. nr. 162.*

REMLIK, K.
Odrest, Aleks. 65×90, klišee, 1939.
Remlik, K. 69×53, klišee, 1937.
Särev, O. 53×72, klišee, 1936.

REMMELGAS, JÜRI.
Remmelgas, Jüri. 55×70, klišee, 1940.

RIGA, HEINO.
R(iga), H(eino) & E(vi). 57×60, värviline klišee, 1939.

RIIVES, E(LFRIEDE).
Riives, E(lfriede). 59×68, värviline tüpograafia, 1938.

RITSER, ENDEL.
Ritser, Endel. 53×33, värviline tüpograafia, 1943.

ROHTMA, ILMAR.
Rohtma, Ilmar. 55×73, värviline tüpograafia, 1940.

ROONEEM, HENN.
Lipp, Heino. 53×76, puulõige, 1948.

ROORAND, HEINO.
Jürima, Udo. 60×75, värviline klišee, 1942.

ROOSILEHT, AUGUST.
Krabi, Voldemar. 65×80, klišee, 1935.
Lepik, Rud(olf). 70×132, klišee, 1915, *joon. nr. 18.*

ROOSMA, AXEL.
Kangur. Klišee, 193?
Sepp. 52×78, värviline klišee, 1936.
Tuvike, August. 60×80, klišee, 1940.

ROOSMA, MAKS.
Roosma, Maks. 65×89, ofort, 1936.

ROSENBERG, J.
Arhivi Civitatis Dorpatensis. 113×61, 68×47, klišee, 1905.

ROSEVAN, RICHARD.
Rosevan, Richard. 25×43, värviline tüpograafia, 1943.

ROSTOCK, ALFRED.
Rostock, A(lfred). 46×63, värviline tüpograafia, 1940.

RULL, LEMBIT.
Valdas, Kaarel. 52×47, linoollõige, 1941.
Valdas, Kaarel. 50×68, linoollõige, 1941.
Valdes, Karl. 50×68, klišee, 1941.

RUSI, GEORG.
Rusi, Enn. 45×56, värviline tüpograafia.

RUSI, SELMA.
Ahlberg, V. 61×68, kuivnõel, 1954.
Rusi, S(elma). 74×98, kuivnõel, 1954.
Rusi, Selma. 88×110, kuivnõel, 1956.

RUUTSOO, ALBERT.
Kurg, Ülo. 91×110, linoollõige, 1949.
Ruutsoo, Aino & Albert. 57×77, kuivnõel, 1953.

RÄTSEPP, SALME.
Rätsepa Ülo raamat. 60×64, litogravüür, 1951.

SAARI, MAANU.
Saari, Maanu. 50×72, klišee, 1938.
Speek, Aleksander. 48×70, klišee, 1938.

SAARING, R.
Arbi, Arvo. 64×91, klišee, 1940.
Planken. 49×78, klišee, 1943.

SAGRITS, RICHARD.
Lukats, B(oris). 60×82, puulõige, 1939.
Oss, Herbert. 57×90, klišee, 1938.

SAKSEN, LEO.
Kaare, Mizzi. 54×70, klišee, 1943.
Kask, Johann. 59×76, klišee, 1943.
Lille, Bernhard. 65×50, klišee, 1943.
Lill, Elmerice. 54×76, klišee, 1943.
Luiga, Erika. 56×83, värviline klišee, 1943.
Oluri, Higo. 60×93, klišee, 1943.
Ressar, Ingrid. 55×77, klišee, 1943.
Saksen, Leo. 49×63, klišee, 1937.

SAKSNIIT, SULEV.
Saksniit, Sulev, stud. rer. ing. 51×44, klišee, 1942.

SALASOO, HUGO.
Salasoo, Hugo, dr. pharm. 51×59.

SALU, EDUARD.
Bidder, Käte. 55×86, klišee, 1936.

Lintrop, Jaan. 48×64, klišee, 1935.
Teetsov, Anton. 62×80, lito, 1938.

SALUSTE, ALEKSANDER.
Saluste, Aleksander. 56×65, klišee, 1937.

SARAP, HENN.
Böhme, Ilse. 42×66, klišee, 1942.
Jõul, Juhan. 48×71, ofort, 1943.
Kivisaar, Hugo. 43×73, klišee, 1943.
Lind, Eduard. 62×84, klišee, 1942.
Severitt, Helga. 42×65, klišee, 1942.

SARAPUU, R.
R(iigi) K(unst) T(ööstuse) K(ooli) Trükikoda. 48×69, värviline tüpograafia, 1939.
R(iigi) K(unst) T(ööstuse) K(ooli) Trükikoda. 48×69, värviline tüpograafia, 1939.
Sarapuu, R. 51×72, lito, 1939.
Sarapuu, R. 73×58, värviline tüpograafia, 1939.

SAVI, KARL.
Hagel, Uno. 50×68, klišee, 1942.

SCHMIDT, P.
Schmidt, P. 45×57, klišee, 1943.

SCHNEIDER, MARGARIT.
Põrk, A. 65×67, klišee, 1926.

SELG, JOHANNES.
Selg, Johannes. 40×61, klišee, 1942.

SELISTEMÄGI, KARL.
Selistemägi, Karl. 81×54, foto, 1940.

SENTER, HARRY.
Senter, O., mag. 40×29, klišee, 1939.

SEPPOR, HUGO.
Seppor, Hugo. 60×78, värviline tüpograafia, 1941.

SERMAT, KUNO.
Sermat, Kuno. Valguskoopia, 1937/1954.

SIHVER, RAIMOND.
Sihver, Raimond. 45×96, värviline lito.

SIIM, AURE.
Koolmeister, Richard. 75×63, klišee, 1937.
(Siim, Aure.) 61×85, ofort.

SIIRAK, JAAN.
Zirkel, Kaarel. 51×59, klišee, 1935.

SIKK, AUGUST.
Sikk, August. 55×65, värviline tüpograafia, 1938.
Sikk, August. 55×72, värviline tüpograafia, 1938.

SIROTKIN, ÜLO.
Sirotkin, Ülo. 54×76, värviline tüpograafia, 1941.

SILVET, ENDEL.
Silvet, Endel. 50×59, värviline tüpograafia, 1938.

SISASK, VALENTIN.
Üts, Juh(an). 53×72, 48×65, klišee, 1943.

ŠIŠAEVA, NATALIE.
Sillaots, M(arta). 53×65, klišee, 1935.
Tarkpea, V. 56×72, klišee, 1949.

ŠKOP, SIIMA.

Joonase, Hele. 55×75, kuivnõel, 1946.
Reemets, Elgi. 49×59, akvatinta, 1946.
Soonpää, Leo. 58×84, ofort, 1947.
Škop, Siima. 41×51, mezzotinta, 1947.
Škop, Siima. 74×86, ofort, 1946.
(Škop, Siima.) 83×65, puulõige, 1947/48.

SLASTNIKOV, SERGEI.

G(oldman), J. Klišee, 1939.
Jung, V., van. Klišee, 1940.
Matiesen, Linda. 49×71, 35×51, klišee, 1938.
Veski, Asta. 40×58, värviline klišee, 1940, thv. XVII.

SOANS, E.

Rusi, G(eorg). 55×78, kuivnõel, 1956.
Soans, E. 70×108, kuivnõel, 1955.

SOANS, OLEV.

Alling, R. 62×96, puulõige, 1948.
Einberg, Kurt. 51×83, klišee, 1957.
Limberg, Therese. 48×70, lito, 1947.
Mutso, R(ichard). 43×70, värviline klišee, 1950.
Soans, O(lev). 35×56, ofort, 1947.
S(oans), O(lev), T(herese) L(imberg). 50×58, värviline linoollõige, 1947.
Tali, M(aimu). 40×54, puulõige, 1947.
Tomberg, B(runo). 33×75, klišee, 1948, *joon. nr. 194.*
Väli, A. 68×73, värviline linoollõige, 1948.

SOIK, AIN.

Soik, Ain. 49×64, linoollõige, 1934.

SOOM, LEIDA.

Jaansoo, Ly. 39×49, foto, 1955.
Jaansoo, Ly. 25×25, foto, 1955.
Soom, L(eida) & M(ihkel). 103×89, litogravüür, 1950.

SOOSAAR, HANS.

Soosaar, Hans. 58×58, klišee, 1935.

SOOSERV, ENN.

Sooserv, Enn. 43×63, värviline tüpograafia, 1941.

SÕÕRD, E.

Sõõrd, E. 48×68, klišee, 1942.

SÄRM, A.

Särm, A. 56×75, puulõige, 1938.

SÖÖT, RICHARD.

Sööt, Richard. 32×75, klišee, 1939.

SÜTT, JUHAN.

Sütt, J(uhan). 32×42, litogravüür, 1942, *joon. nr. 138.*

TAEL (DOLL), KARL.

Doll, Karl. 41×53, vaselõige, 1939, *joon. nr. 48.*
Odamus, Evald. 63×83, vaselõige, 1940.
R(usi), G(eorg). 14×14, vaselõige, 1949, *joon. nr. 193.*
Öpik, Anna. 73×103, vaselõige.

TAMJÄRV, OSKAR.

Tamjärv, Oskar. 74×93, linoollõige, 1951.
Tamjärv, Oskar. 61×88, kuivnõel, 1951.

TAMMESOO, AURORA.

Tammesoo, A(urora). 61×87, värviline tüpograafia, 1938.

TASSA, ALEKSANDER.
Tapa Hariduse Seltsi Rahvaraamatukogu. 72×72, klišee, 1918, *joon. nr. 20.*

TEDRE, MARTIN.
Rästas, Adolf. 39×60, värviline klišee + tüpograafia.

TEEARU, A.
Merike. 58×60, puulõige, 1939.
Kuningas, O. 53×62, puulõige, 1939.

TEPP, M.
Tepp, M. H. 61×43, klišee, 1940.

TERRI, OLGA.
Kaskneem, Aleks. 60×78, puulõige, 1939.
Laido, Henn. 54×70, puulõige, 1943.
Mere, Siiva. 56×78, puulõige, 1947.
Rusi, Georg. 60×67, puulõige, 1943.
Soomere, Oskar. 53×70, puulõige, 1947.
Tamjärv, Magda. 43×56, puulõige, 194?
«Tehnola», korp! 59×89, puulõige, 1939.
Terri, Olga. 46×66, puulõige.
Truu, Aleksander. 60×79, puulõige, 194?
Voogre, Kärt. 50×69, puulõige, 1947.
Väravas, Helja. 41×54, puulõige, 194?

THOMSON.
Kask, Evald. 43×93, litogravüür, 193?
Tigane, Leida. 42×86, klišee, 1936.

TIBAR, JÜRI.
Tibar, Jüri. 56×77, klišee, 1942.

TOLLI, LEMBIT.
(Eidok,) Vaike. 55×88, linoollõige, 1933.
Klingberg, Sven. 45×57, kuivnõel, 1953.
Vipsu (Vive Tolli). 45×78, värviline joonis, 1953.

TOLLI, VIVE.
Keskküla, Jaanus. 63×104, kuivnõel, 1950.
Kitu (Keskküla, Alma). 36×55, puulõige + linoollõige, 1951.
Kuusik, Plato. 52×79, ofort, 1951.
Kuusik, Plato. 65×83, ofort, 1954.
Kuusiku, Plato ex libriste kogu. 33×52, ofort, 1955.
Kuusik, V(ladimir). 56×77, linoollõige, 1955.
P(ajusoo), V(ive). 51×82, linoollõige, 1949.
Palmse, Evald. 68×98, värviline linoollõige, 1950.
Pärtelpoeg, Leila & Ilmar. 61×75, värviline linoollõige, 1954.
Pärtelpoeg, Leila & Ilmar. 53× 76, ofort, 1954, *joon. nr. 213.*
Soom, Mihkel. 58×89, kuivnõel, 1951.
Tamjärv, O(skar). 47×60, värviline joonis, 1953.
T(olli), L(embit). 39×45, värviline joonis, 1952.
T(olli), Lembit. 48×65, värviline joonis, 1953.
Tolli, L(embit). 37×63, värviline litograafia, 1954.
Tolli, L(embit). 30×42, ofort, 1950.
Uuk(areda), Amy (Aime). 50×76, linoollõige, 1949.
Vahtramäe, Juta. 38×37, litogravüür, 1951.
Öpik, Elina. 91×114, ofort, 1950.

TOMASSOV, V.
Padva, Vladimir. 68×95, foto, 1934.

TOOMINGAS, FELIX.

Toomingas, Felix. 60×85, klišee, 1935.

TOOTS, VILLU.

Kneitel, Alois. 43×65, klišee, 1943.
Kulbin, Karl. 57×75, klišee, 1942.
Laas, Artur. 86×99, klišee, 1942.
Lulla, Richard. 46×80, klišee, 1942, *joon. nr. 122.*
Meos, Edgar. 54×80, värviline klišee, 1943.
Nõmmik, Villem. 49×90, värviline *klišee, 1943.*
Paabo, Linda. 47×100, klišee, 1942.
Peterson, Romulus. 68×130, klišee, 1942.
Rosenberg, Osvald. 50×88, värviline klišee, 1943.
Sõmer, Ellen. 50×78, foto, 1944.
Tamberg, Aleksander. 43×60, klišee, 1943.
Tamberg, Al(eksander). 52×81, foto, 1938.
Tammelo, Richard. 60×76, värviline klišee, 1943.
Toots, Villu. 47×76, klišee.
Uibopuu, Heino. 44×110, klišee, 1942.
Walmre, Elmar. 86×110, värviline klišee, 1943.

TOTSAS, A.

Totsas, A. 38×55, värviline tüpograafia, 1939.

TREUMANN, HANS.

Aunapuu, Alfred. 30×43, värviline tüpograafia, 1943.
Birk, Erich et Lisette. 39×25, värviline tüpograafia, 1944.
Peets, Hugo. 40×15, värviline tüpograafia, 1937.
Purre, Helene. 48×56, värviline tüpograafia, 1943.
Pöierpaas, Salme. 36×25, tüpograafia, 1943.
Renker, Armin. 30×42, värviline tüpograafia, 1943.
Roos, Eduard. 29×43, värviline tüpograafia, 1943.
Roos, Eduard. 33×49, värviline tüpograafia, 1943.
Roos, Eduard, 39×17, värviline tüpograafia, 1943.
Rusi, Georg. 36×54, värviline tüpograafia, 1943.
Saha, Hillar. 40×21, värviline tüpograafia, 1943.
Sepa talu annetus Saku koolile. 35×45, tüpograafia, 1935.
Tassa, Aleksander. 38×56, värviline tüpograafia, 1943.
Treumann, Hans. 46×35, värviline tüpograafia, 1941.
Treumann, Hans. 54×25, värviline tüpograafia, 1943.
Treumann, Hans. 39×55, värviline tüpograafia, 1943.
Treumann, Hans. 24×45, värviline tüpograafia, 1943.
Treumann, Karin. 27×29, tüpograafia, 1943.
Treumann, Karin. MCMXLIII, 45×28, tüpograafia, 1943.
Treumann, M. et M. 36×50, värviline tüpograafia, 1943.
Treumann, Saima. 49×63, värviline tüpograafia, 1951.
Treumann, Walter. 29×37, värviline tüpograafia, 1943.
Trükikoda O/Ü «Hansa». 45×45, värviline tüpograafia, 1936.
Trükikoda Osaühisus «Hansa». 40×43, värviline tüpograafia.
Trükikoda «Hansa» osaühisus, Tallinn. 45×45, värviline tüpograafia, 1936.

Triumph, Leopold. 41×60, värviline tüpograafia, 1941.
Triumph, Leopold. 41×57, värviline tüpograafia, 1943.
Tuglas, Friedebert. 33×26, värviline tüpograafia, 1944, thv. VI.
Weber, Heinrich. 29×29, värviline tüpograafia, 1943.
Vestenberg, Georg. 33×20, tüpograafia.

TRIIK, NIKOLAI.
Luiga, Adalbert. 45×78, klišee, 1932.
Luiga, Adalbert. 45×62, värviline klišee, 1940.
Uusen, Ed(uard). 45×50, klišee, 1939.

TRIUMPH, LEOPOLD.
Hansen, Albert. 54×12, tüpograafia.
Saarik, Erich. 43×63, värviline tüpograafia + puulõige, 1944, thv. XXVII.
Triumph, Leo. 50×16, tüpograafia, 1919.
T(riumph), L(eopold). 22×39, värviline tüpograafia, 1951.

TUI, M.
Tui, M. 68×86, linoollõige, 1949.

TULIK, ARN.
Saupõld, Edgar. 46×51, klišee, 1940.
Tulik, Arn. 64×58, klišee, 1940.

TUNGLA, RAIVO.
Tungla, Raivo. 55×80, lito, 1938.

TÕNISSON, VÄINO.
Tõnisson, V(äino). 59×79, linoollõige, 1949.
Hõrak, Ellen Kaunileid. 51×57, puulõige, 1957, *joon. nr. 192.*

UIBO, ILMAR.
Uibo, Ilmar. 56×83, linoollõige, 1948.

UUDSEMAA, RICHARD.
Weiner, J. 62×90, klišee, 1937.

UUSMÄE, R.
Uusmäe, R. 75×106, linoollõige, 1937.

VABBE, ADO.
Ader, Karl. 40×57, klišee, 1936.
Eesti Üliõpilaste Selts. 46×63, klišee, 1936.
Eliaser, Rein. 77×54, 75×53, klišee, 1938, *joon. nr. 44.*
Filiae Patriae. 50×79, klišee, 1935.
Filiae Patriae. 51×59, klišee, 1935.
Filiae Patriae. 53×64, klišee, 1935.
Genss, Julius. 54×72, värviline klišee, 1934.
Genss, Julius. 47×73, 30×45, klišee, 1923.
Genss, Ljuba. 49×44, klišee, 1935.
Liiv, Otto. 65×69, klišee, 1935, *joon. nr. 149.*
Liiv, Otto. 66×69, klišee, 1935.
Linde, Bernhard. 65×98, värviline klišee, 1935.
Paris, Herman, dr. 61×55, 41×37, klišee, 1936/40.
Paris, Rudi. 43×56, klišee, 1935.
Puksov, F(riedrich). 51×68, kilšee, 1923, *joon. nr. 148.*
Tilk, Alo. 50×56, klišee, 1935, *joon. nr. 143.*

WAHER, ROMAN.
Benckendorff, Aleksander von. 47×73, puulõige, 1937.
Eggert, Herbert. 45×68, puulõige, 1939.
E(raraamatukogu) O(manikkude) K(eskselts). 78×65, klišee, 1938, *joon. nr. 202.*

Freymann, W(alter), dr. 52×68, puulõige, 1934.
Grüner, Irma. 49×75, puulõige.
Koskull. 53×85, klišee, 1937.
Lemm, R. A. von. 63×85, puulõige, 1937.
Seeberg-Elverfeldt, Herbert. 49×59, klišee, 1939.
Universitatis Tartuensis Sectio Estica. 60×85, puulõige, 1937.
Waher, Roman. 32×60, puulõige, 1938.

VAHTRA, JAAN.
Antik, R(ichard). 55×65, lito, 1944.
Antik, R(ichard). 74×52, lito, 1944.
Antik, R(ichard). 63×91, lito, 1944.
Antik, R(ichard). 68×73, lito, 1944,
Antik, R(ichard). 54×62, lito, 1944.
Antik, R(ichard). 106×106, lito, 1944.
Kliiman, A. T., prof. dr. 22×32, värviline klišee, 1933.
Linnus, F., dr. 43×63, värviline klišee, 1938.
Martinson, Kusta. 40×60, klišee, 1935.
Melso, Teo. 38×58, värviline klišee, 1940.
Urgart, Oskar. 28×40, värviline klišee, 1934.
Villak, Leonh(ard). 34×25, klišee, 1936.

VAINO, E.
Sõerd, Leho, 51×55, puulõige, 1945.

VALDVERE, FELIX.
Valdvere, Felix. 40×49, puulõige, 1952.
Valdvere, Felix. 61×86, kuivnõel, 1953.

WALTER, A.
Walter, Reinhold. 93×89, 60×56, värviline lito.

WALTER, BERTA.
Kuusik, Aleksis. 62×87, kuivnõel, 1956.
Kuusik, Aleksis. 95×134, kuivnõel, 1956.
Kuusik, P(laton). 63×93, akvatinta, 1954.
Mäger, Berta. 53×68, kuivnõel, 1946.
M(äger), B(erta). 44×57, kuivnõel, 1946.
M(äger), B(erta). 35×57, kuivnõel, 1948.
Mäger, B(erta). 28×42, kuivnõel, 1948.
Mäger, Piret. 18×26, kuivnõel, 1948.
Rebane, August. 43×77, ofort, 1954.
Reigo, F(ritz). 54×67, kuivnõel, 1946.
Reinwald, Amalie. 37×57, kuivnõel, 1946.
Rusi, G(eorg). 77×98, kuivnõel, 1948.
Samul, N. 61×89, kuivnõel, 1956, *joon. nr. 199.*
Sammul, Ninni. 58×83, kuivnõel, 1957.
Silvere, Koidula. 59×81, kuivnõel, 1957.
Silvere, Koidula. 59×86, kuivnõel, 1957.
Soom, Leida. 64×44, foto, 1954.
Soom, Leida. 38×84, foto, 1954.
Soom, Leida. 46×68, foto, 1954.
S(oom), M(ihkel). 80×46, ofort, 1954.
S(oom), M(ihkel). 46×83, foto, 1954.
Soom, M(ihkel). 77×121, kuivnõel, 1955.
Soom, M(ihkel). 76×119, kuivnõel, 1955.
Soom, M(ihkel). 14×18, kuivnõel, 1955.
Tomasi, Gerda. 50×65, kuivnõel, 1948.
Triumph, Leopold. 90×83, kuivnõel, 1946.

Triumph, Leopold. 76×97, kuivnõel, 1948.
Triumph, Leopold. 13×20, kuivnõel, 1955.
Triumph, L(eopold). 61×84, kuivnõel, 1956.
W(alter), B(erta). 28×29, värviline joonis, 1954.
Walter, B(erta). 65×108, kuivnõel, 1956.
Walter, E(dgar). 50×71, kuivnõel, 1948.
Walter, Edgar. 70×91, kuivnõel, 1948.
Walter, E(dgar). 15×20, kuivnõel, 1948.

WALTER, EDGAR.
Aardmaa, Kaljo. 92×121, kuivnõel, 1950.
Düüna, H(ilda), dr. 51×73, kuivnõel, 1953.
Hold, R. 60×91, kuivnõel, 1953.
Jätmar, A. 91×132, kuivnõel, 1949.
Jätmar, A. 47×93, kuivnõel, 1948.
Kabral, A(leksander). 91×121, kuivnõel, 1948.
Kabral, A(leksander). 91×118, kuivnõel, 1950.
Kask, L. 72×102, kuivnõel, 1949.
Kuusik, dr. 90×125, kuivnõel, 1951.
Kuusik, P(lato). 60×44, fotolito, 1954.
Kuusik, P(lato). 45×65, kuivnõel, 1956.
Laidvoog, Lydia. 53×119, kuivnõel, 1950.
Mäger, Piret. 70×97, kuivnõel, 1948.
Rusi, Georg. 125×169, kuivnõel, 1948.
Samoilov, Leo. 110×85, kuivnõel, 1955.
Soom, M(ihkel). 69×98, kuivnõel, 1953.
Soom, Michael. 58×85, foto, 1954.
Taumi, A., dr. 77×119, kuivnõel, 1949.
Triumph, Leopold. 123×170, kuivnõel, 1948.
Triumph, Leopold. 1886—1949 — 63 a, 47×68, kuivnõel, 1949.
Triumph, L(eopold). 59×73, fotolito, 1952.
Triumph, Leopold. 41×61, fotolito, 1952.
Valter, Albert. 78×117, kuivnõel, 1949.
Walter, Arnold. 60×93, kuivnõel, 1948.
Walter, Berta. 94×145, kuivnõel, 1949.
(Walter, Edgar.) 51×64, kuivnõel, 1948.
Walter, Edgar. 58×63, 1948.
Vares, Ü. 77×103, kuivnõel, 1949.

VALTING, HELGA.
Valting, Helga. 39×43, värviline lito, 1938.

VANAVESKI, KARL.
Naar, Alfred. 64×79, värviline puulõige, 1926.

VAREP, E.
Varep, E. 40×60, klišee, 1942.

VEEMETS, ARVED.
Veemets, Arved. 55×74, värviline tüpograafia, 1941.

VEIKESAUN, J.
Tallinna Raamatutööstuses Töötajate Ametiühisus. 31×45, klišee, 1922.

VEISENBERG, A.
Veisenberg, A. 46×64, lito, 1938.

VELBRI, EDGAR.
Velbri, Edgar. 40×63, klišee, 1938, *joon. nr. 88.*

VELLEMA, LEO.
Vellema, U. 46×57, foto, 1954.

VELLING, K.
Velling, K. 55×80, klišee, 1942.

VENDER, ASTA.
Anton, Merike. 39×59, puulõige, 1957, *joon. nr. 183.*
Jõulu, perekond. 45×56, puulõige, 1957.
Pavelson, Aet. 66×67, puulõige, 1957.
Pavelson, Juss. 39×57, puulõige, 1957, *joon. nr. 184.*
Pavelson, Selma. 44×59, puulõige, 1948.
Pavelson, Selma. 45×60, puulõige, 1948.
Pehme, Riina. 49×69, puulõige, 1957.
Pehme, Riina. 44×56, puulõige, 1957.
Vender, perekond. 52×63, puulõige, 1957, *joon. nr. 214.*
Vender, perekond. 50×65, puulõige, 1957.
Vender, Piia. 58×73, puulõige, 1957.
Vender, Piia. 50×57, puulõige, 1948, *joon. nr. 185.*
Vender, Piia. 56×67, klišee, 1949.

VENTSEL, STANLEY.
Ventsel, Stanley. 64×84, värviline tüpograafia, 1941.

WESSER, K.
Kaldwer, W. 52×72, klišee, 1942.

VIHVELIN, PEETER ARNOLD.
Kaldroo, Ene. 47×69, klišee, 194?
Kuuskvere, Kustav. 55×75, klišee, 1942.
Muda, Villem. 45×68, klišee, 1943.
Paomees, Alice, dr. 65×37, klišee, 1942.
Vihvelin, Hilda. 75×100, klišee, 1940.
Vihvelin, Peeter Arnold. 117×84, klišee, 1940.
Vihvelin, Peeter Arnold. 45×64, puulõige.

VIHURI, JOOSEP.
Perkmann, Oskar. 54×55, klišee, 1943.

VIILIVALD, M.
Uhlemann, M. D. 60×80, lito, 1921.

VIILUP, A.
Kuuse, Avo. 62×101, klišee, 1940.
Seppel, Albert. 50×78, klišee, 1936.

WIIRALT, EDUARD.
Davis, Bernhard. 77×100, ofort, 1929.
Kuylen, Ans van der. 82×131, ofort, 1936, *joon. nr. 22.*
Nellin, Samuel. 80×120, ofort, 1930.
Pusta, K. R. 46×51, ofort, 1930.
Pusta, K. R. 75×100, ofort, 1930.
Mutso, T(aavet). 33×59, klišee, 1918.
Wise, May W. 75×115, ofort, 1929.

VIIRLAID, AASO.
Viirlaid, Aaso. 55×66, klišee.
Viirlaid, Aaso. 50×79, klišee.

VIIRLAID, ARVED.
Viirlaid, Arved. 53×65, värviline tüpograafia + linoollõige, 1941.

WINKLER, R.
Winkler, R. 22×36, värviline klišee, 193?
Winkler, R. 54×54, klišee + linoollõige, 193?

VOOREND, V.
Magnus, A. 75×80, klišee, 1938.

VÕHMA, M.
Kivi, Linda. 47×65, klišee, 1938, *joon. nr. 101.*
Lettmann, Al. 40×52, 20×26, klišee, 1938.
Tedre, Mihkel. 60×78, klišee, 1935.

WÕIMULA, TÕNU.
Wõimula, Tõnu. 50×62, klišee.

VÄLBA, L.
Palm, Ed. 42×65, klišee, 1939.

VÄLJAL, SILVI.
Maasing, Helvi. 38×51, klišee, 1939.
Veiko. 50×48, linoollõige, 1957.
Veiko. 48×48, linoollõige, 1957.
W(äljal), E(nn). 54×70, kuivnõel, 1953.
Väljal, S. E. 60×72, linoollõige, 1957.

ÕMBLUS, HELJU.
Sirelpuu, Erika. 52×64, 48×61, värviline klišee, 1948.

ZIRKEL (ŽEMELI), A.
Krikmann, K(arl). 48×80, klišee, 1934.
Krikmann, K(arl). 61×89, klišee, 1934.

AUTOR TUNDMATA:
Bõlau, Konstantin. 40×67, klišee + tüpograafia.
Heli. 55×92, 37×61, klišee.
Hiietamm, A(ugust). 40×76, šapirograafia.
Juske, Herbert. 45×51, tüpograafia.
Järvel, Juhan. 52×65, klišee.
Jürgens, Heinrich Joh. 53×53, lito.
Kaasik, Harry. 44×59, klišee.
Kask, Niina. 53×74, värviline klišee.
Kessa, Vera. 62×90, klišee.
Kiivet, J. 55×70, klišee, 1943.
Kirschbaum, Ella. 54×71, klišee.
Kollmann. 48×58, lito.
Koovik, Gustav. 67×95, klišee, 1943.
Kross, H. 65×66, puulõige.
Kurba, H. 46×22, klišee.
Kuusik, P. 47×59, klišee, 1939.
Lehesalu, H. 49×64, klišee.
Lall, L. 33×50, klišee.
Linnast, Boris. 48×83, klišee.
Linno, E. 43×59, linoollõige, 1939.
Loo, Enn. 71×110, linoollõige.
Läänemets, A. 47×57, klišee.
Marand, Anton. 26×40, klišee.
Meier, A. 91×46, kuivnõel.
Mere, V. 64×107, klišee.
Mikas, Hans. 60×100, klišee, 1943.
Oamer, Albert. 48×77, klišee.
Olai. 60×95, vasegravüür.
Orumaa, H. 45×72, puulõige.
Pihlakas, Ernst. 35×29, klišee.
Rannaste, A. 55×62, värviline klišee.
Rappla Piibli koggodus. 75×39, tüpograafia, 184?
Revaliensis Restaurata Bibliotheca anno MDCLX. 60×96, vasegravüür.
Roots, R. 102×71, klišee.
Rätsep, Rudolf. 48×59, klišee + linoollõige, 1941.
S(epp), A(leksander). 33×44, klišee.
Tamm, Johannes. 64×33, klišee.
Tartlan, Valdek. 51×65, linoollõige, 1942.
T. S. 48×67, kuivnõel.
Undritz, Alar. 43×70, värviline linoollõige.
Undritz, G. 42×47.
Vernik, Victor. 41×47, klišee.
Vestel, Carlo. 63×90, klišee.
Voites, H. 69×84, värviline puulõige, 1938.

1921

Raamatuviitade omanikke, kelle eksliibrised eelnevas nimestikus puuduvad või kelle kohta andmed on ebatäpsed, palume sellest käesoleva teose autorile teatada aadressil: Tallinn, Pärnu mnt. 10, Eesti Riiklik Kirjastus.

NIMEREGISTER.

Rasvane kiri märgib lehekülgi, kus leiduvad joonised.

Aa, Anna van der — 19.
Aabel, R. — 214.
Aardmaa, Kaljo — 234.
Aardma, M. — 195.
Aarela, Reet — **118**, 166, 195.
Aarma, Raik — 198.
Aarvel, A. E. — 195.
Aarvel, Anne — 195.
Aarvel, Evald — 195.
Aasla, Heldur Luigi — 200.
Aatelo, Jaan — 152, 214.
Aavik, Priidu — 195.
Abels, Else — 199.
Adamson, Eric — 195.
Adamson, Hendrik — **11**
Adamson-Sannamees, Mari — 226.
Adari, A. — 214.
Ader, Karl — 232.
Adler, A. — 214.
Agul, Ed. — 219.
Ahlberg, V. — 227.
Ahven, Erich — 112, 195.
Ahven, Jüri — 198.
Ainjärv, Annemarie — 214.
Ainomäe, Aleksander — 197.
Akerberg, P. — 195.
Akel, Fr. — 196.
Alamaa, Eduard — 220.
Alari, Villem — 214.
Alas, Rudi — 204.
Alati Armas — 26, 73, 224.
Albbs, Hebriel Jels — 224.
Aleksandrov, Vladimir — 195.
Aleksejev, Viktor — 106, 195.
Aleksius, Magda — 214.
Algma, Ilme — 83, **84**, 155, 202.
Algma, P. — **96**, 214.
Aljak, Niina — 196.
Allas, Arnold — 204.
Alling, August — 196.
Alling, R. — 229.
Allpere, Andres — 197.
Alt, Eino — 196.
Alter, Karin — 118, **119**, 196.
Altman, Fritz — 214.
Alttoa, Helgi — 196.
Alver, J. — 208.
Ambur, Hele — 196, 204.
Ambur, Paul — **13**, 102, 120, **120/121**, **187**, 202, 205, 209, 214, 219.
Ambur, Valdar — 196, 204.
Ambur, Valma — 200.
Ame, Otto — 111, **112**, 224.
Amenophis III — 17.
Anderson, Elmar — 205.
Anderson, Lembit — 212.
Andre, E. — **78**, 209.
Andre, Rein — 69, **70**, 226.
Anijalg, Elviira — 124, **160/161**, 214.
Anne — 202.
Anni, Johannes — 214.

Annus, Endel — 126, **127,** 162, 196.
Antik, Einar — 141, **142,** 150, 209.
Antik, R. — 200, 224.
Antik, Richard — 200, 207, 224, 233.
Anting, Leida — 214.
Anton, Merike — 144, **145,** 235.
Anuleenu — 204.
Arbi, Arno — 227.
Aren, Peet — **32,** 196.
Археологический Институт — 199.
Arhivi Civitatis Dorpatensis — 227.
Ariste, Erna — **180,** 218.
Ariste, Paul — **180,** 202, 218.
Arro, Elmar — 124, **125,** 226.
Арсеньева, Ю. В. — 199.
Arumaa, Peeter — **128/129,** 129, 196, 213, 218.
Aruoja, Virve — 205.
Arvo, Hannes — 205.
AS vt. Suumann, Aleksander — 214 ja Sepp, Aleksander — 237.
Assurbanipal — 17.
Ast, Orvo — 214.
Astra — 205.
Asu, August — 214.
Attemann, Agnes — 222.
Aud, Karl — 147, **148,** 219.
Augla, Raimond — 210.
Auksi, Albert — 111, 196.
Aunapuu, Alfred — 231.
Avarand, Helmi — 124, **126,** 213.
Avarlaid, V. — **75,** 76, 208.
Avarmaa, Taavet — 198.
Avasalu, R. — 208.

Bach, Aino — 32, 122, 140, 166, 196.
Bach, Hilja — 121, 196.
Bacon, Nic. — 19.
Бакакина, В. П. — 215.
Bamberg, T. — 196.
Bartneck, Paul — 215.
Beham, Barthel — 18.
Beham, Hans Sebold — 18.
Benckendorff, Alexander — 232.
Bergmann-Vardi, A. — 196.
Bernakoff, E. R. — 223.
Betlem, Helmi — 209.
Bewick, Th. — 164.
Bibliotheca Revaliensis Restaurata — 21, 237.
Bidder, Käte — 227.
Bielke, Thure — 19.
Birk, Erich & Lisette — 231.
Birk, Varmo — 196.
Bittner, Franz Otto — 204.
Bittner, Hildne — 204.
B. L. vt. Burlandt, L. — 197.
Blaubrük, Hugo — 197.
Blaubrük, W. — 197.
Bleyer, Julius — 95, 215.
B. M. vt. Mäger, Berta — 233.
Боднарский, Б. С. — 199.
Боднарский, М. С. — 199.
Bolšakov, Konstantin — 84, **85,** 197.
Bonse, Paula — 224.
Bormeister, Märt — **62,** 211.
Botticelli, Sandro — 184.
Brandenburg, Hildebrand — 18.
Brehm-Jürgenson, Paula — 67, **68,** 224.
Breiberg-Nõva, Ilmar — **106,** 197.
Bundt, Oskar — 197.
Burlandt, L. — 197.
Burlandt, Louis — 197.
Burlandt, Louis Leon — 197.
Бурландт, Марии Павл. — 197.
Burman, Karl — 197.
Burmeister — 236.
B.W. vt. Walter, Berta — 234.
Böhme, Ilse — 228.
Bölau, Edmund — **122,** 209.
Bölau, Konstantin — 236.

Cibo?, Anonym — 19.
Czimmer, Anna — 213.
Cranach Lucas v. — 18.

Dante — 110.
Davis, Bernhard — 235.
Depman, Ester-Inge — **119,** 196.
Dewey, Malvil — 184.
Doll, Karl — **52,** 54, 165, 229, vt. Tael, Karl.
Достоевский, М. Ф. — 199.
Dürer, Albrecht — 18.
Düüna, H. — 234.

E. A. vt. Ahven, Erich — 112, 195.
Ebner, Hieronymus — 19.
Ecclesiae Urbis Fellinensis — 215.
Edari, Raoul — 200.
Edenberg, Ivar — 215.
Edenberg, Marta — 215.
Eerme, Emil — 200.
Eerme, Karl — 211.
Eesti Apostl. Õigeusu Kiriku Sinod — 236.
Eesti Kirjanduse Selts — **20,** 224.
Eesti Maapank — 221.
Eesti Nais Üliõpilaste Selts — 213.
Eesti Pank — 198.
Eesti Rahva Muuseum — **178,** 202, 224.
Eesti Üliõpilaste Selts — 222, 232.
Eggert, Herbert — 232.
Ehala, H. — 197.
Ehapalu, Frieda — 236.
Ehrlich, J. — 196.
Eichhorn, Nicolai — 197.
Eidok, Vaike — 230.
Einalo, Aino — 197.
Einberg, Kurt — 197, 229.
Eisen, M. J. — 45, 46, 63, **64,** 218.
Eitelberg — 215.
EKS vt. Eesti Kirjanduse Selts — **20,** 224.
Экспедиция Заготовления Государственных Бумаг — 226.
Elias, Hilda — 215.
Eliaser, Rein — **50,** 232.
Elle — 224.
Eller, Aleksander — 209.
Eller, Voldemar — 197.
Emmi vt. Romman, Emmi — 208.
End, A. — 197.
Enkelberg, Oskar — 213.
Enno, Ernst — **63,** 154, 224.
Entson, J. — 195.
ENÜS vt. Eesti Nais Üliõpilaste Selts — 213.
EOK vt. Eraraamatukogu Omanikkude Keskselts — **172,** 232.
Eraraamatukogu Omanikkude Keskselts — **172,** 232.
Erga, Avdi — 215.
Erikson, J. — 198.
Erlemann, W. — 35, 204.
Erm, J. — 210.
Erm, Vaike — 132, **144/145,** 215.
Ernesaks, Gustav — 67, 180, 213.
Ernesaks, Stella — 170, **171,** 180, 212.
Esberg, Esther — 207.
Esche, Gerhard — 204.
Esche, Lotte — 204.
Э. З. Г. vt. Экспедиция Заготовления Государственных Бумаг — 226.
Eskola, Ants — 70, **71, 72,** 159, 197.
Espe, Nella — 209.
Espe, Nigul — 130, 184, **185,** 198.
Essen, W. — 197.
E. W. vt. Wäljal, Enn — 155, 236.

Feldmann, Artur — **120,** 140, 202, 205.
Feldman, Juhan — 198.
Filiae Patriae — 232.
Filippov, Mihail — 198.
Fischer, Ilmar — 197.
Fraternitas Estica — 218.
Frederking, Ilse — 236.
Frenkel, A. — 215.
Freymann, W. — 233.
Freymuth-Galgenberg, Otto — 204.
Friedeman — 220.
Friedrichson, Nicolai — 199.
Фортинская, Лена — 215.
Фортинский, С. П. — 215.

Gensheimer, Alfons — 207.
Genss, Joe — 198.
Genss, J. — 223.
Genss, Julius — 206, 219, 223, 232.
Генс, Юлиус — 206.
Genss, Ljuba — 232.
Genss, Naftoli — 206.
Georgiin, Rita — 226.
G. M. vt. Mootse, Gustav.
Goethe, J. W. — 110.
G. P. vt. Pihlakas, G. — 224.
G.R. vt. Reindorff, Günther — 226.
G.R. vt. Rusi, Georg — 229.
Grant, Valter — 198.
Grieg, A. — 154.
Grinev, A. — 198.
Grünbaum, A. — 222.
Grünbaum, Adam — 205, 222.
Grünbaum, Viola — 222.
Grüner, Irma — 233.
Гущик, Владимир — 220.
Göhrke, Gerhard — 210.
Györke, J. — 202.

Haab, Bernard — 80, **80/81,** 198.
Haabvere, Raimund — 204.
Haamer, E. — **55,** 58, 209.
Haapsalu Jahtklubi — 236.
Haasma, Valter — 223.
Haavamägi, Roman — 198.
Habermann, Eugen — 198.
Hagel, Uno — 202, 228.
Haljaspõld — 215.
Hallop, Heino — 198.
Hamburg, P. E. — 195.
Hange, Eugen — 198.
Hanneste, R. — **98,** 209.
Hansen, Albert — 232.
Hanson, Joh. — **12.**
Harmating, Ferdinand Barth von — 158.
Heinla, H. — 198.
Heinrichsen, Johann — 236.
Helbemäe, Gert — 197.
Helling, Edit — 198.
Hermanni trükikoja raamatukaupluse laenuraamatukogu — 236.
Hermes — 92.
Hiibus, Hugo — 148, **149,** 155, 198.
Hiietamm, A. — 236.
Hiietamm, August — 205.
Hindrey, Karl August — 198.
Hinno, K. — 220.
Hion, Viktor — 196.
Hirmo, Hennu — 204.
Hofman, Daja — 198.
Hoidre, Alo — 198.
Holbein, Hans n. — 18.
Hold, R. — 234.
Huimerind — 222.
Hurt, Nikolaus — 198.
Huuk, Gerhard — 213.
H.V. vt. Viitman, Hendrik — 197.
Hõrak, Ellen Kaunileid — **157,** 232.
Härm, Taso — 200.
Härms, M. — 236.
Hühn, Heinz — 209.
Hützi, Ljuba — 223.
Hypponen, Silvia — 207.

Igarik, Edg. — 220.
Ilisson, Ferdinand — 215.
Illipe, Karl — 26, 224.
Illupmägi, Artur G. — 236.
Ilus, E. — **48/49,** 50, 209.
Ilves, A. — 195.
Ilves, Alice — 195.
Ilves, Herman — 198.
Imelik — 37, **38,** 209.
Импер. Юрьевск. Университетъ — 199.
Inari, Eerik — 220.
«Indla» korp! — 215.
Ivanova, L. P. — 198.
Ivask, Aino — 165, 199.
Иваскъ, Елена — 199.

Ivask-Issako — **25,** 199.
Иваскъ-Исако — 199.
Иваскъ Исако Архивъ — **199.**
Иваскъ, П. Г. — 199.
Ivask, Udo — **25,** 26, 199.
Иваскъ, У. Г. — 199.

Jaagus, J. — 209.
Jaaguste, E. — 199.
Jaanson, Ed. — 197.
Jaansoo, Ly — 100, 229.
Jaanus, Uno — 199.
Jaik, Juhan — 213.
Jakobson, Eduard Magnus — 22.
Jalviste, Valter — 42, **43,** 213.
Jans-Vademann, Lydia — 199.
Jansen, A. — 212.
Jansen, Oskar — 199.
Jaquet — 159.
Jegorov, Ivan — 200.
Jensen, Jaan — 200.
Jentson, K. A. — 200.
J. G. vt. Goldman, J. — 229.
Joamets, R. — 215.
Joandi — 215.
Joasoon, H. — 220.
Joergens, Ed. — 211.
Johansen, Paul — 220.
Johanson, H. — 200
Joonase, Hele — 229.
Joost, Joh. — 200, 202.
Joost, Ly — 90, 202.
Juhansoo, Ed. — 223.
Juhkam, M. — 212.
Juhkental — 213.
Juht, B. — 196.
Jung, M. — 203.
Jung, V. — 229.
Jungberg, Osvald — 215.
Juske, Herbert — 236.
Juurik, A. — 200.
Jõe, Ants — 225.
Jõepera, F. — 211.
Jõesaar, Ernst — 200.
Jõesaar, Peeter — 205.
Jõgever, S. — 200.
Jõgi, Ants — 200.
Jõgi, El. — 207.
Jõul, Juhan — 228.
Jõulma — 209.
Jõulu perekond — 182, 235.
Järv, Aleksander — 203.
Järv, Eduard — **128,** 166, **167,** 200.
Järv, H. — 215.
Järv, K. — 219.
Järv, Magda — **118,** 166, 195.
Järv, Rich. — 204.
Järvel, Juhan — 236.
Jätmar, A. — 234.
Jürgens, Arvo — 202, 215.
Jürgens, Heinrich Joh. — 236.
Jürgens, R. — 200.
Jürgenson-Joon, K. — 200.
Jürgenson, Karl — 224.
Jürgenson, Ragnar — **99,** 200.
Jüri vt. Lossmann, Jüri — 213.
Jürima — 203.
Jürima, Udo — 227.
Jürine, Edit — 110, **115,** 200.
Jürisson, Erika — 223.

Kaal, Aira — **65,** 66, 211.
Kaalep, Hugo — 208.
Kaan, Eduard — 204.
Kaarde, Johannes — 209.
Kaare, Mizzi — 227.
Kaaret, Leida — 222.
Kaarmäe, A. — 205.
Kaasik, Harry — 236.
Kaasik, V. — 195.
Kabeli, Ed. — 219.
Kabral, A. — 234.
Kadak, N. — **128,** 200.
Kaelas, Aleksander — 202.
Kaelas, Lili — 213.
Kahl, Leonhard — 204.

Kaigorodov, Anatoli — 200.
Kaik, Helga — 200.
Kala, Ed. — 219.
Kalam, Peeter — 159, 215.
Kald, Kaja — 197.
Kaldroo, Eve — 235.
Kaldver, W. — 235.
Kaljo, Mart — 26, 104, 224.
Kaljo, R. vt. Kaljo, Richard.
Kaljo, Richard — 32, 35, **36**, 42, **43**, **53**, **54**, **55**, **56**, **57**, 58, 59, **60**, **61**, **72**, 73, 81, **82**, 84, **85**, **93**, **94**, 96, **96**, **97**, **99**, **104/105**, 121, 122, **135**, 136, **139**, 142, **143**, 150, 152, 156, 157, 164, 176, 181, 184, **186**, 187, 200, 201.
Kaljuvee, Elmo — 225.
Kallas, Enda — 215.
Kallas, H. — 35, 204.
Kallaste, Väino — 203.
Kallis, Oskar — 27, **29**, 137, 167, 178, 202.
Kallo, Olev — 213.
Kalmakoff, M. — 202.
Kalve, Aadu — 212.
Kalvo, Anne — 202.
Kalvo, Laine — 202.
Kamdron, Hilda — 202.
Kampmann, M. — 172.
Kandima, Ülo — 202.
Kangilaski, Juhan — **72**, 73, 83, **84**, 155, 202.
Kangilaski, Ott — 32, 84, **85**, **88**, 109, **110**, **120**, 140, 156, 157, 181, 202.
Kangro, Endel — 201.
Kangro, Viktor ja Hermide — 198.
Kangro-Pool, Voldemar — 203.
Kangur — 227.
Kangur, A. — 95, **128/129**, 195, 205.
Kangur, Juhan — 213.
Kangur, Julius — 203.
K. A. R. vt. Rütman, K. A. — 203.
Karjus, S. — 224.
Karm, Heino Juho — 226.
Karp, O. — 200.
Karu — 203.
Karu, Arnold Felix — 215.
Karu, E. — 174, 215.
Karu, Imbi — 203.
Karukäpp, A. — 208.
Karukäpp, S. ja J. — 181, 215.
Kase, Evi — 215.
Kask, Ado — 26, 224.
Kask, Evald — 230.
Kask, Ferdinand — 28, 152, 203.
Kask, Helene — 236.
Kask, Ingel — 104, 105, 207.
Kask, Johann — 227.
Kask, L. — 234.
Kask, Leonhard — 84, 215.
Kask, Niina — 236.
Kaskneem, Aleks — 230.
Kaskneem, F. — 203.
Kauba, Felix — **81**, **104/105**, 184, **185**, 201, 206, 207.
Keek, Arnold — 215.
Keerdo, Paul — **119**, 212.
Keerend, Avo — **188**, 203.
Keeris, Edmund — 101, 102, **144/145**, 209.
Keeroja, Oskar — 215.
Keigo, Heljo — 203.
Kelemit, Gennady — 203.
Kelemit, Joh. — 203.
Kell, Lilian — 195.
Kelt, Richard — 204.
Kenkmaa, Rud. — 220.
Kentmann, F. — 236.
Kentmann, K. D. — 236.
Kentmann, Klaus Dieter — 236.
Kents, J. — 152, 207.
Kera, Enn — **133**, 203.
Kerb, Ain — 162, **163**, 203.
Keskküla, Jaanus — 230.
Kessa, Veera — 236.
Kidron, H. — **139**, 201.
Kidron, Leonhard — 222.
Kihuoja, Jaan — 205.

Kiilaspea, Adele — 215.
Kiilaspea, Mati — 215.
Kiipsaar, Jüri — 35, 40, **42**, 209.
Kiipsaar, Richard — 42, **43**, 201.
Kiisk, Eerik — 213.
Kiisk, Marta — 40, **41**, 219.
Kiivet, J. — 236.
Kikas, Heino — 203.
Kildema, Tõnis — 202, 203.
Kilgas, August — 204.
Kilk, Verner — 201.
Kimmel, Andres — 104, **105**, 207.
Kinghorn, Richard — 197.
Kint, Tõnis — **89**, 124, 226.
Kippasto, Rein — 141, 208.
Kippel, Ed. — 97, 204.
Kippel, Enn — 97, 204, 236.
Kirchhoff, Rich. C. E. — 220.
Kirmet, M. — 220.
Kirp, J. R. — 214.
Kirschbaum, Ella — 236.
Kirstein, Leon — 201.
Kits, Elmar — 204.
Kitzberg, Jaan — 206.
Kitu — 230.
Kivi, A. — 204.
Kivi, Enn — 202.
Kivi, Linda — **83**, 106, 235.
Kiviaru, L. — 223.
Kivilo, E. — 204.
Kivilo, V. — 204.
Kivimaa, Oskar — **106**, 197.
Kivimets, Peeter — 126, 221.
Kivimurd, Maimu — 215.
Kivimurd, Vilma — 215.
Kivirähk, Alfred — 215.
Kivirähk, Ormi — 223.
Kivisaar, Hugo — 74, 228.
Kivisepp, Helmi — 104, **105**, 207.
Kivisild, A. — 200.
Kiviste, A. — 223.
Kiviste, Alfred — **64/65**, 81, 92, 209.
Kivit, Dagmar — **37**, 204.
Kivit, Richard — 27, 28, 35, **37**, 38, **40**, 44, **45**, 51, 66, **67**, 79, **80**, **91**, 92, 125, 130, 137, **138**, 155, 156, 166, 170, **173**, 177, 204.
K. L. — 236.
Klassmann, K. J. — 220.
Klaus, Hans — 207.
Klausen, Carl — 209.
Kleio — 95.
Kliimann, A. T. — 47, 233.
Klingberg, Sven — 230.
Klinkervogel, Benedikt — 158.
Ключковъ, В. И. — 199.
Kneitel, Alois — 231.
Koch, Ernö — 99, **100**, 205.
Koch, Herman — 205.
Koemets — 205.
Koemets, Aleksander — 99, **100**, 110, 126, 128, 205, 221.
Koidula, L. — 67.
Koit, Artur — 197.
Koitmets, Voldemar — **75**, 209.
Koldenga Hariduse Selts — 224.
Kolka, August — 205.
Kolka, Raivo — 205.
Kollist, J. Th. — 200.
Kollmann — 236.
Kollom, Ernst — 32, **47**, 48, 51, 64, **64/65**, **65**, 66, **81**, **82**, **88/89**, 95, **96/97**, 101, 102, **103**, 121, 125, 126, **128/129**, 130, **136/137**, 156, 164, 187, 206.
Kolmane, Sulev — 213.
Kolmnurk, Kadri — 224.
Kompus, Hanno — 206.
Kongo, Alfred — **57**, 58, 201.
Koni, A. — 198.
Konsin, K. — 220.
Kont, Teodor — **88**, 209.
Kontram, A. — 206.
Kontram, H. — 206.
Koolmar, R. A. — 206.
Koolmeister, Richard — 228.
Koovik, Gustav — 236.

Koplimaa, U. — 206.
Koplus, Oskar — 204.
Koppel, D. — 84, **85**, 197, 212.
Koppel, Dawid — 212.
Koppel, Hillar — 141, 209.
Koppel, Silver — 204, 209.
Koppel, Tahvet — 137, **138**, 204.
Kordes, Erika — 236.
Kore, T. — 212.
Koskel, Artur — **103**, 104, 207.
Koskull — 233.
Kozevnikov, Leo — 206.
Kotkas, Aksel — 206.
Kotkas, Hans — 206.
Kotli, A. vt. Kotli, Alari.
Kotli, Alari — 112, 131, **144**, **145**, 150, 164, 181, 206, 220.
Kotli, Anu — 132, 144, **145**, 206.
Kotli, Ilse — 131, **132**, 181, 213.
Kotli, Jüri — 144, 206.
Kotli, Malle — 144, 206.
Kotli, Tõnu — 131, **144**, 150, 206.
Kotli, Viido — **144**, 145, 206.
Kraav, Konrad — 212.
Krabi, Voldemar — 227.
Kraner, Valter — 201.
Kress, Gerhard — 236.
Kress, Herta — 236.
Kress, Richard — 164, 207.
Kreutzwald, Fr. R. — **10**, 11, 45, 110.
Krikmann, K. — 236.
Krimmer, Boris — 206.
Kristjansen, Asta — 206.
Krooni, Mai — 26, 224.
Kross, Jaan — 196.
Kross, H. — 236.
Кровякова, Н. С. — 215.
Kruusment, Br. — 206.
Kruusvall, A. — 220.
Krõlov, I. — 142.
Krüger, Eduard — 220.
Kubjas, Eduard — 204.
Kuisk, Hans — 37, **39**, 209.
Kuisk, Härda — **61**, 201.
Kuisk, Ilse — 201.
Kuiv, Erich — 215.
Kukemelk, Novella — 204.
Kukk, Joh. — 201.
Kukk, Juhan — 213.
Kukk, Nathan — 213.
Kukk, Nikolai — 84, **85**, 202.
Kukk, Vaina — 208.
Kukke, Virve — 212.
Kulbin, Karl — 231.
Kulgvee, Nikolai — 207.
Kull, Juhan — 197.
Kull, Siegfried — 152, 203.
Kulles, Toivo — 207.
Kullisson — 215.
Kungla — 224.
Kungla, Eha — 224.
Kungur, A. — 195.
Kunila — 214.
Kuningas, O. — 230.
Kurba, H. — 236.
Kurbas, A. — 223.
Kurg, W. — 206.
Kurg, Ülo — 227.
Kurgo, Fritz — 204.
Kurgvel, Ks. — 215.
Kuru, Kalju — 207.
Kurvits, N. ja K. — 181, **216**.
Kurwitse Moisa toa martin — 21.
Кузнецовъ, С. К. — 199.
Kuurme, H. — 220.
Kuuse, Andres — 22.
Kuuse, Avo — 136, 235.
Kuusik — 234.
Kuusik, Aleksis — 233.
Kuusik, Edgar — 73, **74**, 207, 213.
Kuusik, Edgar Johan — 207.
Kuusik, Leon. — 209.
Kuusik, M. — 197.
Kuusik, Maret — 220.
Kuusik, P. — 219.
Kuusik, Paul — 99, **100**, 205.

Kuusik, Plato — 138, 150, 175, 210, 213, 219, 222, 230, 233, 234.
Kuusik, Platon — 213.
Kuusik, T. — 101, 220.
Kuusik, V. — 212.
Kuusik, Vladimir — **47**, 48, 101, 206, 207, 212, 230.
Kuusk, Andres — 16.
Kuuskmaa, R. — 226.
Kuuskvere, Kustav — **235**.
Kuylen, Ans van der — **30**, **31**, 32, 235.
Kõiv, Alfred — 216.
Kõiva, J. — 216.
Kõiva, M. — 216.
Kõks, Endel — **57**, 201, 207.
Kõll, Georg, J. K. — 115, 213.
Kõrgema, A. — **85**, 86, 201.
Kõverjalg, Ruubo — 136, 214.
Källo, Aino — 207.
Känd, Jaan — **90**, 91, 104, 207.
Kärner, Jaan — **65**, 66, 211.
Kärp, Ain — 203.
Köhler, Hugo — 220.
Küla, Gustav — 216.
Küng — 202.
Küng, Andrei — 207.
Kütt, A. — **61**, 62, 207.

Laaban, Ilmar — 214.
Laagus, Karl — 206.
Laaman, Eduard — 213.
Laan, Aleksander — 209.
Laan, E. — 216.
Лаан, Э. — 216.
Laanes, Rudolf — 207.
Laar, A. — 152, 207.
Laarman, A. — 207.
Laarman, Ao — 207.
Laarman, Jaak — **137**, 207.
Laarman, Märt — 27, 28, 51, **52**, 53, **58**, 59, **76**, **90**, 91, **93**, 94, 95, **103**, **104**, **105**, 110, 130, **137**, **151**, 156, 164, **165**, 168, 176, 184, **185**, 187, 193, 207, 208.
Laas, Alfred — 205.
Laas, Artur — 231.
Laasimer, J. — 208.
Laats, A. — 212.
Laev, Diana — 208.
Lagus, Hilja — 212.
Lahi, Heikki — 208.
Lahi, Riho — **75**, 76, 97, **141**, 163, 208.
Laido, Henn — 230.
Laidoner, Ellen — 203.
Laidre, M. — 212.
Laidsaar, Eerik — 200.
Laidvoog, Lydia — 234.
Laigo, A. vt. Laigo Arkadio.
Laigo, Arkadio — 31, **32**/**33**, 35, **36**, 37, **38**, **39**, 40, **41**, **42**, **44**, **47**, 48, **48**/**49**, 49, 50, **52**, 53, **55**, 58, **59**, **60**, 61, **64**/**65**, **69**, **75**, **78**, 79, **80**/**81**, 81, **88**, **88**/**89**, 92, **96**, 97, **98**, 101, 102, 120, **120**/**121**, **122**, 124, 125, **127**, 130, **131**, 134, **136**, **136**/**137**, 139, 141, **142**, **144**/**145**, 150, 152, **153**, **155**, 156, 157, 160, 164, 181, **187**, 193, 209.
Laja, Ferdinand — 35, 44, **45**, 204.
Laks, Harry — 210.
Lall, L. — 236.
Lang, Karl — 97, **98**, 209.
Laos, Hendrik — 210.
Laretei, Aksel — 220.
Laretei, H. — 210.
Lasn, Hans, A. — 210.
Lasner, Li — 73, 212.
Latourblanche, Jean Bertraud de — 19.
Lattik, Amandus — **41**, 164, 209.
Lauer, Karl — **93**, 94, 208.
Laugamets, P. — 212.
Laul, Ado — 216.
Laul, Bernhard — 201.
Laur, H. — 210.
Laur, Hugo — 197, 202.
L. B. vt. Burlandt, Louis — 197.
Lee, Abel — 210.

Leesment, Aino — 214.
Leesment, Richard E. — 212.
Leet, Elmar — **82**, 201.
Leetberg, Felix — 211.
Leetmaa — 223.
Leetvee-Leetberg, Felix — 211.
Lehesalu, H. — 236.
Lehtmets, Vold. — 116, 220.
Leiba, Jeguda — 221.
Leibur, K. — 204.
Leichner, A. — 211.
Leinbock, Vold. — 200.
Leis, Saale — 198.
Lellep, Elli — 216.
Lemberg, Herta — 211.
Lemets, Enn — 207.
Lemm, R. A. — 233.
Lensin, Jutta — 211.
Leoke, J. — 216.
Leoke, Jaan — 216.
Leokese Laenu-Raamatukogu — 236.
Lepik, Elmar — 130, 204.
Lepik, Ester — 123, 216.
Lepik, Hugo — **176**, 211.
Lepik, Kalju — **133**, 203.
Lepik, Leida — 211.
Lepik, Rudolf — **27**, **28**, 211, 227.
Lepikson, Heino — 197.
Lepne, Walter — 211.
Lepp, Esko — 32, **53**, 54, **62**, **65**, 66, 71, **72**, 164, 187, 201, 211.
Lepp, K. — 220.
Leps, Erich — 211.
Lettmann, Al. — 235.
Liblik, Uno & Leida — 206.
Liblik, Raivo — 216.
Liblikas, Eva — 104, 224.
Liebus, P. — **90**, 92, 212.
Liigus, Leida — 216.
Liik, Kallistrat — 35, 204.
Liin, Johan — 211.
Liin, Juhan — 211.
Liiv, Ferd. — 211, 212.
Liiv, Otto — **121**, 232.
Liivak, Paul — 32, 73, 212.
Liivand, Ene — 208.
Liivika, Ü. S. — 213.
Liivola, K. — 236.
Lill, Elmerice — 227.
Lill, Helvi — 216.
Lill, I. — 196.
Lill, Julius — 203.
Lill, Mai — 104, 224.
Lill, Salme — 26, 224.
Lille, Bernhard — 227.
Limberg, Aleksander — 212.
Limberg, Therese — 229.
Limburger, Telemonius — 18, 19.
Lind, Eduard — 228.
Lind, Karin — 102, 130, **168/169**, 216.
Lind, Raoul — 212.
Lind, Valdeko — **135**, 136, 201.
Linde, Bernhard — 232.
Linde, Olav — 196.
Linde, Terna — 202.
Lindeberg, Alice — 220.
Lindeberg, Boris — 208.
Lindeberg, W. — 195.
Linnamägi, Arn. — 216.
Linnast, Boris — 236.
Linno, E. — 236.
Linnus, F. — 233.
Lintrop, Jaan — 228.
Lipp, Heino — 226.
Lipp, Herman — 216.
Lipp, K. H. — **96**, 209.
Лисовский, Ник. Мих. — 199.
Литощенко, Л. А. — 216.
Loik, Tõnu — 124, **125**, 226.
Loik, Valerian — 212.
Lokk, Tiit — 221.
Loo, Enn — 139, 209, 236.
Loorits, Oskar — 202.
Lorup, Veronika — 220.
Lossmann, Joh. — 139, 202, 220.
Lossman, Jüri — 213, 220.

Lostu, Harry — 224.
L. T. vt. Tolli, Lembit — 230.
L. T. vt. Triumph, Leopold — 232.
Luberg, Harry — 223.
Luck, Netta — 236.
Lufft, Arnold zum — 47.
Luhtein, P. vt. Luhtein, Paul — 212.
Luhtein, Paul — 31, **90**, 92, 101, 111, **112/113**, 114, **119**, 147, 156, 170, **171**, 212
Luiga, Adalbert — 232.
Luiga, Erika — 227.
Luik — 216.
Luik, Alfred — 104, 208.
Luik, Ants — 212.
Luik, J. — 102, 216.
Luik, Laine — 212.
Luite, Laine — 212.
Lukats, Boris — 130, **133**, 147, 212, 227.
Lukats, B. — 212.
Lukats, E. ja P. — 130, **133**, 212.
Lulla, Richard — **99**, 231.
Lusgin, Sergei — 223.
Lusgin, Svjatoslav — 223.
Lustberg, Johanne — 213.
Luther, Karl — 236.
Luts, Elmar — 213.
Luts, Karin — 32, 42, **43**, 73, **74**, **112**, 115, 131, **132**, **140**, 159, 213.
Luts, Oskar — **110**, **143**.
Luur, August — 216.
Lõhmus, Nigul — 122, 209.
Lätt, Otto — 213.
Läänemets, A. — 236.
Läänlan, Meta — 198.
Läänlan, Meeta — **85**, 86, 198, 201.
Läänlan, R. — 198.
Lääts, Aino — 216.
Lüüs, Aadu — 219.
Lüüs, Ella — 67, 123, 213.
Lüüs, Karin — 213.

Maamees, Jüri — 224.
Maaser, E. — 213.
Maasing, Helvi — 236.
Maasing, Silvi vt. Väljal, Silvi — 213.
Maavere, M. ja T. — 196.
Madaras, Jüri — 26, **87**, 224.
Maide, A. — 236.
Maier, Johann — 111.
Maimik, Viktor — 197.
Maldar, Fred. — 213.
Malitz, M. — 213.
Mallene, Endel — 216.
Malm, Harry A. — 197.
Mamberg, Guido — 213.
Marand, Anton — 236.
Margaus, A. — 235.
Margus, M. — 201.
Maripuu, Leenu — 102, 224.
Mark, Aksel — **88**, 202.
Mark, Pärn — 211.
Marka, Amanda — 216.
Marka, A. ja H. — 216.
Marka, Amanda ja Heino — 216.
Marka-Soovalla, Amanda — 216.
Martin — 214.
Martin, Leo — 201.
Martinson, Aleksander — 121, 206.
Martinson, Kusta — 233.
Masar, L. ja M. — 59, **60**, 181, 201.
Mathiesen, Aino — 209.
Mathiesen, Dora — 198.
Mathiesen, Maret — 210.
Matiesen, Linda — 229.
Matteus, Arno — 73, **74**, 219.
Mei, Lydia — 32, **43**, 44, **121**, 124, **126**, 213.
Mei, Kristine — 213.
Mei, Peeter — 213.
Meier, A. — 236.
Меккъ, Александръ Карловичъ — 199.
Melso, Teo — 233.
Menning, Karl — 213.
Meos, Edgar — 231.

Mere, Siiva — **230.**
Mere, V. — 236.
Meremaa, Mart — 26, **224.**
Merend, A. — 202, 216.
Meri — 211.
Meristu, Riido — 222.
Merike — 230.
Merjam, Stella — 170, **171,** 212.
Mertens, Leonhard — 204.
Metsa, Arno — 44, **46,** 224.
Michelson, H. — 204.
Michelson, Herb. — 214.
Michelson, Herbert — 214.
Mihklisoo, A. — 214.
Mihklisoo, Ants — 214.
Miikmaa, Aarne — **56,** 58, 201.
Mikas, Hans — 236.
Mikiver, Heino — 214.
Mikiver, Olav — 132, **133,** 214.
Mikk, Aug. — 130, 151, 152, 216.
Mikk, H. — 216.
Mikk, Maret — 216.
Mikker, Lia — 136, 214, 216.
Mikker, Ly — 216.
Mitt, Alma — **43,** 216.
M. L. vt. Laarman, Märt.
Moodis, Jaan — 216.
Moora, H. — 216.
Moorats, Peet — 22.
Moorma, Rudolf — 198.
Mootse, G. vt. Mootse, Gustav — **216.**
Mootse, Gustav — 27, 28, 33, 41, **43,** 66, **78, 83,** 84, 86, 95, **96,** 102, **103,** 108, 109, 111, **123,** 124, 130, 132, **134,** 138, 141, **142, 144/145,** 148, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 159, **160/161,** 163, 165, **168/169,** 174, **175, 176/177,** 178, **179,** 181, 214, 216.
Mork, Marta — 95, 216.
Mosin, Ulla — 132, **133,** 214.
Московский Археологический Институтъ — **199.**
M. S. vt. Soom, Mihkel — 233.
Muda, Willem — 235.
Mugasto, Hando — 31, 37, 40, **41, 52,** 53, 63, **64, 67,** 68, 73, **74, 104/105,** 106, 124, 125, 126, **127, 128/129,** 129, 130, **136,** 156, 157, 164, **178, 180,** 181, 187, 193, 218, 219.
Mugasto, H. Johani, A. — 140, 166, 181, 196, 219.
Mugasto, T. **67,** 68, 219.
Muinaste, Mart — 224.
Mumme, Alfred — 170, **173,** 204.
Murdalu, A. — 219.
Muremaa, Rein — 219.
Murte, Kadri — 224.
Muruk, Valter — 219.
Mutso, R. — 229.
Mutso, T. 235.
Muttik, J. — 221.
Mõisnik, Agnes — 206.
Mõtus, Aarne — 154, 219.
Mõtus, V. — 147, **148,** 219.
Mäekivi, Juhan Jüri — 224.
Mäeloog, H. — **47,** 48, 209.
Mäger, Berta. vt. Walter, Berta — 155, 219, 233.
Mäger, Piret vt. Walter, Berta — 118, 219, 233, 234.
Mägi, Artur — 223.
Mägi, Arvo — 196.
Mägi, E. — 201.
Mägi, G. — 219.
Mägi, Gustav — 219.
Mägi, Konrad — 220.
Mägi, M. — 204, 219.
Mällo, J. 216.
Mänd, Ella — **176,** 211.
Märska, Konst. — 220.
Mätik, Ella — **48,** 139, 220.
Mölder, H. — 226.
Mölder, M. — 220.
Mölder, R. — 220.
Mölder, Rich. — 204, 220.

Möldroo, Aleksander — 216, 220.
Mülberg, Aleksander — 220.

Naanuri, Kaarli — 216, 220.
Naar, Alfred — 234.
Naber, Ilmar — 202.
Naber, Max — 220.
Naha, Johann — 220.
Naha, Juh. — **72/73**, 79, 101, **116**, 152, **152/153**, 178, **179**, 193, 220.
Naha, V. — 220.
Naisklubi Tallinnas — 213.
Neito, Arn. — 225.
Neito, Arnold — 225.
Nellin, Samuel — 235.
Nemvalts, A. — 120, **120/121**, 209.
Neumann, J. — 221.
Nigul — 221.
Nipman, Eduard — 208.
N. K. K. — 155.
N. K. T. — 236.
Nokkur, Alfred — 211.
Нолькенъ, М. С. — 199.
Normann, Herbert — 203.
Nortmann, Karin — 221.
N. S. — 236.
Nugis, Aleksander — 204.
Nurk, Elsa — 216.
Nurmand — 236.
Nurmik, Johannes — **82**, 206.
Nurmsalu, Eduard — 236.
Nutt, Kustav — 130, **131**, 164, 209.
Nõmmik, J. — 58, 209.
Nõmmik, Villem — 231.
Nõmmits, Leida — 200.
Nõmpere, Endel — **160/161**, 165, 221.
Nõu, Jaan — **112/113**, 114, 147, 212.
Nõu, Karl — **112/113**, 114, 147, 212.
Nylander, N. — 221.
Nyman, Roman — **58**, 59, 176, 208, 221.

Oamer, A. — 196.
Oamer, Albert — 237.
Oamets, Adele — 221.
Oberg, L. — 237.
Odamus, Evald — **229**.
Odar, Kaljo — 210.
Ode, J. — 225.
Odrest, Aleks. — 226.
Oeste, Anita — **60**, 61, 209.
Ohakas, J. — 224.
Oinas, Aleksander — 196.
Oja, H. — **78**, 216.
Oja, Martin — 203.
Okas, Anu — 221.
Okas, Eerik — 221.
Okas, Evald — 32, **79**, 107, **108**, **109**, 126, 158, 166, 221, 222.
Okas, Marie — 107, **109**, 166, 222.
Olak, Paul — **69**, 209.
Olander, Linda — 222.
Olander, U. — 222.
Olander, Uno — 167, **168**, 222.
Olep, Jaak Jaak — **53**, 54, 211.
Olesk, Heino — 184, **186**, 201, 211.
Olesk, Maja — 198.
Olesk, Olli — 198.
Oluri, Higo — 227.
Olvet, Maret Helgi — 222.
Olvi, Henrik — 208.
Onna, Anna — 224.
Onoper, Elmar — 211.
Opmann, Leo — 203.
O. R. vt. Raunam, Oskar — 225.
Ora, Livia — 142, **143**, 152, 176, 201.
Ora-Jannsen, M. — 142.
Oras, L. — 223.
Orb, F. — 222.
Org, Albert — 202.
Org, Votele — **116**, 221.
Orgulas, P. — 198.
Orgusaar, Meta — **134**, 217.
Orumaa, H. — 237.
Orviku, Karl — 125, **127**, 210.
Oss, Herbert — 227.

Ostaptšuk, Aleksander — 214.
Otsing, Asta — 204.
Ouvaroff, Lucie — 213.
Owir, Madis — 84, **86**, 226.

Paabo, Linda — 231.
Paabo, Mirja — 222.
Paabo, Rudolf — 222.
Paan, Vidrik — 102, **103**, 138, 217.
Paara, A. — 221.
Paas, Ott — 219, 222.
Paasjärv, Endel — 206.
Pachelmann, Ernst — 221.
Padva, Vladimir — 230.
Paevere, K. — 222.
Paisu, H. — 237.
Paju, Silvia — 217.
Pajupuu, K. — 222.
Pajusoo, Jüri — 217.
Pajusoo, Vive — 222, 230.
Pajuvälja, Penno — 208.
Palgi, Daniel — 219.
Palginõmm, J. — 210.
Palitser, Voldemar — 203.
Pallas, M. — 204.
Pallase, O. — 222.
Palm, Anna — 154, 217.
Palm, Ed. — 235.
Palmse, Evald — 230.
Palo, Liivia — 198.
Palura, Lilli — 213.
Pangsepp, R. — 222.
Paomees, Alice — 235.
Параделов, М. Я. — 199.
Parijõgi, Jüri — 64, **64/65**, 206.
Parikas — **29**, 137, 167, 202.
Parikas, J. ja P. — 221.
Paris, Herm. — 232.
Paris, Rudi — 222, 232.
Paris, Väino — 222.
Parker, Vaike — 222.
Parmas, Ellu — 208.
Parmasto — 197.
Parmasto, Ernst — 197.
Parri, T. — 217.
Parviste, Ebba — 222.
Pasternak, David — 204.
Paukson, Udo — 212.
Paulsen, Dora — 237.
Pavelson, Aet — 144, 235.
Pavelson, Juss — 144, **145**, 146, 235.
Pavelson, Selma — 235.
Pavlova, Olga — 222.
Pedersen, Paul — 222.
Peerna, Agu — **62**, 128, 132, **133**, 164, 223.
Peerna, Linda — 223.
Peet, Sulev — 217.
Peets, Hugo — 231.
Pehap, Erich — 223.
Pehap, Irene — 223.
Pehme, Riina — 235.
Pentre, Nat. — 210.
Perkman, Ewald — 213.
Perkmann, Oskar — 235.
Pessa, A. — 221.
Peterson, Jaan — 213.
Peterson, Kristjan Jaak — 152.
Peterson, Romulus — 231.
Pielbusch, Woldemar — 223.
Pihlakas, Ernst — 237.
Pihlakas, G. — 104, 224.
Pihlakas, Ilmar — 104, 224.
Pihlapuu, Aaro — 205.
Pihlapuu, Art. — 205.
Piho, Juhan — 201.
Pihu, E. — 223.
Piirand, V. — 223.
Pikk, Arvo — 223.
Pikk, Ene — 223.
Pill, August — **80/81**, 81, **88/89**, 206, 210.
Pill, Ilo — 219.
Pillikse — 213.
Pintman, Lydia — 210.
Planken — 227.
Ploom, Adolf — 212.

Pohlak, Valter — 212.
Poland, Eduard — 223.
Pommer, Martin — 223.
Пономаревъ, Н. В. — 199.
Poom, P. — 204.
Poom, Paul — 199, 204.
Poom, Viktor — 197.
Pork, Maia — 208.
Poska, J. — 196.
Poska, Ksenia — 213.
Pottsepp, P. — 198.
Praakli, Karl ja Hilja — 223.
Prants, Viilep — **121**, 214.
Pratka, E. — 221.
Prenk, E. — 219.
Priimets, Hillar — 93, **94**, 201.
Pruks, Eduard — 79, **80**, 204.
Pruul, August — 217.
Pruul, Meta — 217.
Puhk, Enn — 214.
Puhk, Voldemar — 237.
Pukits, Mart — 22.
Puks, Ants — 223.
Puksoo, F. — 219.
Puksoo, Fr. — 154, 219.
Puksov, F. — **120**, 121, 232.
Pullmann, Imre — 204.
Pullmann, Udo — 51, **96/97**, 206.
Punga-Bette, D. — 223.
Purre, Helene — 208, 231.
Puškin, A. — 110.
Pusta, K. R. — 235.
Pustak, Juta — 223.
Puusepp, Ilmar — 206.
Puusepp, Richard — 125, **136/137**, 206.
Puusta, Marta — 223.
Puusta, O. — 99, 223.
Puusta, Otto — 223.
Põdrala, Leo — 217.
Põdrus, A. — 221.
Põld, Erik — 221.
Põld, Helene — 200.
Põld, Peet — 219.
Põld, Peeter — **27**, 211.
Põldaru, August — 223.
Põllusaar-Triik, Anna — 223.
Põrk, A. — 228.
Pähkel, A. — 223.
Pärl, A. — 106, 196.
Pärna, Anni — 207.
Pärnu Eesti Laenu-Hoiu-Ühisus — 211.
Pärt, Magda — 224.
Pärtelpoeg — 224.
Pärtelpoeg, Leila — 181, 224.
Pärtelpoeg, Leila & Ilmar — **181**, 230.
Päss, Elmar — 217.
Pöierpaas, Salme — 231.
Pütsep, Juhan — **136**, 219.

Raa, Helle — 208.
Raabe, Johan — 217.
Raadik, Heino — 203.
Raag, H. — 213.
Raatmaa, Ernst — 219.
Radik, Leida — 204.
Rahi, Olaf — 203.
Rahno, O. — 208.
Raidla, Joh. — 217.
Raidme, Valdo — 205.
Raidwe, Linda — 217.
Raja, Asta — 155, 224.
Rajaleid, J. — 197.
Ramm, Helmi — 217.
Randel, Alma — 224.
Randes — 201.
Ranna, Matis — 222.
Rannaste, A. — 237.
Ranne, Ants — 210.
Rannik, August — 128, **129**, 226.
Rantakse, Otto — 224.
Rappla Piibli koggodus — **22**, 237.
Raskall, Veera — 195.
Raud, E. — 224.
Raud, Elvira — 224.

Raud, Kristjan — **16, 20, 24,** 25, **26,** 44, **46, 63,** 67, **68,** 73, **87,** 102, **104,** 111, **112,** 147, **148,** 154, 155, 156, 157, 163, **178,** 194, 224, 225.
Raud, Mart — 211.
Raud, Paul — **26,** 154, 225.
Raud, Valter — **61,** 62, 207.
Raudas, Kristjan — 225.
Raudmets, Oskar — 210.
Raukas, Leonhard — 204, 211.
Raunam, O. — 115, 118, 166, 225.
Rebane, Aino — 225.
Rebane, Aug. — 154, 179, 225, 233.
Rebane, E. — **237.**
Rebane, Jaan — 226.
Rebane, Jüri — 225.
Rebane, Klaara — 217.
Rebane, Salme — 125, 204.
Rebase, Jüri — **225.**
Rebase, S. — 217.
Reemets, Elgi & Hugo — 225.
Reemets, Elgi — 229.
Reeveer, Paul — 226.
Reier, Maimu — **217.**
Reier, S. — 154, 217.
Reier, Salme — 217.
Reig, Peet — 226.
Reigo, F. — 233.
Reim, Mella — 217.
Reiman, Ants — **104,** 105, 208.
Reiman, Willem — 225.
Reindorff, Günther — 27, 29, **49,** 69, **70,** 84, **86, 89,** 124, **125,** 128, **129,** 130, **132,** 138, 156, 226.
Reinet, Jaan — 207.
Reinhardt, H. — 217.
Reinhaus, Peeter — 226.
Reinwald, Amalie — 233.
Reinvaldt, S. — 196.
Remlik, K. — 226.
Remmelgas, Jüri — 226.
Renner, Armin — 231.
Rennit, Ella — 217.
Ressar, Ingrid — 227.
Revaliensis Restaurata Bibliotheca — 237.
Rex, Lembitu — 225.
R. H. & E. vt. Riga, Heino & Evi — 226.
Riga, Heino ja Evi — 226.
Riiga, Helga — 205.
Riigi Kunst Tööstuse Kool — 202.
Riigi Kunst Tööstuse Kooli Trükikoda — 195, 206, 228.
Riigi Põlevkivi Tööstus — 211.
Riik, Lembit — 217.
Riikoja, Hendrik — 102, **103,** 206.
Riis, Axel — 200.
Riit, Alfred — 152, **152/153,** 221.
Riives, E. — 226.
Rist, G. — **24,** 25, 26, 163, 225.
Ritser, Endel — 226.
Ritsing, Richard — 66, **67,** 204.
Ritter, Walther Dietrich — 201.
R K vt. Kõverjalg, Ruubo — 214.
R.K.T.K. vt. Riigi Kunst Tööstuse Kool — 195, 202, 228.
RKTK trükikoda — 195.
R.M. vt. Moorma, Rudolf — 198.
Roela, Ants — 225.
Rohtma, Ilmar — 226.
Romman, Emmi — 208.
Room, Lilli — 223.
Rooneem, Henn — 226.
Roorand, Heino — 227.
Roos, Eduard — 231.
Roos, Enn — 195.
Roos, Jaan — **136,** 219.
Roos, M. — 225.
Roos, Ülo — 217.
Roosalu, Ants — 217.
Roosileht, August — 27, **28,** 227.
Roosimägi, H. — 217.
Roosma, Axel — 227.
Roosma, Maks — 227.
Roosmaa, Märt — 201.
Roots, Endel — **155,** 156, 210.
Roots, Jaan — 210.

Roots, R. — 220, 237.
Roovet, Karl — 213.
Roovet, Reeli — **140**, 213.
Rooväli, Heldi — 154, 217.
Rosenberg, G. — 217.
Rosenberg, J. — 227.
Rosenberg, Osvald — 231.
Розенбладт, Е. А. — 217.
Rosenwald, A. — 206.
Rosevan, Richard — 227.
Rostock, A. — 227.
Rull, Lembit — 227.
Rumma, Jüri — **44**, 210.
Rummo, Jaan — 208.
Rummo, Jürri — 208.
Rump, Harry — 202, 203.
Rusi, Enn — 227.
Rusi, G. vt. Rusi, Georg.
Rusi, Georg — **72/73**, **79**, 107, **108**, 118, 132, **138**, 158, **159**, 165, 166, **168/169**, 198, 201, 211, 217, 221, 222, 227, 229, 230, 231, 233, 234.
Rusi, S. — 227.
Rusi, Selma — 227.
Russanov, N. — 174, **175**, **176/177**, 217.
Ruus, Alfred — 212.
Ruus, J. — 217.
Ruus, Neeme — 208.
Ruutsoo, Albert — 227.
Ruutsoo, Aino & Albert — 227.
Rõude, Alfred — 152, **153**, 156, 201, 210, 217.
Rõuk, Th. — 221.
Räkk, L. — 196.
Ränk, Gustav — 213.
Rästas, Adolf — 230.
Rätsep, Helju — 214.
Rätsep, Rudolf — 237.
Rätsep, Salme — 227.
Rätsep, Ülo — 227.
Rünk, I. — 26, 225.
Rütman, K. A. — 203.
Rüütli, Velda — 35, **36**, 201.
Saag, V. — 208.
Saar, Leo — 203.
Saar, M. — 217.
Saareste, Andrus — 203.
Saari, Maanu — 227.
Saarik, Erich — **152/153**, 154, 232.
Saaring, R. — 227.
Saarne, Hilja — 214.
Saarse, Evald — 203.
Saarsen, Arthur — 217.
Saarsoo, J. — 212.
Sagim, Aleksander — 219.
Sagrits, Richard — 227.
Saha, Hillar — 231.
Sahk, Reet — 225.
Sakk, Johannes — 203.
Saks, Edgar Valter — 200.
Saks, Hilda — 200.
Saks, Mart. — **60**, 61, 210.
Saksen, Leo — 227.
Saksniit, Maia — 217.
Saksniit, Sulev — 217, 227.
Salak, Peeter — 164, **165**, 208.
Salasoo, Hugo — 227.
Salk, E. W. — 26, 225.
Salmistu, Karl — 201.
Salu, Eduard — 227.
Saluste, Aleksander — 228.
Sammul, Ninni — 233.
Samoilov, Leo — 234.
Samul, N. — **169**, 233.
Sander, M. — 217.
Sannamees, Johan — 195.
Saral, Vaike — **72**, 73, 121, 201.
Sarap, Helmi ja Henn — **53**, 54, 181, 201, 228.
Sarapuu, R. — 228.
Saretok, Valve — 203.
Sarevet, Joh. — 201.
Sarrin, Richard — 226.
Sarv, Erich — 205.
Sarv, Joh. — 219.
Sarva, Elsa — 213.

Saupõld, Edgar — 232.
Савеловъ, Леонидъ Михайловичъ — 199.
Savi, Benno — 220.
Savi, Karl — 228.
Schmidt, P. — 228.
Schneider, Margarit — 228.
Schneider, Melchior — 180.
Schneider, Otto — 210.
Schönberg-Riig, Salme Rosalie — 196.
Schöner, Barbara — 180.
Seeberg-Elverfeldt, Herbert — 233.
Seim, Ernst — 205.
Selg, Johannes — 228.
Selistemägi, Karl — 228.
Semmiste, J. — 210.
Senter, Harry — 228.
Senter, O. — 228.
Sepa talu annetus Saku koolidele — 182, 231.
Sepp — 227.
Sepp, Ain — 219.
Sepp, Aleksander — 237.
Sepp, Arnold — 202, 217.
Sepp, Endel — 202.
Sepp, Felix — 210.
Sepp, Georgi — 221.
Sepp, Paul — 99, **100**, 205.
Seppel, Albert — 235.
Seppor, Hugo — 228.
Sermat, August — 210.
Sermat, K. — 228.
Severitt, Ernst — 201.
Severitt, Helga — 228.
Shakespeare, W. — 110.
Sider, Louise — 210.
Sihver, Raimond — 228.
Siider, El. — 204.
Siider, R. — 204.
Siim, August — 196.
Siim, Aure — 228.
Siirak, Jaan — 228.
Siitam, Aleksander — 217.
Sikk, August — 228.
Sild, Heli — **142**, 150, 217.
Sild, Joh. — 217.
Sild, Kustas — **151**, 208.
Sild, Olev — 141, 217.
Silk, Herman — 205.
Sillaots, Marta — 228.
Silvere, Albert — 197.
Silvere, Koidula — 233.
Silvester — 223.
Silvet, Endel — 228.
Simm, H. — 221.
Sindi Tekstiilmanufaktuur — 200.
Sinimets, Salme — 203.
Sirel, Helga — 225.
Sirelpuu, Erika — 236.
Sirge, Rud. — 207.
Sirk, Karl — 101, 102, 210.
Sirotkin, Ülo — 228.
Sisa, E. — 197.
Šišaeva, Natalie — 228.
Sisask, Valentin — 228.
Škop, Siima — 110, 157, 229.
Slastnikov, Sergei — **112/113**, **118**, 229.
Smuul, Juhan — **65**, 211.
Soans, E. — 130, 229.
Soans, O. — 229.
Soans, Olev — **161**, 229.
Soik, Ain — 150, 210, 229.
Soik, Lii ja Ain — 210.
Sokk, August — 211.
Soklem, Kaarel — 225.
Soll, Malle — 209.
Sonin, Elmar — **49**, 111, 138, 155, 200, 212, 226.
Soolo, Kadri — 217.
Soolo, Mari — 41, 217.
Soom, L. & M. — 229.
Soom, Leida — 71, **72**, 100, 211, 229, 233.
Soom, M. — 234.
Soom, Michael — 234.
Soom, Mihkel — 155, 230, 233, 234.
Soom, R. Ed. — **48/49**, 49, 181, 210.

Soomre, Oskar — 230.
Soonpää, Leo — 229.
Soop, Aug. — 221.
Soop, Ester — 214.
Soop, Tiiu — 214.
Soosaar, Hans — 229.
Sooserv, Enn — 229.
Soovalla, Amanda — 217.
Soovalla, Heda — 217, 218.
S. O. T. L. vt. Soans, Olev — 229.
Сотниковъ, Иванъ Петровичъ — 199.
Sova, Viljar — 209.
Speek, Aleksander — 227.
Spiessheimer-Cuspinian, Johann — 107.
S R S R. vt. Schönberg-Riig, Salme · Rosalie — 196.
Stahlberg, Georg — 205.
Starkopf, Mari-Ann — 212.
Stern, Roul — 218.
Suigusaar, Valter — 221.
Suder-Sepp, Erma — 218.
Suits, A. — **103**, 218.
Suits, Arno — 218.
Suuman, Aleksander — 214.
S. V. vt. Vares, Siuts — **213.**
Sõber, K. S. — 195.
Sõerd, Leho — 233.
Sõmer, Ellen — 231.
Sõmeri, Bruno — 213.
Sõõrd, E. — 229.
Säga, Ernst — 38, **40**, 166, 205.
Särev, O. — 226.
Särm, A. — 229.
Sööt, Bernard — 125, **127**, 219.
Sööt, Karl Eduard — 24.
Sööt, Richard — 229.
Sütt, J. — **110**, 166, 229.
Sütt, Juhan — 229.
Щукинъ, Петеръ Ивановичъ — 199.
Zerber, H. — 221.
Zern, H. — 223.
Zirkel (Žemeli), A. — 236.
Zirkel, Kaarel — 228.
Tael, Karl vt. Doll, Karl — **52**, 54, **159**, 165, 229.
Taft, G. — 200.
Taimre, Joh. — 221.
Tali, M. — 229.
Tallinna Ajaloo Selts — 178, **179**, 205, 221.
Tallinna Eesti Kunstimuuseum — 225.
Tallinna Fotoklubi — 197.
Tallinna Keskraamatukogu — 221, 237.
Tallinna Kirjanduse Selts — 147, **148**, 155, 178, 225.
Tallinna Linna Magistraat — 19.
Tallinna Linnapanga raamatukogu — 212.
Tallinna Raamatutööstuse Töötajate Ametiühisus — 177, 234.
Tallinna Rahva-Hariduse Selts — 178, 225.
Tallinna Rahvaülikoolide Selts — 225.
Tallinna Riikliku Tarbekunsti Instituudi Punase nurga Raamatukogu — 195.
Tallinna Riiklik Tarbekunsti Instituut — 155.
Tallinna Ülikoolide Selts — 178, 225.
Talvik, Eduard — 223.
Talvik, V. — 130, **132**, 226.
Тамаринъ, Александръ — 199.
Tamberg, Aleksander — 231.
Tamera, Aino — 197.
Tamjärv, Magda — 230.
Tamjärv, Oskar — 229, 230.
Tamm, Agu — 218.
Tamm, J. — 237.
Tamm, O. — 205.
Tamm, R. — 219.
Tamm, Rudolf — 88, **104/105**, 106, 126, 196, 219.
Tammelo, R. — **88/89**, 92, **130**, 184, **185**, 198, 205, 210, 231.
Tammesoo, A. — 229.
Tammik, Otto — 207.
Tammisaar, A. — 212.
Tammsaare, A. H. — 110.
Tannstetter, Georg — 35.

Tapa Hariduse Seltsi Rahvaraamatukogu — **29**, 178, 230.
Tareste, Õilme — 222.
Tarkpea, V. — 228.
Tarn, Jaan — 110, 208.
Tartlan, Valdek — 237.
Tartu Trükitööliste Ühisus — 155, 178, 205.
Tartu Naisklubi — 223.
Tartu Õhtune Ühisgümnaasium — 130, **178**, 219.
Tartu linna 4. algkooli raamatukogu — 209.
Tarvas, Karl — 207.
Taska, Ado — 211.
Taska, Artur — 207.
Taska, Ed. — 212.
Tassa, Aleksander — 28, **29**, **59**, 152, 178, 210, 230, 231.
Татищевъ, Ю. В. — 199.
Taumi, A. — 234.
Tavast, Roman — 166, **167**, 200.
Taveri, Ott — 206.
Teder, Mihkel — 235.
Tedre, Martin — 230.
Teearu, A. — 230.
Teemant, Endla — 96, **96/97**, 201.
Teetsov, Anton — 198, 228.
Tehnola, korp! — 212, 230.
Teige, Edith — 212.
Teivik, Villu — 219.
Tenson, N. A. — 208.
Tepp, M. A. — 230.
Terri, Olga — **79**, **230.**
Thiess, Walter — 205.
Thomson — 230.
Tibar, Jüri — 218, 230.
Tigane, Leida — 230.
Tigane, Valli — 147, 155, 213.
Tiido, Bruno — 218.
Tiido, E. — **56**, 58, 150, 201.
Tiido, Helga — 218.
Tiko, August — 218.
Tilk, Alo — **118**, 232.
Tillimanus, Frater — 18.
T K S vt. Tallinna Kirjanduse Selts — 147, **148**, 155, 225.
Tobro, V. — 203.
Toibu, Kristjan — 225.
Toime, H. — 195.
Tolli, Lembit — 155, 230.
Tolli, Vive — 150, 156, 175, **181**, 222, 230.
Tomasi, Gerda — 118, 233.
Tomassov, V. — 230.
Tomberg, B. — **161**, 229.
Tool, E. — 218.
Toom, A. J. — 198.
Toomi, Ullo — 212.
Toomingas, Felix — 231.
Toots, Villu — **99**, 110, 202, 211, 231.
Tormi, A. — 218.
Tormi, Artur — 218.
Torop, August — **93**, 202.
Totsas, A. — 231.
Totsas, Karl — 203.
Trebus, Karl — 205.
Trei, Oskar — 218.
Treiberg, Petri — **32**, 196.
Treier, Otto — 202.
Tretjakevitš, Viktor — 211.
Treumann, Hans — 66, **72/73**, 152, 162, 194, 208, 221, 231.
Treumann, Karin — 231.
Treumann, M. et M. — 231.
Treumann, Saima — 231.
Treumann, Pärtel — 214.
Treumann, Walter — 231.
Triik, Nikolai — 128, 232.
Triumph, Leo — 232.
Triumph, Leopold — 118, **152/153**, 154, 208, 211, 232, 233, 234.
T R S vt. Tallinna Rahva-Hariduse Selts — 225.
TRS vt. Tallinna Rahva-Ülikoolide Selts — 225.

TRTI vt. Tallinna Riiklik Tarbekunsti Instituut — 155.
Truu, Aleksander — 230.
Трутовский, Владимиръ — 199.
Trükikoda «Hansa» osaühisus — 231.
Trükikoda Osaühisus «Hansa» — 231.
Trükikoda O/Ü «Hansa» — 231.
T. S. — 237.
Tsaan, O. — 225.
T T Ü vt. Tartu Trükitööliste Ühisus — 155, 205.
Tuglas, Friedebert — 66, **72/73**, 232.
Tuhalaane Noorsoo Seltsi Raamatukogu — 237.
Tui, M. — 232.
Tulik, Arn. — **65**, 66, 102, 130, 206, 232.
Tungla, Raivo — 232.
Tupits, Viktor — 220.
Turu, Verner — 222.
Tutulutu, Tomas — 225.
Tuvike, August — 227.
Tõeleid-Kliiman, Artur — 47, 233.
Tõldsepp, Elmar — 148, 218.
Tõldsepp, Ester — 218.
Tõldsepp, Helmi — 218.
Tõldsepp, J. — 218.
Tõldsepp, Mare — 218.
Tõldsepp, Paul — 195, 206.
Tõnisson, V. — 232.
Tõnisson, Väino — **157**, 232.
Tõnn, Väino — 203.
Tõnson, E. & T. — 181, 203.
Tõrmaküla, Ignas — 211, 221.
Täht, Enno — 225.
Tölp, Juhan — 97, 209.
Tööstuskool nr. 4 — 179, 226.
Ubakivi, Laine — 202.
Ubakivi, Rom. — 202.
Udras, Ants — 207.
Uexküll-Gyllenband, L. — 205.
Uhlemann, M. D. — 235.
Uibo, Eduard — 218.
Uibo, Ilmar — 232.
Uibo, Minni — 218.
Uibopuu, Heino — 231.
Uibopuu, Juta — 205.
Uibopuu, Valev — 221.
Under, G. — 221.
Undla, H. — 225.
Undritz, Alar — 237.
Undritz, G. — 237.
Unger, Irma — 237.
Universitatis Tartuensis Sectio Estica — 233.
U. O. vt. Olander, Uno — 222.
Urgart, Oskar — 233.
Urm, Leo — 205.
Uudsemaa, Richard — 232.
Uuehendrik, Andres — 124, **136/137**, 210.
Uuela — 237.
Uuk, Amy — 230.
Uusen, Ed. — 128, 232.
Uusmäe, R. — 232.
Uusna, Regina — 211.
Uustalu, E. — 221.
Uustalu, Hans — **32/33**, 37, 210.
Uustalu, Vilja — 140, 213.

Vabamets, O. — 211.
Vabbe, Ado — 31, **50**, 51, 117, **118**, **120**, **121**, 163, 232.
Vaga, Laine — **72**, 73, 202.
Vaher, Roman — **172**, 232, 233.
«Vaht» — 203.
Vahtra, Jaan — 32, 47, 233.
Vahtramäe, Juta — 230.
Vaike vt. Eidok, Vaike — 230.
Vain, Jaan — **48**, 220.
Vaino, E. — 233.
Valdas, Kaarel — 227.
Valdes, Karl — 227.
Valdvere, Felix — 213, 233.
Valdvere-Valtman, Meis Felix — 221.
Valgemäe, P. — 218.
Valgma, J. — 218.
Valgus, Anna Mar. — 225.

Valmet, Aado — 91, 92, 205.
Walmre, Elmar — 231.
Walter, A. — 233.
Walter, Albert — 234.
Walter, Arnold — 234.
Walter, Berta — 118, 155, 157, **169**, 219, 233, 234.
Walter, E. — 234.
Walter, Edgar — 138, 156, 234.
Walter, Reinhold — 233.
Valting, Helga — 234.
Valtman, Eduard — 205.
Vanasööt, Aksel — 218.
Vanaveski, Karl — 234.
Wanradt-Kõll — 21.
Warangu, Mart — 225.
Varblane, Theodor — 218.
Varbola, Agu — 225.
Vardi-Bergmann, A. — 88, 196.
Varep, E. — 234.
Vares, J. — 218.
Vares, Siuts — **112**, 155, 159, 213.
Vares, Ü. — 234.
Varrik, M. — 218.
Vasar, Ilmar — 218.
Vasema, R. — 207.
Vasiljev, Lev — 222.
Weber, Heinrich — 231.
Veemets, Arved — 234.
Veenpere, Olav — 209.
Veera vt. Raskal, Veera — 195.
Vega, V. — 214.
Veikesaun, J. — 177, 234.
Veiko — 236.
Veiler, Stella — 212.
Veiner, G. — 237.
Weiner, J. — 232.
Veisenberg, A. — 234.
Veisserik, Selma — **43**, 44, 214.
Weitzman, Stella — 198.
Velbri, Edgar — **74**, 75, 234.
Vellema, L. — 218.
Vellema, Leo — 235.
Vellema, U. — 235.
Velling, K. — 235.
Vellner, Nikolai — **120**, 203, 205.
Vender, Asta — 132, 144, **145**, **146**, **182**, 235.
Vender, perekond vt. Vender, Asta — **182**, 235.
Vender, Piia — 132, 144, **146**, 235.
Ventsel, Stanley — 235.
Werner, Egon — 210.
Vesilind, Paul — 226.
Veskaru — 221.
Veske, Mihkel — 11.
Veski, Asta — **112/113**, 118, 229.
Weski, Johannes Woldemar — 205.
Veskimets, Serts — 214.
Wesser, K. — 235.
Vestel, Carlo — 237.
Vestenberg, Georg — 232.
Westholm, Jakob — 225.
Vetka, Joh. — 218.
Vetka, Johan — 134, **136**, 210, 218.
Vetka, Tiina-Ann — 218.
Vetkus, Juhan — 203.
Wibo, A. — 11, **12**.
Wiedemann, F. J. — 105.
Wieselgren, Per — 219.
Vihuri, J. — 235.
Vihvelin, Hilda — 235.
Vihvelin, Peeter Arnold — 235.
Vihuri, Joosep — 235.
Viigisalu, Aleksander — 107, 222.
Viigisalu, Sass — 107, 222.
Viikmaa, Ed. — 220.
Viikmaa, Joh. — 220.
Viilivald, M. — 235.
Viilup, Aleksei — 136, 235.
Viinalas, S. — 132, **133**, 223.
Viiralt, Eduard — **30**, **31**, 32, 235.
Viirlaid, Aaso — 114, 235.
Viirlaid, Arved — 235.
Viita, Adolf — **76**, 208.
Viitel, Peeter — 205.

Viitmann, Hendrik — 155, 197.
Vilbaste, Gustav — **123**, 126, **127**, 129, 196, 218.
Vilde, Eduard — 110.
Вилинбаховъ, Б. А. — 218.
Viliste, Alo — 212.
Vilja, Helene — 218.
Viljandi Eesti Haridusseltsi koolid — 218.
Viljandi Jaani koguduse õpetaja — 218.
Viljandi Linnavalitsus — 218.
Viljandi Maavalitsuse raamatukogu — 218.
Viljandi Muuseum — 178, **179**, 218.
Villak, Leonh. — 233.
Willandi, M. — 22, **23**.
Villater, A. — 221.
Williams, John — 19.
Vilms, Albert — 205.
Vilu, A. ja A. — 218.
Vinam, Mirov Mirjam — 225.
Vinkler, R. — 235.
Виноградовъ, С. П. — 199.
Vint, Tõnis Theodor — **83**, 218.
Vipsu — 230.
Wise, May W. — 235.
Vissel, Helmi — 211.
Вишневский, У. Г. — 199.
Вишневский, О. С. — 199.
Wittinghoff — 205.
Voist, Johannes — 202.
Voites, H. — 237.
Volberg, Aug. — 221.
Волконская, О. П. — 199.
Wolmer, Leonid — **36**, 210.
Wolmer, T. — 210.
Wolphius (Wolf), Thomas — 47.
Voogre, Kärt — 230.
Voolaid, Liidi — 203.
Voorend, R. — 235.
V. P. vt. Pajusoo, Vive — 230.
V. T. vt. Tigane, Valli — 147, 213.
Wupperfeld, Kurt — 233.
Võerahansu — **57**, 58, 150, 202.
Võhma, M. — **83**, 106, 235.
Wõimula, Tõnu — 235.
Võitleja, Mart — 225.
Võitleja, S. — 225.
Võmma, Alide — 223.
Võsu, Rob. — 202.
Välba, L. — 235.
Väli, A. — 229.
Väli, E. — 206.
Väli, Julius-Jüri — 197.
Väli, Voldemar — 59, **60**, 210.
Väljal, Enn — 155, 236.
Väljal, Silvi — 181, 236.
Väljal, S. E. — 181, 236.
Värav, Eduard — 202.
Värav, Hilja — 102, **104**, 225.
Väravas, Helja — 230.
Värnik, K. G. — 195.

Õiglane, Harry — 218.
Õmblus, Helju — 236.
Õnnis, Anu — 225.
Õunapuu, Endel — 207.

Änilane, J. — 220.

Öpik, Anna — 229.
Öpik, Elina — 230.

Üksip, Albert — 71, **72**, 73, 159, 193.
Ülper, Elmar — 210.
Üts, Juh. — 228.
Üts, Juhan — 228.

ILLUSTRATSIOONIDE NIMESTIK.

			Lk.
Joon.	1.	Harju Rajooni Raamatukogu tempel	8
Joon.	2.	ENSV Kaevandustööliste Ametiühingu «Ehitajate» Klubi Raamatukogu tempel	8
Joon.	3.	Templi jäljenditega ülekoormatud tiitel	9
Joon.	4.	Fr. R. Kreutzwaldi raamatukogu omandusmärk	10
Joon.	5.	Mihkel Veske raamatukogu omandusmärk	11
Joon.	6.	Hendrik Adamsoni raamatukogu omandusmärk	11
Joon.	7.	A. Vibo raamatukogu omandusmärk	12
Joon.	8.	Joh. Hansoni raamatukogu omandusmärk	12
Joon.	9.	Eksliibrisega omandusmärgistatud raamat	13
Joon.	10.	Kristjan Raud: Tallinna Ülikoolide Seltsi eksliibris	16
Joon.	11.	Kristjan Raud: Eesti Kirjanduse Seltsi eksliibris	20
Joon.	12.	Rapla Piibli Koguduse eksliibris	22
Joon.	13.	M. Willandi supereksliibris	23
Joon.	14.	Kristjan Raud: G. Risti eksliibris	24
Joon.	15.	Udo Ivask: Ivask-Issako eksliibris	25
Joon.	16.	Kristjan Raud: Paul Raua eksliibris	26
Joon.	17.	Rudolf Lepik: Peeter Põllu eksliibris	27
Joon.	18.	August Roosileht: Rudolf Lepiku eksliibris	28
Joon.	19.	Oskar Kallis: Parikase eksliibris	29
Joon.	20.	Aleksander Tassa: Tapa Hariduse Seltsi Rahvaraamatukogu eksliibris	29
Joon.	21.	Eduard Wiiralt: Ans van der Kuyleni eksliibrise kavand	30
Joon.	22.	Eduard Wiiralt: Ans van der Kuyleni eksliibris	31
Joon.	23.	Peet Aren: Petri Treibergi eksliibris	32
Joon.	24.	Richard Kaljo: Velda Rüütli eksliibris	36
Joon.	25.	Arkadio Laigo: Leonid Volmeri eksliibris	36
Joon.	26.	Richard Kivit: Dagmar Kiviti eksliibris	37
Joon.	27.	Arkadio Laigo: Prov. Imeliku eksliibris	38
Joon.	28.	Arkadio Laigo: Hans Kuiski eksliibris	39
Joon.	29.	Richard Kivit: Ernst Säga eksliibris	40
Joon.	30.	Hando Mugasto: Marta Kiisa eksliibris	41

Joon. 31. Arkadio Laigo: Amandus Lattiku eksliibris 41
Joon. 32. Arkadio Laigo: Jüri Kiipsaare eksliibris 42
Joon. 33. Richard Kaljo: Richard Kiipsare eksliibris 43
Joon. 34. Karin Luts: Valter Jalviste eksliibris 43
Joon. 35. Gustav Mootse: Alma Miti eksliibris 43
Joon. 36. Lydia Mei: Selma Weisseriku eksliibris 43
Joon. 37. Arkadio Laigo: Jüri Rumma eksliibris 44
Joon. 38. Richard Kivit: Ferdinand Laja eksliibris 45
Joon. 39. Kristjan Raud: Arno Metsa eksliibris 46
Joon. 40. Ernst Kollom: Vladimir Kuusiku eksliibris 47
Joon. 41. Arkadio Laigo: H. Mäeloogi eksliibris 47
Joon. 42. Ella Mätik: Jaan Vaini eksliibris 48
Joon. 43. Günther Reindorff: Elmar Sonini eksliibris 49
Joon. 44. Ado Vabbe: Rein Eliaseri eksliibris 50
Joon. 45. Hando Mugasto endale loodud eksliibris 52
Joon. 46. Arkadio Laigo endale loodud eksliibris 52
Joon. 47. Märt Laarmani endale loodud eksliibris 52
Joon. 48. Karl Doll-Taeli endale loodud eksliibris 52
Joon. 49. Richard Kaljo: Helmi ja Henn Sarapi eksliibris 53
Joon. 50. Esko Lepp: Jaak Olepi eksliibris 53
Joon. 51. Richard Kaljo endale loodud eksliibris 54
Joon. 52. Arkadio Laigo: E. Haameri eksliibris 55
Joon. 53. Richard Kaljo endale loodud eksliibris 55
Joon. 54. Richard Kaljo: Aarne Miikmaa eksliibris 56
Joon. 55. Richard Kaljo: E. Tiido eksliibris 56
Joon. 56. Richard Kaljo: E. Kõksi eksliibris 57
Joon. 57. Richard Kaljo: Alfred Kongo eksliibris 57
Joon. 58. Richard Kaljo: Johannes Võerahansu eksliibris 57
Joon. 59. Märt Laarman: Roman Nymani eksliibris 58
Joon. 60. Märt Laarman: Roman Nymani eksliibris 58
Joon. 61. Arkadio Laigo: Aleksander Tassa eksliibris 59
Joon. 62. Richard Kaljo: L. ja M. Masari eksliibris 60
Joon. 63. Arkadio Laigo: Voldemar Väli eksliibris 60
Joon. 64. Arkadio Laigo: Mart Saksa eksliibris 60
Joon. 65. Arkadio Laigo: Anita Oeste eksliibris 60
Joon. 66. Richard Kaljo: Härda Kuiski eksliibris 61
Joon. 67. A. Kütt: Valter Raua eksliibris 61
Joon. 68. Agu Peerna endale loodud eksliibris 62
Joon. 69. Esko Lepp: Märt Bormeistri eksliibris 62
Joon. 70. Kristjan Raud: Ernst Enno eksliibris 63
Joon. 71. Kristjan Raud: Ernst Enno eksliibris 63
Joon. 72. Hando Mugasto: M. J. Eiseni eksliibris 64
Joon. 73. Ernst Kollom: Arn Tuliku eksliibris 65

Joon. 74. Esko Lepp: Aira Kaalu eksliibris 65
Joon. 75. Esko Lepp: Jaan Kärneri eksliibris 65
Joon. 76. Esko Lepp: Juhan Smuuli eksliibris 65
Joon. 77. Richard Kivit: Richard Ritsingu eksliibris 67
Joon. 78. Hando Mugasto: Terese Mugasto eksliibris 67
Joon. 79. Kristjan Raud: Paula Brehm-Jürgensoni eksliibris 68
Joon. 80. Arkadio Laigo: Paul Olaku eksliibris 69
Joon. 81. Günther Reindorff: Rein Andre eksliibris 70
Joon. 82. Ants Eskola endale loodud eksliibris 71
Joon. 83. Esko Lepp: Leida Soomi eksliibris 72
Joon. 84. Juhan Kangilaski: Laine Vaga eksliibris 72
Joon. 85. Ants Eskola: Albert Üksipi eksliibris 72
Joon. 86. Richard Kaljo: Vaike Sarali eksliibris 72
Joon. 87. Hando Mugasto: Arno Matteuse eksliibris 74
Joon. 88. Edgar Velbri endale loodud eksliibris 74
Joon. 89. Karin Luts: Edgar Kuusiku eksliibris 74
Joon. 90. Arkadio Laigo: Voldemar Koitmetsa eksliibris 75
Joon. 91. Riho Lahi: V. Avarlaidi eksliibris 75
Joon. 92. Märt Laarman: Adolf Viita eksliibris 76
Joon. 93. Gustav Mootse: H. Oja eksliibris 78
Joon. 94. Arkadio Laigo: E. Andre eksliibris 78
Joon. 95. Evald Okas: Georg Rusi eksliibris 79
Joon. 96. Richard Kivit: Eduard Pruksi eksliibris 80
Joon. 97. Ernst Kollom: Feliks Kauba eksliibris 81
Joon. 98. Richard Kaljo: Elmar Leedi eksliibris 82
Joon. 99. Ernst Kollom: Johannes Nurmiku eksliibris 82
Joon. 100. Gustav Mootse: Tõnis Theodor Vindi eksliibris 83
Joon. 101. M. Võhma: Linda Kivi eksliibris 83
Joon. 102. Juhan Kangilaski: Ilme Algma eksliibris 84
Joon. 103. Ott Kangilaski: Nikolai Kuke eksliibris 85
Joon. 104. Konstantin Bolšakov: Davet Koppeli eksliibris 85
Joon. 105. Richard Kaljo: Meeta Läänlani eksliibris 85
Joon. 106. Richard Kaljo: A. Kõrgema eksliibris 85
Joon. 107. Günther Reindorff: Madis Owiri eksliibris 86
Joon. 108. Kristjan Raud: Jüri Madarase eksliibris 87
Joon. 109. Arkadio Laigo: Teodor Kondi eksliibris 88
Joon. 110. Ott Kangilaski: Aksel Margi eksliibris 88
Joon. 111. Günther Reindorff: Tõnis Kindi eksliibris 89
Joon. 112. Märt Laarman: Jaan Kännu eksliibris 90
Joon. 113. Paul Luhtein: P. Liebuse eksliibris 90
Joon. 114. Richard Kivit: Aado Valmeti eksliibris 91
Joon. 115. Richard Kaljo: August Toropi eksliibris 93
Joon. 116. Märt Laarman: Karl Laueri eksliibris 93

Joon. 117. Richard Kaljo: Hillar Priimetsa eksliibris 94
Joon. 118. Gustav Mootse: P. Algma eksliibris 96
Joon. 119. Arkadio Laigo: K. H. Lipu eksliibris 96
Joon. 120. Arkadio Laigo: Karl Langi eksliibris 98
Joon. 121. Arkadio Laigo: R. Hanneste eksliibris 98
Joon. 122. Villu Toots: Richard Lulla eksliibris 99
Joon. 123. Richard Kaljo: Ragnar Jürgensoni eksliibris 99
Joon. 124. Ernö Koch: Paul Kuusiku eksliibris 100
Joon. 125. Aleksander Koemets: Paul Sepa eksliibris 100
Joon. 126. Ernst Kollom: Hendrik Riikoja eksliibris 103
Joon. 127. Gustav Mootse: Vidrik Paani eksliibris 103
Joon. 128. Märt Laarman: Artur Koskeli eksliibris 103
Joon. 129. Gustav Mootse: A. Suitsu eksliibris 103
Joon. 130. Kristjan Raud: Hilja Värava eksliibris 104
Joon. 131. Märt Laarman: Ants Reimani eksliibris 104
Joon. 132. Märt Laarman: Helmi Kivisepa eksliibris 105
Joon. 133. Märt Laarman: Andres Kimmeli eksliibris 105
Joon. 134. Ilmar Breiberg-Nõva: Oskar Kivimaa eksliibris 106
Joon. 135. Evald Okas: Georg Rusi eksliibris 108
Joon. 136. Evald Okas: Marie Okka eksliibris 109
Joon. 137. Ott Kangilaski endale loodud eksliibris 110
Joon. 138. Juhan Süti endale loodud eksliibris 110
Joon. 139. Kristjan Raud: Otto Ame eksliibris 112
Joon. 140. Karin Luts: Siuts Varese eksliibris 112
Joon. 141. Edit Jürine endale loodud eksliibris 115
Joon. 142. Joh. Naha: Votele Oru eksliibris 116
Joon. 143. Ado Vabbe: Alo Tilga eksliibris 118
Joon. 144. Reet Aarela: Magda Järve eksliibris 118
Joon. 145. Karin Alter: Ester-Inge Depmani eksliibris 119
Joon. 146. Paul Luhtein: Paul Keerdo eksliibris 119
Joon. 147. Ott Kangilaski: Artur Feldmanni eksliibris 120
Joon. 148. Ado Vabbe: Friedrich Puksovi eksliibris 120
Joon. 149. Ado Vabbe: Otto Liivi eksliibris 121
Joon. 150. Lydia Mei: Viilep Prantsu eksliibris 121
Joon. 151. Arkadio Laigo: Edmund Bölau eksliibris 122
Joon. 152. Gustav Mootse: Gustav Vilbaste eksliibris 123
Joon. 153. Günther Reindorff: Elmar Arro eksliibris 125
Joon. 154. Günther Reindorff: Tõnu Loigu eksliibris 125
Joon. 155. Lydia Mei: Helmi Avaranna eksliibris 126
Joon. 156. Arkadio Laigo: Karl Orviku eksliibris 127
Joon. 157. Endel Annus: Gustav Vilbaste eksliibris 127
Joon. 158. Hando Mugasto: Bernard Söödi eksliibris 127
Joon. 159. Eduard Järv: N. Kadaka eksliibris 128

Joon. 160. Günther Reindorff: August Ranniku eksliibris 129
Joon. 161. Arkadio Laigo: Kustav Nuti eksliibris 131
Joon. 162. Günther Reindorff: V. Talviku eksliibris 132
Joon. 163. Karin Luts: Ilse Kotli eksliibris 132
Joon. 164. Boris Lukats: E. B. Lukatsi eksliibris 133
Joon. 165. Enn Kera: Kalju Lepiku eksliibris 133
Joon. 166. Agu Peerna: S. Viinalasi eksliibris 133
Joon. 167. Olaf Mikiver: Ulla Mosina eksliibris 133
Joon. 168. Gustav Mootse: M. Orgusaare eksliibris 134
Joon. 169. Richard Kaljo: Valdeko Linnu eksliibris 135
Joon. 170. Arkadio Laigo: Johan Vetka eksliibris 136
Joon. 171. Hando Mugasto: Jaan Roosi eksliibris 136
Joon. 172. Märt Laarman: Jaak Laarmani eksliibris 137
Joon. 173. Richard Kivit: Tahvet Koppeli eksliibris 138
Joon. 174. Richard Kaljo: H. Kidroni eksliibris 139
Joon. 175. Karin Luts: Reeli Rooveti eksliibris 140
Joon. 176. Arkadio Laigo: Einar Antiku eksliibris 142
Joon. 177. Gustav Mootse: Heli Silla eksliibris 142
Joon. 178. Richard Kaljo: Liivia Ora eksliibris 143
Joon. 179. Richard Kaljo: Liivia Ora eksliibris 143
Joon. 180. Alar Kotli: Viido Kotli eksliibris 144
Joon. 181. Alar Kotli: Tõnu Kotli eksliibris 144
Joon. 182. Alar Kotli: Anu Kotli eksliibris 145
Joon. 183. Asta Vender: Merike Antoni eksliibris 145
Joon. 184. Asta Vender: Juss Pavelsoni eksliibris 145
Joon. 185. Asta Vender: Piia Venderi eksliibris 146
Joon. 186. V. Mõttus: Karl Audi eksliibris 148
Joon. 187. Kristjan Raud: TKS eksliibris 148
Joon. 188. Hugo Hiibuse endale loodud eksliibris 149
Joon. 189. Märt Laarman: Kustas Silla eksliibris 151
Joon. 190. Arkadio Laigo: Alfred Rõude eksliibris 153
Joon. 191. Arkadio Laigo: Endel Rootsi eksliibris 155
Joon. 192. Väino Tõnisson: Ellen-Kaunileid Hõraku eksliibris 157
Joon. 193. Karl Tael: Georg Rusi eksliibris 159
Joon. 194. Olev Soans: B. Tombergi eksliibris 161
Joon. 195. Ain Kerbe endale loodud eksliibris 163
Joon. 196. Märt Laarman: Peeter Salaku eksliibris 165
Joon. 197. Eduard Järv: Roman Tavasti eksliibris 167
Joon. 198. Uno Olanderi endale loodud eksliibris 168
Joon. 199. Berta Walter: N. Samuli eksliibris 169
Joon. 200. Paul Luhtein: Stella Merjami eksliibris 171
Joon. 201. Paul Luhtein: Stella Ernesaksa eksliibris 171
Joon. 202. Roman Vaher: Eraraamatukogu omanikkude Keskseltsi eksliibris . . 172

Joon. 203. Richard Kivit: Alfred Mumme eksliibris 173
Joon. 204. Gustav Mootse: N. Russanovi eksliibris 175
Joon. 205. Gustav Mootse: N. Russanovi eksliibris 175
Joon. 206. Hugo Lepik: Ella Männa eksliibris 176
Joon. 207. Hando Mugasto: Tartu Õhtuse Ühisgümnaasiumi eksl. 178
Joon. 208. Kristjan Raud: Eesti Rahva Muuseumi eksliibris 178
Joon. 209. Juhan Naha: Tallinna Ajaloo Seltsi eksliibris 179
Joon. 210. Gustav Mootse: Viljandi Muuseumi eksliibris 179
Joon. 211. Hando Mugasto: Erna Ariste eksliibris 180
Joon. 212. Hando Mugasto: Paul Ariste eksliibris 180
Joon. 213. Vive Tolli: Leila & Ilmar Pärtelpoja eksliibris 181
Joon. 214. Asta Vender: perekond Venderi eksliibris 182
Joon. 215. Märt Laarman: Felix Kauba eksliibris 185
Joon. 216. Nigul Espe: R.Tammeloo eksliibris 185
Joon. 217. Richard Kaljo: Heino Oleski eksliibris 186
Joon. 218. Raamatusse kleebitud eksliibris 187
Joon. 219. Avo Keerendi endale loodud eksliibris 188

*

VÄRVILISTE VAHETAHVLITE NIMESTIK.

Tahvel I Arkadio Laigo: Hans Uustalu eksliibris 32/33
„ II Arkadio Laigo: E. Ilusa eksliibris 48/49
„ III Arkadio Laigo: R. Ed. Soomi eksliibris 48/49
„ IV Ernst Kollom: J. Parijõe eksliibris 64/65
„ V Arkadio Laigo: Alfred Kiviste eksliibris 64/65
„ VI Hans Treumann: Friedebert Tuglase eksliibris 72/73
„ VII Juhan Naha: Georg Rusi eksliibris 72/73
„ VIII Bernard Haabi endale loodud eksliibris 80/81
„ IX Arkadio Laigo: August Pilli eksliibris 80/81
„ X Ernst Kollom: August Pilli eksliibris 88/89
„ XI Arkadio Laigo: R.Tammelo eksliibris 88/89
„ XII Richard Kaljo: Endla Teemandi eksliibris 96/97
„ XIII Ernst Kollom: Udo Pullmani eksliibris 96/97
„ XIV Richard Kaljo: Felix Kauba eksliibris 104/105
„ XV Hando Mugasto: Rudolf Tamme eksliibris 104/105
„ XVI Paul Luhtein: J. ja K. Nõu eksliibris 112/113
„ XVII Sergei Slastnikov: Asta Veski eksliibris 112/113
„ XVIII Arkadio Laigo: Paul Amburi eksliibris 120/121
„ XIX Arkadio Laigo: A. Nemvaltsi eksliibris 120/121
„ XX Hando Mugasto: P. Arumaa eksliibris 128/129

Tahvel	XXI	Ernst Kollom: A.Kanguri eksliibris	128/129
„	XXII	Arkadio Laigo: Andres Uuehendriku eksliibris	136/137
„	XXIII	Ernst Kollom: Richard Puusepa eksliibris	136/137
„	XXIV	Gustav Mootse: Vaike Ermi eksliibris	144/145
„	XXV	Arkadio Laigo: Edmund Keerise eksliibris	144/145
„	XXVI	Juhan Naha: Alfred Riida eksliibris	152/153
„	XXVII	Leopold Triumph: R. Saariku eksliibris	152/153
„	XXVIII	Gustav Mootse: E. Anijala eksliibris	160/161
„	XXIX	Endel Nõmpere endale loodud eksliibris	160/161
„	XXX	Gustav Mootse: G. Rusi eksliibris	168/169
„	XXXI	Gustav Mootse: Karin Linnu eksliibris	168/169
„	XXXII	Gustav Mootse: N. Russanovi eksliibris	176/177

SIGNATUURIDE TABEL.

AARELA, REET

ALEKSEJEV, VIKTOR

ESKOLA, ANTS

JÄRV, EDUARD

KALJO, RICHARD

KANGILASKI, JUHAN

KANGILASKI, OTT

KERA, ENN

KIVIT, RICHARD

KOCH, ERNÖ

KOEMETS, ALEKSANDER

KOLKA, RAIVO

KOLLOM, ERNST

LAAR, ALEKSANDER

LAARMAN, MÄRT

LAEV, DIANA

LAHI, RIHO

LAIGO, ARKADIO

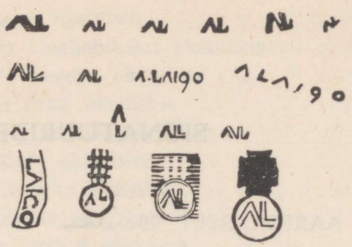

LEPIK, HUGO

LEPIK, RUDOLF

LEPP, ESKO

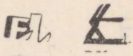

LIIV, FERDINAND

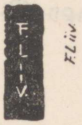

LUHTEIN, PAUL

LUTS, KARIN

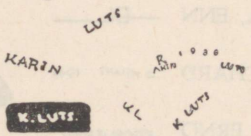

MEI, LYDIA

MOOTSE, GUSTAV

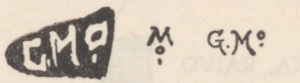

MUGASTO, HANDO

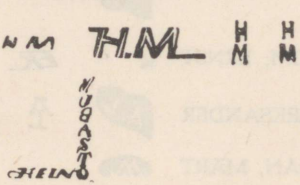

MÕTUS, AARNE

NAHA, JOHANN

OKAS, EVALD

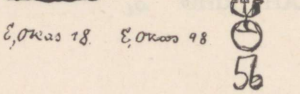

PEERNA, AGU

PUKS, ANTS

PÕLLUSAAR-TRIIK, ANNA

RAUD, KRISTJAN

REBANE, AUGUST

REINDORFF, GÜNTHER

ROOSILEHT, AUGUST

SARAP, HENN

TERRI, OLGA

TOOTS, VILLU

TREUMANN, HANS

VABBE, ADO

VAHER, ROMAN

VAHTRA, JAAN

VALTER, BERTA

VALTER, EDGAR

VENDER, ASTA

VIIRALT, EDUARD

SISUKORD

Lk.

EESSÕNA 5

SISSEJUHATAVAT 7

Raamatuomanduse märkimise viisidest 7
Templi kasutamisest 8
Eksliibrise kasutamisest 12
Supereksliibrise kasutamisest 14
Nime kirjutamisest raamatusse 15
Kunstipärastest eeslehtedest 15
Jooni eksliibrise ajaloost 17
Jooni eesti eksliibriste ajaloost 21

EESTI EKSLIIBRISTE MOTIIVISTIKUST 33

Sissejuhatavat 33
Elukutse ja huviala motiivilistest eksliibristest 34
Arstide ja teiste meditsiinialal töötajate eksliibristest 35
Juristide eksliibristest 46
Kunstnike eksliibristest 51
Kirjanike eksliibristest 63
Helikunstnike eksliibristest 66
Teatri alal töötajate eksliibristest 69
Arhitektide eksliibristest 73
Inseneride eksliibristest 75
Mitmesuguste eriala tööliste eksliibristest 77
Põllutööliste ja agronoomide eksliibristest 87
Kaubandustööliste eksliibristest 92
Side- ja transporttööliste eksliibristest 95
Õpetajate eksliibristest 95
Sõjaväelaste eksliibristest 97
Sportlaste eksliibristest 98
Nimesümboolikaga eksliibristest 101
Portree-eksliibristest 107
Monogramm-eksliibristest 111
Vapp-eksliibristest 113

Mitmesugustest üldmotiivilistest eksliibristest 117
Ornamentaal-ilustustega eksliibristest 117
Raamatumotiivilistest eksliibristest 120
Maastikumotiivilistest eksliibristest 124
Linde ja loomi kujutavatest eksliibristest 130
Ajalooliste motiividega eksliibristest 134
Fantastiliste motiividega eksliibristest 137
Akt-eksliibristest 139
Laste eksliibristest 141

EKSLIIBRISTEGA SEOTUD TEHNILISTEST KÜSIMUSTEST 147

Eksliibriste kirjadest 147
Kõige hädavajalikumast kirjast 147
Kas tarvitada raamatuviidal ladinakeelset või eestikeelset terminit . . . 148
Eeskirjadest raamatu tagastamise kohta, hoiatustest ja needustest . . . 150
Üldistest kirjadest ja värssidest 152
Loosungitest ja juhtlausetest 152
Suurtest tähtedest eksliibristel 154
Signatuur 156
Eksliibrise loomise daatumist 156
Eksliibriste formaadist 158
Eksliibriste kujust, paberist ja värvidest 160
Eksliibriste paljundustehnikast 162
Nime erinevustest eksliibristel. Universaaleksliibristest 170
Erinevustest joonistes 174
Eksliibriste liigitusest 177
Asutuste ja organisatsioonide eksliibristest 177
Kaksik- ehk perekonna-eksliibristest 180
Kinke- ja mälestuseksliibristest 182
Nõuandeid eksliibriste soetajaile 183
Eksliibriste kogumisest 189

REGISTRID

Eksliibriste nimestik 195
Nimeregister 237
Illustratsioonide nimestik 260
Värviliste vahetahvlite nimestik 265
Signatuuride tabel 267

Амбур Пауль Михкелевич

ОБ ЭСТОНСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ЭКСЛИБРИСАХ

На эстонском языке

Оформление Х. Витсура

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja *V. Tigane*

Kunstiline toimetaja *A. Koemets*

Tehniline toimetaja *K. Einberg*

Korrektorid *V. Antje* ja *H. Kahar*

Ladumisele antud 27. IV 1957. Trükkimisele antud 13. XI 1957. Paber 70×92, 1/16. Trükipoognaid 17 + 32 lisa. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 22,23. Arvutuspoognaid 15,11. Trükiarv 7000. MB-08405. Tellimise nr. 4794. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind rbl. 17.—

7—7